

**Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова
Исторический факультет**

На правах рукописи

Веселов Всеволод Игоревич

**Русины Закарпатской области Украины:
институализация и функционирование
общественных организаций в 1989-2001 гг.**

Специальность: 07.00.03 «Всеобщая история»

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук

**Научный руководитель –
кандидат исторических наук
О.В. Солопова**

Москва – 2016

Оглавление

Введение	4
Глава 1. Историография изучения русинского движения в Закарпатской области Украины	26
Глава 2. К вопросу об истории формирования этнической общности карпатских русинов.....	42
§1. Этноним «русин»: проблема применения	42
§2. К вопросу об истории Закарпатья (в современных административных границах Закарпатской области Украины)	49
Глава 3. Русинское движение и русинские общественные организации Закарпатской области УССР в годы Перестройки (1989-1991 гг.).....	58
§1. Зарождение современного русинского движения в Закарпатье (1989-весна 1991 года)	58
§2. Русинское движение в преддверии проведения Всеукраинского референдума 1991 года (весна-осень 1991 года).....	70
Глава 4. Русинское движение Закарпатской области Украины в 1992-1998 гг: кризис и «затухание» активности.....	81
§1. Борьба ОКР за создание «особой самоуправляющейся территории» в Закарпатье (1992 год)	81
§2. Создание «теневого правительства» Подкарпатской Руси. Поиски выхода из кризиса (1993-1998 годы).	90
Глава 5. Русинское движение Закарпатской области Украины в 1998-2001 гг: поиск новых парадигм развития	106
§1. V Всемирный конгресс русинов в г. Ужгород: подготовка, проведение, итоги	106
§2. Русинское движение в преддверии и во время проведения Всеобщей переписи населения Украины 2001 года: попытки консолидации для решения	

общих задач.....	115
Заключение	127
Словарь терминов	133
Библиография	134
Приложения	146
Перечень примерных вопросов неформализованного интервью.....	146
Численность указавших русинский язык в качестве родного в муниципальных образованиях Закарпатской области по данным Всеукраинской переписи населения 2001 года.	148
Краткий биографический справочник активистов современного русинского движения в Закарпатской области Украины.	149
Документы из личных архивов активистов русинского движения.....	159
Материалы прессы Закарпатья (в том числе русинской).	166

Введение

Актуальность темы исследования. Современное общественное движение карпатских русинов представляет особенный интерес для исследователя. На рубеже 80-90-х годов XX века полиэтничная Закарпатская область УССР стала ареной сложных этнических процессов и межэтнических контактов, специфика которых заключалась в том, что протекали они не только между автохтонным восточнославянским населением региона и другими этническими группами. Напряжение возникло непосредственно внутри региональной автохтонной восточнославянской общности. Произшедшая актуализация русинской этнической самоидентификации и последующий отказ части населения от «украинской» этнической самоидентификации привели к расколу закарпатского общества и с особой остротой продемонстрировала незавершенность процесса оформления «украинской нации», наличие альтернативы украинизации Закарпатья. При этом процесс «раскола» регионального общества по идентификационному фактору оказался растянут во времени и не завершен по сей день.

Актуальность исследованию русинского движения придает также специфика его институализации, изучение которой позволяет проанализировать особенности процесса создания и функционирования этнических организаций в неблагоприятных условиях постоянно оказываемого внешнего давления со стороны отрицательно настроенной по отношению к нему части общества, а также общественных и государственных институтов.

Выявление акторов, анализ их социального положения, образовательного уровня, контактов на примере современного русинского этнического движения на территории Закарпатской области Украины также дает богатый материал для лучшего понимания процесса институализации

общественных и политических организаций малых этнических общностей.

Кроме того, изучение современного русинского движения позволяет отследить и проанализировать процессы формирования «мифологии» этноса: представления о прошлом сообщества, о «национальных героях», о положении русинов в настоящее время и о перспективах и целях самого современного русинского движения. Её создание началось в русинском движении только на рубеже 1980-90-х годов и, во многом, не завершено по сей день.

Появление на рубеже 1980-90-х годов XX века в Закарпатье групп населения, отказывающихся себя соотносить с украинским народом, было болезненно воспринято значительной частью украинской интеллигенции, сторонниками построения «соборной Украины»¹, что предопределило проводившуюся на протяжении последнего десятилетия XX века репрессивную политику украинских властей всех уровней в отношении русинского движения. Её анализ обладает практической значимостью, и может быть учтён при формировании государственной политики в области межэтнических отношений.

Научная разработанность проблемы. Возрождение русинского этнического движения в карпатском регионе на рубеже 1980-90-х годов вызвало неподдельный интерес научного сообщества как на Украине, так и в России, Венгрии, странах Западной Европы и Северной Америки. Однако, в основном, результатом роста внимания общественности и исследователей к региону проживания русинов стало появление или же переизданию работ по истории края до его вхождения в состав СССР в 1946-м году – времени постановки и попыток решения вопроса об этнической принадлежности автохтонного восточнославянского населения края и перекраивания политической карты карпатского региона. Само современное русинское

¹ Идея построения «соборной Украины» предполагает построение унитарного украинского государства, включающего все земли, на которых, по мнению сторонников данной концепции проживают этнические украинцы, и где бы украинцы являлись доминирующим этносом (Історія України. Словник-довідник // Под ред. Яцюк М.В. Харьков, 2010. С. 163.).

движение², как в карпатском регионе, так и за его пределами. выступало в качестве объекта научных исследований крайне редко.

Кроме того, представители научного сообщества с момента зарождения движения были втянуты в полемику по вопросу об этнической принадлежности автохтонного восточнославянского населения карпатского региона. Показательно, что факт существования русинского вопроса в Закарпатской области УССР впервые был признан в научно-популярной статье профессора Ужгородского университета П. Чучки по истории края³.

Как среди активистов русинского движения, так и среди его противников много историков, социологов, филологов.⁴ Участие в русинском движении, либо же в противодействии ему, накладывает отпечаток на общую направленность их научных работ, независимо от того является объектом их исследования современное русинское движение в Закарпатской области Украины или вопросы средневековой истории края.

Вовлеченность научного сообщества в борьбу вокруг современного русинского движения привела к возникновению в украинской историографии концепции «политического русинства». Сторонники данной концепции, среди которых следует выделить О. Мишанича⁵, М. Панчука⁶, О. Майбороду⁷, М. Тиводара⁸, исходят из тезиса об искусственности современного русинского

² Под современным русинским движением в работе подразумевается совокупность деятельности активистов и разнообразных общественных организаций после 1989 года, ставивших перед собой задачу возрождения русинской этнической общности.

³ Чучка П. Як русини стали українцями // Закарпатська правда. – 1989. - 12, 13, 14, 15, 16 сентября.

⁴ Среди них стоит упомянуть П.Р. Магочия, И. Попа, О. Мишанича, П. Чучку, И. Гранчака, И. Миговича, М. Тиводара, О. Майбороду, М. Панчука.

⁵ Мишанич О.В. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. Драгобич, 1992; Мишанич О. В. Політичне русинство і що за ним. Ужгород, 1993.

⁶ Закарпаття в етнополітичному вимірі // Под ред. Левенца Ю., Панчука М., Войналовича В., Котигоренко В., Кочана Н. К., 2008; Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості. // Под ред. Левенець Ю., Панчук М., Войналович В., Котигоренко В., Калакура О., Кочан Н. Київ, 2011.

⁷ Майборода О. «Політичне русинство»: Закарпатська версія периферійного націоналізму. К., 1999.

⁸ Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. Ужгород, 1995.

движения, его инспирированности советскими органами госбезопасности или иностранными спецслужбами.

С иных позиций русинское движение рассматривалось украинскими социологами, проводившими полевые исследования на рубеже 1980-90-х годов в Закарпатье: И. Миговичем, А. Колибабой⁹ и П. Токаром¹⁰. В их работах современное русинское движение выступает в качестве закономерной формы развития этнического самосознания части автохтонного восточнославянского населения региона в условиях ослабления идеологического давления со стороны государства.

Тем не менее концепция «политического русинства» долгие годы оставалась и остается по сей день господствующим дискурсом в украинской историографии. Только в последние годы, с появлением на Украине новых исследователей современного русинского движения, наметился отход от неё. Среди них следует выделить И. Буркута¹¹, М. Зана¹², Н. Кичера¹³.

На Западе русинская тематика фигурирует, в основном, в изданиях научных центров, сложившихся вокруг двух исследователей: П.Р. Магочия (университет Торонто) и И. Удвари (университет венгерского города Ньередьхаза). Однако объектом исследований современное русинское движение там также выступает очень редко.

П.Р. Магочий принимает непосредственное участие в современном международном русинском движении, что накладывает отпечаток на характер его работ, в которых он доказывает право русинов быть признанными четвертым восточнославянским этносом, отдельным от русских, украинцев и

⁹ Мигович І., Колібаба А. Соціально самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців. Київ-Ужгород, 1994.

¹⁰ Токар П. Національні рухи на Закарпатті 1988-1993 рр: Соціологополітологічний аналіз. Ужгород, 2004.

¹¹ Буркут І. Русинство: минуле і сучасність Чернівці, 2009.

¹² Зан М. Енічні процеси на Закарпатті в сучасну добу // Українці-русини: етнолінвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

¹³ Кичера Н.М. Русини в етнополітиці країн центральної та південно-східної Європи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Чернівці, 2015.

белорусов, а также стремиться привлечь внимание международной общественности к ущемлению прав русинов как этнического меньшинства властями Украины. С этих позиций написана его работа «Of the Making of Nationalities. There is no End»¹⁴, а также исследования А. Плишковой¹⁵ и Е. Русинко¹⁶, статья Б. Пожуна¹⁷. Особняком в западной историографии стоит работа Т. Кузио, автор которой в первую очередь стремиться разобраться в том на сколько в реальности масштабным является современное русинское движение¹⁸.

В России возрождение русинского движения в Закарпатье на рубеже 1980-90-х годов также вызвало неподдельный интерес в обществе и научной среде. И также как на Западе этот интерес проявился в появлении работ по истории Закарпатья до 1946 года. Современное русинское движение выступило в качестве объекта исследований только с конца первого десятилетия XXI века. В 2008 году в Ростове-на-Дону прошла конференция «Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси (конец XIX - начало XXI вв.)» по итогам, которой вышел сборник материалов¹⁹. В значительной части размещенных в нем статей современное русинское движение рассматривается в качестве объекта. Однако, зачастую, они носят скорее публицистический, нежели научный характер. Особенностью данного сборника стало акцентирование внимания на русофильском крыле современного русинского движения и даже оценка некоторыми авторами

¹⁴ Magocsi P.R. *Of the Making of Nationalities There is no End* (2 vols). New York, 1999.

¹⁵ Plishkova A. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians* Toronto, 2009.

¹⁶ Rusinko E. *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpatian Rus'* Toronto, Buffalo, London, 2003.

¹⁷ Požun B. *A Minority in Waiting*. URL: <http://www.tol.org/client/article/15398-a-minority-in-waiting.html> (дата обращения: 26.10.15); Požun B. *Caught in the Middle: Carpatho-Rusyns and the Vojvodina* // CER. Vol. 3. 2001.; Požun B. *Multi-ethnic Outpost* // CER. Vol. 2. 2000; Požun B. *Rusyn Review. Rusyns in Central and Eastern Europe* // CER. Vol. 3. 2001; Požun B. *The Rusyns of Hungary: end of the millennial struggle* // CER. Vol. 3. 2001.

¹⁸ Kuzio T. *The rusyn question in Ukraine: sorting out fact from fiction*. // *Canadian Review of Studies in Nationalism*, Vol. 32, nos.1-2. Toronto, 2005.

¹⁹ Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008

карпатских русинов в качестве субэтнической группы русского народа²⁰, что возрождало бытовавшие в дореволюционной и белоэмигрантской научной среде взгляды на этническую принадлежность автохтонного восточнославянского населения Карпат. Акцентирование внимания на русофильском крыле современного русинского движения характерно и для работы Г.Ю. Миронова²¹.

Источники изучения русинского движения Закарпатской области Украины. В работе было проанализировано несколько типов источников, что обусловлено спецификой изучаемой проблемы.

1. Документы органов власти УССР и, позднее, независимой Украины различных уровней, а также документы международных институтов;
2. Материалы Всеобщих переписей населения Украины 2001 года и Словакии 1991-го и 2001-го годов;
3. Документы русинских организаций;
4. Материалы региональной, русинской и центральной украинской прессы;
5. Мемуары участников русинского движения, их авторские подборки своих публицистических материалов;
6. Интервью жителей Закарпатья, в том числе активистов русинского движения;
7. Опросы населения Закарпатской области Украины;

Часть источников впервые вводится в научный оборот.

К **первому типу** источников относятся документы и публикации официальных органов власти Украины различных уровней. При написании работы был проанализирован целый ряд законов и подзаконных актов

²⁰ Неменский О.Б. Русинство и казакйство как противоположные модели восточнославянской идентичности. // Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008.

²¹ Миронов Г. Ю. Исторический аспект проблемы идентификации русинского этнокультурного сообщества. Диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Ростов-на-Дону, 2013.

Украины: «Об объединениях граждан»²², «О национальных меньшинствах в Украине»²³, «О представителе Президента Украины»²⁴ в редакциях за соответствующие годы. Также были проанализированы постановления избирательных комиссий Украины об избрании депутатов различных уровней: Центральной²⁵ и закарпатской региональной²⁶, публикации документов и материалов официальными порталами Верховной Рады Украины²⁷, Закарпатской областной Рады²⁸ и Государственной администрации Закарпатской области, международные договора²⁹.

Как публичные официальные документы они обладают наивысшей степенью достоверности.

При этом большая часть интересующих материалов, относящихся к

²² Про об'єднання громадян // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 34. Ст. 504.

²³ Про національні меншини в Україні // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 36. Ст. 529.

²⁴ Про Представника Президента України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. Ст. 335.

²⁵ Постановление Центральной Избирательной комиссии Украины от 7 апреля 1998 г. «Про результати виборів народних депутатів України у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі». URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard9af1.html?id=15040&what=0> (дата обращения: 03.11.15).

²⁶ Результати виборів депутатів Закарпатської обласної ради // Центральна виборча комісія. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001.html> (дата обращения: 03.11.15).

²⁷ Указ президента Украины от 13 октября 1998 года «Про зміни у складі Комісії при Президентові України з питань громадянства». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1135/98> (дата обращения: 03.11.15); Указ президента Украины от 13 октября 1998 года «Про зміни у складі Комісії при Президентові України з питань громадянства». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1135/98> (дата обращения: 03.11.15).

²⁸ Депутати Закарпатської обласної ради V скликання (2006-2011 рр.) // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://zakarpat-rada.gov.ua/oblasna-rada/deputaty/deputaty-v/> (дата обращения: 03.11.15); Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

²⁹ Про ратифікацію Договору між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 33. Ст.303.

этому типу источников, отсутствует в свободном доступе, либо же доступ к ним крайне затруднён. Часть из них засекречены в связи с тем, что описываемые в работе события происходили относительно недавно. К подобным документам относится получивший широкую известность «План мероприятий по решению проблемы украинцев-русинов»³⁰. Несмотря на то, что существование данного документа не ставится под сомнение в русинском движении и среди закарпатцев в целом, время появления документа и то, как этот документ стал известен общественности, заставляют усомниться в его бесспорной аутентичности. Данный документ сыграл огромную роль в истории русинского движения в Закарпатской области, вызвав волну негодования не только среди активистов самого движения, но и среди широких слоев общественности на Украине и за её пределами, поэтому к данному исследованию привлечь его необходимо.

Ко **второму типу** источников относятся опубликованные данные Всеобщих переписей: Всеобщей переписи населения Украины 2001-го года³¹, а также, в качестве сравнительного материала, Всеобщих переписей населения Словакии 1991-го и 2001-го годов³².

Переписные листы, применявшиеся в ходе Всеобщей переписи населения Украины 2001 года, содержали вопросы об этнической принадлежности (звучавший как «Ваше етнічне походження») и о языке («Ваші мовні ознаки – ваша рідна мова»)³³. Согласно разработанным

³⁰ Подкарпатская Русь. – 1997. – март.

³¹ Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року // За ред. О. Г. Осауленка. Киев, 2003; Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову. // Сайт Всеукраїнського перепису населення URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp (дата обращения: 22.09.15); Сайт Всеукраїнської переписи населення 2001 года. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/organization/> (дата обращения: 03.11.15).

³² Итоги Переписей населения Словакии // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: <http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/indicators> (дата обращения: 26.10.15)

³³ Организационный порядок проведения переписи // Сайт Всеукраїнської переписи населення 2001 года. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/organization/> (дата обращения: 03.11.15).

методическим материалам, русины были признаны этнографической группой украинского народа, а русинский язык – региональным вариантом украинского языка. Таким образом, все, указавшие в графе «ваше етнічне походження», что считают себя русинами, в опубликованных итогах Переписи включались в графу «украинцы». По этой причине опубликованные данные о демографических характеристиках жителей Закарпатья, считающих себя русинами, носят неполный характер. В официальной публикации 2003 года «Національний склад населення України та його мовні ознаки» о русинах говорится очень коротко и лишь в примечании.³⁴ Впоследствии в рамках подготовки к проведению второй Всеукраинской переписи населения были опубликованы подробные данные о доли жителей муниципальных образований Закарпатской области, считающих русинский родным языком.³⁵ В то же время соответствующие и настолько же подробные данные по доле жителей области, считающих себя русинами, отсутствуют. Сведения о численности русинов в крупнейших муниципальных образованиях Закарпатской области взяты из ответа активистам русинского движения Главного управления статистики по Закарпатской области за подписью И.В. Ильто. Тем не менее даже имеющиеся в нашем распоряжении сведения дают богатый материал для анализа.

Третья группа источников представлена решениями, обращениями и постановлениями самих русинских организаций. Степень сохранности этого типа источников крайне низкая. Второй председатель правления «Общества Карпатских Русинов» Василий Сочка-Боржавин не передал архив общества после избрания председателем Ивана Туряницы.³⁶ В состав этого архива

³⁴ Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року // За ред. О. Г. Осауленка. Киев, 2003. С. 4.

³⁵ Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову // Сайт Всеукраїнського перепису населення. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp (дата обращения: 22.09.15).

³⁶ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 506.

входили наиболее ценные документы по периоду становления и активной работы организации на рубеже 80-90-х годов XX века, потеря которых просто невозможна для исследователя. В настоящее время неизвестно, где находится архив ОКР первых лет его существования. Вполне вероятно, что он либо погиб, либо, со временем, может обнаружиться в архивах органов безопасности Украины после их рассекречивания. Третий председатель правления ОКР И. Туряница не вел протоколов вообще и относился к документам небрежно, за что получил впоследствии много нареканий со стороны других активистов русинского движения.³⁷ Начиная с середины 90-х годов XX века, в принципе становится сложно говорить о каких-либо архивах русинских организаций – разрозненные документы хранятся в личных архивах активистов русинского движения и, зачастую, просто исчезают.

Некоторые документы русинских организаций сохранились в перепечатке другими закарпатскими газетами. Чаще всего эти документы представляют собой обращения к властям Украины с требованием признать русинов национальным меньшинством или же придать Закарпатыю автономный статус. Наибольший интерес в них чаще всего представляет не столько содержание, которое почти всегда однотипно и аргументация практически всегда дублируется, а списки подписавших эти обращения. По ним можно восстановить не только точные названия существовавших в этот период русинских организаций (многие из которых не оставили после себя вообще никаких документов), но и взаимоотношения между руководителями этих организаций. К примеру, соглашение о создании «Ассоциации Русинских Обществ» подписало шесть организаций. На момент составления данного документа официально зарегистрированными из них было только четыре. Спустя два года под одним из обращений русинских организаций стояли подписи девяти представителей русинских организаций. При анализе разницы

³⁷ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 509.

между двумя списками организаций и подписавшихся глав этих организаций обращают на себя внимание несколько вещей. Во-первых, И. Кривский перестал выступать в качестве руководителя «Ассоциации коренного населения Закарпатья» - он стал руководителем «Сойма подкарпатских русинов», который в списке идет первым. Во-вторых, Свалявское общество в 2000 году выступало как независимая организация. В-третьих, появилась новая организация – «Научно-культурологическое общество им. Духновича». Таким образом, список руководителей, подписывавшихся под различными документами, отражал изменения, происходившие внутри русинского движения.

В связи с тем, что смысл подделывать документы и обращения русинских организаций практически отсутствует, можно их считать также одними из наиболее достоверных источников для изучения русинского движения.

Проблема низкой степени сохранности характерна также для части **четвертого типа** источников – русинских печатных изданий. Не удалось обнаружить полной подшивки газеты «Подкарпатская Русь». В Ужгородской областной библиотеке имеется всего несколько номеров за 1992 год и большая часть номеров за 2000-2002 годы (время издания «Подкарпатской Руси» Д. Попом). Подобная ситуация и с другими русинскими газетами («Русинска бесіда» – под редакцией И. Петровция, «Русинская газета», издававшаяся Хустским отделением ОКР). Особенностью русинской прессы также является нерегулярность и неритмичность выхода печатных изданий. Очень часто газеты издавались от случая к случаю (что диктовалось, зачастую, наличием средств на печать).

К этому же типу источников относятся материалы из региональной прессы Закарпатья. Помимо вышеперечисленных русинских газет, в работе были проанализированы материалы главного печатного органа Исполкома и Областного совета народных депутатов Закарпатской области УССР

«Закарпатская правда» («Закарпатська правда»)³⁸, печатного органа администрации Закарпатской области Украины «Новини Закарпаття»³⁹, газеты Закарпатского областного отделения Народного РУХа Украины «Карпатська Україна»⁴⁰, материалы русскоязычных газет «Единство» и «Единство+»⁴¹ и др.⁴². Каждое из этих изданий обладает собственной спецификой, зависящей от условий, в которых оно издавалась и от того, кто контролировал его выпуск.

Газета «Закарпатська правда» была типичным изданием партийных органов областного значения позднесоветской эпохи. Еще в 90-м году в ней можно было прочитать про ударников социалистического строительства. С одной стороны, газета была полностью подконтрольна руководству области. С другой стороны, заместителем главного редактора газеты был участник русинского движения И. Ильницький. В этой связи особую ценность приобретает развернувшаяся на страницах «Закарпатской правды» дискуссия вокруг вопроса об этнической принадлежности автохтонного восточнославянского населения Закарпаття между сторонниками и противниками русинского движения. Примечательно, что признание возникновения «русинского вопроса» в регионе на рубеже 1980-90-х годов произошло именно через публикацию научно популярной статьи по истории края.

«Новини Закарпаття» также является официальным печатным органом администрации Закарпатской области. Однако создавалась она на рубеже 1990-го и 1991-го годов в качестве «демократической» замены для старого партийного органа «Закарпатської правды». Впоследствии, данное издание отражало в значительной части статей позицию администрации по большинству вопросов. Тем не менее примечательно, что весь 1991-й год на

³⁸ «Закарпатська правда» - 1989-1990 годы.

³⁹ «Новини Закарпаття» - 1991-2001 годы.

⁴⁰ «Карпатська Україна» - 1991-1992 годы.

⁴¹ «Единство» - 1991; «Единство+» - 1992-1998 годы.

⁴² «Молодь Закарпаття» - 1989-2001 годы; «Орбіта» - 1999-2001 годы; «Християнська родина» - 1996-2001 годы.

её страницах продолжалась начавшаяся еще в «Закарпатской правде» дискуссия между сторонниками и противниками русинского движения. С 1992-го года материалы по русинской тематике из «Новин Закарпаття» практически исчезают. Также данное издание представляет особый интерес, так как оно использовалось Закарпатской Областной радой для публикации официальных документов и сообщений.

Газета «Карпатська Україна» отражала позицию РУХа по событиям в Закарпатской области. Из-за сильной ангажированности, материалы газеты могут быть использованы только при сопоставлении с другими источниками, хотя и содержат большое количество сведений о мероприятиях, проводившихся ОКР в 1991-1992 годах: региональное отделение РУХа внимательно отслеживало активность русинского движения.

Все издания, относящиеся к периоду после 1992 года⁴³, отражают чаще всего не столько позицию той или иной политической организации, сколько позицию различных бизнес-группировок, на деньги которых они издавались. Статьи о русинах в них появляются достаточно редко и носят в основном научно-популярный характер. Большинство из них неинформативны с точки зрения изучения истории русинского движения.

Отдельно необходимо отметить издание «Християнська родина»: оно одновременно может быть отнесено как к региональной прессе, так и к русинской. Дело в том, что позиционировало себя оно в качестве печатного органа, рассчитанного на всех православных-прихожан храмов Украинской православной церкви Московского патриархата. Значительная часть материалов в нём посвящена общерегиональным проблемам, полемике с униатами и сторонниками раскольнической Украинской православной церкви Киевского патриархата. Однако её издателем и главным редактором был участник русинского движения о. Дмитрий (Сидор), что накладывало

⁴³ «Единство» - 1991 год; «Единство+» - 1992-1998 годы; «Молодь Закарпаття» - 1989-2001 годы; «Орбіта» - 1999-2001 годы.

отпечаток на форму подачи материала в газете. Кроме того, в издании часто появлялись статьи, посвященные русинской проблематике, а впоследствии и написанные на русинском языке.

К пятому типу источников относятся мемуары одного из активистов русинского движения П. Годьмаша⁴⁴, сборник полемических статей русинского поэта И. Петровця⁴⁵ и сборник выступлений канадского ученого-активного участника международного русинского движения П. Р. Магочия⁴⁶, сборники статей и выступлений в Верховной Раде Украины И. Миговича⁴⁷.

К сожалению, кроме П. Годьмаша на сегодняшний день никто из участников русинского движения не опубликовал (даже в интернет-версии) своих воспоминаний. Воспоминания П. Годьмаша не представляют собой целостного произведения. В работе были использованы отрывки мемуарного характера из его книги «История республики Подкарпатская Русь» и отрывки из книги «Подкарпатская Русь и Украина». Главы из этих книг, в которых описываются события 1989-2002 годов в Закарпатье, могут быть отнесены к мемуарам в связи с тем, что автор принимал самое непосредственное участие в них. П. Годьмаш является опытным юристом, который смог, защищая интересы русинских организаций и права русинов, выиграть несколько судебных процессов. Он неоднократно являлся автором обращений в органы власти Украины и был одним из немногих в русинском движении, кто стремился сохранить документы. Однако мемуары всегда требуют перепроверки указанных в них данных и сопоставления с другими видами источников.

Авторская подборка собственных полемических статей русинского

⁴⁴ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008; Годьмаш П., Годьмаш С. Подкарпатская Русь и Украина. Ужгород, 2004.

⁴⁵ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.37.

⁴⁶ Магочий П.Р. «Я русин, был, есмь и буду...» Выступы на Світових конгресах русинув. Ужгород, 2005.

⁴⁷ Мигович І.І., Макара М.П. Слово за русинів: Приурочено V Світовому конгресу русинів. Ужгород, 1999; Мигович І.І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012.

поэта И. Петровция, а также подобные авторские сборники выступлений П. Р. Магочия и И. Миговича следует также рассматривать, во многом, в качестве мемуаров, так как составлялись они самими авторами и через много лет после упоминаемых в них событий.

Шестой тип источников представляет собой собранные весной 2010 года интервью и воспоминания непосредственных участников русинского движения. К сожалению, не все из респондентов давали свое согласие на проведение диктофонной записи. К примеру, о. Дмитрий Сидор создатель «Общества им. Кирилла и Мефодия» и один из наиболее авторитетных лидеров русинского движения категорически отказался дать разрешение даже на то, чтобы я мог конспектировать его слова, объяснив это идущим в тот момент судебным процессом, на котором против него были выдвинуты обвинения в сепаратизме.

Удалось записать воспоминания Дмитрия Попа, руководителя ОКР в 1999-2002 годах; Е. Жупана – единственного депутата практически всех созывов Закарпатской Областной Рады, защищавшего интересы закарпатских русинов; В. Лицовича – руководителя созданного в 1997 году «Общества Подкарпатских Русинов»; И. Петровция – активиста русинского движения, издававшего газету «Русинская беседа» (Русинска Бесіда). Необходимо отметить, что информативность всех интервью неодинакова. Это было связано с целой совокупностью субъективных факторов, в том числе, с различными условиями, в которых проходили интервью, с тем, что не всегда удавалось расположить респондента к интервьюеру; сами респонденты находились в различном эмоциональном состоянии, на некоторые вопросы они отвечать либо не хотели, либо стремились уйти от ответа. Также при анализе интервью необходимо учитывать, что не все сказанное респондентом можно считать достоверным. Респондент всегда стремится, в силу психологических факторов, приукрасить свое поведение и преувеличить или же приуменьшить значимость своих действий в определенных событиях. Определить склонность того или иного респондента к подобным действиям можно лишь при

сопоставлении результатов интервью с результатами интервью других респондентов и с другими типами источников: материалами прессы, сохранившимися документами русинских организаций. При написании работы интервью преимущественно использовались в качестве комментариев к тем или иным событиям, и ни в коем случае не как основа для определения их канвы.

Также этому типу источников отнесены проведенные среди населения городов Ужгорода, Мукачево и Хуста с использованием методики неформализованного интервью в период с 20 по 26 июля 2010 года полевые исследования автора. При опросе респонденты не знали, что их опрашивают, что повышает достоверность полученных данных. Респонденты отвечали на блоки заранее составленных вопросов. В первую очередь необходимо было выявить тех жителей Закарпатья, которых, согласно критериям самих русинских организаций, можно отнести к русинам. Затем выяснялось отношение респондента к русинским движениям, к властям Украины в целом и, в частности, к администрации Закарпатья. Отдельным блоком выступали вопросы, целью которых было выяснить отношение респондента к ключевым моментам истории родного края и Украины, а также к жителям и выходцам из других областей Украины. Во время беседы последовательность вопросов могла варьироваться в зависимости от конкретной ситуации. Всего было опрошено 38 человек. Половозрастной состав опрошенных – мужчины и женщины в возрасте 17-60 лет.

Седьмой тип источников составили опубликованные результаты опросов населения, проводившихся в Закарпатской области Украины. Среди них особенно следует выделить данные, относящиеся к рубежу 1980-90-х годов, приведенные в работах П. Токара и И. Миговича⁴⁸.

Благодаря использованию различных типов источников и широкому

⁴⁸ Токар П. Національні рухи на Закарпатті 1988-1993 рр: Соціологополітологічний аналіз. Ужгород, 2004; Мигович І., Колібаба А. Соціально самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців. Київ-Ужгород, 1994.

применению полевого материала, в работе сделана попытка проследить эволюцию русинского движения и его политической деятельности.

Объектом исследования выступает русинское движение в 1989-2001-е годы.

Географические границы

В исследовании рассматриваются только деятельность русинских организаций на территории Закарпатской области УССР, а затем независимой Украины. Для обозначения этого региона в равной мере будут использоваться как применяющиеся официально в современной Украине топонимы «Закарпатье», «Закарпатская область», так и топонимы, которые предпочитают использовать сами русины – «Подкарпатье» и «Карпатская Русь».

Предметом исследования являются процессы возникновения и институализации русинского движения на рубеже 1980-90-х годов на территории Закарпатской области Украины. А также протекавшие внутри движения вплоть до первой Всеобщей переписи населения Украины 2001 процессы в контексте постоянно оказываемого на него внешнего давления со стороны части отрицательно настроенного по отношению к нему общества, общественных и государственных институтов.

Целью исследования является выявление и описание специфики зарождения русинского движения и динамики его развития в 1989-2001 гг., изучение механизмов трансформации институтов движения под воздействием внешних факторов и меняющихся условий его существования.

Исходя из целей исследования, сформулированы следующие **задачи диссертационной работы**:

1. Определить причины и факторы, повлиявшие на возрождение русинской этнической идентичности в Закарпатской области Украины среди автохтонного восточнославянского населения.

2. Выявить материалы по истории русинского движения Закарпатской области Украины в 1989-2001-м годах. Сформировать хронологию основных событий, связанных с русинским движением. Систематизировать и обобщить

факторы, повлиявшие на развитие и общественно-политическую деятельность организаций закарпатских русинов.

3 Выявить и проанализировать особенности русинского этнического движения (его основных акторов, ход развития этнического возрождения, причины гражданской пассивности большинства носителей русинской этнической идентичности).

Комплекс поставленных задач требует глубокого изучения, осуществления системного анализа.

Гипотезы:

1. Возникновение русинского движения в Закарпатской области Украины стало следствием повышения значимости русинской этнической самоидентификации для её носителей.
2. Определяющим фактором существования русинского движения в Закарпатской области в 1989-2001 годах выступает восприятие его в качестве дестабилизирующего фактора властями Украины всех уровней и частью общественности, который несет угрозу проекту построения «соборной Украины».
3. Попытки части активистов русинского движения опереться в своей деятельности на поддержку извне не имели успеха.
4. Провал реализации политических устремлений русинских общественных организаций в начале 1990-х годов нанес колоссальный удар по всему русинскому движению в Закарпатской области и привел к его частичной «маргинализации».
5. «Мифология» современного русинского движения формировалась в процессе его развития. Отсутствие сартикулированных идиологем у современного русинского движения затрудняло мобилизацию поддерживавшей его части закарпатцев на решение ставившихся задач.

Хронологические рамки работы. В качестве хронологических рамок для исследования выбран период с 1989 по 2001 год – время между двумя

Всеобщими Переписями населения, проводившимися на территории Украины. Именно в ходе последней Всеобщей переписи населения Советского Союза 1989 года впервые после 40 летнего перерыва 17 человек в Закарпатской области УССР настояли на том, чтобы они были записаны как «русины», а не как «украинцы». Среди них был видный представитель региональной интеллигенции – главный архитектор столицы региона города Ужгород М. Томчаний. Сведение об этом попало на страницы региональной прессы, что послужило официальным признанием существования «русинского вопроса» в Закарпатье и, фактически, отправной точкой для истории современного русинского движения в регионе.

А Всеобщая перепись населения Украины 2001 года впервые зафиксировала значительное русинское этническое меньшинство (10,9 тыс. человек), таким образом подведя итог деятельности общественно-политических русинских организаций за 12 лет существования русинского движения и продемонстрировав динамику роста численности жителей Закарпатья, идентифицирующих себя как русины и считающих для себя неприемлемой украинскую этническую идентичность.

Научная новизна исследования определяется недостаточной разработанностью темы диссертации в отечественной и зарубежной исторической науке.

Полученные результаты позволят дополнить историографию по теме исследования хронологией развития русинского движения в Закарпатской области Украины в 1989-2001 годах, выявлением специфических его черт, оказавших принципиальное влияние на его развитие в качестве движения этнического меньшинства на ранних стадиях.

Личный вклад автора в научную разработку проблематики зарождения и развития русинского движения Закарпатской области Украины в 1989-2001-х годах:

- Предложена авторская периодизация основных этапов развития русинского движения в Закарпатской области.

- Сформулирован авторский подход к оценке и анализу факторов, оказавших решающее воздействие на специфику и направление развития русинского движения в указанный период.

- Исследованы эволюция и ключевые аспекты деятельности русинских этнических организация Закарпатской области Украины.

- Проведена работа по сбору и систематизации основных сюжетов истории региона, используемых как противниками, так и сторонниками русинского движения при обосновании своей позиции.

Методология и терминологический аппарат исследования опираются на классические и современные теории и концепции в области исторической науки, этнополитологии, социологии. Процессы зарождения и развития русинского движения в Закарпатской области Украины рассматриваются с точки зрения их исторических, политических, этнокультурных, социально-экономических особенностей.

Учитывая междисциплинарный характер исследования и базируясь на принципах историзма, целостности и объективности, в данной работе использовались как общенаучные методы (системный, обобщение), так и специальные — статистический анализ, методы полевых исследований.

Применении системного метода, на котором основывается диссертационное исследование, позволяет рассмотреть процесс возрождения и развития русинского движения в Закарпатской области Украины во всей полноте его проявлений и форм взаимодействия со средой, в которой оно существовало. Статистический анализ позволил рассмотреть данные переписей населения о самоидентификации респондентов в рассматриваемый период. Учитывая, что настоящее исследование носит не этнологический характер, методы полевых исследований были применены автором ограниченно. Для получения уточняющих данных о специфике русинского этнического движения в Закарпатье была применена методика неформализованного интервью как среди участников русинского движения, так и среди закарпатцев-жителей Ужгорода, Мукачево, Хуста.

В качестве ключевого критерия этнической принадлежности в рамках исследования будет использоваться этническая самоидентификация, под «русинской этнической общностью» подразумевается только совокупность людей с русинской этнической самоидентификацией. Жители Закарпатской области Украины, являющиеся потомками автохтонного восточнославянского населения региона, и, по мнению активистов русинских этнических организаций, подходящие под критерии понятия «русина», в качестве этнических русинов рассматриваться не будут.

Практическая значимость исследования. Актуальность и новизна темы исследования позволяют использовать его результаты при подготовке учебных курсов для специализирующихся по истории межэтнических отношений, политических и этнополитических процессов на постсоветском пространстве студентов вузов стран СНГ. Основные положения исследования могут быть также задействованы в подготовке рекомендаций для государственных органов, формирующих политику в области межэтнических отношений.

Апробация диссертации.

Основные положения, результаты и выводы диссертационного исследования изложены в 5 публикациях автора, в том числе 3 статьях в изданиях, рецензируемых ВАК.

1. Веселов В.И. Русинское движение в Закарпатской области Украины в конце 1990-х – начале 2000-х годов: в поисках выхода из кризиса // Этносоциум. №6 (84). 2015.
2. Веселов В.И. Русины Закарпатья: к проблеме определения численности этнической общности // Этносоциум. №9 (75). 2014.
3. Веселов В.И. Русинское возрождение в Закарпатья: успехи и поражения. // Родина (Российский исторический журнал). № 12. 2013.
4. Веселов В.И. Русины Закарпатья: к постановке вопроса об этнической принадлежности // Причерноморье. История, политика, культура. Вып. VI (III). Серия Б. Новая и новейшая история. Севастополь, 2010.

5. Веселов В.И. Особенности формирования русинских этнических организаций в Закарпатской области Украины (1989-1991 гг.). // *Per aspera ...* Сборник научных статей победителей конкурса студенческих работ исторического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова. Вып. 4. Москва. 2012.

По теме диссертации на историческом факультете МГУ им. М.В. Ломоносова автором были прочитаны лекции для студентов в рамках курсов по истории Украины и по истории стран ближнего зарубежья по этнополитическим процессам и по этническим меньшинствам в современной Украине.

Диссертация состоит из введения, пяти глав, заключения, приложений и библиографии.

Глава 1. Историография изучения русинского движения в Закарпатской области Украины

Зародившееся в конце 80-х годов XX века на территории Закарпатья движение по возрождению русинской этнической идентичности длительное время не рассматривалось в научной среде как самостоятельный объект научного исследования. Нельзя не отметить, что события рубежа 1980-1990-х годов в регионе вызвали неподдельный интерес научного сообщества. Однако научное сообщество оказалось вовлечено и принимало непосредственное участие в процессе формирования нарождавшегося русинского движения. Примечательно, что впервые существование русинской проблемы было признано в 1989 году именно в статье научно-популярного характера закарпатского ученого-филолога Павла Чучки.⁴⁹ Статья была посвящена истории края и доказывала принадлежность автохтонного восточнославянского населения региона к украинскому народу. Таким образом современное русинское движение выступало не в качестве объекта исследования, а в качестве повода и обоснования актуальности проводимого исследования. К таким работам стоит отнести большое количество монографий, появившихся в 1990-е и 2000-е годы по истории Закарпатья как в нашей стране, так и на Украине, в странах Западной и Восточной Европы, в США и Канаде. Практически все они посвящены периоду между 1849 и 1946-м годом и, в особенности, между 1918 и 1946-м годом, то есть времени постановки и попыток решения вопроса об этнической принадлежности автохтонного населения края и перекраивания политической карты карпатского региона.

Раньше всего подобные исследования начали появляться на Украине. Среди них стоит выделить работы М. Болдижара «Закарпаття між двома

⁴⁹ Чучка П. Як русини стали українцями // Закарпатська правда. – 1989. - 12, 13, 14, 15, 16 сентября.

світовими війнами: Матеріали до історії суспільнополітичних відносин»⁵⁰, О.В. Мишанича «Від підкарпатських русинів да закарпатських українців»⁵¹, М. Вегеша «Карпатська Україна (1938-1939)»⁵². Крупные работы по данной тематике были выпущены большим коллективом авторов Ужгородского университета в 1993-1995 годах⁵³, а также профессором того же университета А. Данилюком в 2013 году⁵⁴. В большинстве своем истории Закарпатья до его присоединения к Советскому Союзу посвящены работы исследователей, позиционирующих себя как русины: «Энциклопедия Подкарпатской Руси» под редакцией И. Попа⁵⁵, значительная часть книги П. Годьмаша «История республики Подкарпатская Русь»⁵⁶.

Среди изданных в России в 1990-2000-е годы подобных исследований следует выделить три крупных монографии: «Русины в межвоенной Чехословакии» К.В. Шевченко⁵⁷, «Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918-1945» А. Пушкаша⁵⁸ и «Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина 1939-1945 гг» В.В. Марьиной⁵⁹. Также интерес представляют работы М. Дронова⁶⁰, О. Неменского⁶¹.

⁵⁰ Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами: Матеріали до історії суспільнополіт. відносин . Ужгород, 1993.

⁵¹ Мишанич О.В. Від підкарпатських русинів да закарпатських українців. Ужгород, 1991.

⁵² Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939). Ужгород, 1993.

⁵³ Нариси історії Закарпаття. Т. 1-2// Под ред. Гранчак І, Балагурі Е., Грицак І., Ілько В., Поп І. Ужгород, 1993-1995.

⁵⁴ Данилюк Д. Д. Історія Закарпаття : навч. посіб. Ужгород, 2013.

⁵⁵ Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. Ужгород, 2006.

⁵⁶ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008.

⁵⁷ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006.

⁵⁸ Пушкаш А. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918-1945. М., 2006.

⁵⁹ Марьиная В.В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина 1939-1945 гг.: Документальный очерк. М., 2003.

⁶⁰ Дронов М. К вопросу об этнонациональной этнической идентичности русинов Словакии (XIX - начало XX вв.) // Исторический формат. №2. 2015.

⁶¹ Неменский О.Б. Восточнославянский этнический сепаратизм: Русины и казаки // Актуальные проблемы Европы. Сб. науч. трудов ИНИОН РАН. № 3. М., 2009; Неменский О.Б. Конфессиональная и этническая идентичность автора в полемических сочинениях Михаила Оросвиговского Андреллы // Studia Slavica et Balcanica Petropolitana. Studia Slavica et Balcanica Petropolitana. Вып. 1. СПб., 2010; Неменский О.Б. Сепаратизм в современной

Значительное число публикаций было выпущено или переиздано венгерскими исследователями. Наиболее крупными из них и переведенными на английский язык являются «Genocide. The tragedy of the hungarians of Transcarpatia» под редакцией Г. Дупки⁶², «Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia (Podkarpatskaja Rus or Ruthenia) 1919 – 1938/1939» Ж. Ботлика⁶³, «Gens fidelissima: The Rusyns» А. Бенедека⁶⁴.

Переиздавались книги, посвященные истории Закарпатья в Америке и Канаде: в 1990-м году «The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948» П.Р. Магочия, «The Rusyns» А. Бонкало⁶⁵. Появились и новые работы: «The Rusyns of Hungary: Political and Social Developments, 1860-1910» М. Майер⁶⁶, «The quest for the Rusyn soul: the politics of religion and culture in Eastern Europe and in America, 1890-World War I.» К. Дируд⁶⁷ Истории Закарпатья до присоединения к Советскому Союзу посвящена большая часть материалов в совместной работе П.Р. Магочия и И. Попа «Encyclopedia of Rusyn History and Culture»⁶⁸.

Примечательно, что большинство авторов указанных работ при обосновании актуальности своих исследований или же их переиздания указывали именно на возникшее в конце 1980-х годов в карпатском регионе движение за возрождение русинской этнической идентификации. Либо во введении ли в заключении они выражали своё отношение к нему: поддержку или отторжение. Тем самым, исследователи, превращались в акторов процесса

Европе. Русинский национальный проект и русская идентичность // Карпатские русины в славянском мире. Актуальные проблемы. М.; Братислава, 2009.

⁶² Genocide. The tragedy of the hungarians of Transcarpatia. // ed. By Dupka G. Budapest, 1993.

⁶³ Botlik J. Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia (Podkarpatskaja Rus or Ruthenia) 1919 – 1938/1939.

⁶⁴ Benedek A. Gens fidelissima: The Rusyns. Matthias Corvinus Publishing, 2001.

⁶⁵ Bonkalo A. The Rusyns. Toronto, 1990.

⁶⁶ Mayer M. The Rusyns of Hungary: Political and Social Developments, 1860-1910. East European Monographs, 1997.

⁶⁷ Dyrud K. The quest for the Rusyn soul: the politics of religion and culture in Eastern Europe and in America, 1890-World War I. Philadelphia. Balch Institute Press, 1992.

⁶⁸ Magosci P.R. Pop I. Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Toronto, 2002.

возрождения русинской самоидентификации. Причем не только их работы использовались непосредственными участниками борьбы за или против русинского движения. Но и сами они, зачастую, принимают в ней личное непосредственное участие. Так П.Р. Магочий, И. Поп, И. Гранчак (на раннем этапе) являются активистами движения, а О. Мишанич, О. Майборода, П. Чучка, М. Тиводар – его непримиримыми противниками.

Возрождение русинского движения в карпатском регионе в конце 1980-х годов привело к возникновению нескольких центров изучения истории региона, сформировавшихся вокруг личностей харизматичных исследователей. В первую очередь – это «Карпато-русинский исследовательский центр» («Carpatho-Rusyn Research Center») в Торонто (П.Р. Магочий) и Кафедра украинской и русинской филологии в университете венгерского города Ньередьхаза (И. Удвари). В этих центрах не только проводятся новые исследования, но и переиздаются классические работы и источники по истории Закарпатья. Кроме того, работа по изучению русинов как этнической общности ведется в рамках Прешевского университета в Словакии и Института Славяноведения в Москве.

Первые работы, создававшиеся в научной среде, авторы которых заявляли бы о намерении рассматривать зародившееся на рубеже 1980-90-х годов русинское движение в качестве объекта исследования, носили полемический характер. Среди них особое место занимают брошюры О.В. Мишанича «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст»⁶⁹ и «Політичне русинство і що за ним»⁷⁰. По всей видимости, именно Олексе Мишаничу принадлежит термин и концепция «политического русинства», которая стала основополагающей для большинства украинских исследований русинского движения конца XX века.

Ключевыми тезисами данной концепции являются:

⁶⁹ Мишанич О.В. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. Драгобич, 1992.

⁷⁰ Мишанич О. В. Політичне русинство і що за ним. Ужгород, 1993.

- принятие автохтонным восточнославянским населением Карпат украинской этнической идентичности является закономерным и необратимым результатом естественного процесса. Любой альтернативный подход к истории региона – искажение фактов.⁷¹

- зародившееся на рубеже 1980-90-х годов русинское движение носит антиукраинскую направленность и представляет угрозу для создания украинского государства.⁷²

- сторонники русинского движения участвуют в нем исключительно преследуя корыстные цели.⁷³

- возникновение русинского движение было инспирировано спецслужба Советского Союза.⁷⁴

- русинское движение в Закарпатской области Украины поддерживается силами, желающими развала Украины и единства украинского народа. Справедлив и обратный тезис: все, поддерживающие русинское движение, желают развала Украины и единства украинского народа.⁷⁵

- участники русинского движения не ведут культурно-просветительской работы, либо распространяют ненаучные сведения об истории Закарпатья. Цели движения находятся исключительно в политической плоскости.⁷⁶

Взгляды О. Мишанича на зародившееся на рубеже 1980-90-х русинское движение на протяжении 1991-1993-х годов постепенно радикализировались. В работе 1991 года «Від підкарпатських русинів да закарпатських українців» отсутствует тезис об инспирированности русинского движения советскими спецслужбами, признается, что многие сторонники движения участвовали в

⁷¹ Мишанич О.В. Від підкарпатських русинів да закарпатських українців. Ужгород, 1991. С. 48.

⁷² Там же. С. 6.

⁷³ См. Мишанич О. В. Політичне русинство і що за ним. Ужгород, 1993.

⁷⁴ Там же.

⁷⁵ Там же; Мишанич О.В. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. Драгобич, 1992; Мишанич О.В. Від підкарпатських русинів да закарпатських українців. Ужгород, 1991.

⁷⁶ См. Там же.

нем, желая вести культурно просветительскую работу.⁷⁷ Окончательно все тезисы концепции «политического русинства» были сформулированы только в работе «Політичне русинство і що за ним».

О. Мишанич остается верен сформулированным им в начале 1990-х годов тезисам. В 2013 году в сборнике «Українці - русини: етнолінгвистичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку» он опубликовал 54-страничную статью под характерным названием «Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму»⁷⁸. В ней О. Мишанич повторил все ключевые тезисы концепции «политического русинства», рассмотрев с вышеуказанной точки зрения события, связанные с русинским движением, произошедшие в 1989-2015 годах.

подавляющее число работ украинских исследователей современного русинского движения написано в рамках концепции «политического русинства». Среди них необходимо выделить работы М. Тиводара «Закарпаття: народознавчі роздуми»⁷⁹ и О. Майбороды «Політичне русинство»: Закарпатська версія периферійного націоналізму».⁸⁰ Сохраняя верность основным тезисам концепции «политического русинства», в этих работах, написанных по прошествии времени после бурных событий рубежа 1980-90-х годов, делаются попытки более взвешенного анализа причин зарождения русинского движения и его успехов в первые годы существования.

К исследованиям, написанным под влиянием концепции «политического русинства» относятся и этнополитологические работы, написанные коллективом авторов Института политических и

⁷⁷ Мишанич О.В. Від підкарпатських русинів да закарпатських українців. Ужгород, 1991. С. 5.

⁷⁸ Мишанич О. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму // Українці - русини: етнолінгвистичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁷⁹ Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. Ужгород, 1995.

⁸⁰ Майборода О. «Політичне русинство»: Закарпатська версія периферійного націоналізму. К., 1999.

этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины: «Закарпаття в етнополітичному вимірі»⁸¹ и «Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості»⁸². Наибольшее влияние при создании их оказывал Май Панчук. Обе книги написаны, в целом, на высоком научном уровне. В работе «Закарпаття в етнополітичному вимірі» рассматривается история этнических процессов в регионе со времен средневековья и до наших дней. Однако в частях указанных работ, посвященных современному русинскому движению полностью повторяются тезисы концепции «политического русинства». В частности, русинское движение рассматривается в качестве инспирированного органами госбезопасности СССР⁸³, сторонники движения обвиняются в украинофобии⁸⁴, стремлении нарушить территориальную целостность Украины⁸⁵, и даже североамериканский активист русинского движения, член Королевского общества Канады (Академии) П.Р. Магочий, которого логичнее (в рамках конспирологической логики) было бы заподозрить в связях с ЦРУ, обвиняется в сотрудничестве с КГБ⁸⁶. В частях вышеуказанных работ, посвященных русинскому движению меняется даже стиль изложения материала, приобретая характер публицистического. Научная нейтральность уступает место открытым обвинениям в адрес активистов русинского движения, характерным для концепции «политического русинства»⁸⁷.

Рожденная в условиях жесткой полемики между сторонниками и

⁸¹ Закарпаття в етнополітичному вимірі // Под ред. Левенца Ю., Панчука М., Войналовича В., Котигоренко В., Кочана Н. К., 2008.

⁸² Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості. // Под ред. Левенець Ю., Панчук М., Войналович В., Котигоренко В., Калакура О., Кочан Н. Київ, 2011.

⁸³ Закарпаття в етнополітичному вимірі // Под ред. Левенца Ю., Панчука М., Войналовича В., Котигоренко В., Кочана Н. К., 2008. С. 517.

⁸⁴ Там же. С. 521.

⁸⁵ Там же. С. 581.

⁸⁶ Там же. С. 522.

⁸⁷ См. Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості. // Под ред. Левенець Ю., Панчук М., Войналович В., Котигоренко В., Калакура О., Кочан Н. Київ, 2011; Закарпаття в етнополітичному вимірі // Под ред. Левенца Ю., Панчука М., Войналовича В., Котигоренко В., Кочана Н. К., 2008.

противниками зарождавшегося русинского движения рубежа 1980-90-х годов концепция «политического русинства», продолжает и сегодня быть ведущим дискурсом у украинских исследователей. В 2007 году в Ужгородском университете М.М. Бесарабом⁸⁸ была защищена кандидатская диссертация в области политологии, в которой были в полной мере повторены тезисы концепции «политического русинства». В 2013 году в свет вышел сборник статей «Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку»⁸⁹. Он состоит из двух частей: в первой размещены материалы украинских авторов, во второй – авторов-украинцев из сопредельных стран центрально-восточной Европы (Словакии, Румынии, Венгрии). Характерны названия первых пяти статей украинских авторов: «Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму» (О. Мишанич)⁹⁰, «Новітнє русинство – пережиток геополітичних інтересів першої половини ХХ століття» (М. Тиводар)⁹¹, «Політичне русинство – антирусинський (антиукраїнський) проект» (М. Панчук)⁹², «Політичний підтекст «русинського питання» на Закарпатті» (В. Пшаш)⁹³, «Неорусинство як контрдіалог українства» (Л. Белей)⁹⁴.

⁸⁸ Бесараб М.М. Роль громадських організацій Закарпаття в державотворчих процесах наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Ужгород, 2007.

⁸⁹ Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹⁰ Мишанич О. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму // Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹¹ Тиводар М. Новітнє русинство – пережиток геополітичних інтересів першої половини ХХ століття // Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹² Панчук М. Політичне русинство – антирусинський (антиукраїнський) проект // Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹³ Пшаш В. Політичний підтекст «русинського питання» на Закарпатті // Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹⁴ Л. Белей Неорусинство як контрдіалог українства // Українці - русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

Вышеуказанные авторы в своих материалах продолжили развивать тезисы концепции «политического русинства», находя все новые и новые доказательства инспирированности русинского движения внешними силами, желающими развала Украины⁹⁵

Среди материалов сборника, посвященных современному русинскому движению в Закарпатской области выделяется статья Михила Зана «Енічні процеси на Закарпатті в сучасну добу»⁹⁶. Тезисы концепции «политического русинства» в ней практически не упоминаются, автор не упоминает и конспирологические концепции возникновения русинского движения, отказывается от обвинения активистов русинского движения в «украинофобии». Напротив, успехи русинского движения первых лет его существования он видит в заинтересованности областной номенклатуры в автономизации региона⁹⁷. Возрождение русинского движения рассматривается М. Заном в качестве свершившегося события, которое требует не оценки (с какой-либо из идеологических позиций), а изучения.⁹⁸

На Украине выходили в свет и другие исследования современного русинского движения, отрицавшие или же в слабой мере упоминавшие концепцию «политического русинства». Первой подобной работой, где бы современное русинское движение рассматривалось в качестве объекта, было исследование социологов И. Миговича и А. Колибабы «Соціально самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців»⁹⁹. Авторы исследования рассматривали восприятие социально-политических процессов рубежа 1980-90-х годов населением региона на основе данных полевых исследований, что предопределило их взгляд на русинское движение как на закономерную форму

⁹⁵ См. вышеуказанные статьи.

⁹⁶ Зан М. Енічні процеси на Закарпатті в сучасну добу // Українці-русини: етнолінвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

⁹⁷ Там же. С. 276.

⁹⁸ Там же. С. 275.

⁹⁹ Мигович І., Колибаба А. Соціально самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців. Київ-Ужгород, 1994.

развития этнических процессов в среде автохтонного восточнославянского населения Карпат. Подобное отношение к русинскому движению прослеживается и в других работах И. Миговича: «Закарпатський соціум: етнологічний аспект» (в соавторстве с Н Макарой)¹⁰⁰, а также носивших в большей степени полемический и публицистический характер «Слово за русинів»¹⁰¹ и «Русини в Україні: тест на європейськість»¹⁰².

Также исследование на основе полевого материала, в котором рассматривается возникновение русинского движения в Закарпатской области Украины в 1989-м году, было опубликовано П. Токаром.¹⁰³ Русинское движение в нем также рассматривается с точки зрения социально-политических и этнических процессов в регионе.

Особое место в современной украинской историографии занимают работы сотрудников Черновицкого университета. В первую очередь это - «Русинство: минуле і сучасність» И. Буркута.¹⁰⁴ Автор рассматривает состояние не только русинского движения в Закарпатской области Украины, но и в других частях страны. В отличие от сторонников концепции «политического русинства» Буркут, хотя и обращает внимание на значительное внешнее влияние на «русинское возрождение», но не считает этот фактор основным. Также его работу отличает стремление разделить «политическое русинство», в котором он, видит проявление сепаратизма, и культурно-просветительское движение русинов. Однако, следует отметить, что И. Буркут на протяжении всей книги доказывает, что русины являются этнографической группой украинского народа.

Интересна и кандидатская диссертация Н.М. Кичеры «Русини в

¹⁰⁰ Мигович І.І., Макара М. П. Закарпатський соціум: етнологічний аспект. Ужгород, 2000.

¹⁰¹ Мигович І.І., Макара М.П. Слово за русинів: наук.-публіцист. вид. : Приурочено V Світовому конгресу русинів. Ужгород, 1999.

¹⁰² Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород. 2010.

¹⁰³ Токар П. Національні рухи на Закарпатті 1988-1993 рр: Соціологополітологічний аналіз. Ужгород, 2004.

¹⁰⁴ Буркут І. Русинство: минуле і сучасність Чернівці, 2009.

етнополітиці країн центральної та південно-східної Європи»¹⁰⁵. Тезиси концепції «политического русинства» в ней даже не упоминаются. Современное возрождение русинского движения рассматривается как свершившийся факт – форма развития этнического самосознания автохтонного восточнославянского населения Карпат. Более того, Н.М. Кичера рассматривает русинов Закарпатья в качестве отдельной этнической группы, борющейся за свои права и испытывающей давление со стороны украинских властей.¹⁰⁶

Следует констатировать, что в последние годы наметилось изменение отношения части украинских исследователей к современному русинскому движению и постепенный отход от концепции «политического русинства». Если в прошлом конспирологические теории возникновения русинского движения не доминировали только в работах ряда социологов (И. Миговича, П. Токара), то теперь они отвергаются или же не выступают в качестве основных в работах политологов, историков, этнологов (И. Буркута, М. Зана, Н. Кичеры). Приверженность концепции «политического русинства» сохраняют, в первую очередь, исследователи принимавшие непосредственное участие в борьбе с русинским движением: О. Мишанич, М. Панчук, М. Тиводар. Тем не менее данный дискурс продолжает доминировать в украинской историографии современного русинского движения и сейчас.

Иная ситуация возникла в Российской и Западной историографии. Возрождение русинского движения в карпатском регионе на рубеже 1980-90-х годов вызвало неподдельный интерес международного научного сообщества. Однако до сегодняшнего дня объектом изучения оно выступает крайне редко. Как на Западе: в США, Канаде, Венгрии, так и у нас, основной интерес исследователей, вызванный возрождением русинского движения на рубеже 1980-90-х годов, как уже говорилось выше, оказался прикован к периоду

¹⁰⁵ Кічера Н.М. Русини в етнополітиці країн центральної та південно-східної Європи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Чернівці, 2015.

¹⁰⁶ Там же. С. 177-178.

истории Закарпатья между 1849 и 1946 годами.

В европейской и американской историографии русинская тематика фигурирует, в основном, в изданиях центров, сложившихся вокруг П.Р. Магочия и И. Удвари.

П.Р. Магочий, проявил интерес к событиям в карпатском регионе, как только информация о них попала на Запад – сразу после «Бархатной революции» в ЧССР. Будучи одним из непосредственных организаторов международного сотрудничества между русинскими обществами стран, где они проживают, а также идейным вдохновителем возрождения диаспоральных русинских организаций в Канаде и США, П.Р. Магочий и руководимый им центр проводят большую научную работу по изучению и популяризации истории не только русинов, но и всей Украины. Двойственность его положения отмечают многие западные украинисты, такие как Т. Кузьо¹⁰⁷, Д. Арель¹⁰⁸: активное участие в общественной деятельности оказывает влияние на научную составляющую деятельности ученого. В работе 1999 года «Of the Making of Nationalities There is no End» доказывается право русинов стать «полноценной нацией»¹⁰⁹.

В рамках центра, руководимого П.Р. Магочием была изданы в 2009 году удачная работа А. Плишковой по истории современного русинского движения в Словакии, в которой косвенно затрагиваются вопросы общерусинского возрождения на рубежа XX-XXI веков¹¹⁰. Также в 2003 году в свет вышло исследование Е. Русинко по истории русинской литературы, часть которого посвящена современным русинским газетам и писателям Закарпатья:

¹⁰⁷ Кузьо Т. Багаторанний науковець для багатогранної епохи: Павло-Роберт Магочій. // Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та Центральної Європи. Ужгород, 2012.

¹⁰⁸ Арель Д. Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння Центральної Європи та України. // Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та Центральної Європи. Ужгород, 2012.

¹⁰⁹ Magocsi P.R. Of the Making of Nationalities There is no End (2 vols). New York, 1999.

¹¹⁰ Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians Toronto, 2009.

И. Петровцию и В. Феденишенцу, которых автор рассматривает в качестве «классиков современности».¹¹¹

Общим для всех публикаций данного Центра является не только стремление доказать закономерность возникновения современного русинского движения в карпатском регионе на рубеже 1980-90-х годов, но и отсутствие сомнений в том, что русины являются четвертым восточнославянским народом (помимо русских, украинцев и белорусов). Русины в работах, издаваемых при поддержке центра, выступают в качестве угнетаемого украинскими властями национального меньшинства, которое борется за свои законные права.

Подобным же образом русины рассматриваются в диссертации американского ученого А. Викторек¹¹². В части работы, посвященной русинским организациям Закарпатской области Украины она концентрирует свое внимание на нарастающем, по её мнению, в 2000-х годах влиянии русофилов в лице о Дмитрия (Сидора)¹¹³, а также на культурном направлении деятельности русинских организаций¹¹⁴.

Восприятие русинов в качестве угнетаемого Украиной этнического меньшинства характерно для Б. Пожуна¹¹⁵. В серии статей для журнала *Central Europe Review*, изданных в начале 2000х годов, он поднимает вопрос необходимости защиты их прав. Большая часть данных материалов носит скорее публицистический, нежели научный характер.

Под иным углом зрения современное русинское движение в Закарпатской области Украины рассматривается в работе Т. Кузьо «The rusyn

¹¹¹ Rusinko E. *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpatian Rus'* Toronto, Buffalo, London, 2003.

¹¹² Wiktorek A. *Rusyns of the Carpathians competing agendas of identity*. Washington, DC, 2010.

¹¹³ Там же. С. 100-103.

¹¹⁴ Там же. С. 91-99.

¹¹⁵ Požun B. *A Minority in Waiting*. URL: <http://www.tol.org/client/article/15398-a-minority-in-waiting.html> (дата обращения: 26.10.15); Požun B. *Caught in the Middle: Carpatho-Rusyns and the Voivodina* // CER. Vol. 3. 2001.; Požun B. *Multi-ethnic Outpost* // CER. Vol. 2. 2000; Požun B. *Rusyn Review. Rusyns in Central and Eastern Europe* // CER. Vol. 3. 2001; Požun B. *The Rusyns of Hungary: end of the millennial struggle* // CER. Vol. 3. 2001.

question in Ukraine: sorting out fact from fiction»¹¹⁶. В названии своей статьи автор ставит перед собой задачу: отделить факты от домыслов и существующих вокруг русинского движения спекуляций. Он признает нехватку исследований, посвященных этническому самосознанию населения Закарпатской области Украины. Однако на основе данных различных опросов населения региона, а также Всеобщей переписи населения Украины 2001 года он делает вывод о том, что ажиотаж вокруг русинского движения как за пределами, так и внутри Украины раздут публицистами и научным сообществом, в то время как реальные масштабы движения пока очень небольшие¹¹⁷. Тем не менее, Т. Кузио рассматривает русинов Закарпатья в качестве этнического меньшинства, так как, часть населения региона «вернулась» к русинской этнической самоидентификации¹¹⁸.

В целом, для западных ученых характерен правозащитный дискурс при изучении русинского движения, повышенное внимание к вопросам защиты прав русинов в качестве этнического меньшинства.

В России возрождение русинского этнического движения в карпатском регионе на рубеже 1980-90-х годов также вызвало неподдельный живой интерес. Отечественной общественности были симпатичны русофильские заявления активистов русинского движения, резко контрастировавшие с антироссийской и антирусской риторикой выходцев из регионов западной Украины. Уже в 1994 году в энциклопедии «Народы России» под редакцией В. Тишкова появилось упоминание о русинах. Но фигурировали они в статье «Русские» в качестве этнической группы.¹¹⁹ Авторство статьи принадлежало М.Н. Шмелёвой. Таким образом в российской историографии возрождался взгляд на автохтонное восточнославянское население Карпат, бытовавший в отечественной науке до революции и в белоэмигрантской среде. В

¹¹⁶ Kuzio T. The rusyn question in Ukraine: sorting out fact from fiction. // Canadian Review of Studies in Nationalism, Vol. 32, nos.1-2. Toronto, 2005.

¹¹⁷ Там же. С. 12.

¹¹⁸ Там же.

¹¹⁹ Народы России: Энциклопедия / Гл. ред. Тишков В.А.. М., 1994. С. 283.

энциклопедии 1999 года «Народы и религии мира» также под редакцией В. Тишкова даже не смотря на появление отдельной статьи «русины» была принята гораздо более аккуратная формулировка: статья оказалась в части энциклопедии посвященной этноконфессиональным группам, и в ней лишь вскользь упоминается о существовании взгляда на русинов как на отдельный от украинцев и русских этнос.¹²⁰ В основном же длительное время интерес к русинскому движению в нашей стране выражался лишь в появлении статей публицистического характера.

В начале 2000-х годов, как уже говорилось выше, в России появились работы по истории Закарпатья, предшествовавшей присоединению региона к Советскому Союзу в 1946 году. Примечательно, что авторы двух крупнейших из них – К.В. Шевченко¹²¹ и А. Пушкаш¹²² - высказывали в своих работах диаметрально противоположные оценки современного русинского движения, при этом не углубляясь в его изучение в качестве объекта исследования¹²³.

Впервые современное русинское движение выступило в качестве объекта исследования в сборнике «Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность»¹²⁴ изданном в 2008 году Центром украинистики Южного федерального университета по итогам конференции «Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси (конец XIX - начало XXI вв.)». Большая часть опубликованных в нем статей носит скорее публицистический, нежели научный характер. Авторы стоят на позициях безоговорочной поддержки русинского движения. Примечательно, что на конференции присутствовали такие видные активисты закарпатского русинского движения как П. Годьмаш, П. Гецко и их доклады были включены

¹²⁰ Народы и религии мира. Энциклопедия. Отв. ред. В.Тишков. М., 1999. С. 707-709.

¹²¹ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006.

¹²² Пушкаш А. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918-1945. М., 2006.

¹²³ К. Шевченко всецело поддерживает современное русинское движение, в то время как А. Пушкаш близок к концепции «политического русинства», характерной для украинской историографии.

¹²⁴ Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008.

в сборник.¹²⁵

Более того для некоторых материалов сборника характерно восприятие русинов в качестве даже не четвертого восточнославянского народа, а этнической группы русского.¹²⁶ Таким образом сборник вновь реанимировал взгляд на автохтонное восточнославянское население Карпат, существовавший в дореволюционной и белоэмигрантской научной среде.

В рамках подобного подхода в 2013 году в Южном федеральном университете Г.Ю Мироновым написана кандидатская диссертация.¹²⁷ В части работы, посвященной современному русинскому движению в Закарпатской области Украины, автор особое значение придает русофильскому течению, акцентируя на нем свое внимание. В этой связи русинское движение у него выступает в виде части «русского мира», угнетаемой Украинским государством. Однако Г. Миронов отмечает и существование среди активистов русинского движения иных взглядов на русско-русинские взаимоотношения.

В рамках российской историографии посвященной русинской проблематике не сложилось отдельного направления по изучению русинского движения на современном этапе и, в частности, в Закарпатской области Украины. Также отсутствуют исследования по социально-политическому развитию в регионе.

В целом, историография возникшего на рубеже 1980-90-х годов русинского движения как у нас в стране, так и за рубежом находится на стадии становления.

¹²⁵ Годьмаш П.В. Первая автономная русинская республика (К 90-летию Автономии русинской державы). // Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008; Гецко П.И. Правовой нигилизм Украины в русинском вопросе. // Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008.

¹²⁶ Неменский О.Б. Русинство и казакйство как противоположные модели восточнославянской идентичности. // Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008.

¹²⁷ Миронов Г. Ю. Исторический аспект проблемы идентификации русинского этнокультурного сообщества. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Ростов-на-Дону, 2013.

Глава 2. К вопросу об истории формирования этнической общности карпатских русинов

§1. Этноним «русин»: проблема применения

Проблема применения этнонима «русин» в историческом исследовании представляет определенную сложность. В разные периоды истории и в различных традициях данный этноним применялся для обозначения разных этнических общностей, и разные общности использовали его в качестве самоназвания. В этой связи в рамках данной работы необходимо проследить историю употребления этнонима «русин», обозначить географические границы его применения и критерии, которые использовались для выделения тех, кого считали русинами, и кто применял данный этноним в качестве самоназвания.

Этноним «русин» в прошлом имел несравнимо более широкий ареал распространения. Он известен со времен Киевской Руси¹²⁸ и имеет такую же этимологию, как и этнонимы «румын», «мордвин», «литвин», «татарин», «угрин», «болгарин»: его образование происходит при помощи основы - топонима «рус» и аффикса, обозначающего происхождение или принадлежность «-ин», как в притяжательных прилагательных в современном русском языке: «кошкин», «шишкин» и т.д.

Этноним «русин» широко применялся в западнорусских землях, входивших в разное время в состав трех государств: Литвы, Польши и Венгрии, а также и в других государствах и государственных образованиях региона Центрально-Восточной Европы, где существовали поселения восточных славян, исповедовавших христианство греческого обряда.

Ареал распространения данного этнонима имел тенденцию к

¹²⁸ Геровский Г. О слове Русин // Свободное Слово Карпатской Руси. Маунт Вернон, 1973, янв.-февр. 1-2 (169-170). С.2.

постоянному сокращению. Он заменялся и вытеснялся другими этнонимами: «руський», «русский», «беларус», «малорос», «украинец» и т.д. К концу XIX – началу XX века этноним «русин» активно использовался в качестве самоназвания и для обозначения восточнославянского населения лишь на территориях, входивших в состав Австро-Венгрии: Галиции, Буковине и северо-восточных комитатах Транслейтании (современное Закарпатье и восточная Словакия). Однако под влиянием пропаганды части автохтонной восточнославянской интеллигенции (т.н. «украинофилов»), со второй половины XIX века в карпатском регионе начинается процесс его «замещения» пришедшим из российской Надднепрянины (центральной Украины) этнонимом «украинец». Наиболее интенсивно он протекал в восточной Галиции. Напротив, в зонах расселения восточнославянского населения, расположенных в северо-восточных комитатах Транслейтании (Венгерского королевства) и на небольшой территории к северу от Карпат, ограниченной с востока рекой Сан, а с севера и запада западнославянским (преимущественно польским) населением, идеи «замещения» этнонима «русин» этнонимом «украинец» встретили сопротивление большей части местной восточнославянской интеллигенции. Здесь процесс вытеснения этнонима «русин» этнонимом «украинец» начался гораздо позже, чем в восточной Галиции и протекал со значительно меньшей интенсивностью¹²⁹.

Важно также отметить, что в Карпатском регионе до начала XX века этноним «русин» имел этно-конфессиональное значение. Зачастую он использовался для обозначения всего населения, исповедовавшего христианство восточного обряда в варианте греко-католицизма и не являвшегося этническими румынами (волохами)¹³⁰. Униаты, независимо от родного и/или используемого в повседневности языка, который мог быть

¹²⁹ Magocsi P.R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Toronto, 1978. С. 50-51.

¹³⁰ Петров А.Л. Материалы для истории угорской Руси. VI. Пределы Угро-русской речи в 1773 г. СПб., 1905-1914. С.14-16.

венгерским или словацким, считали и называли свою веру «русской» и могли себя идентифицировать как «русины».

До конца XIX века восточнославянское общество в Подкарпатье идентифицировало себя в этническом плане по двум критериям: языку и религии. Известно, что русинами в Подкарпатье себя называли все представители христианских церквей восточного обряда, не являвшиеся румынами. Сами же русины, разговаривавшие на восточнославянском языке, отличали себя от «ненастоящих» русинов – т.е. тех, кто говорил на венгерском или каком-либо другом языке¹³¹.

В середине XIX века среди восточнославянского населения, проживавшего на исторических землях Венгерского королевства, начался процесс «национального возрождения», специфической особенностью которого в Подкарпатье являлось отсутствие консенсуса в среде региональных интеллектуалов по вопросу о литературном языке. Как следствие, отсутствовал и консенсус по вопросу о «национальной» принадлежности восточнославянского населения карпатского региона, так как он был тесно связан с решением вопроса языкового.

К началу XX века среди региональной восточнославянской интеллигенции существовало четыре ориентации:

- принять великоросский (русский) литературный язык («русофилы»)
- принять украинский литературный язык («украинофилы»)
- использовать в литературе и просвещении местные восточнославянские диалекты
- перейти на венгерский язык с постепенной дальнейшей полной мадьяризацией («мадьяроны»)

Политика венгерского руководства в сфере образования и церкви во второй половине XIX- нач. XX века была нацелена на поддержку последней

¹³¹ Петров А.Л. Материалы для истории угорской Руси. VI. Пределы Угро-русской речи в 1773 г. СПб., 1905-1914. С.14-16.

ориентации. Численность школ с «народным» языком обучения неуклонно сокращалась, что неминуемо привело бы со временем к мадьяризации автохтонного восточнославянского населения, превращению его из русинов в венгров¹³².

Однако ход этнических процессов в регионе был нарушен двумя мировыми войнами, образованием новых государств и революциями, в первую очередь, в России.

По итогам Первой мировой войны земли южных склонов Карпат, населенные восточными славянами, вошли состав Чехословакии, правительство которой с опаской относилось к «мадьяронам»¹³³, но не препятствовало пропаганде интеллигенции из других «языковых лагерей», в первую очередь «украинофильского» и в меньшей степени «русофильского». Таким образом весь период между двумя мировыми войнами был временем острой борьбы в среде местной интеллигенции между сторонниками «общерусской» идентичности и сторонниками принятия идентичности «украинской».

Однако, наиболее судьбоносное решение для восточнославянского населения региона было принято в 1924 году в Москве. Коминтерн в резолюции по национальному вопросу в Центральной Европе и на Балканах на 5-м Конгрессе признал все автохтонное восточнославянское население Карпат этническими украинцами и призвал национальные коммунистические партии Польши, Чехословакии и Румынии координировать работу своих «украинских» ячеек¹³⁴. После присоединения Подкарпатья к Советскому Союзу по итогам Второй мировой войны и установления гегемонии СССР в Восточной и Центрально-Восточной Европе это решение было претворено в жизнь и этноним «русин» формально перестал существовать (за исключением

¹³² См. Перени Й. Из Истории закарпатских украинцев (1849-1914). Будапешт, 1957.

¹³³ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 130.

¹³⁴ Пятый Всемирный Конгресс Коммунистического Интернационала Стенографический отчет. Часть II М.-Л., 1925. С. 126-127.

диаспор в странах Запада и Югославии). Тем не менее, следует обратить внимание на то, как шло усвоение этнонима «украинец» восточнославянским населением южных склонов Карпат. К концу 30-х годов XX века этноним «украинец» уже имел значительное распространение среди автохтонного восточнославянского населения региона, о чем свидетельствуют многочисленные примеры: решение Съезда в городе Хуст в 1918 году о присоединении к Западно-Украинской Народной Республике¹³⁵, высокая поддержка коммунистов, пропагандировавших украинскую идентичность¹³⁶ и т.д. Таким образом, «украинская» идентичность не стала чем-то новым для населения края.

К 1945 году более половины жителей региона не приняли украинскую этническую идентичность и не планировали менять свою привычную русинскую этническую идентичность.¹³⁷ В связи с этим, когда после 1945 года украинская этническая идентичность начала насаждаться, она была чуждой для большинства населения региона и вместо замещения предыдущей этнической идентичности новой идентичностью, как это произошло в Галиции, она начала «наслаиваться» на ранее существовавшую – русинскую. В результате большая часть автохтонного восточнославянского населения региона стала носителями двойной этнической идентичности: украинской и русинской. При этом в рамках самосознания подавляющей части закарпатцев они не антагонистичны и не противоречат друг другу. Один и тот же человек может себя считать одновременно и украинцем, и русином. Характерны результаты полученного в ходе полевых исследований в 2010 году интервью респондента - мужчины средних лет, водителя междугороднего автобуса. Он одновременно идентифицировал себя с запорожским казачеством, украинским народом, сообщил, что его дед воевал против венгров на стороне Карпатской Украины и в завершение беседы заявил, что считает себя русином(!). В рамках

¹³⁵ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 104-106.

¹³⁶ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 180.

¹³⁷ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 224-253.

его самосознания перечисленные идентичности не вступали в конфликт между собой.

Тем не менее на протяжении более чем 40 лет (с 1946 по 1989 годы) русинский пласт этнического самосознания автохтонного восточнославянского населения Закарпатья практически никак не проявлялся. Это привело к тому, что большинство исследователей региона пришли к выводу об окончательном отмирании этнонима «русин» в регионе их традиционного проживания¹³⁸.

В этой связи актуализация русинского этнического компонента в самосознании автохтонного восточнославянского населения Карпатского региона, которая привела к «возрождению» русинов как этнической общности в конце 80-х годов XX века, оказалась полной неожиданностью.

В настоящее время этноним «русин» используется в качестве самоназвания в восточнославянских диаспорах карпатского происхождения в странах Запада, Сербии, а также среди автохтонного восточнославянского населения Закарпатской области Украины, Словакии, Венгрии, Румынии, Польши, Молдавии.

Среди активистов современного русинского движения принято считать, что все автохтонное восточнославянское население Закарпатской области Украины, Словакии, Венгрии, Румынии и Польши, а также потомки выходцев из этого региона в странах Америки и бывшей Югославии являются русинами. Таким образом, численность русинов в мире по их оценкам достигает более 1,5 млн. человек¹³⁹. Однако подобная точка зрения упрощает и не отражает существующую в действительности ситуацию. Вышеуказанная численность русинов – это скорее потенциальная численность, чем реальная. Русинов в мире может быть меньше, но никак не больше этого числа.

¹³⁸ Magocsi P.R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Toronto, 1978. С. 272-275.

¹³⁹ Магочій П.Р. Наша Отцюзнина : іст. карпат. русинув (куртый напис діла русин. неділных шк.). Ужгород, 2005.

Практически все «потенциальные русины» карпатского региона в той или иной мере обладают украинским компонентом в этнической самоидентификации, что отражают проводившиеся переписи населения в этих странах. К примеру, в Словакии находится самая крупная зона расселения автохтонного восточнославянского населения за пределами трех восточнославянских государств (России, Беларуси и Украины). Активисты русинского движения считают его полностью русинским. Однако в ходе Переписи 2001 года, часть «потенциальных русинов» записалась русинами, часть украинцами, а большая часть - словаками. Всего в Словакии, согласно данным Переписи 2001 года русинами себя считает 24 201 человек, а украинцами 10 814¹⁴⁰. При этом русинский язык назвало родным более 60 тыс. человек, а к православным и грекокатоликам причислили себя почти 270 тыс. человек.

¹⁴⁰ Итоги Переписей населения Словакии // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: <http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/indicators> (дата обращения: 26.10.15)

§2. К вопросу об истории Закарпатья (в современных административных границах Закарпатской области Украины)

Среди сторонников и противников русинского движения при обосновании своей позиции принято апеллировать к истории края. В этой связи необходимо затронуть некоторые наиболее значимые аспекты прошлого региона и народов его населявших.

Территория современной Закарпатской области Украины начала заселяться славянами примерно в середине первого тысячелетия нашей эры. В настоящее время существует множество легенд и всевозможных спекуляций относительно происходившего в те времена. Например, широкое распространение получила теория о существовании государства Белых Хорватов¹⁴¹, о вхождении территории современной Закарпатской области в состав Великой Моравии¹⁴² и о христианизации населения этих территорий во времена Кирилла и Мефодия¹⁴³. Однако придавать им большое значение не стоит, так как письменных источников, освещающих тот период, нет, либо же они не выявлены.

Данные археологии свидетельствуют, что к моменту вторжения венгров в IX веке в Дунайскую котловину, на территории Подкарпатья существовали небольшие укрепления, которые могли служить резиденциями мелких князьков¹⁴⁴. Говорить о наличии мощного государственного образования или же всеобщей христианизации населения в этот период оснований нет. Также, как и нет никакой возможности достоверно определить был ли язык, на котором говорило славянское население, восточно- или западнославянским.

В конце IX века через карпатские перевалы в Дунайскую котловину

¹⁴¹ Енциклопедія історії та культури карпатських русинів // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород 2010, С. 54.

¹⁴² Там же. С. 81.

¹⁴³ Там же.

¹⁴⁴ См. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: (Раннеслав. и древнерус. периоды). К., 1990.

пришли венгры¹⁴⁵. С этого времени и до 1918 года Закарпатье (или Подкарпатье) становится неотъемлемой частью Венгерского королевства, а история этой территории - частью истории венгерского государства, что особенно заметно в вопросах политической истории края. На протяжении всего времени венгерского владычества в Подкарпатье полностью отсутствовало дворянство, относившее себя к восточным славянам, или хотя бы к христианам восточного обряда. Исключением был лишь Федор Кориатович (? - 1414)¹⁴⁶, получивший в управление территорию Подкарпатье (Мукачевскую доминию). На его примере видно, что феодалы восточнославянского происхождения (или славянизированные) быстро интегрировались в венгерскую феодальную элиту и уже через пару поколений мадьяризировались¹⁴⁷.

Также важно отметить, что на протяжении всего периода венгерского владычества территория Подкарпатье являлась периферией венгерской государственности. В связи с этим средневековые хронисты и более поздние историки долгое время редко обращали на неё внимание. Лишь периоды смут в Венгерском королевстве и время турецкого владычества в Дунайской котловине являются наиболее освещенными в источниках периодами истории Подкарпатье.

Если политическая история Подкарпатье в средние века и новое время известна по венгерским источникам, то история этнических и тесно с ними связанных конфессиональных процессов на этих территориях остается малоизвестной и спорной. Наиболее широко при освещении этого вопроса используется легенда о 40 тысячах подольских крестьян, пришедших в Подкарпатье вслед за своим князем Федором Кориатовичем. Приведенные в

¹⁴⁵ См. История Венгрии // Под ред. Ислямов Т.М., Пушкаш А.И., Шушарин В.П. Т. I, М., 1971.

¹⁴⁶ Федор Кориатович (? - 1414) – представитель рода Гедеминовичей, принявший православие.

¹⁴⁷ Войтович Л. Князівські династії східної Європи (кін IX-поч. XVI ст.) склад, суспільна і політична роль. Львов, 2000. С. 590.

ней сведения подвергались сомнению практически всеми, кто писал об истории края, начиная с первой половины XIX века.¹⁴⁸

Для населения региона в средние века и ранее новое время была характерна высокая подвижность. Интенсивность миграционных потоков была обусловлена частыми разрушительными войнами. Следует выделить два периода, когда этнический состав населения Подкарпатья претерпевал значительные изменения: татаро-монгольское нашествие (из Дунайской котловины татары уходили через Карпатские перевалы, опустошив верхнее Потисье) и турецкое иго. После битвы при Мохаче 1526 года территория Подкарпатья стала ареной постоянной борьбы между Габсбургами, Трансильванскими князьями и Османской империей. При этом восточнославянское население предпочитало поддерживать более веротерпимых Трансильванских князей и местных венгерских феодалов в их борьбе с централизаторскими устремлениями Австрийских Габсбургов¹⁴⁹.

Опустошительные кровопролитные войны меняли этнический состав населения региона. Владельцы земель были заинтересованы в том, чтобы их земли были обработаны и стремились привлекать на них поселенцев. Поэтому параллельно с освоением региона русинами, территория Подкарпатья заселялась и другими народами: венграми, немцами, румынами. Переселялись сюда в значительном количестве и цыгане и евреи. Это обусловило до сих пор существующий полиэтничный характер края.

Практически полное отсутствие светской элиты стало одной из характерных особенностей формирования и существования русинской общности на протяжении всего времени венгерского господства. Более привилегированным положением обладали священники. В 1646 году была заключена Ужгородская уния. Согласно её условиям православные

¹⁴⁸ Енциклопедія історії та культури карпатських русинів // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород 2010, С. 362.

¹⁴⁹ Енциклопедія історії та культури карпатських русинів // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород 2010, С. 626.

священники, признав главенство Папы Римского, получали привилегии католического клира¹⁵⁰. Однако впоследствии это правило часто не соблюдалось. Тем не менее, священники стали единственным привилегированным сословием в восточнославянском обществе Подкарпатья. Помимо них более широкими правами в сравнении с рядовыми крестьянами обладали солтысы (шолтысы) - сословная группа крестьянства, сформировавшаяся из организаторов освоения земель того или иного феодала. В XVIII веке произошло растворение и этой группы¹⁵¹. Таким образом, культура восточнославянского населения Подкарпатья развивалась как культура народная и культура религиозная. Образованными людьми - выходцами из восточнославянской среды в Подкарпатье были долгое время только священники, и образование развивалось в первую очередь как религиозное.

Руководству Мукачевской епархии в конце XVIII века, воспользовавшись благоприятной обстановкой, создавшейся в результате реформ Марии Терезии, удалось создать систему религиозного образования достаточно высокого уровня. Однако в рамках Австрийской империи выходцы из Подкарпатья, относившие себя к христианству восточного обряда, не всегда могли реализовать свой потенциал и часто эмигрировали в Российскую империю. Среди наиболее известных можно выделить: И. Орлая, В. Кукольника, Ю. Гуца-Венелина. Только к середине XIX века в Подкарпатье возникла прослойка светской интеллигенции - выходцев из семей священников.

После революции 1848-49 годов в Венгрии и последовавшего похода русской армии И. Паскевича, в Подкарпатье широкое распространение получили русофильские настроения, а также впервые возникли проекты автономии. А. Добрянский - один из выдающихся представителей русинской

¹⁵⁰ Там же С. 768-771.

¹⁵¹ Там же С. 821.

интеллигенции - стал помощником главы Ужгородского округа, созданного из Подкарпатских комитатов.¹⁵² Он стремился создать самоуправление на этой территории, пользуясь существовавшими в тот период антивенгерскими настроениями в руководстве Австрийской империи. Однако ни один проект автономии не был поддержан, и с 1867 года (Венгрия получила широчайшую автономию) начинается процесс целенаправленной мадьяризации населения Подкарпатья¹⁵³.

Всю вторую половину XIX века и вплоть до распада Австро-Венгрии в 1918 году территория Подкарпатья оставалась слаборазвитым в экономическом отношении регионом. Крупнейший город региона Унгвар (Ужгород) насчитывал по Переписи населения 1910 года всего 16 тыс. жителей, подавляющая часть которых были либо венгры, либо евреи.¹⁵⁴ Крупных промышленных производств не возникло. Для Подкарпатья в этот период была характерна аграрная перенаселённость.¹⁵⁵ Этим была обусловлена массовая миграция русинов в другие части Австро-Венгрии и в Америку. Именно тогда сложилась значительная русинская диаспора в США, Канаде и в Воеводине (Сербия). Также значительное число рабочих из Подкарпатья регулярно выезжали на заработки в промышленно развитые регионы Европы, работали на сезонных сельхоз работах¹⁵⁶.

Общий образовательный уровень в Подкарпатье оставался крайне низок - в обществе господствовали различные суеверия, вера в магию и т.д., о чем говорят многочисленные материалы этнографических экспедиций, регулярно работавших в Подкарпатье с конца XIX века¹⁵⁷.

После 1918 года в Подкарпатье из территорий с компактно проживающим восточнославянским населением была образована

¹⁵² Magocsi P.R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Toronto, 1978. С.47.

¹⁵³ См. Перени Й. Из Истории закарпатских украинцев (1849-1914). Будапешт, 1957.

¹⁵⁴ 1910 evi Nepszamlalasa elso resz nepesseg fobb adatai, Budapest, 1912. С. 262-263.

¹⁵⁵ См. Перени Й. Из Истории закарпатских украинцев (1849-1914). Будапешт, 1957.

¹⁵⁶ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 88-89.

¹⁵⁷ См. Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства. М., 1971.

территориальная единица - Подкарпатская Русь¹⁵⁸. Решающую роль в вопросе самоопределения населения этой территории сыграла русинская диаспора в США, благодаря которой Подкарпатье было присоединено к Чехословацкой республике на правах автономной единицы. Однако реальная автономия Подкарпатской Руси так и не была осуществлена до осени 1938 года¹⁵⁹.

Со второй половины 1930-х годов в Центральной Европе начался процесс установления гегемонии нацистской Германии. Весной 1938 года произошел «аншлюс» Австрии. Осенью того же года лидерами западноевропейских стран в Мюнхене была решена судьба Чехословакии. Свои территориальные претензии к республике выдвинули не только Германия и Польша. По итогам прошедшего 2 ноября 1938 года в Вене арбитража, равнинная часть Подкарпатской Руси с крупнейшими городами Ужгородом и Мукачево отходила к Венгрии¹⁶⁰. 15 марта 1939 года германские войска вошли в Прагу. В тот же день в крупнейшем городе «урезанной» Подкарпатской Руси Хусте местные «украинофилы» и галицийские эмигранты, надеявшиеся на поддержку Германии, провозгласили создание карликового государства - Карпатской Украины во главе с Августином Волошиным. Однако их расчеты не оправдались. Еще 14 марта вооруженные силы Венгрии приступили к оккупации Подкарпатья, а 16 марта Волошин бежал через румынскую границу.¹⁶¹

С 1939 по 1944 год Подкарпатье являлось частью Венгрии. Несмотря на существовавшие проекты автономии региону Будапешт так и не дал¹⁶².

Венгерские власти проводили политику поддержки «русинофильской» ориентации и делали шаги по созданию литературного русинского языка: были выпущены две грамматики (в том числе грамматика И. Гарайды)¹⁶³, печатались

¹⁵⁸ См. Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006.

¹⁵⁹ Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006. С. 233.

¹⁶⁰ Там же С.235.

¹⁶¹ Там же. С. 244-245.

¹⁶² Там же. С. 249.

¹⁶³ Гарайда И. Грамматика руського языка. Унгвар, 1941.

литературные сборники, периодические издания.¹⁶⁴ В Ужгороде с 1941 по 1944 год функционировала общественная организация «Подкарпатское общество наук», в своих изданиях доказывавшая существование отдельного от русских и украинцев русинского народа - части венгерской «политической нации»¹⁶⁵. В те же годы в Будапештском университете училась целая плеяда русинских писателей, в том числе будущий второй председатель Общества карпатских русинов Виктор Сочка-Боржавин.¹⁶⁶

Подкарпатские «русофилы» в отличие от «украинофилов», в отношении которых власти проводили репрессии, во время венгерской оккупации также имели возможность высказываться на страницах прессы¹⁶⁷.

Однако в 1939-1944 годах в Подкарпатье проводилась политика «мадьяризации», наиболее ярко проявлявшаяся в области образования: в средних и даже в некоторых дошкольных учебных заведениях вводилось обучение на венгерском языке¹⁶⁸.

Ситуация кардинально изменилась после 1944 года, когда Подкарпатье было освобождено советскими войсками. В 1945 году прошел первый съезд комитетов Закарпатской Украины принявший решение о вхождении в состав СССР¹⁶⁹. Закарпатская Украина (в границах территориальной единицы межвоенной Чехословакии Подкарпатская Русь) окончательно стала частью УССР на правах области в 1946 году. С этого момента все автохтонное восточнославянское население Закарпатья формально стало украинцами.

Закарпатье было интегрировано в СССР. Через его территорию прошли магистральные трубопроводы, были построены объекты культуры,

¹⁶⁴ Magocsi P.R. *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948.* Toronto, 1978. С.143.

¹⁶⁵ *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів* // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород, 2010 С. 593-594.

¹⁶⁶ Там же С. 704.

¹⁶⁷ Magocsi P.R. *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948.* Toronto, 1978. С.176.

¹⁶⁸ Там же.

¹⁶⁹ Шевченко К.В. *Русины в межвоенной Чехословакии.* М., 2006. С. 251.

образования и здравоохранения. В 1945 году в столице региона городе Ужгороде был открыт университет.¹⁷⁰ Однако с проблемой аграрной перенаселённости справиться так и не удалось. Жители Закарпатья изменили традиционную географию отходничества: теперь они уезжали на заработки на Север, в Сибирь, на Дальний Восток.

Особо необходимо отметить ситуацию в Закарпатья в области религии. После Ужгородской унии 1646 года на территориях Венгерского королевства с восточнославянским населением православная церковная иерархия была заменена на греко-католическую¹⁷¹. Во многом благодаря русофильским устремлениям значительной части региональной интеллигенции во второй половине XIX - начале XX веков в Подкарпатье развернулось движение за возвращение в лоно православной церкви. После присоединения Подкарпатской Руси к Советскому Союзу униатская иерархия в регионе была ликвидирована, а все продолжавшие функционировать храмы переданы Русской православной церкви. Возрождение униатской иерархии произошло в годы Перестройки. Однако в отличие от соседних регионов Галиции Украинская православная церковь Московского патриархата сохранила значительное влияние в регионе.

На протяжении XX века происходили значительные изменения в этнической структуре региона, связанные преимущественно с политическими факторами. По состоянию на начало XX века по данным венгерской Переписи 1910 года основными народами, проживавшими на территории Закарпатья (в его современных границах) были: автохтонное восточнославянское население, идентифицировавшее себя преимущественно как русины, а также венгры, евреи, немцы, румыны, цыгане и словаки¹⁷². В период между двумя мировыми войнами в регионе появилось также чешское этническое меньшинство. В

¹⁷⁰ URL: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-history> (дата обращения: 11.11.2015).

¹⁷¹ См. Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. Т. 1. Рим, 1967.

¹⁷² См. 1910 evi Nepszamlalasa elso resz nepesseg fobb adatai. Budapest, 1912.

основном, чехи были заняты в областях, требовавших высокой квалификации.¹⁷³

В годы Второй Мировой войны Закарпатье лишилось двух крупных национальных меньшинств: немецкого и еврейского. Также большинство чехов покинуло в те годы Закарпатье. Однако нехватка квалифицированных кадров для создававшихся Советским Союзом в регионе после войны предприятий привела к значительной миграции в Закарпатье русских и украинцев - выходцев из других регионов УССР.¹⁷⁴

¹⁷³ См. Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006 С. 104-106.

¹⁷⁴ См. Чорний С. Національний склад населення України в ХХ сторіччі. Довідник. Київ, 2001.

Глава 3. Русинское движение и русинские общественные организации Закарпатской области УССР в годы Перестройки (1989-1991 гг.)

§1. Зарождение современного русинского движения в Закарпатье (1989-весна 1991 года).

Для всего Советского Союза и стран «соцблока» вторая половина 80-х годов XX века стала временем пробуждения и широкого распространения форм социальной активности, альтернативных ранее принятым и поощряемым. В условиях объявленной М.С. Горбачевым «политики гласности» стало возможным говорить о том, о чем раньше было принято молчать, делать то, что раньше считалось негласно или официально запрещенным. На территории Закарпатской области УССР, с её многонациональным населением и богатейшей историей, общее для СССР второй половины 80-х годов социальное «брожение» приобретало самые разнообразные формы. Наиболее яркими и заметными из них стали движения национальных меньшинств¹⁷⁵.

Процесс институализации ранее аморфных движений национальных меньшинств в регионе начался в 1989 году. Уже в начале года (26-го февраля) в городе Ужгород в лектории общества «Знание» прошло учредительное собрание Общества Венгерской Культуры Закарпаття (Товариства Угорської Культури Закарпаття – ТУКЗ), а летом Исполком Облсовета (Облрады) утвердил его устав. Главой общества стал Шандор Фодо.¹⁷⁶ С самого момента

¹⁷⁵ Особенностью расселения этнических меньшинств в Закарпатье является то, что три общины (венгерская, румынская, словацкая) из пяти крупнейших официально признанных общин (венгерской, румынской, словацкой, русской и цыганской) компактно расселены вдоль границ с сопредельными странами с родственным населением. Данная ситуация приводила к сепаратистским настроениям в среде национальных меньшинств.

¹⁷⁶ Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття / Под ред. А. Круглашова и М. Токара. Ужгород, 2014. С. 77.

образования ТУКЗ стало играть значительную роль в жизни Закарпатской области, активно участвуя в различного рода мероприятиях, в том числе и политических, и организуя восстановление венгерских памятников на территории области. На выборах советов 1990 года представители организации прошли в органы власти всех уровней¹⁷⁷. Примерно в то же время возникли и организации прочих национальных меньшинств региона: словаков, румын, русских, цыган, евреев, немцев.

Однако институализация русинского движения, начало которой было положено также в 1989 году, обладала значительной спецификой. Признанным в СССР этническим меньшинствам Закарпатья (венграм, словакам, румынам, цыганам) не требовалось доказывать свое право на существование как отдельной этнической общности. В результате рост социальной активности и повышение значимости этнической самоидентификации в их среде выливался в создание этнических организаций, альтернативных ранее существовавшим советским, через которые они и стремились реализовывать свои культурные и политические устремления.

Напротив, русинская этническая самоидентификация в годы советской власти была под запретом. Она сохранялась в латентных формах и приобрела у большинства населения характер субэтнической идентичности при доминирующей украинской самоидентификации.

Возникновение русинского движения в 1989 году стало во многом неожиданностью. Оно было непосредственно связано с начавшейся после объявления в СССР «политики гласности» актуализацией русинского компонента в самосознании автохтонного восточнославянского населения Закарпатской области. Факторов, повлиявших на этот процесс, можно назвать очень много. Следует, в первую очередь, выделить проявившееся в это время общее для всех народов СССР стремление к изучению истории родного края,

¹⁷⁷ Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття / Под ред. А. Круглашова и М. Токара. Ужгород, 2014. С. 77.

краеведению, возвращению к традициям, существовавшим в досоветский период, рост религиозности. Свою роль в этом процессе сыграла и характерная для Закарпатья «галицифобия».

Впервые после вхождения Закарпатья в состав СССР в 1944-1946 годах «русинский вопрос» оказался на повестке дня во время Всесоюзной переписи населения в январе 1989 года. Вопреки устоявшемуся к тому времени представлению о том, что украинская этническая идентичность на территории Закарпатской области УССР окончательно вытеснила русинскую, 18 человек настояли на том, чтобы в графе «национальность» в их переписных листах они были записаны не как «украинцы», а именно как «русины». Среди этих 18 человек были известные представители закарпатской интеллигенции, в том числе главный архитектор столицы региона, Ужгорода, Михаил Томчаний.¹⁷⁸

Сведения о подобном «выборе» видного представителя областного руководства попали в сентябре 1989 года на страницы официального органа Закарпатского областного отделения Коммунистической партии Украины и Областной Рады народный депутатов. В сентябре 1989 года известный в регионе ученый, доктор филологических наук, профессор Ужгородского университета Павел Чучка опубликовал научно-популярную статью по истории края, в которой доказывал, что «украинцы» – это просто «современное название» русинов.¹⁷⁹

Ещё в январе 1989 года, практически сразу после Всесоюзной переписи населения, он основал закарпатское «Общество украинского языка им. Тараса Шевченко», ставившее одной из своих целей расширение сферы применения украинского языка и стремившееся объединить региональную интеллигенцию, стоявшую на «проукраинских» позициях.¹⁸⁰ В дальнейшем П. Чучка играл значительную роль в борьбе с русинским движением в регионе.

¹⁷⁸ Чучка П. Як русини стали українцями // Закарпатська правда. – 1989. - 12, 13, 14, 15, 16 сентября.

¹⁷⁹ Там же.

¹⁸⁰ Токар П. Національні рухи на Закарпатті: 1988-1993 рр Соціологополітологічний аналіз. Ужгород, 2002. С.29.

Статья П. Чучки в «Закарпатской правде» «Як русини стали українцями» печаталась на протяжении пяти номеров подряд и содержала сведения, касающиеся истории края с древнейших времен и до наших дней. Уже сам факт появления подобного материала на страницах главного областного печатного издания говорит об осознании и признании руководством региона значимости «русинской проблемы». Однако ценность ее не только в этом. Статья содержит в преамбуле и заключении крайне важные сведения. По целому ряду упоминаемых фактов можно сделать вывод, что рост значимости «русинской» самоидентификации среди автохтонного восточнославянского населения Закарпатья начался задолго до этой публикации. В статье выделены и ключевые акторы этого процесса и его движущие силы, а также названы некоторые имена людей, пропагандировавших возвращение к этнониму «русин».

Во-первых, в заключении статьи говорится о появившейся среди молодежи «моде» на изучение «истинного прошлого» родного края и возвращении к исконному этнониму. Там же упоминается, что этот процесс вызван не только стремлением к познанию, но и спровоцирован интеллигенцией старшего возраста и информацией из-за рубежа – из ЧССР и ПНР¹⁸¹ (к этому времени в Польше уже 5 лет существовала организации лемков - с 1984 г).

Также в статье упоминается, что главный архитектор Ужгорода М. Томчаний пропагандирует возвращение к этнониму русин, к «обычаям и традициям предков». А Иван Ковачь из словацкого города Кошице (выдающийся Подкарпатский деятель, популяризатор русской культуры в регионе и «последний русский Пряшевщины») обратился в редакцию газеты «Закарпатская правда» с письмом, в котором доказывал, что автохтонному восточнославянскому населению Закарпатской области русский язык ближе,

¹⁸¹ Чучка П. Як русини стали українцями // Закарпатська правда. – 1989. - 16 сентября.

чем украинский¹⁸².

Все это заставило профессора П. Чучку сделать вывод о необходимости «расширения просветительской работы в Закарпатье для противодействия распространению антиукраинских настроений».¹⁸³

Данную статью можно считать официальным признанием руководством области существования «русинской проблемы». Она стала первой после почти 45-летнего перерыва публикацией, в которой бы признавалось, что процесс формирования украинской нации не завершен, и в Закарпатской области существует альтернатива украинизации.

По воспоминаниям одного из наиболее авторитетных активистов русинского движения Петра Годьмаша, статья П. Чучки лишь дала стимул к консолидации нарождавшегося движения и его институализации.

Другим стимулом стали процессы, протекавшие в то время в соседней Чехословакии. 17 ноября 1989 года началась Бархатная революция. Через 9 дней, 26 ноября, в словацком городе Прешове состоялась встреча так называемой «Инициативной группы русинов-украинцев за перестройку», на которой было во всеуслышание объявлено, что «русинский национальный вопрос в Чехословакии никогда так и не был решен». А еще спустя два месяца, 20 января 1990 года, «Культурный союз украинских трудящихся», организация, которая представляла интересы восточнославянского населения Пряшовщины с 1951 по 1989 годы, был переименован в «Союз русинов-украинцев Чехословакии» (СРУЧ)¹⁸⁴, переживший практически сразу несколько расколов. Крупнейший из них произошел уже в марте того же года. Наиболее радикально настроенные активисты русинского движения провозгласили в словацком городе Межилаборце создание альтернативной

¹⁸² Чучка П. Як русини стали українцями // Закарпатська правда. – 1989. - 12 сентября.

¹⁸³ Там же.

¹⁸⁴ Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians. Toronto, 2009. С. 79-80.

организации русинов Пряшевщины «Русинской обороды».¹⁸⁵

С самого начала процессы институализации русинского движения в Восточной Словакии и в Закарпатье были тесно связаны. Практически одновременно с началом трансформации организации восточнославянского населения Пряшевщины, с декабря 1989 года, в Ужгороде стали проходить заседания неформального «Общества русинов Закарпатья» под председательством М. Томчаного. В это время активное участие в работе общества принимали представители интеллигенции, в том числе преподаватели Ужгородского университета. Среди них был Иван Гранчак – заведующий кафедрой истории УжГУ, Борис Сливка – директор Ужгородского художественного училища, Маргарита Михалёва - секретарь Закарпатского отделения общества «Україна», Людвиг Филип - заведующий отделом Краеведческого музея, Матвей Попович – директор Мукачешского профессионального училища № 3, историк по образованию и т.д.¹⁸⁶. Тогда же к движению примкнул Иван Туряница – преподаватель биохимии Ужгородского университета и в будущем глава общества.

Значимая роль М. Михалёвой, которая долгое время принимала участие в организации взаимодействия между Закарпатьем и Пряшевщиной в гуманитарной сфере, в нарождавшемся русинском движении лишний раз подтверждает взаимосвязанность и единство процесса возрождения «русинства» в карпатском регионе: в СССР и Чехословакии.

Учредительное собрание «Общества карпатских русинов» (Товариство Карпатських Русинів – ТКР) состоялось 17 февраля 1990 года в здании Дома профсоюзов в Ужгороде. Оно позиционировало себя как национально-культурное общество областного значения. На собрании присутствовали представители всех районов Закарпатской области. Зал Дома профсоюзов был полон.

¹⁸⁵ Там же.

¹⁸⁶ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 470.

На учредительном собрании был принят устав ОКР и избрано правление в составе 32 человек (М. Томчаний, Б. Сливка, М. Михалёва, П. Годьмаш, В. Данканич, В. Микита, Л. Филип, А. Шепя, М. Кость, И. Петровций, Ю. Чижмарь, Д. Олесин, М. Ладани, И. Долгош, И. Гранчак, М. Мегеш, Э. Балагури, В. Котигорошко, В. Молнар, И. Голинка, К. Балог, П. Матий, М. Зубанич, И. Манайло, В. Зарева, В. Феденишинец, М. Думнич, В. Свалявчик, И. Туряница, С. Фодор, П. Кампов, М. Палинчак) и исполком в составе 7 членов.¹⁸⁷

Михаил Томчаний был избран первым председателем ОКР. Борис Сливка и Маргарита Михалёва стали его заместителями. На первом заседании было создано четыре секции: юридическая, историческая, культуры и русинской литературы и языка. 20 февраля Общество Карпатских Русинов было зарегистрировано.¹⁸⁸

Общество поставило перед собой задачи добиться признания на союзном уровне национальности «русин» и восстановить автономию Закарпатской области.

29 сентября 1990 года правление ОКР приняло проект «Декларации о целях и задачах Общества Карпатских Русинов».¹⁸⁹ В частности, в ней выдвигались требования к Верховному Совету СССР и Верховному Совету УССР отменить указ 1946 года о преобразовании республики Закарпатская Украина в Закарпатскую область в составе УССР и вернуть региону статус автономии с названием Подкарпатская Русь. В документе несколько раз подчеркивалось, что автономный статус Общества Карпатских русинов требует в составе УССР¹⁹⁰. Тем самым, отмечались обвинения в адрес общества в сепаратизме.

Полный текст «Декларации» был опубликован менее, чем через месяц в

¹⁸⁷ Там же. С. 472.

¹⁸⁸ Зан М. Енічні процеси на Закарпатті в сучасну добу // Українці-русини: етнолінвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. Київ, 2013. С. 306.

¹⁸⁹ Отчий храм. – 1990. - сентябрь-октябрь.

¹⁹⁰ Там же.

газете «Отчий храм»¹⁹¹, позиционировавшейся как издание «Общества Карпатских русинов» и издаваемой частично на русинском языке. Впоследствии его перепечатали и другие региональные СМИ.

«Декларация» получила широкий резонанс как в Закарпатье, так и за его пределами. Особенно болезненно она была воспринята РУХом (Народний Рух України за перебудову). Активисты РУХа посчитали подобное поведение закарпатцев «ударом в спину»¹⁹². Русинское движение было обвинено в антиукраинской ориентации, в расколе украинской нации и даже в инспирированности самого движения советскими спецслужбами.

В марте 1991 года отделение РУХа, зарегистрированное в Закарпатской области еще в сентябре 1989 года, издало первый номер своей газеты – «Карпатська Україна».¹⁹³ После выхода первого номера газета перестала существовать до сентября 1991, когда стала рупором борьбы со сторонниками автономии области.

Долгое время она являлась своеобразным рупором антирусинства. Одним из основных обвинений РУХа в адрес русинов была их якобы близость со старой партийной номенклатурой и даже инспирированность самого русинского движения партийной номенклатурой и органами госбезопасности¹⁹⁴. Подобные претензии были в значительной степени обусловлены неприятием «пятой колонны» в украинском национальном движении. Однако порой выглядели достаточно убедительно.

Руководство Закарпатской области действительно в определенной мере симпатизировало русинскому движению по очень многим причинам. Лозунг о наделении Закарпатской области Украины статусом автономии, выдвинутый Обществом Карпатских Русинов, объективно отражал интересы местной номенклатурной верхушки. Во-первых, он мог придать большую значимость

¹⁹¹ Там же.

¹⁹² См. Карпатська Україна за 1991-1992 годы.

¹⁹³ Карпатська Україна. – 1989. – сентябрь.

¹⁹⁴ См. Карпатська Україна за 1991-1992 годы.

небольшой и относительно экономически слабой области. Во-вторых, автономный статус мог частично оградить Закарпатскую область от политических процессов, протекавших в других регионах Украины и, в особенности, в соседней Галиции, где были сильны настроения полностью удалить всех бывших «номенклатурщиков» из органов управления. В-третьих, для Закарпатья, и, в частности, в среде управленцев всех уровней, традиционно был характерен «провинциальный патриотизм», выразившийся в неприятии всех выходцев из других регионов Украины на руководящих постах. В-четвертых, сами представители «номенклатуры» – очень часто местные уроженцы - были носителями русинской этнической идентичности и многим из них были близки идеи возрождения русинской культуры и русинского самосознания, о чем свидетельствует опрос, проведенный в 1992 году среди депутатов Закарпатской облрады и опубликованный П. Токаром.¹⁹⁵ Согласно приведенным им данным, чуть более 40% депутатов считают русинов отдельной «нацией» или же этнографической группой «украинской нации», и чуть более 40% однозначно считают русинов украинцами.

Заметна и определенная симпатия, которая до сих пор сохранилась у большинства опрошенных мной активистов русинского движения к первому секретарю обкома Михаилу Волощуку – выходцу из Закарпатья и стороннику автономии Закарпатской области. М. Волощук стал главой Закарпатской Облрады и Исполкома после выборов 1990 года на волне кризиса в областном руководстве. Это было его «возвращение» в политику, так как ранее он уже занимал эту должность на протяжении 10 лет (с 1974 по 1984 гг.)¹⁹⁶. В глазах общественности Закарпатья он олицетворял собой «позднебрежневскую» эпоху. В новых условиях он энергично стал проводить курс на автономизацию региона.

¹⁹⁵ Токар П. Національний рух на Закарпатті 1988-1993 рр. Соціолого-політологічний аналіз. Ужгород, 2002. С.68.

¹⁹⁶ Закарпаття. Хто є хто Міжнародне довідково-біографічне видення, Киев, 2007. С. 10.

На определенные симпатии со стороны руководства Закарпатской области по отношению к русинству указывает и появление «прорусинских» статей на страницах официального органа Обкома – «Закарпатской правды»¹⁹⁷.

В значительной мере в своей аргументации тезиса о поддержке областным руководством и даже инспирированности всего русинского движения КГБ современные его противники, как и сторонники «РУХа» на рубеже 1980—90-х годов, указывают на то, что через полгода после создания ОКР, с лета 1990 года, впервые с трибуны Облсовета начали говорить об автономии Закарпатья. Более того, 30 июня того же года на областном уровне было принято решение о переходе на центральноевропейское время: 2 года Закарпатье жило в одном часовом поясе с Прагой, Будапештом и Братиславой.¹⁹⁸

Также в 1990-1991 годах имелись контакты представителей Общества Карпатских Русинов с представителями центральных органов власти СССР. В январе 1991 года от имени ОКР на тот момент первый заместитель председателя правления ОКР П. Годьмаш обратился с письмом к члену Политбюро ЦК КПСС Александру Дзасохову, в котором, в целом, повторил основные тезисы Декларации ОКР¹⁹⁹. В ответе, за личной подписью А. Дзасохова, было обещание содействовать федерализации Украинской ССР и придать Закарпатской области автономный статус.

Тем не менее преувеличивать значение взаимодействия ОКР с союзными и региональными органами власти не следует. Имеются лишь единичные случаи участия представителей органов власти в русинском движении: его «костяк» составляла региональная интеллигенция, в первую очередь, работники сферы культуры и образования. Открыто о своей русинской

¹⁹⁷ Заяць В. Чи треба русинам сперечатися // Закарпатська правда. – 1990. - 19 октября.

¹⁹⁸ Зан М. Енічні процеси на Закарпті в сучасну добу // Українці-русини: етнолінвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. Київ, 2013. С. 276.

¹⁹⁹ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 473.

ориентации практически никто из представителей номенклатуры не заявлял, что однако же не мешало представителям РУХа обвинять их в «антиукраинских» настроениях.²⁰⁰

Администрация региона достаточно долго не могла найти в себе силы дать хоть какую-то оценку русинскому движению и «Декларации о целях и задачах Общества Карпатских Русинов». По этой причине в начале 1991 года была создана комиссия, состоявшая из региональных ученых и общественных деятелей. Свой ответ она представила в Облсполком уже 2 июля того же года. По всей видимости, там не хотели его публиковать. Поэтому на страницах печати выводы комиссии оказались только осенью 1991 года²⁰¹. Опубликованные результаты работы комиссии носили противоречивый и, в значительной мере, уклончивый характер, что объясняется составом комиссии. К примеру, туда входили одновременно участник русинского движения историк Ужгородского университета И. Гранчак и его идеологический противник, преподаватель филологического факультета того же университета П. Чучка.

Отношение исполнительной власти региона к русинскому движению на протяжении 1991 года можно охарактеризовать как «настороженное». Как следует из статьи начальника областного управления по делам национальностей Гаврилы Вереша, вышедшей летом 1991 года еще до августовского путча ГКЧП, действия ОКР и ТУКЗа расценивались как дестабилизирующие обстановку в регионе.²⁰²

Впоследствии риторика в адрес ОКР лишь становилась более резкой. Вскоре после осеннего референдума областное руководство выступило с заявлением, в котором назвало деятельность ОКР несоответствующей статусу общественной организации.²⁰³

²⁰⁰ См. Карпатська Україна. за 1991 год.

²⁰¹ Карпатська Україна. – 1991. - 23 октября. С. 2.

²⁰² Новини Закарпаття. – 1991. - 2 июля. С.5.

²⁰³ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород. 2010. С.40-41.

В связи со всем вышеизложенным, не представляется возможным согласиться с тезисом о поддержке русинского движения властями Закарпаття. Скорее возможно говорить лишь об определенных симпатиях отдельных представителей органов власти к русинскому движению, что, однако же, не мешало проводить репрессии по отношению к активным членам ОКР. Чаще всего они выражались в том, что активистов русинского движения увольняли с работы или же им угрожали увольнением. В частности, к лету 1991 года работы лишились М. Томчаний, М. Михалёва, Б. Сливка, П. Годьмаш и др.²⁰⁴ Это заставило многих членов ОКР прекратить принимать участие в деятельности организации. Данная причина называется в качестве основной современными активистами русинского движения и его участниками на рубеже 80х – 90-х годов прошлого века для объяснения произошедшего впоследствии оттока членов из ОКР. Отношение к русинскому движению различных политических сил и органов власти в регионе живо характеризует карикатура в выпуске «Новин Закарпаття» за сентябрь 1991 года. На ней изображен побитый мальчик в разорванной одежде, которого мама спрашивает, за что ему так досталось. Мальчик отвечает, что дети играли в митинг, и он был КПСС, но ему еще повезло, что не выпало быть ОКР²⁰⁵.

²⁰⁴ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 482.

²⁰⁵ Новини Закарпаття. – 1991. - 21 сентября. С.3.

§2. Русинское движение в преддверии проведения Всеукраинского референдума 1991 года (весна-осень 1991 года)

На протяжении 1991-го года в ОКР имели место изменения в составе руководства, и произошла первая попытка раскола. Весной 1991 года заместитель главного редактора «Закарпатской правды» И. Ильницький зарегистрировал Ужгородское отделение как отдельную от ОКР организацию и включил в её состав всех активистов, проживавших в столице региона. Однако значительной поддержки его действия не получили.

Летом 1991 года прошла конференция ОКР. Она выбрала писателя Василя Сочку-Боржавина председателем правления общества.²⁰⁶ Ранее М. Томчаний сложил с себя полномочия, не выдержав давления в свой адрес со стороны украинофильского лагеря, так называемых «галичан», и властей (к тому моменту он лишился должности главного архитектора Ужгорода). Тогда же в правление ОКР вошли Ладислав Лецович и Иван Талабишка. Василий Заяць стал главой молодежной секции ОКР.²⁰⁷

В момент избрания В. Сочке-Боржавину было уже больше 70 лет. Он является представителем еще того поколения закарпатцев, которое получало образование в Чехословакии и Венгрии. В 1940 году он окончил русскую гимназию в городе Хусте, где среди учителей были сильны русофильские настроения. Затем учился в университете в Будапеште. Первый свой стихотворный сборник издал в то время, когда Закарпатье находилось в составе Венгрии и среди автохтонного восточнославянского населения региона пропагандировались идеи принадлежности русинов к «венгерской политической нации»²⁰⁸.

На следующий день после своего избрания В. Сочка-Боржавин исчез на

²⁰⁶ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 483.

²⁰⁷ Там же.

²⁰⁸ Енциклопедія історії та культури карпатських русинів // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород, 2010. С. 593-594.

два месяца, и деятельность ОКР оказалась практически парализована. Действительная причина его исчезновения не известна. П. Годьмашь объясняет её страхом В. Сочки-Боржавина перед спецслужбами (КГБ)²⁰⁹. Вполне вероятно, что В. Сочка-Боржавин, не без посторонней помощи, испугался возложенной на него ответственности.

Необходимо отметить еще одно важное событие, произошедшее в первой половине 1991 года. В марте в словацком городке Межилаборце состоялся I Всемирный конгресс русинов.²¹⁰ В его работе приняли участие представители ОКР, русинских организаций из Словакии, Польши и других стран. Выступавшие на Конгрессе отмечали значительные успехи возрождения русинской этнической общности в карпатском регионе и очертили круг наиболее важных задач, стоявших перед русинским движением. Были подняты вопросы о необходимости кодификации языка, расширении просветительской работы среди населения, создании русинских СМИ.²¹¹ Также участники встречи приняли решение проводить конгрессы русинов каждые два года. Но что особенно важно - на Конгрессе были налажены контакты между организациями карпатских русинов из стран бывшего соцлагеря и русинскими диаспорами в США и Канаде. Роль «связующего звена» стал играть Павел Роберт Магочий – профессор канадского университета Торонто русинского происхождения (потомок эмигрантов начала XX века). С этого времени фактор американских диаспор стал играть заметную роль в развитии русинских организаций в Закарпатской области. Из Америки в Закарпатье начали приезжать русины и разыскивать своих родственников, приглашать их в гости в США и Канаду. Выступления и интервью самого П.Р. Магочия неоднократно оказывались на страницах «Новин Закарпаття».²¹²

²⁰⁹ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 274.

²¹⁰ Магочий П.Р. «Я русин, был, емь и буду...» Выступы на Світових конгресах русинув. Ужгород, 2005.

²¹¹ Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians. Toronto, 2009. С. 83-84.

²¹² Новини Закарпаття. - 1991. - 2 июля и 24 августа.

Несмотря на то, что в своём выступлении на Первом Конгрессе он жаловался на слабую заинтересованность американских диаспор в оказании помощи русинским организациям карпатского региона²¹³, со временем, из-за океана начала осуществляться существенная финансовая поддержка их работы.

Хотелось бы обратить внимание на то, что при просмотре печатных изданий Закарпаття за первое полугодье 1991 года, обращает на себя внимание небольшое количество материалов, посвященных политическим вопросам. Гораздо больше места в прессе занимают вопросы ухудшавшегося уровня жизни, криминогенной обстановки и т.д.²¹⁴

Во время августовского путча 1991 года органы власти Закарпаття долгое время хранили молчание. Лишь, когда стало ясно, что путч провалился, они выступили с осуждением действий ГКЧП²¹⁵. В Киеве это расценили как поддержку путчистов.

ОКР также оказалось в сложной ситуации. Ряд членов организации, в том числе глава Ужгородской городской организации Зинаида Митровка, открыто выступили в поддержку действий ГКЧП. В связи с этим правлению ОКР (в то время парализованному отсутствием председателя В. Сочки-Боржавина) пришлось срочно принимать обращение, в котором осуждались как действия ГКЧП, так и самовольное поведение З. Митровки. Однако критики в свой адрес им избежать не удалось²¹⁶. Более того, активисты РУХа требовали запретить ОКР, а его руководство предать суду.

Осенью 1991 года при поддержке организаций национальных меньшинств Закарпаття, в том числе и ОКР, был созван VII внеочередной съезд Закарпатского Областного Совета народных депутатов. Этот съезд под руководством М. Волощука, несмотря на активное противодействие со стороны активистов РУХа, обсуждал вопросы, связанные с созданием

²¹³ Магочий П.Р. «Я русин, был, емь и буду...» Выступы на Світових конгресах русинув. Ужгород, 2005.

²¹⁴ См. Новини Закарпаття за 1991 год.

²¹⁵ См. Новини Закарпаття за август 1991 года.

²¹⁶ Новини Закарпаття. - 1991. - 5 сентября.

Закарпатской Автономной Республики и принял решение о включении вопроса об автономии Закарпатья в составе Украины в референдум, который состоялся в начале декабря 1991 года.

Всю осень 1991 года на страницах закарпатской прессы шли дискуссии об автономном статусе. В рамках этих дискуссий использовались не только аргументы экономического характера, но в первую очередь подчеркивалась культурная самобытность Закарпатья. Зачастую дискуссии об автономном статусе превращались в споры о том, кто такие русины. Сторонники автономии подчеркивали культурную самобытность региона, доказывали, что автономный статус позволит более динамично развиваться его экономике.²¹⁷ Противники автономии в лице проукраинских организаций (РУХ, «Общество им. Т. Шевченко») в своей аргументации стремились доказать, что автономия выгодна только старым партийным «номенклатурщикам», которые хотят сохранить свою власть в Закарпатье.²¹⁸ В сентябре-начале октября представители РУХа провели голодовку перед зданием Облисполкома с целью сорвать Внеочередной Съезд Народных Депутатов и сместить М. Волощука с должности председателя этого съезда²¹⁹. Параллельно в Ужгороде и Мукачево проходили митинги, организованные ОКР в поддержку автономии и требовавшие признания русинов отдельной национальностью.²²⁰

Однако на уровне органов власти русинская тематика оставалась своеобразным табу. Депутаты Областного Совета народных депутатов стремились избежать постановки вопроса о признании русинов «национальностью». Они болезненно воспринимали любые обвинения их в сепаратизме. По этой причине на сессии появились проекты создания в Закарпатье не автономии, а особой экономической зоны. Традиционно вопросы межнациональных отношений в регионе не стояли остро,

²¹⁷ Гранчак І. Автономія: за и проти // Закарпатська правда. – 1991. - 15 октября.

²¹⁸ См. Карпатську Україну за сентябрь - ноябрь 1991 года.

²¹⁹ Карпатська Україна. – 1991. - 5 октября.

²²⁰ См. Новини Закарпаття. - 1991. - 14 сентября; «Карпатська Україна» - 1991. - 16 октября.

межнациональный антагонизм отсутствовал. В обществе существовало неприятие экстремистских действий в отношении представителей других национальностей. Факты вандализма по отношению к восстанавливаемым венгерским памятникам на территории Закарпатской области Украины, которые имели место в начале 90-х годов XX века, зачастую совершались выходцами из других регионов Украины как ответ на «сепаратистские устремления» венгров²²¹. Поэтому национальный вопрос для коренных закарпатцев всегда имел второстепенное значение.

Гораздо более важными здесь считались хозяйственные проблемы. Даже в самые благополучные годы существования СССР в Закарпатье имелось значительное избыточное население, регулярно отправлявшееся на заработки в другие регионы Советского Союза: на Крайний Север, Дальний Восток, в Казахстан. В регионе не было создано ни одного крупного предприятия. При этом на протяжении 50-80-х годов XX века в Закарпатье наблюдался значительный устойчивый демографический рост и приток квалифицированных кадров из других регионов СССР.²²² В условиях развала экономики и нарушения традиционных хозяйственных связей в конце 80-х - начале 90-х годов XX века жители Закарпатья оказались вынуждены жить за счет импортно-экспортных операций с соседними странами (Словакией, Венгрией, Румынией), чаще всего принимавших формы «челночной торговли». Причем операции эти были не всегда законными. По этим причинам закарпатцев сильнее волновали вопросы упрощения пересечения товарами, людьми и финансовыми потоками границ, а не проблемы, связанные с национальными отношениями. Депутаты Съезда, которые симпатизировали русинскому движению и сами обладали русинской этнической идентичностью, оказались готовы пожертвовать вопросами признания русинов отдельной национальностью ради экономических выгод. Совершенно

²²¹ Новини Закарпаття. - 1991. - 11 января

²²² Енциклопедія історії та культури карпатських русинів // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород, 2010. С. 593-594.

иначе вели себя депутаты Съезда народных Депутатов и жители Закарпатья, которые являлись выходцами из других регионов Украины или же обладали только украинской этнической идентичностью. Для них вопрос создания и сохранения «соборной Украины» являлся ключевым. По этой причине вопросы национальной политики выходили для них на первый план.

Таким образом, уже в этот период проявилась тенденция, которая получит свое развитие и в дальнейшем. ОКР постепенно лишалось даже того небольшого представительства в управленческих структурах Закарпатской области, которым оно обладало в 1990 году. Управленцы предпочитали скорее сохранить свои места, чем поддерживать русинские организации. Так же вели себя и депутаты всех уровней. Сохранение русинской идентичности для них не было актуальной потребностью – гораздо большее значение для них имели вопросы экономики. По этой же причине они не стремились к выходу из состава Украины, который бы лишил Закарпатье уникального геостратегического положения²²³.

Данные проведенного в октябре 1991 года социологического опроса, опубликованного впоследствии П. Токаром, иллюстрируют существовавшую на тот момент ситуацию в обществе. ОКР поддерживало 18,1% опрошенных, РУХ 7,4%, общество им. Т. Шевченко 1,7%. Большая часть опрошенных заявило, что индифферентно относится ко всем общественно-политическим движениям региона²²⁴. Обращает на себя внимание тот факт, что при существенной поддержке населением Закарпатья ОКР широкомасштабных акций русинское движение провести так и не смогло, и постепенно лишь теряло влияние на политическую обстановку в регионе. Митинги ОКР были

²²³ Закарпатье – уникальный регион. Находясь в географическом центре Европы и являясь единственной областью Украины, а в прошлом и всего Советского Союза, расположенной к югу от Карпат, регион граничит сразу с четырьмя государствами: Румынией, Венгрией, Словакией и Польшей. Через него проходит несколько автомобильных, железнодорожных и трубопроводных маршрутов европейского значения, делающих Закарпатье стратегическим транспортным узлом.

²²⁴ Токар П. Національний рух на Закарпатті 1988-1993 рр. Соціолого-політологічний аналіз. Ужгород, 2002. С. 70.

сугубо мирными акциями, на которые собиралось не более 300 человек. Принципиально иначе вели себя активисты РУХа, устраивавшие эффектные акции перед областной администрацией с палаточными лагерями, голодовками²²⁵.

В связи с возникшей в Закарпатье ситуацией и принятием VII Внеочередным Съездом народных депутатов Закарпаття решения вынести на референдум в регионе вопрос об автономии в составе Украины 20 октября 1991 года в Ужгород прилетел председатель Верховного Совета УССР и кандидат в президенты Украины Леонид Кравчук.

Несколько дней он встречался с представителями руководства Закарпатской области и избирателями и убедил изменить формулировку вопроса об автономии Закарпаття, заменив слово «автономия» на «особая самоуправляемая административная территория». Для этого 20 ноября 1991 года была проведена VIII Внеочередная сессия Областного Совета Народных депутатов. Бюллетень на референдуме 1 декабря 1991 года в Закарпатской области состоял из трех вопросов: о независимости Украины, об избрании президента Украины и о самоуправлении Закарпаття²²⁶. По итогам референдума и проводившихся одновременно выборов президента Украины со значительным перевесом главой страны был избран Л. Кравчук. Он получил 58%. Однако обращает на себя внимание достаточно высокий процент проголосовавших в Закарпатье за лидера РУХа Вячеслава Черновола. За него отдали голоса почти 196 тысяч закарпатцев, что составило 27,58% от проголосовавших. За создание самоуправляющейся административной единицы в Закарпатье проголосовало 78% пришедших на избирательные участки, против 18%. Недействительными были признаны 4% бюллетеней. За независимость Украины проголосовало 92,6%²²⁷.

Эти цифры наглядно демонстрируют, что при стремлении подавляющего

²²⁵ Новини Закарпаття. - 1991. – 1 октября. С. 4.

²²⁶ См. Новини Закарпаття за 20-23 ноября 1991 года.

²²⁷ Новини Закарпаття - 1991. - 3 декабря.

числа жителей Закарпатья к автономии края в составе Украины существовал значительный процент поддерживавших в той или иной степени РУХ и не желавших создания автономии. При этом, как отмечалось выше, поддерживавшие РУХ были гораздо более активны и не склонны к компромиссам в национальном вопросе, в отличие от симпатизировавших русинскому движению при их большей численности. Эта ситуация стала ключевой проблемой для ОКР. Русинские митинги не были многочисленны даже по меркам Закарпатья. Большую часть их участников привлекали лозунги о создании автономии в крае и лозунги, призывавшие решить экономические проблемы. Идеи же о признании русинов отдельной национальностью часто казались неактуальными, чем, по всей видимости, объясняется пассивность большей части даже тех, кто поддерживал ОКР.

Сильно ослабляло русинское движение и отсутствие консенсуса среди самих закарпатцев по вопросу о том, кто такие русины. Среди носителей русинской идентичности сформировался широкий слой считавших себя «русинами-украинцами». Они выступали за изучение истории родного края, возрождение региональных обычаев и традиций, но относили закарпатских русинов к украинскому народу²²⁸.

Уже с 1991 года ОКР начало заявлять о себе на международной арене. 12 сентября 1991 года в Москве проходило третье заключительное совещание Конференции по человеческому измерению СБСЕ.²²⁹ ОКР прислало на это мероприятие делегацию в составе М. Поповича, М. Михалевой, М. Кеминь и И. Талабишки. На совещании М. Попович зачитал доклад, в котором обвинил власти УССР в поддержке политики дискриминации русинов. Затем делегация ОКР встретилась с представителями РАН (среди них Н. Чистов, В. Тишков), депутатами Верховного Совета РСФСР и рядом деятелей «демократического»

²²⁸ Заяць В. Чи треба русинам сперечатися // Закарпатська правда. – 1990. - 19 октября

²²⁹ Документ московского Совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ. Москва, 1991. URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/14310?download=true> (дата обращения: 24.12.15).

движения (С. Ковалевым и др.)²³⁰.

С этого времени о русинах стало широко известно за пределами Украины. В ноябре представитель ОКР В. Феденишинец принял участие в съезде делегатов первого Всеукраинского съезда национальных меньшинств.²³¹ Его выступление было включено в программу «Время», ретранслировавшуюся на всю территорию СССР²³². Благодаря этому весь Советский Союз узнал о существовании русинов и их проблемах.

Остановившись на вопросе взаимодействия в этот период ОКР с международными организациями, стоит обратить внимание на отношения русинов Закарпатской области с Обществом Друзей Подкарпатской Руси (ОДПР), функционировавшем в Праге. В частности, в сентябре 1991 года глава ОДПР приезжал в Закарпатье и даже провел совместную с главой ОКР пресс-конференцию, на которой выступил за суверенитет Подкарпатской Руси и признание неправомерным присоединения региона к Украине в 1945-1946 гг.²³³.

Можно с уверенностью говорить о том, что в этот период в среде Общества Карпатских Русинов существовали прочехословацкие настроения. Однако излишне преувеличивать их не стоит. Не стоит и преувеличивать столь активно тиражировавшиеся представителями РУХа так называемые «территориальные претензии» Чехословакии к Украине. Прочехословацкие настроения ограничивались лишь контактами с ОДПР, а претензии Чехословакии к Украине провозглашались в основном в статьях членов того же самого общества. Никто из серьезных политиков Чехии или Словакии не заявлял о каких-либо территориальных претензиях к какой-либо стране, за исключением главы крайней правой чешской Республиканской партии Мирослава Сладека, прославившегося тем, что поднял флаг Чехословакии над

²³⁰ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 484.

²³¹ Там же. С. 485.

²³² Там же

²³³ Новини Закарпаття. – 1991. - 19 сентября.

Мукачевским замком²³⁴. В 1991-1993 годах политики и Чехии и Словакии были заняты гораздо более актуальными вопросами и игнорировали ОДПР. Кульминацией прочехословацкой линии в деятельности членов ОКР стала поездка в Прагу С. Ача и В. Заяца, а также М. Бежинца, где они (кроме М. Бежинца) устроили в приемной президента Вацлава Гавела голодовку с требованием присоединения Закарпатской области к Чехословакии. Гавел проигнорировал подобное поведение членов ОКР, точно так же, как до этого другие представители власти игнорировали все обращения ОДПР²³⁵.

Таким образом, уже к концу 1991 года проявились все слабые стороны русинского движения, и сформировался набор методов, которыми активисты движения стремились бороться за достижение своих целей.

К слабым сторонам движения относится в первую очередь неготовность и нежелание подавляющей части носителей русинской этнической идентичности отстаивать свое право называться «русинами». ОКР не удавалось собрать большие митинги даже в лучшие для себя периоды.

Во-вторых, проявлялась неспособность руководства ОКР мобилизовать даже активистов движения, в связи с чем началось падение его авторитета.

В-третьих, достаточно быстро появляются разногласия внутри самой ОКР.

В-четвертых, представители руководства области, являвшиеся носителями русинской этнической идентичности, уже в этот период продемонстрировали нежелание жертвовать личными интересами ради достижения целей восстановления прав русинов как этнического меньшинства, используя русинский вопрос в личных целях.

Во многом, эти проблемы обуславливают те методы, которыми активисты русинского движения действовали для достижения своих целей. Из-

²³⁴ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012. С. 42.

²³⁵ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 502.

за отсутствия столь необходимой активной поддержки населения в самом регионе, традиционным для русинского движения стало апеллировать к властям и международным институтам. Уже в 1991 году в русинском движении возникло несколько лагерей, по-разному видевших те силы, на которые можно опереться для достижения своих целей.

Во-первых, некоторые активисты русинского движения попытались апеллировать к союзному центру. Это нашло отражение в поездках в Москву и переписке с центральными органами власти.

Во-вторых, ряд активистов русинского движения стремились найти поддержку за пределами СССР. Это отразилось в попытках связаться с руководством Чехословакии, а также во взаимодействии с венгерскими этническими организациями в Закарпатье, тесно связанными с Венгрией.

В-третьих, ОКР уже в этот период начинает обращаться к западным правозащитным организациям.

Тенденции, оформившиеся в этот период, получают свое развитие в дальнейшем.

Глава 4. Русинское движение Закарпатской области Украины в 1992-1998 гг: кризис и «затухание» активности

§1. Борьба ОКР за создание «особой самоуправляющейся территории» в Закарпатье (1992 год)

1992-й стал годом начала «затухания» и «маргинализации» русинского движения. К этому времени его уже покинул ряд руководителей «первой волны»: бывший глава ОКР М. Томчаний эмигрировал в Венгрию, М. Михалёва - в Израиль.²³⁶ Условия существования русинского движения в Закарпатской области принципиально изменились: Украина стала независимым государством.

Вскоре после декабрьского референдума 1991 года о суверенитете Украины и автономии Закарпатья В. Сочка-Боржавин во второй раз исчез, что вновь парализовало работу ОКР. Затем он начал проводить собрания членов правления общества по частям на конспиративных квартирах²³⁷. В связи с этим акции, проводившиеся русинами, были разобщены и малочисленны.

В тоже время С. Ач и В. Заяць, как уже говорилось выше, совершили поездку в Прагу, где объявили голодовку в приемной президента Гавела с требованиями присоединить Закарпатье к Чехословакии. Данная акция была проигнорирована всеми политическими силами в Праге, кроме праворадикальной Республиканской партии Мирослава Сладека.

Сладек в своих публичных выступлениях не только выразил поддержку подобным заявлениям, но и лично побывал в Закарпатье и водрузил знамя Чехословакии над Мукачевским замком – одним из символов региона²³⁸. Несмотря на прохладное отношение официальной Праги к русинскому

²³⁶ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.37.

²³⁷ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 505.

²³⁸ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012. С. 42.

движению, подобные акции достаточно нервно воспринимались как в самом Закарпатье, так и в Киеве. Лидер Республиканской партии был популярен в радикальных кругах чешского общества первой половины 1990-х годов. Его Республиканская партия дважды проходила в нижнюю палату парламента Чехии: в 1992 и в 1996 годах. В 1992 году на выборах она получила почти 6% голосов²³⁹.

Вскоре после поездки Сладека в Закарпатье была осуществлена первая попытка организации русинской партии. С. Ач в марте 1992 года провозгласил создание так называемой Республиканской партии Подкарпатской Руси, которая так и осталась нигде не зарегистрированной²⁴⁰. Как мы видим из самого названия, своими создателями партия мыслилась в качестве филиала чешской Республиканской партии М. Сладека.

Республиканская партия Ача не принимала участия ни в одних выборах, никогда не выдвигала кандидатов и осталась в значительной степени «партией одного человека». Тем не менее в 1992 году С. Ач и В. Заяць часто публично выступали и издавали листовки²⁴¹ с радикальными предложениями, угрозами и экстравагантным требованиям в адрес правительства Украины. Например - вывести Вооруженные Силы Украины с территории Закарпатской области. Все это давало благодатную почву для критики в адрес русинского движения, не прибавляя при этом ему популярности. В условиях стремительно снижающегося уровня жизни населения региона и традиционной терпимости в национальных вопросах его жителей экстремистские лозунги поддержки не находили.

Впоследствии, в 1996 году, В. Заяць в качестве представителя Республиканской партии Подкарпатской Руси прославился тем, что участвовал в съезде радикальных славянских националистов в Киеве, где был одним из

²³⁹ Volby do České národní rady konané ve dnech 5. - 6.6.1992. URL: <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u65> (дата обращения: 05.10.15).

²⁴⁰ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 502.

²⁴¹ Мігович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2010. С. 41.

подписавших так называемую «Киевскую декларацию». Среди подписавшие её тогда были Эдуард Лимонов от НБП, Дмитро Корчинский от УНА-УНСО и многие другие эпатажные фигуры²⁴².

Нерешительность руководства Общества Карпатских Русинов, с одной стороны, и радикализация выступлений ряда членов организации с другой оттолкнула население региона от ОКР, и организация начала стремительно терять поддержку. Уже в феврале 1992 г., согласно данным опроса, проведенного П. Токаром, ОКР поддерживало менее 4% населения региона. Падение уровня поддержки за 5 месяцев составило почти 15%²⁴³.

Сложившаяся в русинском движении ситуация вынудила 15 февраля 1992 года собрать конференцию ОКР, на которой председателем правления был избран профессор Иван Туряница. Однако В. Сочка-Боржавин отказывался отдать печать Общества Карпатских Русинов, а также архив и оргтехнику. По всей видимости, архив ОКР за 1990-1992 гг. уже давно не существует – В. Сочка-Боржавин так его никому и не передал. В связи с отсутствием печати ни один документ ОКР, в том числе и важные решения, принятые на февральской конференции ОКР, еще два месяца не могли быть утверждены.²⁴⁴

ОКР под руководством И. Туряницы на протяжении всего 1992 года выступало под лозунгами реализации 3-го пункта декабрьского Референдума, в котором говорилось о создании особой самоуправляемой территории в Закарпатье. В Киеве же никто не планировал претворять его в жизнь. Это не могло не вызывать недоумение у руководства, парламентариев и общественных организаций Закарпатской области. Осенью 1992 года региональные организации национальных меньшинств провели форум под названием «Пути реализации результатов областного референдума 1 декабря

²⁴² Кипиани В. Путь к новой Империи начинается в Киеве. URL: <http://www.kipiani.org/aktualii/index.cgi?142> (дата обращения: 06.09.15).

²⁴³ Токар П. Національний рух на Закарпатті 1988-1993 рр. Соціолого-політологічний аналіз, Ужгород, 2004. С.70.

²⁴⁴ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 506.

1991 года».²⁴⁵ Вскоре после его завершения при широкой поддержке общественности Закарпатская Облрада приняла резолюцию о предоставлении региону статуса автономии.

Киев отреагировал на произошедшее раздачей должностей наиболее активным депутатам, требовавшим автономии. Так, депутат-русин С. Филип стал главой Тячевского района²⁴⁶. Фракция депутатов-русинов в Облраде еще более сократилась. Численность ОКР и сочувствующих ОКР продолжала падать, так как люди предпочитали сохранить работу в госорганах или же получить новую должность.

Здесь необходимо обратить внимание на то, что депутаты различных уровней, позиционировавшие себя как русины, могли принадлежать к разным политическим течениям и фракциям. Они объединялись только по вопросам, связанным с автономией Закарпатья и признанием русинов национальным меньшинством.

В своей риторике активисты русинского движения часто апеллировали к неправомерности, по их мнению, присоединения Закарпатья к СССР, что позволяло оппонентам обвинять их в сепаратизме и «выводить» за рамки легального политического поля. Согласно Закону Украины «Об объединениях граждан»,²⁴⁷ принятому 16 июня 1992 года и опубликованному 18 июля того же года, все общественные объединения должны были пройти перерегистрацию, а также для ведения политической деятельности стало необходимо зарегистрироваться в качестве политической партии. В статье №4 данного закона вводился запрет на легализацию организаций, ставящих своей целью любые действия, направленные против украинской государственности. Трактовать это положение можно было очень широко и превратно. Поэтому опасаясь того, что власти Украины откажутся перерегистрировать русинскую

²⁴⁵ Мігович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2010. С. 42

²⁴⁶ Годьмаш П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 508.

²⁴⁷ Про об'єднання громадян // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 34. Ст. 504.

организацию, обладающую репутацией сепаратистской, ОКР не стало подавать документы в Министерство Юстиции и оставалось нелегализованным до 1997 года. Однако в связи с тем, что общественная организация может быть ликвидирована только решением суда или путем самороспуска, ОКР удалось сохранить печать и расчетные счета²⁴⁸.

В 1992 году русинское движение в Закарпатье имело определенные успехи в культурной работе. С мая началось регулярное издание газеты «Подкарпатская Русь». Она стала первой русинской газетой, если не считать «Отчий храм», единственный номер которого за октябрь 1990 года сохранился в частном архиве П. Годьмаша. Первым редактором газеты стал Владимир Фединишенец, которого затем сменил литератор Василий Бенько-Петровай. В первом номере «Подкарпатской Руси» с опозданием на три месяца были опубликованы решения февральской конференции ОКР 1992 года.

«Подкарпатская Русь» выходила в свет регулярно на протяжении 1992-1993 годов, однако далеко не все её номера сохранились. Впоследствии газета издавалась от случая к случаю. В Закарпатской областной библиотеке имеется всего три номера за 1992, хотя их было издано 20. Статьи печатались как на русинском, так и на русском и украинском языках. Судя по содержанию номеров газеты за 1992 год, она была тесно связана с американской диаспорой. В частности, она очень часто печатала выступления и интервью с П.Р. Магочием²⁴⁹. В связи с этим можно сделать предположение о частичном финансировании газеты русинской североамериканской диаспорой, хотя Годьмаш и утверждает, что финансировалась она Мукачевским отделением ОКР, которое в то время возглавлял М. Попович.

В том же 1992 году переехавшим в Закарпатье бывшим главным редактором журнала «Советское славяноведение» («Славяноведение») доктором исторических наук Иваном Попом на базе археологической

²⁴⁸ Годьмаш П. Подкарпатская Русь и Украина Ужгород. 2003. С.509.

²⁴⁹ См. Покарпатська Русь за 1992 год.

лаборатории Ужгородского университета был основан Научно-исследовательский Институт карпатоведения²⁵⁰.

И. Поп рассчитывал сделать его центром научной русинистики, однако планам его не суждено было сбыться. Не выдержав постоянного давления украинских националистов, всего лишь спустя два года, в 1994 году, он был вынужден эмигрировать в Чехию и главой центра стал Николай Макара.²⁵¹

В том же году произошло событие, определившее будущие цели и задачи русинского движения: Верховная Рада Украины 25 июня 1992 г. приняла закон «О национальных меньшинствах». Он гарантирует самые широкие права официально признанным меньшинствам и, в частности, в 11 пункте говорится о праве каждого человека свободно выбирать или восстанавливать свою национальность²⁵². Однако, в связи с тем, что на Украине национальность «русин» не признана, действие этого закона на русинов не распространяется. Не распространяются на русинские организации как структуры национальных меньшинств определенные льготы и поддержка со стороны госорганов Украины, прописанные в законе. По этой причине перед русинскими организациями до сих пор стоит наиважнейшая задача – признание русинов «национальным меньшинством» Украиной на государственном уровне. Причем поначалу значение работы по признанию русинов национальным меньшинством недооценивалось многими участниками русинского движения. Так П. Годьмашь приводит в своей книге курьезный случай, когда во время дискуссии в мукачевском «Доме русинов» многие её участники называли статус национального меньшинства «унизительным», так как русины, по их мнению, являются большинством в Закарпатье.²⁵³

Закарпатская Облрада 22 июля 1992 года (спустя месяц после принятия

²⁵⁰ URL: http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/deps-ndi_carpath (дата обращения: 21.09.15).

²⁵¹ Там же.

²⁵² Про національні меншини в Україні// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 36. Ст. 529.

²⁵³ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 501.

закона Украины о национальных меньшинствах) приняла решение «О реализации права граждан на свободный выбор и восстановление национальности»²⁵⁴.

В связи с этим газета «Подкарпатская Русь» обратилась с призывом к жителям Закарпатья официально изменить свою национальность в органах управления на «русин»²⁵⁵. ОКР даже распечатало 25 000 бланков с обращением в органы исполнительной власти с просьбой об изменении национальности. В них надо было вписать имя заявителя и орган исполнительной власти, куда обращался заявитель. Однако массового изменения национальности жителями области в органах исполнительной власти после этого не последовало. Одной из причин была необходимость предоставления документального подтверждения национальности родителей, что зачастую было просто невыполнимо. Свою роль сыграла и все та же низкая степень актуальности национального вопроса для большинства жителей Закарпатья.

В ноябре того же года состоялась встреча представителей русинских организаций, входивших во Всемирный русинский совет, на которой был принят ряд важных решений по вопросу о кодификации русинского языка.

Диалекты на которых говорят люди, идентифицирующие себя как русины, значительно отличаются. Кроме того, к 1992 году язык русинов Югославии уже был кодифицирован, но используемые в нём нормы не устраивали представителей русинской интеллигенции из других регионов их проживания. По этой причине на встрече было принято решение о создании четырех норм русинского языка на основе местных говоров: отдельно для русинов Словакии, Украины, Польши и Югославии.²⁵⁶ Также было решено при кодификации использовать кириллицу.

Перед русинским движением Закарпатья встала задача создания

²⁵⁴ Новини Закарпаття. - 1992. - 23 июня.

²⁵⁵ Подкарпатская Русь. – 1992. – июль.

²⁵⁶ Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians. Toronto, 2009. С. 84.

литературной нормы языка. В рамках работы над её решением Василием Сочкой–Боржавиным в соавторстве с Игорем Керчой была подготовлена в том же 1992 году книга «Русинський язык: очерк комплексної практичної граматики». Однако первые реальные попытки создания кодифицированного языка русинов Закарпатской области Украины относятся только к следующему десятилетию.

1993 год начался с события, положившего конец прочехословацким настроениям в среде русинского движения. 1 января Чехословакия прекратила свое существование, мирно распавшись на Чехию и Словакию. А уже 14 октября того же года по инициативе словацкой стороны был подписан договор «Об общей государственной границе» между правительством уже независимой Словакии и Украины.²⁵⁷

Тем временем становилось очевидно, что реализовывать 3-й пункт декабрьского референдума 1991 года о создании самоуправляющейся единицы в Закарпатье власти Украины не намерены и не будут. Более того, в самом Закарпатье и в особенности в руководстве региона происходили значительные изменения. Еще в начале 1992 года со своей должности ушел сторонник автономии региона М. Волощук, ставший генеральным директором предприятия «Закарпаткерамика».²⁵⁸ Его место сначала занял его же бывший заместитель Михаил Краило. Однако уже 29 апреля 1992 года главой Обларады стал «силовик» Дмитрий Дорчинець, человек, долгое время работавший в системе уголовного розыска, бывший первый заместитель Управления внутренних дел по Закарпатской области (в 1989 году – в период зарождения русинского движения) и депутат Облсовета с 1990 года²⁵⁹. Краило стал при этом Представителем Президента Украины по Закарпатской области, что

²⁵⁷ Про ратифікацію Договору між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 33. Ст.303.

²⁵⁸ Закарпаття. Хто є хто Міжнародне довідково-біографічне видення. Киев, 2007. С.10.

²⁵⁹ Там же.

говорит об особом к нему доверии Л. Кравчука²⁶⁰. Подобные кадровые перестановки в руководстве региона приводили к изменению всего политического ландшафта. Борьба за автономию края становилось все сложнее. К упомянутым изменениям в руководстве региона добавлялось и описанное выше сокращение числа депутатов Облрады, выступавших за автономию Закарпатья и признание за русинами прав национального меньшинства. Идея создания самоуправляемой территории в Закарпатье усилиями руководства области и украинских националистов вытеснялась на периферию политического поля и все более маргинализировалась.

²⁶⁰ Должность Представителя президента Украины была введена законами от 05.03.1992 года «Про Представника Президента України» («О представителе Президента Украины»). Данный закон ограничивал полномочия органов местного самоуправления. Фактически, главами регионов и районов теперь были не избираемые местными советами (радами) председатели исполкомов (совмещавшие обычно эту должность с должностью председателя совета), а назначаемые из Киева представители президента. (Про Представника Президента України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. Ст.335.).

§2. Создание «теневого правительства» Подкарпатской Руси.

Поиски выхода из кризиса (1993-1998 годы)

К концу 1992 года ОКР уже, в той или иной мере, испробовала практически все доступные способы борьбы за свои политические цели. Экстремистские призывы С. Ача и В. Заяца не встречали поддержки у населения области. Они скорее отпугивали жителей региона от русинского движения. Изменения в руководстве области привели к сокращению сторонников автономии Закарпатья во власти и в представительных органах региона. Исчезновение «союзного центра» и распад Чехословакии ставили крест на надеждах участников русинского движения на поддержку извне. В начале 1993 года перед русинами Закарпатья встала необходимость поиска новых внешних центров силы, откуда они могли бы получить хоть какую-то помощь. Как впоследствии оказалось, в 1990-х годах ориентироваться им теперь можно было лишь на международные правозащитные организации и помощь со стороны североамериканских русинских диаспор, осуществлявшуюся через П.Р. Магочия.

В этих условиях в среде активистов русинского движения появилась идея создания «теневого правительства», которое должно было бы конкурировать с официальными органами власти Закарпатья и придать больший вес движению за автономию региона на международной арене. Планировалось, что в него войдут представители всех организаций национальных меньшинств Закарпатья. По замыслу создателей «теневого правительства» это должно было бы консолидировать их усилия и продемонстрировать существование широкой оппозиции политике, проводимой официальными органами власти в регионе.

Кроме того, следует учитывать, что 1993 год был очень сложным для Украины. Тогда многим казалось, что это государство долго не просуществует. Верховный совет Республики Крым грозил Киеву сепарацией. Углублявшийся экономический кризис, гиперинфляция и, как следствие, падение уровня

жизни в стране привели к массовому недовольству правительством и президентом Л. Кравчуком. Летом 1993 года на Донбассе началась всеобщая забастовка шахтеров, ставшая непосредственным поводом к глубокому политическому кризису, выход из которого был найден в назначении досрочных выборов президента и парламента Украины на весну 1994 года²⁶¹. Для полноты картины следует упомянуть еще и общую в то время для всех бывших республик СССР проблему - разгул преступности, в том числе непосредственно в Закарпатье трансграничной. В подобных условиях «теневое правительство» в Закарпатье при создании широкой коалиции оппозиционных сил могло бы рассчитывать на реальное влияние на жизнь региона, в особенности в случае окончательной потери контроля над ситуацией официальными органами власти.

15 мая 1993 года в городе Мукачево в «Доме Русинов» И. Туряницей была созвана конференция ОКР, которая провозгласила создание Временного правительства республики Подкарпатская Русь.²⁶² Премьер-министром правительства стал сам И. Туряница. Также в состав правительства вошли Юрий Думнич (министр экономики), Василий Сочка-Боржавин (образования), Евгений Жупан (здравоохранения) и Тибор Ондик (иностранных дел). Последний на тот момент постоянно проживал в Словакии и гражданином Украины не являлся²⁶³. Как мы видим, во Временное правительство не вошли представители организаций национальных меньшинств Закарпатья, что сразу снижало его вес в глазах как жителей региона, так и внешних сил. Из-за своего узкого состава Временное правительство И. Туряницы не пользовалось ни авторитетом, ни влиянием. Оно не провело ни одного заседания в полном составе и ограничивалось традиционным для организаций русинов составлением всевозможных обращений в различные органы власти Украины

²⁶¹ Ashlund A. How Ukraine Became a Market Economy and Democracy. Washinton DC, 2009. С.46.

²⁶² Хроніка Закарпаття 1867-2010. Ужгород, 2011. С.210.

²⁶³ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 502-504.

и к международным организациям.

Тем не менее создание Временного правительства республики Подкарпатская Русь было освещено СМИ. Его появление не осталось незамеченным и администрацией Закарпатской области. И. Туряница был вызван на профилактическую беседу в СБУ, а в суд был подан иск о закрытии газеты «Подкарпатская Русь». Однако суд отказался закрывать газету, посчитав требование необоснованным²⁶⁴.

Примерно в тоже время было провозглашено создание Христианско-демократической партии Закарпатской Автономной республики. Однако дальше публикации устава в «Подкарпатской Руси» создание партии не продвинулось²⁶⁵.

В 1993 году мукачевское отделение ОКР инициировало дискуссию о названии организации. Было предложено заменить слова «карпатских русинов» на «подкарпатских русинов». По мнению инициаторов подобное изменение лучше бы отражало регион проживания русинов – Закарпатскую область и продемонстрировало бы то, что «современные русины» не желают иметь ничего общего с русинами Восточной Галиции, также живущими в Карпатах, но принявшими этноним «украинец». Однако, по всей видимости, в большей мере такое поведение мукачевского отделения было вызвано его растущим влиянием в русинском движении и низким уровнем авторитета областного правления. Возглавляемое талантливым администратором М. Поповичем, директором Мукачевского профессионального училища №3, общество смогло добиться выделения себе здания в центре города, где расположился «Русинский дом». Благодаря этим обстоятельствам самостоятельность Мукачевского отделения росла, а правление ОКР, состоявшее преимущественно из выходцев из Ужгорода, традиционно относилось к нему как к районному филиалу. Тем не менее дискуссия хоть и

²⁶⁴ Там же.

²⁶⁵ Там же.

привела к определенному расколу в русинском движении, но не сильно отразилась на взаимоотношениях внутри ОКР.

Следующий, 1994-й, был годом выборов президента и парламента Украины, а также органов местного самоуправления. Выборы в Верховную Раду проходили исключительно по одномандатным округам, где победили в подавляющем большинстве самовыдвиженцы. В Закарпатье они стали депутатами от 9 округов из 11²⁶⁶, что говорит о низкой степени доверия ко всем существовавшим и официально зарегистрированным политическим силам. В предвыборной кампании большую роль играл личный авторитет кандидатов.

Значительно более интересны результаты голосования закарпатцев на президентских выборах. Регион в двух турах подавляющее большинство голосов отдал действовавшему президенту Л. Кравчуку. В первом туре он получил в регионе первое место, набрав 49,7%. Во втором туре его поддержало 72,4% проголосовавших²⁶⁷. Подобные результаты свидетельствовали бы о широчайшей поддержке проводившейся Л. Кравчуком политики в Закарпатье, если бы не низкая явка избирателей сравнительно с другими регионами Украины, и в особенности регионами запада страны. В обоих турах она составила около 65%.²⁶⁸ Для сравнения, в соседней Львовской области явка была около 90%²⁶⁹. Низкая явка на выборах общеукраинских органов власти сохраняется до сих пор в качестве специфики закарпатского электорального поля. Таким образом, поддержка проводившего националистическую политику Л. Кравчука, с одной стороны, и низкая явка на выборах с другой, говорят о высокой политической активности закарпатских «украинофилов» и при этом отсутствии политической силы, выражающей интересы

²⁶⁶ Народні Депутати України 2-го скликання (1994-1998) // Портал Верховной Рады Украины. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radac_gs09/d_index_arh?sk1=2 (дата обращения: 21.09.15).

²⁶⁷ Хан Є.А. Електорально-географічний аналіз президентських виборів в Україні // Український географічний журнал. - 1999. - №1. С. 59-62.

²⁶⁸ Васильченко С. Електоральний портрет України. С.6. URL: http://vasylchenko.ucoz.ru/_ld/0/1_akt.pdf (дата обращения: 14.11.15).

²⁶⁹ Там же. С.9.

значительной части населения региона.

Также в Закарпатье прошли выборы органов местного самоуправления. Главой Облрады стал в прошлом преподаватель Ужгородского университета Сергей Иванович Устич. С 1995 по 1999 он совмещал одновременно должности главы исполкома и представителя президента Украины (с 1998 года главы госадминистрации).²⁷⁰ Депутатами Облрады тогда же стали два «министра» Временного правительства Подкарпатской Руси: премьер-министр И. Туряница и министр здравоохранения Е. Жупан. Не смотря на их участие в официальных органах власти, Временное правительство официально распущено не было. Более того, не находя существенной поддержки в регионе, оно стало апеллировать к международным правозащитным структурам.

В августе 1994 года ОКР вступило в ООН – «Организацию наций и народов, не имеющих представительства» (Unrepresented Nations and Peoples Organization). 15 августа 1994 года ООН обратилась к избранному к тому моменту президенту Леониду Кучме с предложением восстановить автономный статус Подкарпатской Руси. Однако администрация президента проигнорировала это обращение²⁷¹.

Также, говоря о 1994 годе, следует упомянуть регистрацию еще одного русинского периодического издания, получившего название «Русинська газета». Оно издавалась под редакцией Ю. Думнича Хустским обществом русинов (тогда еще считавшим себя частью ОКР).²⁷²

В то время как русинское движение в Закарпатской области Украины все более замыкалось на декларировании политических лозунгов, теряло поддержку населения и вытеснялось местными украинскими националистами

²⁷⁰ Закарпаття. Хто є хто Міжнародне довідково-біографічне видення, Киев, 2007 С. 10.

²⁷¹ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 503.

²⁷² Бідзіля Ю. Мовна політика у ЗМІ (в поліетнічному середовищі). URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=289> (дата обращения: 14.11.15).

и официальными органами власти из всех сфер жизни региона, в соседней Словакии шел процесс кодификации местного варианта русинского языка. Словацкие власти в 1993 году выделили средства на создание в Пряшеве Института русинского языка и культуры. Правда уже в 1994 году из-за кризиса его финансирование было прекращено. Тем не менее, уже в январе 1995 года в Братиславе был презентован созданный на основе говоров Пряшевщины кодифицированный вариант русинского языка.²⁷³ Русинское движение в Словакии приобрело новые возможности для расширения своего влияния. Постепенно русинские издания Пряшевщины перешли на созданный язык. В регионе стали появляться надписи на нем, в том числе и официальные²⁷⁴.

Успехи русинского движения в Словакии не могли не обратить на себя внимание как властей Украины, так и русинов Закарпатья. Концентрация внимания руководства ОКР только на декларировании политических лозунгов не отвечала интересам значительной части активистов русинского движения. Многие из них не были настроены на жесткую политическую конфронтацию с властями и хотели заниматься гуманитарной и культурно-просветительской деятельностью. Среди них следует выделить заслуженного учителя УССР, много лет проработавшего в школах Закарпатья, Михаила Алмашия. В 1995 году на базе мукачевских районного и городского, сваявского, перечинского и воловецкого районных отделений ОКР им было создано Общество им. А. Духновича, позиционирующее себя в качестве преемника и продолжателя дела авторитетной одноименной организации, существовавшей в период между мировыми войнами.²⁷⁵ По сравнению с досоветским, название организации лишилось слова «русское», став не «Русским культурно-просветительным обществом имени А. В. Духновича», а «Закарпатским областным научно-культурологическим обществом им. А. Духновича», что отражало направление

²⁷³ Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians. Toronto, 2009. С. 85-86.

²⁷⁴ Там же.

²⁷⁵ Алмаший М. Закарпатське обласне науково-культурологічне товариство ім. А. Духновича // Русин – 2005. - №1 (1). С.141.

работы новой организации. Теперь оно стояло на позициях признания русинов отдельным от великороссов, украинцев и белорусов четвертым восточнославянским народом. Зарегистрировано общество было только в 2004 году, и почему-то в реестре общественных организаций Закарпатья оно значится как «Закарпатське обласне науково-культурологічне Товариство ім. О. Теліги».²⁷⁶

М. Алмаший сделал много для создания молодежных русинских образовательных и досуговых структур. Неоднократно он выступал с предложениями ввести в начальных школах Закарпатья уроки на русинском языке. В 1996 году в Мукачево им был создан любительский хор старинной русинской песни «Стара співанка». С начала 2000-х годов он включается в работу русинских воскресных школ.²⁷⁷

На протяжении 1995-1997 годов глава ОКР И. Туряница не проводил расширенных заседаний правления и не вел протоколов заседаний. Он часто приглашал на них не всех активистов русинского движения, а только тех, с кем у него были хорошие отношения²⁷⁸.

В 1996 году ОКР продолжило придерживаться своей тактики составления различного рода обращений в органы власти всех уровней Украины. В том числе был направлен иск в Конституционный суд Украины с требованием отменить решение 1946 года об образовании Закарпатской области УССР. Иск был проигнорирован²⁷⁹.

Большое значение для дальнейшего развития русинского движения имел

²⁷⁶ Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

²⁷⁷ Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. // Под ред. Магочій П.Р., Поп І. Ужгород, 2010. С. 7.

²⁷⁸ Годьмашь П., Годьмашь С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 502.

²⁷⁹ Там же С. 504.

появившийся в 1996 году так называемый «План мероприятий по разрешению проблемы украинцев-русинов». Этот документ, якобы, был принят кабинетом министров Украины 7 октября 1996 года. В нем описываются меры, которые необходимо предпринять властям Украины и Закарпатья для ликвидации русинского движения. К сожалению, проверить его подлинность невозможно, так как он секретный. Широкой общественности этот документ стал известен благодаря тому, что его ксерокопия попала к И. Турянице, который и опубликовал его в «Подкарпатской Руси» 1 марта 1997 года²⁸⁰. Этот документ получил большой резонанс и позволил активистам русинского движения вновь заявить о дискриминации в свой адрес. «План мероприятий...» стал одним из символов притеснения русинов на Украине и играет ту же роль в среде активистов русинского движения, какую так называемый «План Даллеса»²⁸¹ в среде российских сторонников «теорий заговора».

Согласно получившему хождение тексту «Плана мероприятий...», подготовкой его занимался Государственный комитет Украины по делам национальностей и миграции под руководством первого заместителя главы В. Трощинского, и документ был адресован на тот момент вице-премьеру правительства Украины по гуманитарным вопросам, вице-президенту НАНУ, социологу и этнографу И.Ф. Курасу. Состоит он из 10-ти пунктов.

Согласно имеющемуся тексту, «План мероприятий...» предполагал уделить особое внимание интеграции Закарпатья в общеукраинское общественно-культурное пространство. Планировалось популяризировать украинскую культуру в регионе, организовать серию публикаций, как на Украине, так и в сопредельных странах, где русины уже были признаны отдельным от украинского национальным меньшинством (в Польше, Словакии, Венгрии, Румынии). Украинофильски ориентированным

²⁸⁰ Подкарпатская Русь – 1997. – март.

²⁸¹ Т.н. «План Даллеса» - широко распространенный в среде российских сторонников «теории заговора» комплекс выдержек из различных документов органов власти США и неverified текстов, якобы доказывающих существование плана по развалу СССР через моральное разложение советского общества.

организациям в этих странах предполагалось оказать всестороннюю поддержку, которая им действительно требовалась. В особенности украинским организациям Словакии, где за год до появления «Плана мероприятий...» прошла презентация литературной нормы языка русинов Пряшевщины.

В самом Закарпатье планировалось всячески препятствовать проведению широкомасштабных опросов населения, на которых ставился бы вопрос об этнической самоидентификации автохтонного восточнославянского населения региона.

«Планом мероприятий...» предполагалась и работа с активистами русинского движения. Местные органы власти должны были оказывать на них всестороннее давление.²⁸²

Следующий, 1997 год, стал для русинского движения годом расколов и внутренней борьбы. Как говорилось выше, Общество карпатских русинов не стало подавать документы на перерегистрацию в соответствии с законом «Об общественных объединениях» 1992 года, опасаясь, что его не станут легализовывать из-за «антиукраинской» репутации. Таким образом, до 1997 года в Закарпатье формально не было ни одной русинской организации.

В 1997 году русинских организаций зарегистрировали сразу три: «Общество подкарпатских русинов», «Общество карпатских русинов» и «Русинское научно-просветительское общество».²⁸³ Недовольство в среде активистов русинского движения Закарпатья бездействием Временного правительства, практически полным отсутствием культурно-просветительской работы в регионе, непонятным юридическим статусом ОКР и, в целом, результатами руководства организацией И. Туряницы копилось уже давно.

²⁸² См. приложение №4

²⁸³Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

Весной 1997 года В. Лецович, И. Талабишка и И. Петровций сформировали ему оппозицию и зарегистрировали в Главном управлении юстиции по Закарпатской области Мукачевское и Свалявское отделения ОКР в качестве новой организации с названием «Общество Подкарпатских Русинов» (ОПР).²⁸⁴ Более того, И. Петровций на деньги закарпатского криминального «авторитета» Михаила Токара («Геши»)²⁸⁵ тогда же начал издавать альтернативную «Подкарпатской Руси» газету «Русинська бисіда», в которой в большом количестве публиковал свои стихи и полемические статьи, часто направленные не только против притеснения русинского движения властями Украины, но и против оппонентов из ОКР и, в особенности, против И. Туряницы, П.Р. Магочия, Е. Жупана, о. Дмитрия (Сидора).

Отдельно необходимо сказать несколько слов о редакторе газеты «Русинська бисіда». И. Петровций фактически является «классиком современности» русинской литературы. В 1998 году он вторым удостоился международной русинской литературной премии имени А. Духновича за две свои книги: «Діалектарій, мила книжочка русинької бисіды» (1993 год) и «Наші співанкы» (1996 год). Сборник стихов «Наші співанкы» примечателен по двум причинам. Во-первых, по воспоминаниям И. Петровция именно благодаря этой книге началась его дружба с закарпатским «криминальным авторитетом» М. Токаром, известным в криминальных кругах как «Геша». Во время встречи в мукачевском училище в начале 1996 года «Геше» понравилось несколько стихов И. Петровция, и он сам предложил их издать.²⁸⁶

А во-вторых, сборник «Наші співанкы» содержит большое количество обценной лексики, галицифобских и просто оскорбительных высказываний в адрес госструктур Украины и лично президента Леонида Кучмы,²⁸⁷ что вызвало широкое обсуждение этой книги в прессе.

²⁸⁴ Там же.

²⁸⁵ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С..23.

²⁸⁶ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С..87.

²⁸⁷ См. Петровций И. Наші співанкы. Ужгород, 1996.

Впоследствии И. Петровций издал еще несколько сборников стихов на русинском языке: «Наші и нинаші співанкы» (1998 год), «Битангүські співанкы» (2001 год), «Послідні співанкы» (2004 год). «Битангүські співанкы», к сожалению, также содержали значительное количество общенной лексики и стихов эротического содержания, в частности, переводы русского поэта И. Баркова, имеющего сомнительную славу.²⁸⁸ В целом, не смотря на целый ряд сочинений, спорных с морально-этической точки зрения, язык стихов и полемических статей И. Петровция, как и сам их автор, оказал и продолжает оказывать огромное влияние на кодификацию языка русинов Украины. Сам И. Петровций ратовал за выработку литературной нормы на основе грамматики И. Гарайды 1941 года²⁸⁹.

Общество Подкарпатских Русинов стало первой русинской организацией, получившей официальный статус в независимой Украине. Поэтому инициаторы его создания рассчитывали сделать его новым организующим и руководящим центром русинского движения в Закарпатье.

В июне 1997 года в Будапеште состоялся IV Всемирный конгресс русинов, ставший одним из наиболее скандальных за всю историю международного русинского движения. Традиционно русинов Закарпаття на нем должно было представлять руководство ОКР в лице И. Туряницы. Однако на Конгресс прибыли и представители ОПР. Они потребовали, чтобы их зарегистрировали в качестве делегатов от Закарпаття, хотя в первоначальных списках участников был только И. Петровций, приглашенный как русинский писатель, а не руководитель какой-либо организации²⁹⁰.

Между представителями ОКР и ОПР на Конгрессе разгорелся конфликт вокруг вопроса о том, кто имеет полномочия представлять русинов Закарпатской области Украины. И. Петровций и другие «ОПРовцы» обвиняли

²⁸⁸ См. Петровций И. Битангүські співанкы. Ужгород, 2001.

²⁸⁹ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.24-25.

²⁹⁰ Кривошакко В. Чого ж хоче світове русинство? // РІО Інформ. – 1997. - 14 июня.

И. Туряницу в волонтаризме и превращении ОКР в «кружок друзей»²⁹¹. Представители русинских организаций из других стран выступили арбитрами спора. Они заявили, что так как ОКР является одним из соучредителей Всемирного конгресса русинов, то только оно может представлять русинов Закарпатской области Украины. Однако они постарались примирить И. Туряницу с представителями ОПР и посоветовали объединиться в единую организацию русинов Закарпатской области, что однако же осуществить так и не удалось.

Также в Будапеште было принято решение провести следующий, пятый по счету, Всемирный конгресс русинов в 1999 году в столице Закарпатья, городе Ужгороде. ОКР должно было стать организатором этого мероприятия.

Спустя полтора месяца после завершения Конгресса в Будапеште, 20 августа 1997 года, Е. Жупан, сам являвшийся жителем Мукачево, зарегистрировал «Общество карпатских русинов»²⁹². Его главой остался И. Туряница. Таким образом, в Закарпатье, фактически, сформировались две конкурирующие русинские организации.

Также вскоре после завершения Конгресса и, во многом, в результате происшедшего на нём, Свалявская районная организация избрала своим главой депутата городского совета, пенсионера и, в прошлом, директора городского технического училища Василия Сарканича вместо И. Талабишки, в определенной степени отмежевавшись от ОПР.

В целом, Свалявская районная организация занимает особое место в русинском движении в Закарпатской области Украины. В отличие от

²⁹¹ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 509.

²⁹²Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

политизированных русинских организаций Ужгорода и Мукачево, представители свальявской районной организации русинов редко участвовали в политической борьбе на областном уровне. Они редко были представлены в региональном руководстве русинского движения, нечасто принимали участие в составлении традиционных обращений с различными требованиями в органы государственной власти. Однако ни одна районная организация русинов не может похвастаться такими успехами. Еще в 1991 году в Сваляве был установлен памятник Ю. Гуца-Венелину²⁹³ (выдающийся выходец из Подкарпатья русинского происхождения). Именно в Свалявском районе впоследствии будет больше всего русинских воскресных школ²⁹⁴, и именно в Свалявском районе больше всего жителей записалось русинами во время Всеукраинской переписи населения 2001 года²⁹⁵.

Свалявской районной организации было несвойственно принимать участие в борьбе внутри русинского движения. Она стремилась находиться немного в стороне от междоусобий и взаимодействовала с представителями всех русинских организаций. По всей видимости, именно поэтому И. Талабишка был заменен на «практика» В. Сарканича. Будучи в преклонном возрасте, он смог организовывать и проводил в Сваляве фестивали русинской культуры, вел достаточно широкую просветительскую работу, которую ему удалось распространить на соседний Воловецкий район. В. Сарканич пользовался значительным авторитетом не только в «русинской» среде. Еще при жизни он стал почетным гражданином Свалявы, а 27 сентября 2013 года на углу двух главных улиц города Свалява ему была установлена мемориальная доска²⁹⁶.

²⁹³ Новини Закарпаття. – 1991. - 19 октября. С.4.

²⁹⁴ Падяк В. Русинська школа. Ужгород, 2013. С.26.

²⁹⁵ Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову. // Сайт Всеукраїнського перепису населення URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp (дата обращения: 22.09.15).

²⁹⁶ На День города в Сваляву пожалуйет певец Виктор Павлик // Свалява - офіційний сайт міста. URL: <http://svaliava.osp-ua.info/druk.php?pokaz=71287> (дата обращения:

В том же 1997 году появилась еще одна русинская организация. 29 октября руководитель Научно-исследовательского Института карпатоведения при Ужгородском университете Николай Макара зарегистрировал Русинское научно-просветительское общество (Русинське науково-освітнє товариство)²⁹⁷ – формально, первую русинскую организацию, ставившую перед собой исключительно гуманитарные цели. Её появление говорит о намерении ряда активистов русинского движения отмежеваться от политической деятельности ОКР и ОПР.

Неудачи в достижении политических целей ОКР в 1992-1993 годах нанесли огромный ущерб всему русинскому движению в Закарпатской области Украины. За короткий срок авторитет руководства общества среди жителей региона упал практически до нуля, а само движение на долгие годы приобрело клеймо сепаратистского, что сильно затрудняло любую, в том числе и гуманитарную деятельность. Политика официальных властей и отсутствие поддержки откуда бы то ни было тогда же привело к частичной маргинализации движения. Русинское движение не смогло в менявшихся условиях найти свое место в строившейся политической системе независимой Украины. Численность депутатов Облрады и чиновников областных госструктур, позиционировавших себя как русины, неуклонно снижалась как за счет перехода некоторых из них на лояльные к Киеву позиции, так и за счет того, что многие не были переизбраны или переназначены на следующий срок. Целый ряд видных деятелей русинского движения «первой волны» в этот период принимают решение эмигрировать, как это сделал основатель Института карпатоведения при Ужгородском университете Иван Поп.

22.09.15).

²⁹⁷Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

Примерно с 1993 года даже во взаимоотношениях активистов русинского движения начинаются серьезные проблемы, приведшие в итоге к расколам. Районные организации из-за потери авторитета центральным правлением ОКР, в том числе лично руководством организации, действуют все более самостоятельно. Некоторые активисты ОКР начинают создавать свои собственные русинские объединения или объединения прорусинской направленности. Большая часть этих объединений никогда не была зарегистрирована и часто не оставляла после себя никаких свидетельств своего существования, кроме воспоминаний самих организаторов и их оппонентов. Подобные организации насчитывали по несколько членов, и их возникновение приводило лишь к распылению сил русинского движения.

Однако уже в 1994 году стали появляться более серьезные образования прорусинской направленности. К ним относится возникновение «Общества им. Кирилла и Мефодия» (Закарпатське Товариство ім. Кирила і Мефодія)²⁹⁸, изначально позиционировавшее себя как организация, объединяющая всех православных региона. Оно было основано священником Украинской православной церкви Московского патриархата о. Дмитрием (Сидором), впоследствии сыгравшем важную роль в русинском движении. Общество им. Кирилла и Мефодия не противопоставляло себя ОКР. Оно позиционировало себя как религиозная организация, а о. Дмитрий (Сидор) в тот период старался не вмешиваться в политические вопросы. Тем не менее, фактически деятельность Общества им. Кирилла и Мефодия стала альтернативной формой русинского движения, а о. Дмитрий (Сидор) начал приобретать все больший авторитет в среде его активистов и простых закарпатцев. В частности, с 1996 года он стал выпускать газету «Християнська родина»: православное издание, существенная часть материалов в котором печатается на русинском языке и касается проблематики возрождения русинов как этнической общности.

К 1997 году ОКР перестает быть единой структурой и остается лишь в

²⁹⁸ Там же.

качестве своеобразного «бренда» русинского движения Закарпатья. Во многом, только влияние зарубежных русинских организаций предотвратило, на данном этапе, окончательный раскол в движении. В 1997 году было зарегистрировано сразу несколько организаций: вышеупомянутое «Общество Подкарпатских русинов» во главе с И. Петровцием, В. Лецовичем, и И. Талабишкой, «Русинское научно-просветительское общество» во главе с Н. Макарой. К 1997 году относится начало издания И. Петровцием газеты «Русинська бисіда». В том же году депутат практически всех созывов Областной Рады Закарпатской области Е. Жупан провел перерегистрацию «Общества Карпатских русинов»²⁹⁹.

Период между 1992 и 1997 года по праву можно охарактеризовать как наиболее тяжелый для русинского движения. Авторитет ОКР среди населения Закарпатья неуклонно снижался. Внутри самой организации начались расколы, связанные с падением авторитета руководства организации и ростом значимости альтернативных русинских организаций, поиском выхода из кризисного положения.

²⁹⁹ Там же.

Глава 5. Русинское движение Закарпатской области Украины в 1998-2001 гг: поиск новых парадигм развития

§1. V Всемирный конгресс русинов в г. Ужгород: подготовка, проведение, итоги

В 1998 году на Украине проходили выборы представительных органов всех уровней. Уверенную победу на выборах в Верховную Раду одержала Коммунистическая партия Украины³⁰⁰. Депутаты избирались по смешанной системе: 50% по партийным спискам и 50 % по одномандатным округам. Среди прошедших в Верховную Раду от КПУ по «многомандатному общегосударственному избирательному округу» был уроженец Закарпатья, социолог Иван Иванович Мигович, ставший членом Комитета по вопросам прав человека, национальных меньшинств и межнациональных отношений (Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин).³⁰¹ Тогда же он стал членом Комиссии при президенте Украины по вопросам гражданства (Комісія при Президентові України з питань громадянства)³⁰². И. Мигович долгое время являлся единственным депутатом Верховной Рады, поднимавшим вопрос необходимости признания русинов национальным меньшинством. В своем выступлении на парламентской сессии 15 октября 1998 года он заявил, что с русинов необходимо снять клеймо сепаратистов и дать им возможность полноценно развиваться в качестве

³⁰⁰Постановление Центральной Избирательной комиссии Украины от 7 апреля 1998 г. «Про результати виборів народних депутатів України у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі». URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard9af1.html?id=15040&what=0> (дата обращения: 03.11.15).

³⁰¹ Про обрання народних депутатів України членами комітетів Верховної Ради України чотирнадцятого скликання // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 40-41. С. 254.

³⁰² Указ президента Украины от 13 октября 1998 года «Про зміни у складі Комісії при Президентові України з питань громадянства». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1135/98> (дата обращения: 03.11.15).

этнической общности.³⁰³ В дальнейшем И. Мигович сделал многое для защиты прав русинов. В 1999 году им был издан сборник статей «Слово за русинов» в соавторстве с ученым-русиним Н. Макарой³⁰⁴. Тем не менее его действия не находили поддержки среди иных украинских политиков такого же высокого уровня. Русинскую проблему предпочитали замалчивать как «неудобную». Любой, заявлявший о своих симпатиях по отношению к русинскому движению, тут же подвергался нападкам и обвинялся в «антиукраинской позиции». Даже сам Мигович неоднократно был вынужден подчеркивать, что сам идентифицирует себя как украинец и «полностью усвоил украинскую культуру»³⁰⁵.

Необходимо отметить и то, что поддержка русинского движения не привела к росту рейтинга КПУ в Закарпатье: на парламентских выборах 2002 года коммунисты получили даже меньше, чем в 1998, а И. Мигович вновь прошел в Верховную Раду не как одномандатник, а по партийным спискам.³⁰⁶

Реальное влияние на политическую жизнь региона оказывали совсем другие силы. Примерно до 1999 года Закарпатье являлось своеобразной «вотчиной» Социал-демократической партии Украины (объединенной) во главе с Л. Кравчуком, В. Медведчуком и И. Суркисом.

На парламентских выборах 1998 года именно Закарпатье позволило СДПУ(о) пройти в Верховную Раду.³⁰⁷

Конец гегемонии СДПУ(о) положил глава региональной администрации в 1999-2001 гг. Виктор Балога.³⁰⁸ На выборах в Верховную Раду 2002 года благодаря его действиям, Закарпатье уже голосовало преимущественно за

³⁰³ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012. С. 56.

³⁰⁴ Мигович І.І., Макара М.П. Слово за русинів : наук.-публіцист. вид. : Приурочено V Світовому конгресу русинів. Ужгород, 1999.

³⁰⁵ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012. С.54.

³⁰⁶ Про обрання народних депутатів України членами комітетів Верховної Ради України четвертого скликання // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 34. С. 255.

³⁰⁷ Украина партийная. Часть VI Социал-демократическая партия Украины (объединенная) // Зеркало недели. – 2002. - 15 марта.

³⁰⁸ Мукачево. Битва админресурсов // Зеркало недели. – 2003. - 4 июля.

партию В. Ющенко «Наша Украина». И СДПУ (о), и «Наша Украина» русинскую проблему предпочитали замалчивать.

Не слишком хорошо для русинского движения завершились и региональные выборы 1998 года: Глава ОКР И. Туряница лишился мандата депутата Облрады. Таким образом, после 1998 года в Закарпатском областном парламенте остался только один депутат, позиционирующий себя как русин. Им был и остается по сей день (он избирался депутатом Облрады всех последующих созывов) врач Закарпатской областной детской больницы в городе Мукачево Евгений Жупан. Он регулярно поднимает русинский вопрос на заседаниях Рады и сам идентифицирует себя как русин, принимает самое активное участие в работе русинских организаций и в 2000-е годы возглавлял несколько из них. Считается, что он связан с Виктором Балогой. На это указывает то, что впоследствии Жупан баллотировался от поддерживаемых Балогой в регионе политических сил: «Нашей Украины»³⁰⁹ и «Единого центра»³¹⁰.

Здесь необходимо отметить роль бизнеса в русинском движении. Рубеж 1980 - 90-х годов стал временем формирования криминально-хозяйственных группировок в Закарпатской области, так же, как и на территории всего постсоветского пространства. В связи с отсутствием в регионе крупных промышленных предприятий и наличием границ с тремя государствами в Закарпатской области основной сферой интереса оргпреступности был контроль над импортно-экспортными операциями. Наиболее влиятельной в Закарпатье к середине 1990-х годов стала группировка Михаила Токара, известного в криминальных кругах под прозвищем «Геша». М. Токар вел дела осторожно и постепенно выводил свой «бизнес» в легальное поле. О его влиянии в регионе и дальновидности говорит уже то, что в 1998 году он был

³⁰⁹ Депутати Закарпатської обласної ради V скликання (2006-2011 рр.) // Портал Закарпатської Обласної Рады. URL: <http://zakarpat-rada.gov.ua/oblasna-rada/deputaty/deputaty-v/> (дата обращения: 03.11.15).

³¹⁰ Результати виборів депутатів Закарпатської обласної ради // Центральна виборча комісія. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001.html> (дата обращения: 03.11.15).

избран депутатом Областной Рады от родного Мукачево. А спустя полгода его расстреляли в машине возле собственного дома.³¹¹ Заказчики этого резонансного убийства не найдены до сих пор. В последние годы жизни М. Токар участвовал в финансировании мукачевского Общества подкарпатских русинов Л. Лецовича, И. Талабишки и И. Петровция, находившегося в конфронтации с ОКР. Русинский писатель И. Петровций называет М. Токара «великим русином» и признается, что именно он давал деньги на издание газеты «Русинська бисіда», книги «Наші спиванки» и многие другие проекты ОНР.³¹²

Контроль над бывшими активами «Геши» со временем установил Виктор Балоба, которого М. Токар ранее сделал мэром Мукачево³¹³. Специфическим «активом», доставшимся в наследство от М. Токара, было и мукачевское ОНР.

Именно с В. Балобой связано главное противоречие, которое бросается в глаза в истории русинского движения Закарпатья в 2000-е годы. В. Балоба поддерживал евроинтеграционные проекты и был тесно связан с В. Ющенко после их совместной поездки по разрушенным наводнением 1999 года районам Закарпатья. В 2006-м году он стал главой секретариата терявшего популярность президента В. Ющенко. Все эти годы он оказывал на выборах поддержку партии В. Ющенко «Наша Украина», которая обладала репутацией умеренных украинских националистов. При этом за В. Балобой закрепились репутация спонсора русинских организаций и издателя литературы на русинском языке. Единственный депутат-русин Закарпатской Облрады Е. Жупан неоднократно избирался именно от поддерживаемых им политических сил.

Сами активисты русинских организаций по-разному относятся к Балобе.

³¹¹ Галас Я. Расстрелянный в декабре 1998 года Михаил Токар был едва ли не единственным «авторитетом» в Украине, вызывавшим у правоохранителей скрытое уважение//Факты. – 2000. - 24 марта

³¹² Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.23.

³¹³ Закарпаття: вибори 98 // Закарпатська правда. – 1998. – 4 июня

Все считают его русином, однако о его деятельности либо не хотят говорить вовсе, либо заявляют, что он «главный тормоз русинского движения». К сожалению, проследить историю его взаимоотношений с русинским движением и непосредственно с лидерами русинских организаций не представляется возможным в связи с отсутствием каких-либо документов и общим нежеланием активистов русинского движения говорить о В. Балоге.

На IV Всемирном конгрессе русинов (г. Будапешт) было принято решение о проведении очередной встречи в столице Закарпатской области Украины городе Ужгороде. Однако углублявшийся раскол в среде закарпатских активистов русинского движения ставил под сомнение реальную возможность организации подобного мероприятия. Кроме того, перспектива съезда русинских активистов из стран, где русины уже были официально признаны национальным меньшинством, беспокоила Киев.

Для преодоления разногласий участники IV Всемирного конгресса настоятельно рекомендовали представителям ОКР и ОПР объединиться в одну организацию, которая и будет представлять всех русинов Закарпатской области Украины в дальнейшем. Так как легитимным представителем русинов на Конгрессе было признано ОКР как одна из основательниц Всемирного координационного совета русинов, то предполагалось, что объединение пойдет именно вокруг этой организации³¹⁴.

В тоже время по целому ряду причин подобный сценарий был уже достаточно сложно осуществим: авторитет И. Туряницы, главы ОКР, как и всей ОКР, был низок, а альтернативные организации русинов привыкли работать автономно и не полагаться на центральное правление Общества карпатских русинов.

В 1998 году делались попытки если не объединить русинские организации Закарпатья, то хотя бы создать некую координационную

³¹⁴ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 507.

структуру. Так была сделана попытка создать Ассоциацию Русинских Обществ (Асоціація Русинських Товариств). При подписании соглашения между главами обществ русинов Закарпаття бросается в глаза то, что ОНР и «Общество Кирилла и Мефодия» выступали как равные по статусу организации с ОКР.

Всего под соглашением поставили подписи от своих организаций шесть человек:

- за «Русинское научно-просветительское общество» - М. Макара.
- за «Общество Карпатских Русинов» - И. Туряница.
- за «Общество Подкарпатских Русинов» - Л. Лецович
- за «Общество Кирилла и Мефодия» - о. Дмитрий (Сидор)
- за «Общество им. Духновича» - Л. Филип
- за «Асоціацію корінного населення Закарпаття» - И. Кривский

В то же время непонятна позиция Свалявского районного отделения.

Данное соглашение интересно во-первых, тем, что дает список организаций русинов в Закарпатской области Украины, а, во-вторых, что все организации согласно этому документу выступают как абсолютно равноправные. Тем самым оформлялся распад Общества Карпатских Русинов как целостной, координирующей действия русинского движения в Закарпатской области Украины организации. Даже на V Всемирном Конгрессе в Ужгороде (1999 год) активисты различных русинских организаций Закарпатской области будут ссориться между собой.

В этом же документе упоминается имя И. Кривского, который впоследствии будет играть значительную роль в русинском движении, возглавляя Сойм Подкарпатских Русинов. Как сообщает П. Годьмаш, И. Кривский был одним из инициаторов создания Ассоциации Русинских Организаций. Еще с начала 90-х годов XX века он стремился занять руководящие должности в русинском движении и создавал альтернативные

нигде не зарегистрированные организации)³¹⁵.

В 1998 году к проблемам русинов Закарпатской области проявили внимание европейские правозащитные организации, что создало проблемы для властей Украины. В сентябре в Ужгороде прошла конференция «Межэтнические отношения в Закарпатской Украине» под эгидой Европейского центра по делам меньшинств. Среди ее участников были директор Европейского центра по делам меньшинств С. Требст, директор Координационного центра ООН Л. Мейл, представители ОБСЕ и целого ряда правительственных структур Украины. Практически все делегаты международных организаций выступали за признание Украинским государством русинов отдельной нацией, представителю Государственного Комитета по делам национальных меньшинств Украины В. Трощинскому пришлось выдержать многочисленные обвинения и нападки. Однако из возникшей сложной ситуации он вышел достаточно легко, пообещав передать дело о признании русинов отдельной от украинцев нацией в Национальную академию наук Украины. По завершении конференции с участием представителей иностранных правозащитных организаций и после их отъезда за пределы Украины НАНУ не признала русинов особой «нацией», и этот вопрос вновь «повис в воздухе».

К 1999 году все тенденции предыдущих лет в русинском движении получили свое дальнейшее развитие. Однако перед движением стояла крайне важная задача – провести Всемирный конгресс русинов. Официальный Киев был взволнован перспективой съезда в Ужгороде русинских активистов из стран, где они уже признаны отдельным от украинцев национальным меньшинством.

По этой причине лидеры русинского движения были вызваны в Киев в Государственный комитет по делам национальных меньшинств, где были

³¹⁵ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 510.

вынуждены доказывать, что цели Всемирного конгресса сугубо гуманитарные, и политические вопросы на нем затронуты не будут. Также эта поездка была использована вновь для обращений в органы власти Украины с требованием признания русинов национальностью и создания автономии в Закарпатской области³¹⁶.

V Всемирный конгресс русинов проходил в Ужгороде с 29 июня по 1 июля 1999 года. В его работе приняли участие делегаты из 21 страны, а также представители госорганов Украины и научного сообщества. В частности, на конгрессе присутствовали А. Ткаченко, И. Баранчик и И. Мигович, член президиума НАНУ П. Толочко.

V Всемирный конгресс русинов удалось провести на достойном уровне. Он был открыт выступлением главы «Русинского научно-просветительского общества», преподавателя УжГУ, Н. Макары, а не официального главы оргкомитета конгресса И. Туряницы. В этом нашли отражение две проблемы русинского движения: первая - существовавший раскол в движении и вторая - неприятие официальным Киевом политических требований русинских организаций. По этим двум причинам личность главы гуманитарной организации и заслуженного активиста русинского движения, практически никогда не компрометировавшего себя Н. Макары была оптимальной для открытия международного конгресса.

Организаторы конгресса были крайне обеспокоены возможностью любых провокаций. По этой причине в участии в его работе было отказано целому ряду наиболее радикально настроенных закарпатских активистов русинского движения и представителям ОПР: В. Заяцю, П. Гецко, В. Фантичу, И. Талабишке и многим другим. Также в аккредитации было отказано газете «Русинська бисіда», а её редактора И. Петровция на конгресс не пустили.³¹⁷

Результатом конгресса стало принятие обращения к властям Украины с

³¹⁶ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 511.

³¹⁷ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.38.

требованием признать русинов особой «нацией» и наделить их правами национального меньшинства. Обращение было в очередной раз проигнорировано. Таким образом, русинскому движению никак не удалось воспользоваться проведением Всемирного русинского конгресса в Закарпатье. Вопрос официального признания Украиной отдельной национальности «русин» продолжал игнорироваться. Не послужил конгресс и делу консолидации русинских организаций.

§2. Русинское движение в преддверии и во время проведения Всеобщей переписи населения Украины 2001 года: попытки консолидации для решения общих задач

Вскоре после V Всемирного конгресса русинов И. Туряница стал постепенно отходить от русинского движения. По итогам выборов в Облраду 1998 года он лишился депутатского мандата, что значительно снижало его вес и ослабляло влияние в регионе.

Авторитет Туряницы неуклонно снижался и внутри самого русинского движения. С 1997 года И. Петровций со страниц своей газеты «Русинська Бисіда» вел кампанию по дискредитации главы ОКР, выдвигая против него самые разнообразные обвинения: в нецелевом использовании и присвоении средств русинских организаций, в превращении ОКР в «кружок друзей» и даже в аморальном поведении.³¹⁸ Несмотря на явную абсурдность и необоснованность многих заявлений Петровция (помимо прочего, он неоднократно обвинял главу ОКР в совращении несовершеннолетних³¹⁹), необходимо учитывать, что недовольство И. Туряницей возрастало и по объективным причинам, главной из которых была его неспособность мобилизовать активистов русинского движения Закарпатской области на осуществление хоть каких-нибудь реальных проектов в регионе. Критиковали его и за бездействие «Временного правительства», которое лишь раздражало официальный Киев своим существованием.

Вскоре после завершения V Всемирного конгресса, 26 декабря 1999 года, И. Туряница написал на имя президента Украины Леонида Кучмы заявление о приостановке работы «Временного правительства Подкарпатской Руси».³²⁰ К этому моменту в русинском движении уже никто не питал иллюзий в отношении этой организации, оказавшейся недееспособной с момента своего

³¹⁸ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.40-45.

³¹⁹ Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.44.

³²⁰ Новини Закарпаття. – 2000. - 2 января.

возникновения. Однако форма, в которой было объявлено о прекращении работы, вызвала волну негодования в среде русинского движения и окончательно дискредитировала И. Туряницу как лидера русинов Закарпатья. В частности, в заявлении на имя президента говорилось о высокой оценке деятельности руководства страны в вопросах сохранения и поддержки национальных меньшинств, их языка, традиций и культуры, соблюдения прав человека.

Тогда же у главы ОКР возникли серьезные проблемы на работе в Ужгородском университете - против него были выдвинуты серьезные обвинения в неэтичном поведении. Скандал выплеснулся на страницы не только региональной, но и центральной украинской прессы.³²¹ И. Туряница попытался сохранить имя, подав в суд на печатные издания, выставившие его виновным в имевшей место ситуации³²². Однако его репутации среди региональной общественности был нанесен непоправимый урон.

В результате И. Туряница оказался вынужден покинуть территорию Закарпатья и эмигрировать, как до этого сделали такие видные деятели русинского движения, как М. Томчаний, М. Михалёва и И. Поп. Он переехал в Словакию, где и проживает по сей день. С этого момента И. Туряница постепенно отходит от активного участия в русинском движении.

Во второй половине 1990-х в русинском движении происходил рост авторитета о. Дмитрия (Сидора). Не занимая никаких официальных должностей в ОКР, возглавляя религиозную организацию «Общество им. Кирилла и Мефодия», о. Дмитрий (Сидор) практически никак себя не скомпрометировал, что было достаточно большой редкостью среди лидеров русинского движения. При этом о. Дмитрий (Сидор) принимал участие в работе русинских организаций, способствовал проведению V Всемирного конгресса русинов, размещал статьи по русинской тематике на страницах

³²¹ 25-летняя аспирантка ужгородского университета покончила с собой, обвинив научного руководителя в сексуальных домогательствах // Факты. – 2000. - 7 марта.

³²² Петровций И. Йсе-Есе. Ужгород, 2007. С.55-56.

приходской газеты «Христианська родина». Кроме того, о. Дмитрий (Сидор) становился в регионе всё более влиятельной персоной. В 2000 году ему удалось достроить монументальный по меркам Закарпатья Крестовоздвиженских собор в Ужгороде³²³.

В 2000 году он сделал попытку объединить русинское движение и создал Сойм Подкарпатских русинов, в который вошли 11 организаций, часть которых вскоре его покинула. Первое заседание Сойма прошло 1 апреля 2000 года, а 29 июня его председателем был избран И. Кривский. (о. Дмитрий не желал тогда возглавлять общественно-политические организации сам). В собрании участвовало 12 русинских организаций, большая часть которых существовала лишь номинально, они не были нигде зарегистрированы и являлись «организациями одного человека». Сам Сойм прошел легализацию 31 августа 2000 года³²⁴.

После завершения V Всемирного конгресса перед русинскими организациями Закарпатской области Украины встала задача подготовиться к проведению Переписи населения Украины 2001 года. В связи с тем, что предстоявшая Перепись была первой Всеобщей переписью на Украине после обретения независимости, она должна была показать истинную численность русинов в Закарпатской области. Чем большая численность русинов в Закарпатской области была бы зарегистрирована, тем большими возможностями обладало бы русинское движение и русинские организации, на основании данных Переписи они могли бы апеллировать к международным правозащитным институтам.

³²³ Белое духовенство. Сидор Дмитрий Дмитриевич. URL: http://www.orthorus.ru/cgi-bin/ps_file.cgi?4_6731 (дата обращения: 03.11.15).

³²⁴ Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

По причине чрезвычайной важности Переписи русинским организациям было необходимо убедить максимальное число закарпатцев отметить в переписных листах свою национальную принадлежность как «русин». Для этого требовалось провести широкую кампанию по разъяснению жителям Закарпатской области их права на свободный выбор национальности и их «истинной» этнической принадлежности. Активизация деятельности русинских организаций стала жизненно важной задачей. Однако И. Туряница по множеству вышеперечисленных причин в это время был не в состоянии её осуществить, а затем и совсем отошел от работы русинских организаций Закарпатской области Украины в связи с отъездом за границу.

По этой причине при содействии главы Сойма И. Кривского был проведен съезд ОКР, где председателем правления был избран Дмитрий Поп – младший брат ученого-слависта И. Попа. Тем не менее часть активистов русинского движения посчитали этот съезд нелегитимным и отказывались признавать Д. Попа главой ОКР³²⁵.

Д. Поп еще до своего избрания возобновил регулярное издание газеты «Подкарпатская Русь» и стремился развернуть агитационную работу среди населения области. По его воспоминаниям он столкнулся с целым рядом трудностей. Во-первых, отсутствовало финансирование - было сложно собрать деньги на издание газеты даже небольшим тиражом и порой возникал вопрос, где взять средства на бензин на поездки по области для агитации населения. Во-вторых, члены русинских организаций не проявляли желания проводить агитационные компании. Разъяснительная работа среди населения фактически не была проведена. Единственным местом, где удалось относительно успешно провести агитацию среди населения, был Свалявский район.

Итоги Переписи стали результатом одного из самых серьезных провалов в работе русинских организаций с 1990 года и до сегодняшнего дня. Согласно

³²⁵ Годьмашь П., Годьмаш С. История республики Подкарпатская Русь. Ужгород, 2008. С. 513.

данным Всеобщей переписи населения Украины, прошедшей в декабре 2001 года, в Закарпатской области проживает всего 10,1 тыс. русинов³²⁶, что составляет менее 1% от общего населения области (1258,3 тыс. человек) и около 1 % от записанных «украинцами» (1010,1 тыс. человек). Подобные результаты дали возможность противникам русинского движения говорить о надуманности русинской проблемы в Закарпатье.

Русинские организации обычно оправдывают эту ситуацию работой СБУ Украины, подтасовкой результатов, особенностями сбора информации и ангажированностью переписчиков.³²⁷ Так, Л. Лецович сообщает о имеющихся в его распоряжении 100 тыс. опросных листов альтернативной Переписи, проведенной Мукачевским отделением, где жители области записались русинами. Однако, по всей видимости, результаты Переписи вполне адекватно отразили существующую в Закарпатской области ситуацию: русинская этническая идентичность у большей части автохтонного восточнославянского населения Закарпатья сосуществует в рамках самосознания с украинской. Перепись же отразила численность автохтонных восточнославянских жителей Закарпатья, для которых этноним «украинец» неприемлем, т.е. они обладают только русинской этнической идентичностью. В связи с этим без широкой разъяснительной и агитационной работы среди жителей Закарпатья численность людей, не обладающих украинской идентичностью, расти не может.

К сожалению, по итогам Переписи были опубликованы не все полученные результаты, однако анализ даже имеющихся в нашем распоряжении данных дает очень много для понимания специфики «русинского возрождения» в Закарпатье в конце XX века. В этой связи стоит более подробно остановиться на существующих в свободном доступе итогах

³²⁶ Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову // Сайт Всеукраїнського перепису населення. URL::http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp (дата обращения: 22.09.15).

³²⁷ Подкарпатська Русь. – 2001. -19 декабря.

Всеобщей переписи населения Украины 2001 года.

При анализе официальных итогов Переписи необходимо учитывать специфику применявшегося в ходе нее методологического материала. В рамках подготовки к проведению Переписи в 1998 году кабинет министров Украины постановил создать «научно обоснованный перечень национальностей и языков».³²⁸ Разрабатывать его было поручено Институту искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М.Т. Рильского НАН Украины (Институт мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України). Подготовленный перечень перерабатывался специально созданной комиссией НАН Украины под председательством член-корреспондента НАН Украины В.И. Наулко и с определенными изменениями был утвержден и рекомендован для использования при подготовке материалов для Всеукраинской переписи населения 2001 года.³²⁹

Особый интерес для исследователя русинского движения представляют два аспекта итогов Всеукраинской переписи населения Украины по Закарпатской области: территориальное распределение респондентов, считающих себя русинами, и соотношение указавших национальность «русин» и русинский язык в качестве родного. Последний аспект вызывает больше всего вопросов.

Согласно официальным данным, в Закарпатской области 31% от указавших в графе «этническое происхождение», что они считают себя русинами, отметили родным языком при этом украинский. Особенно много ответивших подобным образом в крупнейших городах региона: Ужгороде, Мукачево и Хусте. В Ужгороде они составили почти половину (47,5%) от считающих себя русинами, в Мукачево – примерно четверть (24%), в Хусте чуть более четверти (28,5%). В прочих муниципальных образованиях

³²⁸ Постановление Кабинета министров Украины от 27 июня 1998 года «Про Програму реформування державної статистики на період до 2002 року». URL: http://www.uazakon.com/documents/date_7v/pg_ihczxx/index.htm (дата обращения: 03.11.15).

³²⁹ Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість. Ужгород, 2012. С. 220.

Закарпатской области со значительной долей считающих себя русинами подобная ситуация практически не наблюдается. Так, в Свалявском районе указавших в графе «этническое происхождение», что считают себя русинами и при этом отметивших украинский в качестве родного языка всего 15%, в Перечинском же районе таких не было вовсе.

Таким образом, из итогов Переписи видно, что именно горожане-русины родным для себя зачастую указывали украинский язык, тогда как жители сельской местности, считающие себя русинами, и родным для себя считали русинский язык. Подобные парадоксальные на первый взгляд результаты отражают крайне сложную структуру этнического самосознания автохтонного восточнославянского населения Закарпатья. Жители региональных «столичных» городов с достаточно высоким средним уровнем образования существуют в настоящее время в преимущественно украиноязычной среде и получали образование также на украинском языке. При этом они в высокой степени подвержены влиянию разнообразных идеологических течений. В том числе часть из них считает себя русинами-украинцами.

Почти половина всех считающих себя русинами живет именно в городах Ужгород (2 138 чел.), Мукачево (2 185 чел.) и Хуст (421 чел.). При этом они составляют всего 2-3% от населения этих городов. Доля же считающих родным русинский язык была и того ниже.

Говоря о прочих муниципальных образованиях Закарпатской области необходимо отметить, что значительная доля считающих себя русинами зафиксирована только на Свалявщине. Здесь, согласно данным Переписи, русинов насчитывается 3049 человек, что составляет более 5% от населения района. Причем если в Мукачево, Ужгороде и Хусте доля русинов выше, нежели в сельской округе этих городов, то в Свалявском районе ситуация обратная: в шести сельсоветах района доля считающих себя русинами больше, нежели в райцентре.

подавляющая часть русинов в Свалявском районе указали родным языком русинский. Более того, в Нелипинском сельсовете русинский язык

указала в качестве родного пятая часть населения, а в селе Ганьковицы - более 90% жителей. Таким образом, Ганьковицкая сельрада является уникальным для Украины муниципальным образованием.

Похожая на сваявскую ситуация в Перечинском районе. Здесь в сельских поселениях также доля считающих себя русинами и указавших русинский в качестве родного выше, нежели в райцентре. Однако общее число таких людей незначительно.

Большое влияние на итоги Переписи в Закарпатской области, по всей видимости, оказал личностный фактор. Слабая организация разъяснительной работы среди населения области, отсутствие финансирования и реального доступа к медиаресурсам у активистов русинского движения привели к тому, что объяснить необходимость записаться во время Переписи «русинами» им удавалось лишь своему близкому окружению. Так, в селе Ромочевица Мукачевского района, где регентом церковного хора является активист русинского движения Михаил Алмаший, в качестве родного русинский язык указало более 20% жителей. При этом во всех соседних населенных пунктах доля русинов не превышала 1%. По всей видимости, похожая ситуация имела место и в иных муниципальных образованиях с высокой долей считающих себя русинами. Данные по численности указавших в ходе Всеукраинской переписи населения родным «русинский язык» по муниципальным образованиям Закарпатской области представлены в приложении №2.

Примерно в то же время, что и на Украине, Всеобщая перепись проходила в соседней Словакии. Учитывая синхронность возникновения русинского движения по обе стороны украино-словацкой границы в конце 1980-х годов, данные Словацкой Переписи дают уникальный сравнительный материал.

Русины в Словакии официально были признаны национальным меньшинством еще в начале 1990-х годов и стали получать соответствующую

поддержку со стороны госорганов.³³⁰ В те же годы соразмерную поддержку получали и «украиноориентированные» организации восточнославянского населения Словакии. Таким образом, если отбросить фактор «словакизации» части прешовских русинов, данные, полученные в регионе во время Переписи населения 2001 года, можно считать результатом естественного и протекающего без значительного внешнего воздействия развития этнических процессов.

В ходе проведения Всеобщей переписи населения Словакии респондентам было задано два вопроса, ответы на которые нас интересуют: о родном языке и этнической принадлежности. Согласно опубликованным результатам, 24 201 человек заявили, что считают себя русинами, 10 814 человек – что считают себя украинцами³³¹. При этом родным русинский язык указало 54 907 человек, а украинский – 7879 человек³³². Как говорилось выше, в Чехословакии после Второй мировой войны и до «Бархатной революции» 1989 года все автохтонное восточнославянское население считалось украинцами и при проведении Переписей населения учитывалось также как украинцы. Подспорьем для прослеживания тенденций изменения этнической самоидентификации восточнославянского населения Словакии служат и данные Переписи 1991 года, во время которой уже учитывалось число людей, идентифицирующих себя как русины. Тогда о том, что считают себя русинами, заявили 17 197 человек и 13 281 человек считал себя украинцем³³³. Таким

³³⁰ См. Plishkova A. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians*. Toronto, 2009.

³³¹ Население по национальности - 2011, 2001, 1991 // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/bd447dc5-c417-48d6-89e1-0a2d60053cf6/Table_10_Population_by_nationality_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES (дата обращения: 03.11.15).

³³² Население по родному языку - 2011, 2001 // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/ad3c258e-4c31-433a-b194-526a9c156f93/Table_11_Population_by_mother_tongue_2011_2001.pdf?MOD=AJPERES (дата обращения: 03.11.15).

³³³ Население по национальности - 2011, 2001, 1991 // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: <http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/bd447dc5-c417-48d6->

образом, на основании этих данных можно сделать два вывода.

Первый – о росте в 1990-е годы числа людей в Словакии, идентифицирующих себя как русины и сокращения числа людей, считающих себя украинцами. Причем имел место рост не только за счет перехода с украинской идентификации на русинскую, но и в результате принятия русинской этнической идентификации людьми, ранее указывавшими в ходе Переписей иные этнические идентификации (венгерскую, словацкую и пр.).

Второй – о значительной доле указывавших русинский язык в качестве родного, но ассоциирующих себя с «нерусинскими» этническими общностями: как украинской, так и, преимущественно, словацкой. Как мы видим, такое положение вещей обратное ситуации в Закарпатской области Украины, где число указавших родным русинский язык меньше числа идентифицирующих себя как русины.

Итоги Переписи населения Словакии 2001 года (как и последующей Переписи 2011 года), говорят об успехах русинского движения на Прешовщине и большом потенциале роста числа жителей страны, идентифицирующих себя русинами и считающих русинский язык родным для себя. Тем не менее нельзя не отметить и сохранение значительного числа людей в Словакии, ассоциирующих себя с украинским народом.

Русинское движение Закарпатской области Украины такими результатами похвастаться не может. К особенно удручающим среди итогов Переписи 2001 года можно отнести тот факт, что часть считающих себя русинами указали в качестве родного языка украинский. По всей видимости, значительную роль в этом сыграла неспособность активистов русинского движения Закарпатья выработать нормы локального варианта русинского языка.

Сравнение результатов Переписей 2001 года в Словакии и на Украине наглядно демонстрирует, что без широкой разъяснительной работы, работы по развитию и популяризации русинского языка, создания русинских печатных органов и фольклорных ансамблей численность людей, идентифицирующих себя как русины, расти будет крайне медленно или не будет расти вовсе. При этом показательно, что даже не очень значительная поддержка Словакией русинского движения дала возможность его активистам реализовать комплекс вышеуказанных мер. Напротив, активисты русинского движения на Украине, где русины не получили прав национального меньшинства, опираясь лишь на собственные ресурсы и ресурсы, выделяемые русинскими диаспорами в Америке, за 1990-е годы не смогли создать ни одного регулярного печатного издания, ни даже кодифицировать региональную версию русинского языка. Более того, в их среде произошла череда расколов и конфликтов, еще более ослаблявших движение.

Даже в преддверии значимого события для движения – Всеукраинской переписи населения 2001 года оно так и не смогло консолидироваться. ОКР как центральная координирующая организация русинов Закарпатья после 1998 года фактически перестает существовать. Русинские районные и альтернативные ОКР организации начинают действовать автономно, и контакты между ними поддерживаются на уровне личных связей. При этом личные конфликты руководителей организаций приводят автоматически к конфликтам между организациями. Зачастую многие русинские общества в это время существуют лишь номинально и в них состоят только их же основатели.

Русинские организации Закарпатской области Украины не сумели воспользоваться проведением Всемирного конгресса русинов в Ужгороде в 1999 году для получения прав национального меньшинства на Украине. Свою роль в этой ситуации сыграла все та же нерешительность руководства русинского движения, пассивность населения и рядовых членов русинских организаций.

Но самым существенным провалом за всю современную историю

русинского движения можно считать итоги Всеобщей переписи на Украине 2001 года. Её результаты дают прекрасную возможность критикам русинского движения говорить о надуманности русинской проблемы в Закарпатье. В 1999 и 2001 годах русинское движение в Закарпатье продемонстрировало неспособность к мобилизации для решения таких важных задач.

Тем не менее в этот период началась смена руководства русинского движения. Приобретали авторитет новые лидеры: о. Дмитрий (Сидор), Е. Жупан. Ими начинают создаваться новые русинские организации, такие, как Сойм.

Заключение

Возникновение русинского движения на рубеже 80-90-х годов XX века было во многом неожиданным. К этому времени как в Советском Союзе, так и за рубежом устоялось представление о том, что вопрос об этнической принадлежности автохтонного восточнославянского населения региона однозначно решен: всё автохтонное восточнославянское население приняло украинскую этническую идентичность и споры о его этнической принадлежности, имевшие место ранее, остались в прошлом.

В конце 1980-х годов, с началом политики гласности в СССР, среди интеллигенции Закарпатской области, также, как и на территории сопредельных стран карпатского региона, где проживает автохтонное восточнославянское население, возникло движение за возрождение русинской этнической идентичности.

В своем развитии в период между 1989 и 2001 годами русинское движение в Закарпатской области прошло несколько этапов:

1. Период зарождения и активного участия в общественно-политической жизни закарпатского общества (1989-1991 годы).
2. Период «затухания» и «маргинализации» русинского движения в регионе (1992-1998 годы).
3. Период поиска новых направлений развития движения в Закарпатье (1999-2001 годы).

С момента своего возникновения русинское движение начинает играть значительную роль в общественно-политической жизни Закарпатского общества. Самим фактом появления оно бросало вызов идеям построения единой украинской нации и унитарной «соборной» Украины, которые в то время получили широкое распространение на западе страны. В этой связи в среде региональной интеллигенции развернулась ожесточенная борьба, одним из частных проявлений которой была широко развернувшаяся дискуссия на

страницах региональной прессы по вопросам самоидентификации автохтонного восточнославянского населения Закарпатья. Начало ей было положено в начале осени 1989 года. Вскоре после этого была образована этническая организация русинов Закарпатской области - Общество Карпатских русинов (ОКР), поставившая перед собой две основные задачи: добиться признания на союзном уровне русинов в качестве отдельного от украинцев, русских и белорусов, четвертого восточнославянского этноса и способствовать автономизации Закарпатской области Украины.

До 1992 года ОКР имело достаточно широкий доступ к региональным СМИ, обладало возможностями влияния на политику в Закарпатье через идентифицировавших себя как русины или сочувствовавших русинскому движению представителей власти, депутатов различных уровней, функционеров общественных организаций.

Тем не менее, не смотря на успехи ОКР в первые годы своего существования, вскоре оно столкнулось с многочисленными трудностями. В сложной и быстро меняющейся обстановке 1991-1993-их годов организации не удалось вписаться в политическое поле обретавшей независимость Украины. Изменения в руководстве ОКР и его пассивность привели к ряду неудач и дезорганизации работы по борьбе за придание Закарпатья автономного статуса.

Однако наиболее существенная проблема ОКР заключалась в том, что жители Закарпатья, обладавшие русинской этнической идентичностью, оказались не готовы жертвовать личным материальным благосостоянием ради интересов русинов как этнической группы. Вопросы экономики были для них намного важнее, что нашло отражение в формулировке пункта о придании Закарпатья особого статуса на референдуме 1991 года³³⁴.

При значительной поддержке ОКР населением региона, митинги

³³⁴ Термин «автономия» в последний момент был заменен на «особая самоуправляющаяся территория».

организации проходили исключительно в мирном русле и не были многочисленны. Представители ОКР, выдвигавшие экстремистские лозунги совершенно не находили какой бы то ни было поддержки закарпатцев. Причина подобной ситуации заключалась в традиционно низкой актуальности для жителей региона «национального вопроса». Кроме того, большая часть автохтонного восточнославянского населения Закарпатской области обладает двойной этнической идентичностью: украинской и русинской. Эти идентичности не являются для них взаимоисключающими, антагонистичными. Большинство носителей русинской идентичности в разных условиях могут назвать себя как русинами, так и украинцами. В результате, большинство носителей русинской идентичности не считали вопрос признания русинов национальным меньшинством актуальным, акцентируя свое внимание на экономических проблемах. К этому прибавлялось неуклонное снижение авторитета ОКР как организации, связанное с нерешительностью и слабостью руководства.

Провал реализации политических устремлений ОКР нанес колоссальный удар по всему русинскому движению в Закарпатской области. С 1992-1993-х годов за организацией окончательно закрепляется репутация сепаратистской, что делает невозможным её регистрацию вплоть до 1997 года. Политики, борющиеся за автономию Закарпатья и права русинов как национального меньшинства, оказываются за пределами легального политического поля и маргинализируются. С конца 1990-х гг. единственным депутатом Закарпатской Облрады, позиционирующим себя как русин, является Е. Жупан. А единственный общеукраинский политик, оказавшийся способным поднять русинский вопрос в Верховной Раде был И. Мигович (избран от КПУ), сделавший это только в 1998 году.

Попытка создания альтернативы официальным госструктурам, в тяжелых для Украины условиях 1993-го года, в форме организации Теневого правительства Подкарпатской Руси во главе с руководителем ОКР И. Туряницей также не увенчалась успехом. Причиной этого стали как отказ от

вовлечения в его работу представителей прочих этнических меньшинств региона, так и общая пассивность И. Туряницы.

Участие в русинском движении или сочувствие ему с начала 1990-х годов рассматривается в бюджетных учреждениях Закарпатья любого уровня как признак неблагонадежности и повод для увольнения, что еще более отталкивает простых закарпатцев от ОКР. За 1991-1994-е годы лишились работы и оказались вынуждены покинуть Закарпатье целый ряд видных представителей русинского движения: М. Томчаний, М. Михалёва, И. Поп.

Неготовностью большей части сторонников русинского движения в Закарпатье жертвовать личным материальным благосостоянием и интересами ради достижения целей движения продиктованы те методы, которыми его активисты пытаются вести борьбу. Для русинского движения были характерны попытки опереться на те или иные силы за пределами Закарпатской области. Изначально, в 1989-1991 годах это выражалось с одной стороны в стремлении части руководства ОКР найти поддержку в союзном центре и с его помощью добиться своих целей в вопросах признания русинов национальным меньшинством и создания автономной республики в Закарпатье. С другой стороны, в попытках получить помощь от чехословацких политиков. В связи с распадом СССР и Чехословакии оба этих направления стали не актуальными с 1991 и 1993 года соответственно.

После обретения Украиной независимости, активисты русинского движения пытаются апеллировать к различным инстанциям в Киеве, составляя всевозможные обращения. Однако обычно органы власти в Киеве оставляют эти обращения без ответа.

Кроме того, русинское движение стремилось взаимодействовать с различными международными правозащитными организациями, привлекая их внимание к своим проблемам, а также с зарубежными русинскими организациями из США и Канады, Словакии, Чехии, Венгрии, Румынии, Польши и Сербии.

Снижение авторитета как руководства ОКР, так и самой организации,

привело к концу 1990-х годов к её развалу. ОКР превратилось в одну из многих русинских организаций Закарпатья, большинство из которых нигде никогда не были зарегистрированы и являлись «организациями одного человека». Среди возникавших и исчезающих организаций русинов Закарпатской области Украины в этот период наибольшим авторитетом обладали: Общество Подкарпатских русинов, Свалявская районная организация, «Общество им. Кирилла и Мефодия».

В конце 1990-х – начале 2000-х русинским движением Закарпатской области делает ряд попыток консолидации. При попытках объединить русинские организации создавались такие структуры как Ассоциация Русинских организаций и Сойм. Однако консолидировать движение так и не удалось. Большое число карликовых русинских организаций, опирающихся на личный авторитет руководителя, стало одной из особенностей русинского движения в Закарпатской области Украины

В этот же период перед русинским движением встали две крайне важные задачи: провести на достойном уровне Всемирный конгресс русинов в Ужгороде в 1999 году, на который должны были приехать представители от всех крупных русинских организаций из-за рубежа, и провести разъяснительную работу среди закарпатцев в преддверии Всеобщей переписи населения Украины 2001-го года. Если с первой задачей справиться удалось, хотя во многом и благодаря поддержке зарубежных русинских организаций, то подготовка к Переписи была провалена полностью. По итогам первой Всеобщей Переписи населения Украины в Закарпатье русинами записались только чуть более 10 тыс. человек. В настоящее время эти результаты используются в качестве доказательства надуманности самой «русинской проблемы».

Тем не менее, можно утверждать, что результаты Переписи отразили число носителей русинской идентичности, для которых украинская идентичность неприемлема. Рост числа подобных людей возможен только при организации просветительской работы среди населения региона. В первую

очередь среди молодежи, учащихся школ, что возможно в рамках создания сети «воскресных школ», образовательных кружков, подготовки для них учебных пособий, на которые следует обращать особое внимание ввиду незавершенности процесса формирования русинской «национально мифологии» и возможности её принципиальной корректировки.

В рамках данной работы была сделана попытка описать и проанализировать процессы зарождения и институализации движения по возрождению этнической группы карпатских русинов в Закарпатской области Украины, а также функционирования этнических организаций в неблагоприятных условиях постоянно оказываемого на них внешнего давления со стороны части отрицательно настроенного по отношению к ним общества, общественных и государственных институтов.

В этой связи ряд положений данной работы может быть интересен государственным структурам, занимающимся взаимодействием с этническими организациями, движениями национальных меньшинств и формирующими политику в области межэтнических отношений.

Словарь терминов

Современное русинское движение - совокупность деятельности активистов и разнообразных общественных организаций после 1989 года, ставивших перед собой задачу возрождения русинской этнической общности.

Соборная Украина – идея, предполагающая построение унитарного украинского государства, включающего все земли, на которых, по мнению сторонников данной концепции проживают этнические украинцы, и в котором бы украинцы являлись доминирующим этносом

Бібліографія

Источники

I. Документи органів влади України різних рівнів

Депутати Закарпатської обласної ради V скликання (2006-2011 рр.)
// Портал Закарпатської Обласної Ради. URL: <http://zakarpat-rada.gov.ua/oblasna-rada/deputaty/deputaty-v/> (дата звернення: 03.11.15).

Постановлення Кабінету міністрів України від 27 червня 1998 року «Про Програму реформування державної статистики на період до 2002 року».
URL: http://www.uazakon.com/documents/date_7v/pg_ihczxx/index.htm
(дата звернення: 03.11.15).

Постановлення Центральної Избирательной комісії України від 7 квітня 1998 г. «Про результати виборів народних депутатів України у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі».
URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard9af1.html?id=15040&what=0>
(дата звернення: 03.11.15).

Про національні меншини в Україні// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 36. Ст. 529.

Про національні меншини в Україні// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 36. Ст. 529.

Про об'єднання громадян // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 34. Ст. 504.

Про об'єднання громадян // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - N 34. Ст. 504.

Про Представника Президента України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. Ст. 335.

Про Представника Президента України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. Ст. 335.

Про ратифікацію Договору між Україною і Словачкою

Республікою про спільний державний кордон // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 33. Ст.303.

Результати виборів депутатів Закарпатської обласної ради // Центральна виборча комісія.
URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001.html> (дата обращения: 03.11.15).

Список громадських організацій, легалізованих Головним управлінням юстиції у Закарпатській області // Портал Закарпатской Областной Рады.
URL: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/2947.htm?lightWords=%D0%A2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата обращения: 28.04.15).

Указ президента Украины от 13 октября 1998 года «Про зміни у складі Комісії при Президентові України з питань громадянства». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1135/98> (дата обращения: 03.11.15).

Указ президента Украины от 13 октября 1998 года «Про зміни у складі Комісії при Президентові України з питань громадянства». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1135/98> (дата обращения: 03.11.15).

II. Документы международных правозащитных организаций

Документ московского Совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ. Москва, 1991. URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/14310?download=true> (дата обращения: 24.12.15).

III. Данные Всеобщих переписей населения

1910 evi Nepszamlalasa elso resz nepesseg fobb adatai, Budapest, 1912.

Итоги Переписей населения Словакии // Сайт Статистической службы республики Словакия. URL: <http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/indicators> (дата обращения: 26.10.15).

Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року // За ред. О. Г. Осауленка. Киев, 2003.

Организационный порядок проведения переписи // Сайт Всеукраинской переписи населения 2001 года. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/organization/> (дата обращения: 03.11.15).

Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову. // Сайт Всеукраїнського перепису населення URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp (дата обращения: 22.09.15).

Сайт Всеукраинской переписи населения 2001 года. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/organization/> (дата обращения: 03.11.15).

IV. Материалы общеукраинской прессы

Газета "Зеркало недели" (выборочно 1999-2003 гг.)

Газета "Факты" (выборочно 1999-2003 гг.)

V. Материалы Закарпатской прессы

Газета «Закарпатська правда» (1989-1990 гг.)

Газета «Новини Закарпаття» (1991-2001 гг.)

Газета «Карпатська Україна» (1991-1992 г.)

Газета «Єдинство» (1991 г.)

Газета «Єдинство+» (1992-1998 гг.)

Газета «Молодь Закарпаття» (1989-2001 гг.)

Газета «Ріо-інформ» (1998 г.)

Газета «Орбіта» (1999-2001 гг.)

VI. Материалы русинской прессы

Газета «Подкарпатская Русь» (выборочно 1992-2001 гг.)

Газета «Русінська бисіда» (1996 г.)

Газета «Християнська родина» (1996-2001 г.)

VII. Мемуары и полемические работы участников современного русинского движения

Журнал «Русин» (выборочно 2005-1015 гг.)

Льченко Л. Бібліографія русинськоязычных выдань:1989-2004. Ужгород, 2007.

Магочій П.Р. Наша Отцюзна : іст. карпат. русинув (куртый напис діла русин. неділных шк.). Ужгород, 2005.

Магочій П.Р. Наша Отцюзна : іст. карпат. русинув (куртый напис діла русин. неділных шк., четвертый цвіт, 14-15 рокув). Ужгород, 2005.

Магочій П.Р. „Я русин біл, есмь и буду...”: Выступы на світових конгресах русинув. Ужгород, 2005.

Мигович І. Русини в Україні: тест на європейськість Ужгород, 2010.

Мигович І.І., Макара М.П. Слово за русинів : наук.-публіцист. вид. : Приурочено V Світовому конгресу русинів. Ужгород, 1999.

Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та Центральної Європи. Ужгород, 2012.

Падяк В. Возроджіння русинського ошколовання на Подкарпатській Русі (2003-2008). Ужгород, 2008.

Падяк В. Русинська школа Ужгород 2013.

Руцак М., Падяк В., Система хозяйствования в Закарпатской области в 1991-2004 годах. Ужгород, 2004.

VIII. Документы из личных архивов участников русинского движения

«План заходів щодо роз'язання проблем українців-русинів»

«Численность людей, которые идентифицировали себе как русины, согласно данным Всеукраинской переписи населения 2001 года»

ІХ. Справочная литература

Закарпаття. Хто є хто Міжнародне довідково-біографічне видення, Київ, 2007.

Хроніка Закарпаття 1867-2010. Ужгород, 2011.

Литература

Алексеев Г.Д. Огни в межгорьях. Ужгород, 1985.

Арутюнов С.А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. М., 1989.

Арутюнян Ю. В., Дробижева Л. М., Сусоколов А. А. Этносоциология. М., 1999.

Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: (Раннеславянский и древнерусский периоды). К., 1990.

Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. Т. 1-2. Рим, 1967.

Бідзіля Ю. Преса Закарпаття ХІХ-ХХ століть. Ужгород, 2001.

Баженова Н. Нарис історії національно-визвольного руху трудящих Закарпаття в 1917-1923 рр. Ужгород, 1962.

Балега Ю. Політичне русинство і будівництво української держави // Українські проблеми. № 2. 1994.

Басараб М.М. Роль громадських організацій Закарпаття в державотворчих процесах наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Ужгород, 2007.

Бескид Н. Карпаторусская древность. Ужгород, 1928.

Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства. М., 1971.

Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами: Матеріали до

історії суспільнополіт. відносин. Ужгород, 1993.

Буркут І. Русинство: минуле і сучасність Чернівці, 2009.

Васильченко С. Електоральний портрет України
http://vasylchenko.ucoz.ru/_ld/0/1_akt.pdf

Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939). Ужгород, 1993.

Гарайда І. Грамматика Руського языка. Унгварь, 1943.

Геровский Г. О слове Русин\\Свободное Слово Карпатской Руси, Маунт Вернон, 1973, янв.-февр. 1-2 (169-170)

Годинка А. Утцюзна, газдуство и прошлость южнокарпатських русинувь. Nyíregyháza, 2000.

Гранчак І.М. Закарпатье в семье народов СССР: К 40-летию воссоединения Закарпатья с УССР. Ужгород, 1985.

Грушевський М. Історія України-Руси: В 10 т. Київ, 1991–2000.

Данилюк Д. Д. Історія Закарпаття : навч. посіб. Ужгород, 2013.

Деволан Г.А. Угорская Русь: исторический очерк. М., 1878.

Добрянский А. О. Западных границах Подкарпатской Руси со времен св. князя Владимира. ЖМНП. СПб., 1880.

Досталь М. Русинское национальное движение и его отражение в современной историографии // Русин. Вып. 3. 2007.

Дронов М. К вопросу об этнонациональной этнической идентичности русинов Словакии (XIX - начало XX вв.) // Исторический формат. №2. 2015.

Духнович А. Истинная история Карпато-Россов или Угоских Русинов. СПб., 1853.

Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття // Под ред. Круглашова А. и Токаря М. Ужгород, 2014.

Закарпаття в етнополітичному вимірі // Под ред. Левенца Ю., Панчука М., Войналовича В., Котигоренко В., Кочана Н. К., 2008.

Закарпатье: прошлое и настоящее: Сборник. Ужгород, 1985.

Зан М. Енічні процеси на Закарпатті в сучасну добу//Українці-русини: етнолінвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку Київ, 2013

Кабузан Н.В. Украинское население Закарпатья (начало XIX— 70-е годы XX в.) // Расы и народы. Вып. 16. М.: Наука, 1986.

Карпатский сборник // Под ред. Бромлей Ю. В. Сб.1. М., 1972.

Карпатский сборник // Под ред. Бромлей Ю. В. Сб.2. М., 1976.

"Кічера Н.М. Русини в етнополітиці країн центральної та південно-східної Європи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Чернівці, 2015. "

Лучкай М. Історія карпатських русинів (в 6 томах). Ужгород, 1999-2009.

Магочий П.Р. Народ нізвідки. Ілюстрована історія карпаторусинів. Ужгород, 2006.

Магочий П.Р. Україна: Історія її земель та народів. Ужгород, 2012.

Мазурок О. "...історію угро-русів, якщо брати до уваги вимоги сучасної історіографії, досі не написано...". Ужгород, 2009.

Майборода О. "Політичне русинство": Закарпатська версія периферійного націоналізму. К., 1999.

Марьина В.В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина 1939-1945 гг.: Документальный очерк. М., 2003.

Мигович І., Колібаба А. Соціально самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців. Київ-Ужгород, 1994.

Мигович І.І., Макара М. П. Закарпатський соціум: етнологічний аспект. Ужгород, 2000.

Миронов Г. Ю. Исторический аспект проблемы идентификации русинского этнокультурного сообщества. Диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Ростов-на-Дону, 2013.

Мишанич О. В. Політичне русинство і що за ним. Ужгород, 1993.

Мишанич О.В. "Від підкарпатських русинів да закарпатських українців". Ужгород, 1991.

Мишанич О.В. „Карпаторусинство”, його джерела й еволюція у XX ст. Драгобич, 1992.

Мишанич О.В. Життя і творчість Августина Волошина. Ужгород, 2002.

Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ, 2008.

Надеждин Н.И. Записки о путешествии по южнославянским странам. ЖМНП Т. 34. СПб., 1842.

Нариси історії Закарпаття. Т. 2 (1918–1945) // Под ред. Гранчак І, Балагурі Е., Грицак І., Ілько В., Поп І. Ужгород, 1995.

Народы и религии мира. Энциклопедия. Отв. ред. В.Тишков. М., 1999.

Народы России: Энциклопедия / Гл. ред. Тишков В. А.. М. 1994.

Науковець, історик і громадський діяч: внесок Павла-Роберта Магочія в наше розуміння України та Центральної Європи. Ужгород, 2012.

Наулко В.И. Развитие межэтнических связей на Украине. Киев, 1975.

Неменский О.Б. Восточнославянский этнический сепаратизм: Русины и казаки // Актуальные проблемы Европы. Сб. науч. трудов ИНИОН РАН. № 3. М., 2009.

Неменский О.Б. Конфессиональная и этническая идентичность автора в полемических сочинениях Михаила Оросвиговского Андреллы // *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Вып. 1. СПб., 2010.

Неменский О.Б. Сепаратизм в современной Европе. Русинский национальный проект и русская идентичность // Карпатские русины в славянском мире. Актуальные проблемы. М.; Братислава, 2009.

Остапець Ю. Регіональні особливості структурування партійного простору Закарпатської області (1991-2005) // Науковий вісник УжНУ. - Вип.3.- 2006.

Офіцинський Р. Новітня література Закарпаття. Літературознавчі статті, нариси, рецензії, огляди. Ужгород, 2015.

Перени Й. Из Истории закарпатских украинцев (1849-1914). Будапешт, 1957.

Петров А.Л. Материалы для истории Угорской/Закарпатской Руси. СПб., 1905-1914; Прага, 1923.

- Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. Ужгород, 2006.
- Пушкаш А. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918-1945. М., 2006.
- Русины карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность. Ростов-на-Дону, 2008.
- Сливка Ю.Ю. Революціоно-визвольна боротьба на Закарпатті в 1929-1937 рр. Київ, 1960.
- Сміян П. Жовтнева революція і Закарпаття (1917-1919). Львів, 1972.
- Співак Б.І. 40 назабутніх днів: з істрії боротьби за владу Рад на Закарпатті в 1919 році. Ужгород, 1967.
- Стерчо П. Карпато-Українська Держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. Львів, 1994.
- Суляк С. Осколки святой Руси: очерки этнической истории руснаков Молдавии. Кишинев, 2004.
- Тиводар М. Етнічні процеси на Закарпатті ХІХ- початку ХХІ ст. // Історичні студії: збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології. Вип. 2. Ужгород, 2008.
- Тиводар М. Етнологія. 2004.
- Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. Ужгород, 1995.
- Тишков В.А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии. М., 2003.
- Токар П. Національні рухи на Закарпатті 1988-1993 рр: Соціологополітологічний аналіз. Ужгород, 2004.
- Удварі І. Збирька жерел про студії русинського писемства І. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. Ніредьгаза, 2002.
- Удварі І. Русинські жерела урбарської реформи Марії Теризії. Nyíregyháza, 1999.
- Украина- это Русь. // Под ред. М.И. Туряницы. СПб., 2000.
- Українці - русини: етнолінгвистичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку. // Под ред. Скрипник Г. Київ, 2013.

- Фенцик С. Чехословаки и Карпатороссы (1919-1929). Ужгородь, 1929.
- Хан Є.А. Електорально-географічний аналіз президентських виборів в Україні//Український географічний журнал. 1999. №1
- Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы. Расы. Культуры М., 1985.
- Чорний С. Національний склад населення України в ХХ сторіччі. Довідник.Київ, 2001.
- Чучка П. Етноіми русин та руснак і їх деривати в південнокарпатських говорах // Наукові записки. 18. Пряшів, 1993.
- Шевченко К.В. Русины в межвоенной Чехословакии. М., 2006.
- Шляхом до щастя: Нариси історії Закарпаття // Под ред. Арсентьев М. В., Балагурі Е. А., Гранчак І. М., Довганич О. Д., Ілько В. І. Ужгород, 1973.
- Ярмоленко М І. Політичне русинство в контруктуванні штучної ідентичності Закарпаття // Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”. Вип.93. 2006.
- Anderson B. Imagined Communities. London, 1983.
- Ashlund A. How Ukraine Became a Market Economy and Democracy Washinton DC, 2009.
- Benedek A. Gens fidelissima: The Rusyns. Matthias Corvinus Publishing, 2001.
- Bonkalo A. The Rusyns. Toronto, 1990.
- Botlik J. Czechoslovakia’s ethnic policy in Subcarpathia (Podkarpatskaja Rus or Ruthenia) 1919 – 1938/1939. Nyíregyháza, 2005.
- Dyrud K. The quest for the Rusyn soul: the politics of religion and culture in Eastern Europe and in America, 1890-World War I. Philadelphia. Balch Institute Press, 1992.
- Genocide. The tradedy of the hungarians of Transcarpatia. // ed. By Dupka G. Budapest, 1993.
- Hokky C. J. Ruthenia. Spearhead toward the West // Problems behind the Iron Cutain Series, No. 2. Trenton, Florida, 1966.
- Kuzio T. The rusyn question in Ukraine: sorting out facr from fiction. //

Canadian Review of Studies in Nationalism, Vol. 32, nos.1-2. Toronto, 2005.

Lansdowne A. Is there a credible case for Rusyn National Self-Determination in Ukraine? A critical analysis of a self-declared ethnic minority's attempt to challenge the Ukrainian ethnonation-building project. London, 2008.

Magosci P.R. Of the Making of Nationalities There is no End (2 vols). New York, 1999.

Magosci P.R. The People From Nowhere: An Illustrated History of Carpatho-Rusyns. Uzhhorod, 2006.

Magosci P.R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Toronto, 1978.

Magosci P.R. Ukraine: An Illustrated History. Seattle, 2007.

Magosci P.R. A History of Ukraine. Toronto, 1998.

Magosci P.R. Pop I. Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Toronto, 2002.

Mayer M. The Rusyns of Hungary: Political and Social Developments, 1860-1910. New York, 1997.

Plishkova A. Language and National Identity: Rusyns South of Carpatians Toronto, 2009.

Požun B. A Minority in Waiting. URL: <http://www.tol.org/client/article/15398-a-minority-in-waiting.html> (дата доступа: 26.10.15)

Požun B. Caught in the Middle: Carpatho-Rusyns and the Vojvodina // CER. Vol. 3. 2001.

Požun B. Multi-ethnic Outpost // CER. Vol. 2. 2000.

Požun B. Rusyn Review. Rusyns in Central and Eastern Europe // CER. Vol. 3. 2001.

Požun B. The Rusyns of Hungary: end of the millennial struggle // CER. Vol. 3. 2001.

Rusinko E. Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus' Toronto, Buffalo, London, 2003.

Wiktorek A. Rusyns of the Carpathians competing agendas of identity. Washington, DC, 2010.

Wilson A. The Ukrainians: Unexpected Nation. London and New Haven, 2002.

Wilson A. Ukrainian nationalism in the 1990-s. A minority faith. Cambridge. 1997.

Приложения

Приложение 1

Перечень примерных вопросов неформализованного интервью, использованный в ходе проводившихся с 20 по 26 июля 2010 года полевых исследований в Закарпатской области Украины.

Блоки вопросов:

- Кто такой, по мнению респондента, русин: взаимодействие этнонимов русин-украинец.
- Насколько активны в общественной жизни люди, идентифицирующие себя как русины (в прошлом и настоящем).
- Как относятся к активистам русинского движения «обычные» русины.
- Какие факторы влияют на распространение русинской идентичности среди населения Закарпатья: влияние международных русинских организаций, религиозных организаций, местных активистов.
- По вашему мнению, русины от украинцев отличаются? Чем?
- Считаете вы себя русином или украинцем? Или русином и украинцем? Что для вас значит быть русином? А украинцем?
 - Вы знаете русинский язык? Русинский язык отличается от украинского? Дома вы говорите на русинском? На украинском? На русском?
 - Читали ли вы когда-нибудь книги или прессу на русинском языке? Какие книги? Какую прессу? Слушаете ли вы русинское радио, смотрите ли телепередачи?
 - Что вы знаете о русинских организациях?
 - Входили/входите ли вы в какую-нибудь из них?

- Посещали ли вы/ваши дети/ваши родственники/ваши знакомые какие-либо собрания русинских обществ?
- Сколько по вашему мнению всего русинов в Закарпатье? В мире?
- Почему некоторые русины считают себя украинцами? Почему их так записали во время Переписи населения 2001 года? Как вы относитесь к таким русинам?
- Стремитесь ли вы объяснять/обсуждать русинам, кто они на самом деле, что они не украинцы? Для тех кто считает себя украинцем или украинцем-русинком этот вопрос задавался наоборот: стремитесь ли вы объяснять/обсуждать русинам, кто они на самом деле, что они являются украинцами?
- Обсуждаете между собой и с другими, кто такие русины, в чем их отличие от других народов.
- Согласны ли вы платить свои деньги на развитие русинских школ и образовательных центров, на издание русинских газет и книг на русинском языке?
- Верите ли вы в Бога? Ходите ли вы в церковь? В какую (православную\униатскую\протестантскую)?
- Должны ли священники заниматься общественной деятельностью? Как вы относитесь к о. Дмитрию (Сидору)? К униатским священникам? К православным? К протестантам? Русин должен быть православным или униатом?
- Как помогают священники русинам?
- Что вы знаете о деятельности Конгресса русинов? О каких русинских деятелях вы слышали? Как вы к ним относитесь? Кто из них настоящий русин? Они нужны русинам или заняты «сами собой»?

**Численность указавших русинский язык в качестве родного в
муниципальных образованиях Закарпатской области по данным
Всеукраинской переписи населения 2001 года.**

Краткий биографический справочник активистов современного русинского движения в Закарпатской области Украины.

Томчаний Михаил Михайлович (род. 09.11.1946, Ужгород; венг. Tomcsányi Mihály) - советский и венгерский архитектор, художник-график. Родился в Ужгороде в 1946 году в семье выдающегося закарпатского писателя Михаила Ивановича Точаного (16.07.1914-19.01.1975). В 1965 году поступил на архитектурный факультет Киевского художественного института (в настоящий момент Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры). С 1971 года работал начальником группы архитекторов в Закарпатском филиале киевского проектного института «Днепромост». В 1977-1980 гг был председателем закарпатской организации Союза архитекторов Украины. В 1980 году в возрасте 34 лет стал главным архитектором столицы Закарпатья города Ужгород. С 1981 года член Всесоюзного Совета главных архитекторов областей и городов. В своей деятельности уделял большое внимание сохранению исторического центра Ужгорода.

В преддверии Всесоюзной Переписи населения 1989 года агитировал за возвращение к этнониму автохтонного восточнославянского населения Закарпатья к этнониму «русин». Был одним из 17 человек, которые в ходе Переписи настояли на том, чтобы в графе «национальность» их записали «русинами». Осенью того же года организовал неформальный клуб сторонников возвращения к этнониму «русин», а 17 февраля 1990 года на учредительном съезде был избран первым главой «Общества карпатских русинов».

В 1990 года при переизбрании главного архитектора города Ужгород кандидатура М. Томчаного на голосование вынесена не была, и он лишился

работы. В 1991 году на летней конференции ОКР М. Томчаний сложил с себя полномочия, а затем эмигрировал с женой и сыном в Венгрию, где продолжил работать архитектором.

С 1993 года член Союза архитекторов Венгрии.

Сочка-Боржавин Василий Андреевич (род. 03.01.1922 г.Берегово) – поэт, публицист. В 1940 году окончил русскую гимназию в городе Хуст. Поступил в Будапештский университет, но закончить его помешала Вторая мировая война. В годы оккупации Закарпатья Венгрией (1939-1944) В. Сочка-Боржавин активно публиковался в русско- и русиноязычных изданиях. В 1940 году был издан его первый сборник стихов «Горы и доля».

В 1950 году окончил Ужгородский университет. Работал учителем, в редакции газеты «Закарпатская правда», Закарпатской областной универсальной научной библиотеке, заведующим отделом Закарпатского института повышения квалификации учителей.

В 1991 году, на тот момент уже пенсионер, В. Сочка-Боржавин был избран главой «Общества карпатских русинов» и стал членом совета «Всемирного конгресса русинов» (с 1991 по 1995). На съезде ОКР 15 февраля 1992 года был смещен с должности главы общества И. Туряницей. В 1992 году им была написана в соавторстве с Игорем Керчой первая после 1944 года грамматика русинского языка (Русинський язык: очерк комплексної практичної граматики). Впоследствии В. Сочка–Боржавин опубликовал ряд работ по истории края и сборников стихов на русинском языке.

Туряница Иван Михайлович (род. 16.01.1943 с. Микуловцы) – биохимик, преподаватель. В 1959 году поступил в Черкасский педагогический институт. По окончании преподавал биологию и химию в школах Закарпатья. В 1968 году И. Туряница поступил в аспирантуру медицинского факультета Ужгородского университета и получил должность старшего научного сотрудника. В 1971 году он защитил кандидатскую диссертацию по биохимии,

а в 1987 И. Туряница стал доктором философии (защита проходила в московском Университете дружбы народов).

И. Туряница более 30 лет преподавал биохимию на Медицинском факультете Ужгородского университета. В 1988 году он стал доцентом. С 1990 – профессором.

И. Туряница примкнул к русинскому движению с момента его возникновения. 15 февраля 1992 года он был избран главой ОКР вместо В. Сочки-Боржавина. В 1993 году создал и возглавил Временное правительство республики Подкарпатская Русь.

С 1994 по 1998 годы являлся депутатом Областной рады.

В 1999 году Временное правительство было им распущено.

В 2000 году уволился из Ужгородского университета и переехал в словацкий город Нитра. С начала 2000-х годов фактически перестает влиять на деятельность потерявшего влияние «Общества карпатских русинов».

Макара Николай Петрович (18.12.1934 – 24.06.2010) – историк, преподаватель, общественный деятель. В 1962 году закончил исторический факультет Ужгородского университета. В 1965 защитил кандидатскую диссертацию. С 1965 по 1997 годы работал в своей alma mater. В 1969 году стал доцентом. В своих работах с начала 1990-х годов доказывает, что русины являются отдельным восточнославянским народам и имеют право быть признанными на Украине в качестве национального меньшинства.

С 1994 по 2000 год возглавлял Научно-исследовательский институт Карпатоведения при Ужгородском Университете. В 1997 году основал Русинское научно-просветительское общество. В 1999 году был главным представителем принимающей стороны во время проведения Всемирного конгресса русинов в Ужгороде. Автор большого числа работ по социологии и истории родного края.

Поп Иван Иванович (род. 26.05.1938) – историк-славист. С 1955 по 1960 учился на историческом факультете Ужгородского университета, откуда был исключен на последнем курсе. В 1963 году все-таки получил диплом и поступил в аспирантуру Института славяноведения и балканистики АН СССР. В 1966 году защитил кандидатскую диссертацию. С 1967 года работал в Институте славяноведения АН СССР. В 1988 году защитил докторскую диссертацию и стал главным редактором журнала «Советское Славяноведение» (в настоящее время «Славяноведение»). В 1992 году вернулся в Закарпатье, где создал Научно-исследовательский институт Карпатоведения при Ужгородском университете, планируя сделать его центром изучения истории русинов. В 1994 году под давлением украинских националистов эмигрировал в Чехию. Автор многочисленных работ по истории Карпатского региона.

Поп Дмитрий Иванович (род. 16.04.1941) – историк, филолог, общественный деятель. В 1958 году окончил Кооперативный техникум в Мукачево. В 1968 году – отделение чешского языка и литературы Филологического факультета Ленинградского университета. Принимал участие в русинском движении с начала 1990-х годов. В своей деятельности был близок с о. Дмитрием (Сидором). В преддверии Всеукраинской переписи населения 2001 года избран главой ОКР, однако из-за ряда формальностей оказался втянут в длительный спор (перетекший в судебный процесс) о правомерности своего избрания. С 2000 по 2002 годы являлся главным редактором газеты «Подкарпатская Русь». Пытался активизировать агитационно-просветительскую работу. В 2002 году совместно с В. Сарканичем организовал два русинских класса в Свалявском районе - первые русинские воскресные школы в Закарпатье. После 2003 года отходит от активной общественной и возвращается к научно-публицистической и преподавательской деятельности.

Алмаший Михаил Иванович (12.10.1930) – педагог, хормейстер. В 1954 году закончил Филологический факультет Ужгородского университета. Работал школьным учителем, руководил кружками народной самодеятельности. В 1983 году стал заслуженным учителем УРСР. С 1990-го года принимает активное участие в русинском движении. В 1994 году стал главой возрожденного Общества им. Александра Духновича. В 1996 году основал в Мукачево любительский хор старинной песни подкарпатских русинов. Выступает за преподавание русинского языка в государственных начальных школах. М. Алмаший принимал активное участие в создании учебных пособий и программ для русинских воскресных школ.

о. Дмитрий (Сидор) (род. 29.03.1955) – священник Украинской православной церкви Московского патриархата, митрофорный протоиерей, настоятель Храма Христа Спасителя в городе Ужгород. Родился в селе Лецовица неподалёку от Мукачево в семье священника. В 1971 году поступил в Ужгородский университет. С 1976 по 1981 год учился в Московской Духовной Академии, которую окончил со степенью кандидата богословских наук.

В 1982 году получил приход в городе Перечин. С 1990 по 1992 год являлся благочинным Ужгородского и Перечинского районов. В 1991 года стал настоятелем нового Свято-Крестовоздвиженского православного кафедрального собора (Храма Христа Спасителя) в городе Ужгород, строительство которого на тот момент находилось на стадии проектирования и завершилось только в 2000 году.

В 1996 году о. Дмитрий основал Общество им. Кирилла и Мефодия.

Является редактор издания «Християнська родина» - православной газеты, часть статей которой печатается на русинском языке и посвящена проблемам русинского меньшинства на Украине. В 1998 году при Кресто-воздвиженском соборе о. Дмитрием был основан музей церковной иконы и книги.

О. Дмитрий является одним из инициаторов создания в 2000 году Сойма Подкарпатских русинов. С 2007 года председатель Сойма. За свою активную

просветительско-агитационную деятельность 2012 году осужден по обвинению в сепаратизме. Член Союза журналистов Украины.

Кривский Иван Юрьевич (род. 20.01.1932) – физик, русинский общественный деятель. В 1956 году окончил физико-математический факультет Ужгородского университета. В 1967 году защитил кандидатскую диссертацию. В 1990-м – докторскую. С 1980-го года работает в Институте электронной физики НАН Украины (г. Ужгород).

В 1992 году организовал Ассоциацию коренного населения Закарпатья и стал заместителем главы ОКР. В 2000-2007 годах являлся главой Сойма подкарпатских русинов.

Петровций Иван Юрьевич (род. 22.05.1945) – русинский и украинский писатель, переводчик. В 1973 году закончил отделение французской языка Филологического факультета Ужгородского университета. Работал в школе, затем журналистом региональных печатных изданий. Занимался переводами французской и венгерской поэзии.

И. Петровций принимает участие в русинском движении с момента его возникновения в конце 1980-х годов и играет заметную роль в работе по кодификации русинского языка. В 1997-1999 годах был редактором газеты «Русинська Бисіда», играл заметную роль в конфликте в русинском движении при создании альтернативной ОКР организации – Общества подкарпатских русинов.

И. Петровций пишет стихи и публикует книги на русинском языке. Лауреат многочисленных литературных конкурсов, в том числе премии им. Александра Духновича.

Сарканич Василий Васильевич (10.09.1923-?.2008) – педагог, общественный деятель, политик. В 1945 году окончил Виноградовский техникум. Работал на железной дороге.

В 1948 году перешел на преподавательскую работу в Свалявский техникум. После ряда конфликтов с руководством и смен места работы смог стать заместителем директора учебного заведения по воспитательной работе. В 1956 году В. Сарканич сам стал директором Свалявского строительного техникума. В 1985 году вышел на пенсию.

С конца 1990-х годов руководил русинским движением в Свалявском районе Закарпатской области, добившись значительных успехов в просветительской работе. При его содействии в районе проводились фольклорные фестивали, были открыты русинские воскресные школы.

В. Сарканич пользовался авторитетом не только в русинской среде. Он удостоился звания Почетного гражданина города Свалява, избирался депутатом городской Рады всех созывов.

Жупан Евгений Евгеньевич (род. 01.01.1951) – детский врач, региональный политик.

В 1973 году окончил Медицинский факультет Ужгородского университета. Работал в медучреждениях города Мукачево.

Участвует в деятельности ОКР с 1991 года. В 1993 году стал министром здравоохранения во Временном правительстве Подкарпатской Руси И. Туряницы. С 1994 года и по сегодняшний день является депутатом Областной Рады всех созывов. Избирался как от политических партий (в том числе от «Нашей Украины» В. Ющенко), так и как самовыдвиженец. В 1997 году при его непосредственном участии прошла перерегистрация ОКР. С начала 2000-х годов фактически исполнял обязанности главы общества. Являлся руководителем таких организаций как «Лига национальностей Закарпатья», «Народная рада русинов Закарпатья». В 2014 году стал главврачом Закарпатской областной детской больницы в городе Мукачево. Удостоен звания заслуженного врача Украины.

Гранчак Иван Михайлович (07.10.1927-13.01.2000) – историк, преподаватель. В 1952 году окончил Исторический факультет Ужгородского университета. В 1967 году стал доктором исторических наук. С 1955 года преподавал в Ужгородском университете. В 1969 году получил звание профессора. С 1960 по 1993 год руководил кафедрой Всеобщей истории Исторического факультета Ужгородского университета. С 1995 года работал директором Закарпатского регионального центра социально-экономических исследований НАНУ. Принимал активное участие в русинском движении на рубеже 1980-90-х годов, входил в президиум ОКР. Впоследствии, под давление украинофилов отошел от него.

Чучка Павел Павлович (род.22.02.1928) – филолог, преподаватель, крупный общественный деятель «проукраинского лагеря». В 1952 году закончил Филологический факультет Ужгородского университета. В 1959 – защитил кандидатскую диссертацию. В 1970-м – докторскую. С 1954 года преподает в Ужгородском университете. В 1970-м стал профессором. В 1989 году основал Общество им. Тараса Шевченко, ставившее своей задачей расширение сферы применения украинского языка в Закарпатье.

Годьмашь Петр Васильевич (род.11.03.1939) – юрист, публицист. Работал экспертом-криминалистом. С 1989 принимает активное участие в русинском движении. Является автором подавляющего большинства официальных обращений русинских организаций к властям сначала СССР, а затем независимой Украины с требованиями признания русинов национальным меньшинством и создания автономной республики Подкарпатская Русь.

Магочий Павел Роберт (род. 26.01.1945) – канадский и американский ученый русинского происхождения, деятель международного русинского движения. В 1967 году окончил Рутгерский университет. В 1972 году защитил докторскую диссертацию в Принстонском университете, затем преподавал в Гарварде. С

1980 года возглавляет кафедру украинистики университета города Торонто. В 1991 году стал инициатором создания Всемирного конгресса русинов. Играл ведущую роль в его работе.

Значение П.Р. Магочия в международном русинском движении сложно переоценить. С начала 1990-х годов и по сегодняшний день он выступает в роли связующего звена между русинскими общинами Северной Америки и организациями русинов в карпатском регионе. В частности, при его участии проводятся разнообразные международные встречи, конференции по проблемам русинов, была основана русинская премия в области литературы, издаются книги по истории русинов, учебники русинского языка. Тем не менее размеры финансовой поддержки русинского движения Закарпатья, осуществляющейся североамериканскими русинскими диаспорами через П.Р. Магочия в полной мере узнать не представляется возможным. Большая часть информации по данному вопросу является спекуляциями публицистов.

Фединишонец Владимир Степанович (род. 09.05.1943) – русинский и украинский писатель. В 1996 окончил Филологический факультет Ужгородского университета. Работал в Ужгородском краеведческом музее и журналистом в различных региональных газетах.

В. Фединишинец в русинском движении с момента его возникновения. В 1992 году стал первым редактором газеты «Подкарпатская Русь». Принимает участие в кодификации русинского языка. С 1997 года является заместителем главы Русинского культурно-просветительского общества. В 2004 году работы В. Фединишинца были удостоены премии им. Александра Духновича.

Думнич Юрий Андреевич (род. 27.05.1924) – врач, публицист. В 1951 году окончил Медицинский факультет Ужгородского университета. Был членом танцевальной группы Закарпатского ансамбля песни и танца, работал в Ужгородском музыкально-драматическом театре. В 1954 году Ю. Думнич стал главным врачом областного туберкулезного диспансера. В 1970 году

защитил кандидатскую диссертацию. Принимал участие в русинском движении с момента его возникновения в конце 1980-х годов. В 1993 году вошел во Временное правительство Подкарпатской Руси И. Туряницы. В 1994 году зарегистрировал газету «Русинська газета». Принимал участие в международных правозащитных и экологических конференциях.

Падык Валерий Иванович (род.13.06.1959) – редактор, издатель. По окончании в 1982 году Филологического факультета Ужгородского университета работал в школе, затем редактором школьных учебников. В 1990 году в Киевском институте литературы им. Тараса Шевченко защитил кандидатскую диссертацию. Долгое время не играл значительной роли в русинском движении. В 2000 году В. Падык открыл тесно связанное с международными русинскими организациями издательство русинской литературы в городе Ужгород. За последние 15 лет В. Падык издал большое количество художественной литературы на русинском языке, учебников и научных работ.

Документы из личных архивов активистов русинского движения

ДЕРЖАВНИЙ КОМПЕТЕТ УКРАЇНИ
у справах національностей та міграції

252021 м. Київ, вул. Інститутська, 21/8; тел. 293 53 35; 293 22 07
Р/р в ОПЕРУ Національного банку України 269120278 МФО 300001

" 7 " ЖОВТНЯ 1996 р. № 13 - 884/2
на № _____

Віце-прем'єр-міністрові України
І.Ф.Кураєву

Шановний Іване Федоровичу!

На виконання доручень Кабінету Міністрів України
від 05.09.96 р. № 17626/34 та від 25.09.96 р. № 17626/34
надсилаємо доопрацьований відповідно до зауважень і
пропозицій міністерств і відомств "План заходів щодо
розв'язання проблем українців-русинів".

Додаток: згадане на 5 арк.

З повагою

Перший заступник Голови

В.Троянчук

ВІДІО НА КОМП'ЮТЕРІ
ВІДІО НА КОМП'ЮТЕРІ

Вик. Шевченко А.А. 293-30-39

План заходів
щодо розв'язання проблем українців-русинів

1. Чітко окреслити і задекларувати, базуючись на положеннях Конституції України, зокрема її статті 2, позицію Української Держави щодо безперспективності ідей відокремлення чи автономізації Закарпаття на будь-якій основі - культурній, етнічній, адміністративно-територіальній тощо. Покласти на посольства України в Словаччині, Чехії, Угорщині і Польщі організацію серії публікацій у ЗМІ країн перебування щодо позиції України в питанні русинства. Забезпечити посольства України в зазначених країнах необхідними для організації публікацій матеріалами.

Міністерство закордонних справ
України, Міністерство юстиції
України, Національна академія
наук України.

1996 рік

2. Здійснити систему заходів, спрямованих на зміцнення позицій українськості Закарпаття (мова, культура, добір кадрів та ін.), інтеграції його населення в соціально-політичний та духовно-культурний простір України. Створити міжвідомчу групу, на яку покласти координацію діяльності міністерств і відомств у цьому напрямку.

Міністерство культури і мистецтв
України, Міністерство освіти
України, Закарпатська обласна
держадміністрація.

1996-1997 роки.

3. Запобігти проведенню локальних референдумів з метою виявлення "самоідентифікації" українців Закарпаття (русини чи українці), зважаючи, по-перше,

2

на наукову некоректність постановки такого питання в принципі і, по-друге, на живу традицію давньої самопозви "русин", що може вплинути на результати такого опитування та подальшу політичну інтерпретацію його наслідків (проведене у Східній Словаччині подібне опитування дало так звані "законні підстави" для визнання русинів Словаччини окремою нацією).

Закарпатська область
держадміністрація.

Постійно

4. Створити постійну міжвідомчу групу з координації вивчення проблем русинства.

Національна академія наук
України, Міністерство освіти
України, Міністерство культури і
мистецтв України, Державний
комітет України у справах
національностей та міграції.

1996 рік.

5. Провести наукову експертизу і внести необхідні уточнення до проектів Переліків національностей і мов з метою розробки на цій основі остаточного варіанту Словників національностей і мов України.

Національна академія наук
України, Міністерство статистики
України.

1996 рік.

3
 6. Здійснити наукові розробки з наступним широким висвітленням етнічних, лінгвістичних, культурологічних та політичних аспектів історії українців-русинів Закарпаття як складової частини історії українського етносу.

Національна академія наук
 України, Міністерство освіти
 України.

1996-1997 роки.

7. Використовувати повноваження, які надаються органам місцевого самоврядування згідно з розділом XI Конституції України, а також Законом України "Про засади місцевого самоврядування в Україні" (після затвердження його Верховною Радою України) з метою вирішення мовно-культурних проблем регіону в рамках компетенції органів місцевого самоврядування Закарпатської області.

Органи місцевого самоврядування
 Закарпатської області,
 Закарпатська обласна
 держадміністрація.

Постійно.

4

8. Здійснити систему заходів щодо ідеологічної, матеріальної, кадрової і культурної підтримки українських громад Східної Словаччини, Угорщини, Румунії, Югославії, Польщі відповідно до сфери своєї компетенції.

Міністерство закордонних справ
України, Державний комітет
України у справах
національностей та міграції,
Міністерство культури і мистецтв
України, Міністерство освіти
України, Міністерство інформації
України, Товариство "Україна".

1996-1997 роки.

9. Розширити подачу в засобах масової інформації матеріалів про Закарпаття, акцентуючи увагу на тому, що цей регіон є споконвічною українською землею, а місцеві українці - невід'ємною складовою частиною української нації.

Міністерство інформації України,
Державний комітет телебачення і
радіомовлення України.

1996-1997 рр.

10. Здійснювати попереджувально-роз'яснювальну роботу з лідерами та активістами руху, "політичного русинства", спрямовану на запобігання розширенню

його впливу та недопущення створення політичних структур з чітко вираженою сепаратистською спрямованістю. Застосовувати до членів незареєстрованого обласного "Товариства підкарпатських русинів" та створеного ним "тимчасового уряду" відповідні норми чинного адміністративного та кримінального (ст. 187-8 КК України) законодавства. Застосовувати заходи адміністративного впливу щодо функціонерів зареєстрованих на території області районних і міських осередків "Товариства" (м. Ужгород, Мукачево, Свалява) у випадку порушення ними вимог Закону України "Про об'єднання громад".

Генеральна прокуратура України,
Міністерство внутрішніх справ
України, Закарпатська обласна
держадміністрація.

Постійно.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ
У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

☒ 88008, м. Ужгород, вул. Гойди, 11, ☎ (03122) 3-42-26 (факс)
e-mail: stat@uz.ukrstat.gov.ua, http://www.stat.uz.ua

12.10.2007р № 06/1-4-20/3947

На № 18 від 10.10.2007р.

Голові виконкому
Закарпатського Народного
Об'єднання (ЗНО-СубКарпатія)

М.Бурак

Управління, при цьому, надає дані про чисельність осіб, що ідентифікували себе як русини, згідно Всеукраїнського перепису населення 2001 року.

	осіб
По області	10090
м.Ужгород	2138
Берегове (міськрада)	56
м.Мукачеве	2185
Хуст (міськрада)	421
м.Чоп	36
Берегівський	21
Великобerezнянський	79
Виноградівський	132
Воловецький	29
Іршавський	167
Міжгірський	21
Мукачівський	648
Перечинський	384
Рахівський	14
Славський	3049
Тривівський	101
Ужгородський	444
Хустський	165

Голова управління

І.В.Ільцьо

РОЗДІЛІВ З КНИГИ Ю. БОРЖАВИ «ВІД УГОРСЬКОЇ РУСИ ДО КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ» В МУКАЧІВСЬКІЙ «ПЛАНОРАМІ»

З великою увагою слідують за поведінкою з приводу русинської проблеми. Але не зовсім адекватно для мене стає, приміром, публікація розділу з книги Ю. Боржави «Звідки заплив русини на Закарпатті?», якою редакція «Мукачівської Планорами» хоче поставити крапку над «він в питанні походження русинського народу. Хоча, на мою думку, дослідження автора далеке від істини».

Треба віддати належне автору в тому, що при написанні книги «Від Угорської Русі до Карпатської України» він ознайомився з дослідженнями європейських і мадярських істориків-фахівців для дослідження, яке претендувало б на науковість, тим більше на історичну істину, цього мало.

Дослідження може претендувати на історичність і науковість, коли базуються, насамперед, на архівах першоджерел, археологічних даних, на спільно-власні досліджень різних наукових течій і дослідників.

На жаль, цього в книзі Ю. Боржави, яку після публікації в газеті я відшуквав і прочитав, немає.

Навіть нефахівець може знати усторичних неточностей і переплутувань. Так, посилавшись на дослідження відомого російського вченого-історика професора О. Л. Петрова, Ю. Боржава вивирає в своїй книзі, що було п'ять міграцій населення з Київської Русі на територію теперішнього Закарпаття. Але історик О. Л. Петров у своїх дослідженнях ніколи такою не стверджував.

«Задачі фундаментальної монографії (Прага, 1930 рік) він у розділі «О началі Карпатської Русии допускає вірогідність протасачивання русского элемента из-за ринского Закарпаття. Але не вказує, куди цей процес почався і, тим більше, не дає його періодизації, а тільки робить припущення, що така міграція могла мати місце в VII—VIII ст., але не раніше XII—XIII ст. Протиріччям звучить, у книзі Ю. Бор-

жави твердження, що Русини є дітьми великої Київської Русі: «України, і однією частю поселення на кочування вже в IX ст. на території Закарпаття Руських князівств, у яких князівими князі Ладборещ та Мелуфорд».

Адже термін «Україна, як історична назва території і держави, виник значно пізніше».

Племена угрів автор називає турецько-монгольськими племенами, що є взагалі абсурдними, як і твердження, що племена угрів через Карпати залізлиюсясь кронікою литовця угорського короля упріє віа вождя Амкош, і, за цією ж картою, на території теперішнього Закарпаття вони зустріли численні поселення князі Ладборещ і Салан.

Згідно карт, виданих Інститутом картографії СРСР, кордон Київської Русі як державного утворення, а також кордони князівств, які ввійшли до її складу, ні у себе території, на яких були розселені в той час слов'янські племена русинів, і де зараз цей народ, який називає себе русинами, проживає.

Повторюючись ще раз до монографії професора О. М. Петрова, на якого посилався Ю. Боржава, хотів би процитувати те місце, де він вивирає, що в Карпаторусинському народі, який через віка утратив і страдания сумел уберезь речі до XX віка свою руську душу, і своє руське обличчя, свій руський звичай — М. П. — і це хай буде відповіддю всім тим, хто ставить під сумнів — є русини народом, чи ні!

Розповідаючи тому походження та історію Русинського народу на підтвердження його автономного розвитку, хотів би висловитися на дослідження відомих світознавців І. Базилевича та М. Лучкача. Зокрема, І. Базилевич наприкінці XVIII ст. вперше відкрив залив про належність карпатських русинів до сім'ї слов'янських народів. Його думку розвивав вчений І. С. Орлай і Ю. І. Уда-Вене-

ліч — вихідці із Подкарпатської Русі, які жили і працювали в Росії. Та найбільш фундаментально довів це М. Лучкач. Він підтримує висновок Нестора, що слова «Повість времєних літ», про те, Дуняю, де нині угорська і болгарська земля, а потім промиждося по землі і прозаваша імені своїми і де сідше на Русі ці слова литовська: «багато століть перед тим слов'яни населили обидва береги Дуняю, зайшли поширився слов'янський народ на землі, діставши назву від місця поселення, наприклад, мовляв, чехи, хорвати, серби і коріння сівська (давня і нова) як по наш час».

На підтвердження автономності і етнічної належності населення Карпатського регіону до слов'ян, М. Лучкач посилався на топографічні назви. Заслужено на увагу його висновок про те, що народ прарісні слов'янські назви місцевостей: Поляна, Бистра, Люта, Тиха, Губина, Береза, і поки хтось не доведе, що тут існував інший народ, ніж угорський (слов'янський) і назви поселень, русини залишалося абсурдними, своїх сумніваючись!

До речі, прибічниками вчення про історичне походження слов'ян з берега Дуняю і їх розселення на території, де російські вчені-історики О. М. Кармазін, В. О. Ключевський та С. М. Соловйов, тому і стверджували історично вважали, що такий висновок має право на існування, тим більше, що відомості про розселення слов'ян у долинах рік Дуняю, Тиси, Висли, Дніпра в VI ст. знаходимо у Тацита та Йордане — історика готів. Обґрунтовували автономність населення нашого краю, М. Лучкач мовою сфінксов розповідає про їх державні об'єднання, зокрема в районі Карпат і Тиси, де існували князівства Салана і Велика Моравська держава.

Це підтверджує в своїй дослідженні і вчений-історик Я. Головацький у 1901 році: «Раніше заснувалися на півдні Н Ростислав покорив різні племена мовляв, словаки і болгаря, без сумніву ширив свої володіння до Карпатських заселених тоді імені слов'янських племенами, предками нинішніх угорців Русинів». Далі цей автор, на підтвердження племінної незалежності предків давній слов'янський літописець: «вже з часом у цій землі слов'ян-хорватів, і здавна древніх карлів або карлів». Це підтримує і сучасна радянська історична наука, саме той факт, що селилися в Карпатах вже в VI—VII ст. Окремо сторіжко історії, підтвердження автономності слов'янського регіону і приймають ним християнства на ці століття раніше, ніж у Київській Русі. Не залишаються в подальші дослідження про автономність русинського народу, хочу звернутися до всіх учених і які викладають краєзнавство, з проханням надзвичайно обережно користуватися посібниками, різними дослідженнями, щоб не перекручувати істинну історію русинського народу.

Русини — це народ! І найкраще це підтвердженням цього є не історичні дослідження, а той факт, що він живе і називає себе русинами, не тільки на Закарпатті, але і в Східній Словаччині, і в Кюрославі, і в Канаді, США, Австралії, Аргентині та інших країнах, говорять своєю мовою, має традиції, звичаї, обряди, і всією душею прагне до нашої національної відродження. Тож чи не задоволено мукачівська «Планорама» розставити всі крапки над «і»?

М. ПОПОВИЧ, голова правління Мукачівської міської районної організації Товариства карпатських русинів.
Головар за публікацію прошу переслати на будівництво паж гнітка О. Дунювичу в Мукачеві.

СТ НАЦІОНАЛЬНИЙ СПЕКТР

в велику мірапух, покійної ролі в Головині збік, Моло... в гара... х від корн... на гірсь... ерванями... (газди)... на найближ... Чисто в усї... завеса вей... овані Ми... ся покрови... а найвеселі... ладами, Мо... не свято... ходу сон... Д горам... до Юрія не... ірати в со... і господарні... худобу... і будинки... скої сон... ских тра... з лядом, рогачини... ний ритуал

Реребдова як привес, що поширив... в одній сфері культурного суспільства,... в одній сфері культурного суспільства,... в одній сфері культурного суспільства,...

Активізації культурного і освітнього... культурна спілка угорців Закарпаття,... культурна спілка угорців Закарпаття,...

В задоволенні національно культур... них запитів є чимало проблем, над... них запитів є чимало проблем, над...

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ НА ЗАКАРПАТТІ: РЕАЛІЇ І ПРОБЛЕМИ

всю ін... рські па... нинський... рогу мо... спиналі... Поденду на... екобілія... і тонких... ітиса на... ч свівні... чкі потім... і магнітні... Зрані в чак... на Пет... ти усіх... н сподарі... н спиносі... ми працює... старший... ісі інші до... ніє чи спл... ц, собно... і святого... урочено бі... льшого за... го тамого... ал а ви... ітисутніх... н обидва... в ден... олі, варі... і виявили... сучного... іх ірдія і... і що час... ільшого на... но 95 про... а всього... нік і ба... ніні асмі... ні своєї... оті загаль... а русність... іється впли... нська мо... в лях з... би на худ... с: як гір... як праві... рських бу... з петриха... іном... ван куль... ршу з збе... значний фо... на історич... нія. Що ці... джонів УРСР... і але й... ні, розлі... ті, реалі... професійного угорського театру на ба... сучного самодіяльного народно-

роблено і робиться в плані створення умов для вільного розвитку колективів національної меншості чи етнічної групи населення, задоволення їх національно-культурних запитів, соціально-економічного розвитку. Великою мірою це створює ситуацію серед цитанського населення та інші. Підприємство співпраці з обласними організаціями освіти, культури уже де... ських шкіл мають можливість складати вступні іспити до Ужгородського державного університету рідною мовою. Створено соціально-культурно-Товариство румунів Закарпаття ім. Г. Кожуба. Товариство сприяє вихованню культурної пошукі, і значить народи цієї національної меншості, підтримує культурне співробітництво з громадськими організаціями Сату-Марського повіту Румунії. Заявляти співробітництво Закарпатської і Сату-Марської областей останнім часом налагодилися зв'язки з українською діаспорою Румунії. Наприклад, в минулому році відбувся Обласний навчально-і художньо-літературний конкурс для румунських шкіл Закарпаття і українських шкіл міст Сату-Мар, Бай-Маре на суму майже 12 тисяч карбованців. В Закарпатському інституті народознавства вперше пройшли конкурсні змагання серед учнів шкіл з Румунії, така ж кількість вчителів румунських шкіл Закарпаття стажувалася в Мара-Мореському повіті. Все це проходить в рамках Ужгородського Протоколу на співробітництво між Закарпатським обласним управлінням народної освіти і Сату-Марським обласним інспекторством шкіл. Починаючи з минулого року, в області акціонується заходо до більш повного задоволення національно-культурних запитів слов'янського населення, налічує 7,4 тисячі чоловік. Створена культура Спілка слов'янців Закарпаття, яка сприяє відродженню слов'янської культури. В ніколах населених пунктах, де проживає значна частина слов'янського населення, запроваджено факультативне вивчення рідної мови, історії і культури народу, відроджуються місцеві традиції. З цієї метою в жовтні 1990 року було проведено перший фольклорний фестиваль слов'ян, для шкіл із Словаччини знаведено вступні іспити для молодих класів, література для вільних бібліотек. Українська діаспора широко організує фольклорні фестивалі у м. Свіднику, участь у яких беруть аматорські колективи Закарпаття. Останнім часом більш соціально активні стає життя німців Закарпаття. Цей процес значно активізується з утворенням обласного Товариства німців «Відродження». У селі Пашинці Нове Село Мукачівського району, де компактно проживають німці, в минулому році утворені національні слов'янські Ради. В ніколах міста Мукачева і району, де навчаються їх діти, запроваджено вивчення рідної мови з першого класу. Позитивно вирішується питання підготовки вчителів на базі Мукачівського педагогічного училища, на черзі створення й відкриття культур-

депутатського корпусу області різних рівнів, окрім корінного населення, представлено 1245 угорців, 163 румунів, 42 німці, 23 словаки, 3 цигани і інші. В управлінні склалася ділова стосунки з ієрархічними консульствами ЧСФР, Угорщини і Німеччини у Києві, представництвами СРСР за рубежом. Такі контакти допомагають нам вирішувати національно-культурні запити населення національних меншостей. Є вже й практичні результати. Скажімо, Чехословаччина консульство звалося допомогти нам художньо-документальними кінофільмами слов'янською мовою. Такі фільми вже надійшли в область і почали демонструватися в містах і селах ком'юністичних провінцій словаків. В статті вирішення проблема підготовки вчителів кадрів у аулах Словаччини, що देश змуся в майбутньому відкривати класи із слов'янською мовою навчання. Німецьке консульство активно сприяло побудів в цьому році до національності груп учнів німецької національності, що навчаються в училищах Мукачева, придбано влітку книжки і літератури, научного приладдя і навчальних посібників. Велику допомогу закарпатським угорцям у відродженні національної культури надає Угорщина. Вирішено подальшого культурного співробітництва, на нашу думку, буде сприяти і відомство Декларация про основи відносин між Україною і Угорською Республікою, якою передбачена допомога у підготовці національних кадрів. Найближчим часом в Ужгороді буде відкрито консульську установу Угорщини. А це вже зніме чимало проблем серед цієї групи населення. Наше управління виступило ініціатором відновлення і встановлення ділових контактів на рівні державних структур Закарпаття, прикордонних областей Угорщини і району Східно-Слов'янського краю ЧСФР. Намічені шляхи зміцнення економічних і культурних відносин.

Серед проблем, що до певної міри загострюють ситуацію в області, є і питання про автономію Закарпаття, яке поставлено в Декларациях Товариства карпатських румунів, а пізніше і Товариства угорської культури. Повільно вирішується питання із виділення робочих приміщень для правління національно-культурних товариств. У цьому плані ми отуємо практичної допомоги від Ужгородської міської Ради і її виконкому. Гостро постає проблема відновлення або повернення національності, з тих чи інших причин колись зміненої частині громадян німецької, угорської, слов'янської національності, реабілітації незаконно репресованих, відшкодування у зв'язку з тим матеріальних збитків. Є шільні ряд і інших проблем в плані гармонізації міжнародних відносин, задоволення національно-культурних і соціальних запитів багатонаціонального населення області. Ці проблеми потребують більш глибокого вивчення. Управління уклало договори з лабораторією соціологічних досліджень УЖДУ для проведення досліджень в багатонаціональному середовищі, щоб на їх основі виробити об'єднану програму дій на перспективу. Ми розуміємо, що в нашій роботі є чимало успіхів. Перший рік діяльності управління показав, що ми ще не вичерпили мотивації візду окремих громадян із числа національних меншостей на постійне місце проживання за кордоном, слабо знаємо процес, що відбувається в середовищі багатонаціональних трудових колективів. З урахування цього вносимо корективи в організацію роботи управління, в його плани. Гарвило ВЕРЕС, начальник управління в справах національностей, кандидат педагогічних наук.

ОДИН ЛИСТОЧОК РІДНОГО КРАЮ... Крім відвідин закарпатських міст Ужгорода, Мукачева, Хуста і Берегова, де в 1944—45 роках провів а це як студент другого року університету, як учитель української гімназії, побували ми ще з дружиною у мому рідному селі Беделія, що на Тячівщині. Це для мене були емоційно насичені і революційні зустрічі з доволі великою родиною, зна-

БРЕНКОВ, за 1991 р.)

Василь МАРКУСЬ, Чикаго, США

За ними поетичними словами маємо на увазі всю національність, що історично вкорінені в горах і долинах Закарпаття — на однаковий розні, Але переходили усякі буре, ще й зовсім недавно об'єднували їх, оті дужі народні гідки, й денкі вже зуміло похизалася, готові засохнути... І ось, мов на весну, повернуто життя на відродження. Багато нам треба тепер вивчити, переглянути, порадитися...

Саме таку раду й нагадувало засідання нашої комісії по вивченню «блжих плям» в історії Закарпаття, комісії, до якої входять науковці університету, Ужгородського відділу Інституту соціальних і економічних проблем Академії наук УРСР, сектора економіки, Інституту АН УРСР у Львові, депутати обласної і Ужгородської міської Рад народних депутатів, представники організацій творчої інтелгенції, нових громадських формувань, ветерани війни і праці.

Учасники засідання наголошували на тому, що Закарпаття традиційно багатонаціональний куточок землі. Перебуваючи протягом віків у складі різних іноземних держав — Угорщини, Австрії, Астро-Угорщини, Чехословаччини, воно включало основи, коріння населення різних русинів (українів), угорців, румунів, словаків, німців, поляків, євреїв, циганів та ін. Русини Карпат ведуть спільну генеалогію із східним слов'янством і, незважаючи на кордони та спроби іноземних поневоловачів їх розорвати, ніколи не втрачали зв'язків з народами Русі, з згодом з Україною і Росією, зберігли свою мову, культуру та звичаї. До них протягом століть прибувалися угорці, які займали південні райони, басейн верхньої Тиси. Кілька століть тривала колонізація Закарпаття німецькими переселенцями. Переважно це були гірники, металісти, деревообробники, будівельники. Вони поселилися навколо міст або у районах розробки лісів, видобутку солі, розвитку металевих промислів. Волоська колонізація зумовлювала інтенсивним розвитком тваринництва, лісових промислів. Постійним були спливування русинів словаками — через спільність господарських процесів, близькість культури. Проникало сюди з-за Карпат немало поляків і візагаль галичан, що осідали у горах. У місцях осідання бубав, ще і сьогодні жителів Верховини називають поляками. Починаючи із XVII ст., на Закарпатті інтенсивно переселилися євреї, особливо з тої ж Галичини. Чимало було на Закарпатті вірмен, греків, які займалися домашньою тваринною, ремеслом, зокрема ювелірною справою.

Що було характерним для життя різних національностей — дружба і співробітництво. Іван Бігунець наголошує, і з ним погодився всі, що в історії Закарпаття не було міжнаціональної, ні мікрорегіональної ворожнечі. Відомо, що Європа кипіла єврейськими погромами. Це особливо характерно для Польщі, України, Апендинської Росії, Франції, фанцистської Німеччини. На Закарпатті дослідники цього не зустрічали, хоч у містах в 30-х роках євреї становили від 25 до 30 проц. населення. Німецьке населення Закарпаття в більшості трималося осторонь фашистських організацій і нікому із жителів області не погрозувало ні виставками, ні підпалами. В умовах гортістської окупації більшість угорського населення з повагою продовжувала ставитися до русинів.

Після визволення краю в жовтні 1944 року національні меншості з розумінням поставилися до вимоги трудящих воз'єднати Закарпаття з Радянським Україною. І не випадково: це не була зрада національних інтересів з боку угорців, словаків, румун чи німців, а вияв бажання спільно жити на закарпатській землі з її корінним населенням. Представники національних меншостей брали участь у роботі Першого з'їзду Народних комітетів Закарпаття, який провадив 26 листопада 1944 року в Мукачеві й ухвалив Маніфест про воз'єднання й підписи стоять під цим історичним його документом. Треба врахувати тут не лише національний, але й соціальний аспект. В уязі закарпатців Країна Рад була ідеалом для трудявників усіх національностей: тут і землю дають селянам і заводі робітникам, і свободу всім національностям. Так говорили про життя в СРСР комуністи протягом 20-х років, так говорили й ті, хто побував там у 30-х роках на навчання. Сила цього навіда перемога СРСР над фашизмом.

На засіданні комісії було порушено питання про воз'єднання з УРСР. На горнічак обласної преси останнім часом з'являлося чимало статей, зокрема

Декларація Товариства карпатських русинів, у яких ставалися під сумнів правомірність позакрапання. Виступав чий Василь Магаріта, як учасник тих подій, розповів, що на цей шлях не потрібно було «штовхати жителів Закарпаття», не чекати й «вударих вказівку Л. І. Брежнєва». А. З. Мехліса та ін, ко-

гір, то домінувала точка зору: історію Закарпаття не можна уявляти без історії Галичини, відомо, що відбулися об'єднання, переселення. Ваені Галичини подавали допомогу Закарпаттю, а в свою чергу вихідці з краю пішли працювали і сьогодні працюють у наукових закладах Львова. Звичайно, думка Василя Зна-

потрібно враховувати теж...
витуку різних національностей...
тати трьох перенісв на...
таку картину...
1959 р. 1979...
україніці 74,6...
угорці 15,8...
0
0
1
1
0

Вічнозелені галузі

трі очолювала ідеологічну роботу 4-го Українського фронту, як про це дехто думає, бо ідея воз'єднання йшла із глибин сердець трудящих. Що цей рух у краї був повсюдним, показав проф. Михайло Бодяжар, який останнім часом працював в архівах Праги і знайшов нові, важливі документи.

Окремі аспекти воз'єднання, а також формування і розвитку української ідеї на Закарпатті порушували у своїх виступах доцент Юрій Балага та Василь Зінгалов. Дух українства був досить поширеним на Закарпатті, особливо завдяки діяльності товариства «Просвіта», значної частини творчої інтелгенції — поета Василя Гренджі-Донського, Юрія Боршоша-Кум'ятського, Федора Потунника та інших. Та непереречна з той факт, що більшість населення вважала себе русинами і тинула до свого кореня Русі-України, сподіваючись не втратити свою мову, культуру, побут. Товариство карпатських русинів сарваєдливо твердило, що в раді міжнародно-правових актів 20-х — першої половини 40-х років русини визнавалися за окрему національність. Шкода лише, що забувають дослідження ряду визначних учених та й документи уряду УРСР, де русинів вважають частиною українського народу. Правда, на наш погляд, пролягає десь посередній між двома тоном зору: русини є самостійним етнічним організмом, який був і залишається частиною українського народу.

Було б несправедливо відкидати думку, висловлену керівниками Товариства карпатських русинів про те, що в листопаді 1944 р. прокламация воз'єднання УРСР на Закарпатська область, а головошена суверенна держава — Закарпатська Україна. Отже, йшла мова про воз'єднання двох республік, двох держав. І в тому, що у складі УРСР від 22 січня 1946 року Закарпаття стало лише областю, не суверенним державним організмом, вни трудящих немає. Іх про це не питали, а робили вестак, як хотів. Видають перші документи — особисті посвідчення, тимчасові паспорти, же записували в них русинів русинами, а з 1947 року всі стали українцями. Й, правда, не вважали, що від цього акту населення краю втрапило багато. Така думка була б помилковою. Український народ — це один із великих і словних народів Європи і світу. Та самовільні акції не робили честі державним дічам. Ігнорування русинської культури, мови і побуту збіднювало українську національну культуру.

До речі, в ході дискусії виникло цікаве питання: чи українська ініція сформулувала, чи цей процес тривав? Більшість виступаючих вважала, що він не закінчився. Разом з тим учасники наради відкидали думку представників громадських організацій, окремих депутатів УРСР, які в кожній дії на захист українства вбачають прояв українського націоналізму. Ми повинні відкидати крайності, та й не впадати в ейфорію повсюдного поширення націоналізму на Україні. Це лише шкідливі сиріви перебудови, стабілізації життя.

Учасник дискусії доцент Василь Зінгалов доводив, що на Закарпатті має місце антиукраїнізм, особливо виступи проти заїжджих галичан, які намагалися «пробудити закарпатців» від завання, що населення краю, понадміне 80 процентів — це вихідці з Галичини. На цьому ґрунті розгорнувся живий обмін думками. У підсумку зійшлися на тому, що землі загрози українцям у області немає. Дуже влучну думку висловив голова Товариства угорської культури Шандор Фодов, що може, хтось і каже про старців Закарпаття від СРСР, але не реально, і такі люди не творять і не можуть творити політики. Подібна вимога — безглузда.

Щодо дії так званих емісарів із-за

галова щодо кількості переселенців дуже перебільшена.

Наскільки можна судити із загальної обстановки, населення області вітає розширення зв'язків із Галичиною, але дійсно засуджує тих заїжджих емісарів, які видають себе за дужі вникаючі учасники, а місцеве населення — вважають сліпоюми, баїдуужим до політичного і національного життя. Усі вони на місцях надто приміолоїтні, притнуть і вказати владі поглядом, а якщо хто не вступає з іншою думкою, чуні одне: «Ганьба! Геть його з трибуни!». Вважаємо, що наші закарпатці і політично, і національно свідомі, тому спільно з усіма трудящими Галичиною, всієї республіки боротимуться за утвердження суверенітету України, але на поведу в різних крикунях не йтимуць.

При розгляді національного питання на Закарпатті було б ґришно не бачити великих зрушень у цій справі за 45 років Радянської влади, про що говорили, наводили факти, і кандидат історичних наук Василь Керевичин, і письменник Юрій Керекеш, і голова ТУК Шандор Фодов та інші. Це проявилось у відродженні української культури, в розвитку культури угорців, румун, у загальному національному прогресі. Створилися умови й для розвитку російської національної культури.

Проте і «блжих плям» у національному будівництві масою немало. Виступаючі вважали, що обласна Рада народних депутатів, уряд УРСР в 1945—1946 рр. безвідставно закрили всі школи з німецькою мовною навчання, які були в кожному населеному пункті, де жили німці. Перша середня школа з угорською мовною навчання була відкрита лише в 1952 році: досі панувала тенденція створювати російські та українські школи для угорського населення. А кафедру угорської мови і літератури в університеті для підготовки вчителів для угорських шкіл створено ще через десять років — у 1962 р. Довго роздумували: потрібно це чи ні? З румунами винили протистіє: в один прекрасний день оголосили їх модавлявцями і асе переселили на молдавську мову. Розвитку культури заважали повсюдні масові репресії. Велика частина книжкового фонду знищили лише через те, що книги видавалися у старі часи, часто реалістичним індивідуалістами.

Потім з кожним роком на Закарпатті, як і по всій Україні, поширювалася русифікація. На думку виступаючих, іроруду роль у цьому відігравали державні установи, партійний апарат, де вся документація була переведена на російську мову, робочою мовою теж стала російська. Спринило цьому й будівництво мовних промислових підприємств, не зв'язаних з профілем економіки Закарпаття, на які запрошували з Російської Федерації або русифікованих областей України і спеціалістів, і значну частину робочої сили. У школах створювалися нерівноправні умови для вивчення рідної і російської мов. Та й мережа шкіл розгорнулася нерівномірно для всіх національностей. В Ужгороді, наприклад, одна середня школа припадає на 3,4 тис. росіян, а одна українська — на 81 тис. українців. До речі, в містах області тривалий час не було дитячих дошкільних закладів з угорською мовою.

Викривлення в галузі національної політики чітко проявилася в кадровій політиці. Угорське населення становить 12,5 процента жителів області, але серед керівників обласної Ради й виконкому кілька десятків є однією особою — Бертоло Моллар. Угорськ за націоналістично не був секретарем обкому Компартії України, головою або секретарем облпрофради і т. д. Українцям, уродженцям Закарпаття, не довірялися такі пости в області, як голова КДБ, частот змінювали їх на посадах прокурорів і т. д.

При вирішенні національних проблем

- + Питання, що хвиля час
- + Населення краю
- + Скільки земель треба
- + Що до дискусії в заг

УКРАЇНАТТИ

Не дивуйтеся, це питання не викоринте, Згадаймо — німців досі торія Української республіки. Ініція Ук сформувалися лише у 1954 році, у г з її історичних регіонів: російської, Н шлях, на якому виникли і інші іси лізувалися особливості етнічними цілісно — економічного, культурні зем мовного характеру. Вати землі, заз прикладом, Донбас і Закарпаття. Ділля і Слобожанщини, Галичини, тавчури, Волині і Приазов'я, Ново Укр же і Чернівеччину. Навіть мовознавц оном актою, що приналежності, національного українського етносу мав іконст а навпаки, з метою його збіднення пр зміцнення, передрбачач надале буде юих автономних прав, які б чинилися і місцеві особливості різних землі. іни.

Доречно також нагадати, що в минуліх двох десятиліттях федеративний влад сесту гілками три (СРСР, Чехословаччина і Югославія) побудовані за принципом ознаками, одна (Нідлі) — це потр мк, а решта — виключно згідно їх національним. Причому складові федерації мають найширші права.

ЗАСІДАННІ

Як ми повідомляли, розгорнувся Ра татів Михайло Воловчук запевнив значне питання, поставлені в Декларації ру у малому залі обласного виконкому і голови робочої групи, доповідав про важких проблем сучасного становища в с говорили начальник управлінської рило Верес, голова Товариства І. Г Чуча, голова Товариства українців В ступини голови правління Інституту М Товариства карпатських русинів відділу обкому Компартії України.

На основі пропозицій, висловлені обм чено коло питань соціально-економічн еографічного аспектів проблем, над цювати група.

У засіданні групи взяли участь членів гія Устин.

ЧЕШЕ МАТЕРІАЛУ
ПРОФЕСОРА
ІВАН ГРАНЧАКА
ПРО АВТОНОМІЮ
ЗАКАРПАТТЯ І ПРОТИ»

ЗА УВАГИ НА ПОЛЯХ

З'єднання краю з Радянською Україною... Далі прокоментовано слова із одного документа Компарті Угорщини про «права неугорських націй на самовизначення, тобто визначення права на возз'єднання із сусідніми державами»... «Визнавалося право українців Закарпаття на возз'єднання зі своєю матір'ю — Радянською Україною».

вага багато статей про Радянську Україну, про життя і боротьбу трудящих Західної України й Північної Буковини. На сторінках газет друкувалися статті, в яких акрировалася брешня твердження реакційних буржуазних ідеологів про те, начебто українське населення краю не має нічого спільного з усім українським народом, що воно становить окрему «русинську людність».

ми хотіли би зупинитися на одній позиції його статті стосовно тих часів, свідомості яких був її автор. Він пише: «Я, як історик, на жаль, врівні тому, що на Закарпатті повністю розвалено національне питання. А тим часом переслідувала українська культура, знищувалося все, що нагадувало про добрі традиції русинів, неповоїнцінних і непадінних аваніалих угорці, словаки, румуни...»

рони (з початку XVIII ст. до 1918 р.), чеські капіталісти (1939—1944 рр.). Змінивалися зазят країю, але незмінно залишалася політика поневолення — нещадне соціальне, національне і політичне гноблення, хижацьке використання природних багатств» (с. 6).

національності Закарпаття треба автономію тепер! Для угорців! Для румунів! Бт хіба можна ставити питання про автономію того корінного населення Закарпаття, яке Гранчак ще у 1981 році називав українцями... У 1976 році І. М. Гранчак андав збірку статей О. Борканюка. У примітці до статті «Хто ми такі і куди налегимо?» упорядник зробив примітки, які слова, речення, абзаци викреслював цензура Буржуазної Чехословаччини. Було викреслено такі слова Борканюка: «Наш народ належить до української нації, яка пригноблена польським фашизмом Пилсудського, румунськими боярами, чеськими імперіалістами, але більша частина якої вже визволилася з ярма російської і своєї буржуазії і має свою державу — Радянську Україну».

ТЕЦЬКУ РЕСПУБЛІКУ

У тим часі... територіальні утворення... Така постанова... особливо його друга частина, нашою з...
...але знаємо і те, що Закарпаття...
...і Глухою провінцією в очей пенія з Відення...
...і Києва, бо зараз ніщо не може гарантувати...
...не буде замінений іншим.

Крпатами! А оце діяння ще й претендент у президенти аванди зі Львова ототожнює область Закарпатську з Угорською... Сказавте, це дрібниця, Дрібниця, але ж неприємно. Бо ж і виходить, що із Закарпаття до бога високо, а з Києва і Львова до нас далеко.

...я області дружиною сім'єю проминають представники понад 30 націй і народностей: українці (70%), росіяни (3,6%), угорці (14%), румуни (2,4%), словаки, німці, білоруси і т. ін.» (с. 28).

можне, хоч це мало б змогу подолати наші злидні. Якщо стане багатшою одна область (регіон), друга, тоді багатшою стане Українська держава, а не навпаки. Люди рвуться до роботи. Дайте їм можливість вільно потрудитися. А держава не забуде і не забаритися своє засті.

Іван СЕНЬКО.
...можливо, що працю не згадає і зрештою боротьба за автономію!

РЕЗОНАНС

МИ — ЗА НАРОДОЗНАВСТВО...

слугів писали, адже література не м світі для пан писався.

Світ мій «слугів» граба праву змаг... Се чиста річ, а що скорше не на- тому лиш те причина, що не най- човани, сміливий, котрий би світа вкочма з нашими справами і обста- ми, так як сунь. Я певний, що коли книжка вийшла би у світ, особливо маляр, он самі б вимагали б пра- тити руської мови, над російське. Бо — кождіс, що добре серце має, вже з готовий минуть го нещасну, неспо- дорогу, котра нас до тепер веда тільки справях, у справі народного йти, а готовий не лишій, спосовні- шиха пристати. Лиш діло ще не отовлене. Приготовити сей пуп служити та книжка, котру я тепер даю, і під заголовою: «Крива полі- патріотизм і Русини Угорській» — у вже під друкою. Розумієш, не хвалити будці то книжка моя пе- някна всі стани наші нещасні. Я тили буду, коли мому бачити, що неса буде від сна те тіло, котре від окія спить, божаємо спить; тіло, а малярє за готантами тітулюють.

Бувковині полунча ч. 33-37, 41-44, 3. Коли не можна було, щоб комп- ні числа полунчи, прошу бодай ч. 30 тати, в котрім говориться про нас. Прошу також і на шлейфних вице ане місце положити (замість ст 50vb Sopron мегує лиш ол 50vb).

Ваш покійний Г. СТРИПСКИЙ. 15. III. 1897.

АКТОР!

коли прочташ, що Пан ред. покля- не на твою роботу. Я з вишійшою по перекладу ті твори, які Ви мені чите. Віже малярі знають крім те наведених письменників, Франка, або рекомендацій, яку надає газе- Видарети! Ніяк не повістаєш Фр- у науку Гринька, можна споді- ь, що зацікавились вже малярі з ою літературою. Попрошу Ва. Па- актора, визначити мені, як пишете, а більше повістей вашої літературн- місь, також між тими й Ви свою Деве ред. Думкаю, що не зроблю говніть, коли Вас на се пропору? всі свої дні любить, але все така на дитина, котру найліпше по- лестиць, а з самого себе знаю, що і многи своїх повістей, будете годні з, за найбільшою визначити. Велими жось, що Ви, Пане ред. дали мій на- присуджались Вам, вашій літерату- ляряз Желехівського маю, з тим якої зупини буду мій зробити пе- д.

втеї мни добре знакоий, мому ати, добрі друзі! есмаю, а вже йому писав, але неваж його адреса, та о ред. Keleta писав. Теперж дя- Вам за адрес, знов написав йому. рчї часті нашої полеміка вже пе- ав і прислав до порелена на руки нашока.

корювало Вас шіро.

Габард СТРИПСКИЙ, сл. філозофія. рукоюе листи могою оригіналу.

зависа графа Шенборка; твар — Фого Микола СКАЛИНИ.

Добру справу, сьогодні вкрай необхід- ну, зробила редакція газети «Новина Закарпаття», опублікувавши історичну працю вченога-практика Ужгородської СШ № 1 ім. Т. Г. Шевченка Юрія Муд- рого «Наш край — наша історія». Ми, вч- тиві історії, одержали прекрасну мон- ієльність використовувати на своїй уривок систематизований, глибоко аналітичний, науково обгрунтований матеріал з істо- рії отчого краю. Нині ми нарешті про- зрівали і запитуємо себе: хто ми! Де наші джерела? Чи ми дітні Які наша культура, мова, звичаї?

На всі ці запитання відповідає головний предмет духовності — краєзнавство, який виконає розділи з історії, географії, літератури, фольклору, матеріальні артефакти, музеї, бібліотеки тощо.

Я не побоююся висловитися від імені вчителів області і вкати на себе відпо- відальність за якому негачного введен- ня народознаства як окремого пред- мета навчального курсу, бо значення його у вихованні підліткового покоління неочініає. Ми ж лише тепер заду-

муємося, кого ми виховуємо — патрі- отів, гідних дітей своїх гідних батьків, а чи робота бездуховних, бездумних, робочу силу суспільства. Адже наші учні більше знають про Крн і Дал- ьні Схід, мовляв історію Африки чи Латинської Америки (хоч ці знання ніто ме заверпує, людина має бути гар- монійно і широко освічена) аніж істо- рію рідного краю, його народу, його традиції.

Мені здається, що сьогодні настає час опинити у різних царинах краєзна- вства не тільки для учнів, а й для дорос- лих. І особливо уваги заслуговує істо- рична його частина. А для здійснення цього завдання потрібні підручники, ме- тодичні розробки, посібники. Тому й цінуємо «Гіллан-кошпелети» уривка з і- сторичного краєзнавства, розроблені учителем Юрієм Мудрою і опубліковані редакцією. Викладений у них матеріал дає смислову зв'язку з питання соціально- економічного, політичного і культурно- го розвитку нашого краю а цей період. Публікація підготовлена відповідно до

навчальної програми з історії УРСР та СРСР, тому нею успішно можуть корис- туватися учителі області. Воно наліп- сано доступно, цікаво, отже, легко сприймається учнями.

Проте цей матеріал може становити окрему книжку, тобто може стати тм підручником, якого нам не висгачає сьогодні. Тому переконаний, що впові- дливо віддрукувати його як навчальний посібник у нашому авдиторії.

Від імені колег висловлюю шіро дяч- ність за публікацію цього важливого історичного матеріалу і вірю, що вона буде продовжена, адже сам автор по- відомляв про свої розробки історії краю до 1939 року. А це, погодяться, дуже складний і надзвичайно цінний підручок часу і історії Закарпаття.

Успіхів вам на творчій мнї, шановні журналісти «Новин Закарпаття», дяку- ємо за підтримку добрим починням. Михайло ПІЛЬНИК, ний школи Винogradського райо- ну.

ЧИ ПРАВИЛЬНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВИБІР?

Доля нашого краю на крутих поворотах історії, як правило, вирішувалася без участі народу, що його населяв. Завжди знаходились близькі чи далекі «благі годінники», які приносяли собі право вирішувати долосні питання на- шого життя без нас, прикриваючись, як фіговим листком, так званим волеянв- леним народом. В цьому зв'язку, як на мене, не все гладко і в нашому пово- неному статусі. І це в матеріал для до- слідження істориком і юристам. Адже Радянській Союзу визнавав Чехословацьку Республіку з роки війни в кордонах, які були до монархської змови, і жодних територіальних претензій не пред'являв. Але, як мені бачиться, позиція ця зміни- лася з наближенням фронту до кордонів Чехословацької держави. Чи ішим мо- жна пояснити факт неадекватності на території Закарпаття військ Чехосо- вавського корпусу Л. Свободи і чи- нешня нерешт? Але істановлення ад- міністрації Чехословацької Республі- ки в краї. На мою думку, і І-й з'їзд На- родних Комітетів, що відбувся в Мука- чеві в листопаді 1944 року, не був пра- вомочним вирішувати історичну долю нашого краю, якщо врахувати, що лар- гентами на цьому з'їзді були такі «бор- ці» за свободу народу, як Брежнєв і Мехіс. А таке право належить тільки народу який шляхом референдуму під міжнародним контролем може визначи- ти свою долю. Але що було, то було. Історію назад не повернеш.

Більше того, я схилився до думки: який такий референдум було проведено в 1944 році, то в тих конкретних історич- них умовах і при тому настрої народу ми опинились би, мабуть, там, де єсьмо тепер. Але це як ніяк не ставить під сумнів право кожної людської генерації

встановлювати собі таке життя, яке во- ни вважають правильним. А вже зміни- лось з того часу майже два покоління жителів Закарпаття, і ми повинні кри- тично осмислити пройдений шлях — за майже 47 років і зробити правильний і- сторичний вибір. Це наше право, це наш обов'язок перед прийдешніми поколін- нями закарпатців. В цьому зв'язку до- цільно споминати недавню рефе- рендуму про долю Союзу РСР. Незва- жаючи на масовану пропаганду в нашій пресі, на радіо і по телебаченню на ко- ристи Союзу, Союзу, яка доходила до історичних заклалися і залучувала простого люда висякими білами в разі розпаду Союзу, більшість жителів на- шого краю в цілому висловились проти Союзу. Про це красномовно свідчать результати референдуму, згідно з яким з 842159 громадян, котрі мали пра- во голосу, за Союз проголосувало 416456, що менше половини. Адже не дова- лись сумніватися в тому, що виборці, які не взяли участь в голосуванні, по- дала доля Союзу байдужа. А якщо віддати військовим, то процент голосів за Союз ще зменшиться. Мало демокра- тично в тому, коли питання, бути на- шому краю в Союзі чи ні, вирішувють тимчасово перебуваючі тут військові. Отже, на мою думку, населення нашого краю зробило невдалий вибір. Окре- мо хочеться розглянути результати ре- ферендуму по районах. Тут кидается у очі той факт, що найбільше прихиль- ників Союзу було там, де найбільше лю- дей виїжджало на заробітки за межі об- ласті. Це, перш за все, з Тячівського, Хустського і інших районів. Заробіток пропаганда переконала, що в разі роз- паду Союзу їм ніде буде виїжджати на заробітки та продавати яблука. Цей

тезис далекий від дієвості. Достатн пригадати, що ні наші батьки, ні діди не їздили на заробітки на Схід і не вмирали з голоду, як у Союзі, і, зокре- ма, на Україні. Та й вихід з Союзу аж ніяк не означав би припинення взаємо- вигідних зв'язків з його регіонами.

Режим, наважений нам, розірвав ба- гатовікі зв'язки населення краю з сусідніми країнами Європи і не тільки з ними, що об'єктивно наважало, нам великої шкоди в усіх сферах життя. Та й заробітчанство не є тим благом, якого нам намагаються представити його офіцій- ні органи влади. Чи не тому ніде не публікуються статистика, скільки наших людей повертається у гроб, скільки каліками, скільки дітей лишається сирот- ами виснажко розпаду сімей і скільки заробітчан дегрдує, перетворюючись в алкоголіки? Наші вчителі мало що роблять, щоб позбутися заробітчанст- ва або, принаймні, зменшити бідні, які воно несе людям.

Окремо варто зупинитися на порівня- нь високим проценті прихильників Со- юзу в Бергівському районі. Тут, як мені здається, чимала заслуга радикаль- но настроєної частини наших демо- кратів, які дали поставити сумнівають нашому угорському населенню: чи не стане ім гірше в разі розпаду Союзу, ніж є тепер?

Висловлені тут сумніви і думки, вра- жаю, не всіма сприймалися однозначно. Що ж, сподіваюсь, наші громадяни спо- кібно і вважено висловлять з питань, яких тут торкнувся. В одному, думаю, погодимось усі, що проблема є.

Митро СКРП, інженер — будівельник. Хуст.

ПРИЙНЯТА РЕЗОЛЮЦІЯ

У Мукачеві відбувся мітинг, організо- ваний Товариством карпатських русинів. Його відрив голова міської ради ТОВА- риства Матай Попович. Потім виступила голова обласної ради Василь Со- ска, голова Свалявської районної організації Іван Талабінка, член Мукачевської районної організації Ірина Котурбач, голова мюлодійкої секції обласної ор-

ганізації Товариства карпатських ру- синів Василя Заяць.

На мітингу прийнята резолюція, в якій наголошується, що в наш час, як і в попередні роки, в краї зберігається тен- денція духовного закріпачення русинь- кого народу, не визнається його історія, мова, культура, активізувались спроби його повної денационалізації і асиміля- ції. В резолюції обласною Радою наред-

Ще не встигло висловити чорнило на державному Акті про незалежність Ук- раїни, а на Закарпатті все голосніше роздається голос за відокремлення.

Спочатку мова йшла про автономію, а тепер вже за створення Підкарпатської республіки. Дало життя ній авантюрі Товариство карпатських русинів.

В неадію в Мукачеві русини під ро- сійськими триколірними прапорами про- вели мітинг, на якому говорилось про тяжке життя народу Закарпаття.

Говорилась також, що русини є єдиними представниками і виразниками волі закарпатського народу і тому треба за них віддавати свої голоси на виборзах.

Русинство і незалежність

Що найбільше обурює мене, то не резолюція і звернення, заздалегідь при- готовлені від імені всіх учасників мітингу до українського парламенту. Яке право мали учасники мітингу ануштати від мого імені? Вони запитали мою думку? Ні, не запитали.

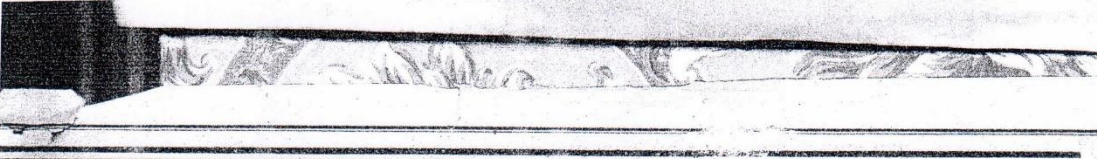
Мітинг закінчився, але люди не роз- ходились, продовжували висловлювати свої думки. Я підійшов до однієї із груп, де стояли активісти русинів. Тут середніх років мужичин переконував се-

воголового співрозмовника: «Ви зропу- майте, більше такого моменту не буде. Союз розпадається, Україна оголосила Акт незалежності і ануштала договір 22-го року. Значить, автоматично стлі не дієсним Акт вступу Підкарпатської рес- публіки до складу України 46-го року. Ми не маємо права ітратити таку мо- жливість».

І тут мені все стало зрозуміло...

О. ЛУЦІВ, Мукачеве.

РЕЗОНАНС

ЄДНАЙМОСЯ В ЄДИНІЙ УКРАЇНІ

Вже стало модною на деяких міських, особливо в західних частинах України, називати Закарпаття. Не став винятком і м. Виноградський. Не став винятком і м. Виноградський. Не став винятком і м. Виноградський.

Але, другі, автономія для кого і від кого? Закарпатці - русини - українці (абсолютна більшість населення краю з гордістю себе називають саме так і від назви «українець» не відреклись) є часткою одного народу. Згадаймо слова Духновича: «А за горани — то не чужі, а свої». Та й мова і ніс — одна, як на всій Україні.

Михайло ЛАВРІВ, юрист юридичної фірми «Вікторія», м. Ужгород.

ТЕЛЕГРАМА

Ужгород, пл. Леніна. Редакції газети «Новини Закарпаття».

Мешканці Великого Бичкова глибоко обурені Декларацією про автономію статусу Закарпаття. Протестують проти авантюрного проекту створення авто-

номної республіки. Бажано жити у соборній Україні.

Прийнято на спільних зборах великобичківських осередків Руху, Просвіти і представників громадських колективів лісокомбінату, лісогосподарства, колгоспу, СШ, школи-інтернату, 14 серпня 1991 р. В. Бичків.

ВІД РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ ДО РОЗВИНУТОЇ АВТОНОМІЇ

Прому не думати, що я зовсім проти автономізації. Я не ретроград - великодержавник, просто я хочу реально дивитися на світ, на нашу проблему, бачити реальний шлях її вирішення і не хочу більше ніяких соціальних революцій в ім'я світлого і прекрасного майбутнього, які потім потрапляють у свідомість.

Історія краю свідчить, що прагнення народу, які населяють Закарпаття, завжди зводилися до придання чього краю до тієї чи іншої суверенної держави. Це прагнення таке ж природне, як прагнення дітей бути ближче до своїх батьків у надії на захист у разі лиха.

Як же мене, проблему вирішення національно-державних та багатовікових національних меншостей, про які згадується в тексті Декларації. Та було б помилково вважати, що при зміні статусу Закарпаття ці проблеми самі собою зникнуть. Ні. Просто тоді поміняються місцями представники державної національності і національних меншостей.

А коли входить із поняття «автономія» як єдиної складової з автономії культурної, економічної, соціальної та територіальної, то визначальною буде автономія економічна. На жаль, ще жоден економіст не зробив глобального економічного і футурологічного аналізу дальшого розвитку Закарпаття і виробничих відносин.

територіальної, то визначальною буде автономія економічна. На жаль, ще жоден економіст не зробив глобального економічного і футурологічного аналізу дальшого розвитку Закарпаття і виробничих відносин. Була, звичайно, спроба зробити такий прогноз на межі 89-90 рр., але й вона не була доведена до логічного кінця через низький індекс індексу проблем і переліку політичну ситуацію. Ідея створення зони спільного підприємництва, а потім зони вільного підприємництва, висунута обкомом Комуністичної партії і прийнята обласною Радою народних депутатів у грудні 1990 р., також не має фундаментального футурологічного аналізу виробничих відносин по ряду глобальних питань, зокрема інтересу світового капіталу до Закарпаття і нашого розуміння мислять Закарпаття в світовій економіці, а отже, відсутності економічного механізму регулювання інтересів підприємства і захисту інтересів населення як надійного контролюючого органу.

Зміна форм економічних відносин при переході до ринку приваде і зміну форм територіального управління. У цьому питанні також нема певного футурологічного аналізу. Усе вище сказане свідчить про передчасну постановку питання «про державно-юридичного статусу Закарпаття як автономної республіки» у складі України. Однак, необхідно добитися зміни статусу самої України на федеративну республіку, де окремі регіони матимуть певну національно-культурну, економічну, соціальну і внутрішньореспубліканську самостійність.

Олексій ФІЛІПОВ, м. Мукачеве

ХТО ДОЗВОЛИВ?

Хто дозволив від свого імені, бо в маленька клітина великого українського народу, споконвічний житель гірського карпатського села, писати декларації з вимогою про так званій автономній статусу «краю? Ми ж споконвічні українці, історична наша назва русини, маємо в своїй державі і нашу долю зв'язану з долею народу України. Ми не маємо самолюбства, майбутнє ж залежить від нас самих.

Уявляю собі, що до Вилок зібрався великий сесійний сіл на ярмарок, і до нас уривав їх більше десяти тисяч, і вирішили скласти Декларацію про автономний статус Закарпаття. Декларація значима. Де ж її вимагати, чи вимагати, чи брати на себе відповідальність вирішувати долю Закарпаття? Хто воно!

Представники нашого народу з усіх кінців цієї землі: болюхівці, лішківці,

хто як міг, добірались в грудні 1918 року до Мармарошського Сигета, а в січні 1919 — до Хуста, щоб сказати, що ми такі і чого хочемо! Це повторилося і підтвердилося в Мукачеві 26 листопада 1944 року.

В редакції «Новин Закарпаття» відкривають заїву полеміку. В період демократизації, полярності думок, реально читачам Вилку газету, приходить констатувати, що в редакції немає власної позиції. Позиція мусить бути чітко усвідомлена і її потрібно дотримуватися. Інакше вийде політичний хаос. У газеті доведеться друкувати не тільки «винощій» декларації, а, можливо, й «вісній», солотанські, синеверські, воловецькі, порохішківські, чинадівські, мужітські, дубриницькі...

Василь СКРИПКА, Рахівський район.

ЖИТИ У ЗЛАГОДІ

Нещодавно в «Новинах Закарпаття» було опубліковано звернення до Верховної Ради України та обласної Ради про надання Закарпатській області статусу автономної республіки.

Якої саме автономної республіки — не вказано! Що це має бути: Закарпатська Україна чи Закарпатська республіка? Це — по-перше. По-друге, Україна ще не добилася суверенітету, а Закарпаття, вірніше, деякі ділячі, заважають імпортувати руть до влади. Тепер існує Закарпатська область, а керівники хоч відбавляй. А якщо буде автономна республіка, то іх кількість збільшиться, думаю, втричі, і получатися так, що високим керівництвом республіки буде більше, як простого люду.

Що нам дасть автономія! Те, що дала Криму! До створення Кримської республіки, як і в Закарпатті, обіцяли золоті гори всім, а от досі немає жодної української школи. Утиск терять і татарське населення. Чи не такої автономії хочуть і на Закарпатті!

І чи стаметься так, що маленька автономія Закарпаття поділять ще на менші автономії, і почнеться кривавий розбрат? Я чомусь цілком впевнений, що так і буде. То чи не краще об'єднатися і згуртуватися ще тісніше і добитися не паперового, а справжнього законного суверенітету України і жити в мирі, добрі та злагоді!

Володимир ЗАПІЛТНОК, м. Ужгород.

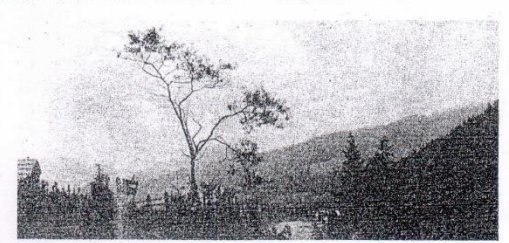
А МЕТА ОДНА

Про автономію Закарпаття мова йде з 1919 року. Боротьбу за неї, як правило, вели русинські автономні партії. Я нещодавно не чує, щоб за автономію вступали інші національності, що проявляється на Закарпатті, так як і тепер хочуть, щоб інші національності вели боротьбу за суверенну Україну. Бачу в цьому те, що теперішня лавина русинських горні в своє русло всіх українців, що всі національні меншості матимуть можливість брати участь в управлінні державними і громадськими справами.

державними органами керують тільки українці, а інші національності дивляться на це тільки через пліт. Та чи правда це? Народ бачить все. А я бачу у цьому ось що. Мета «автономію лавини» відірвати від України Закарпаття: спочатку нехай буде автономія, а потім подумують, куди краще прикличуть: до Будапешта, як робив це А. Бродий, чи до Брестлітви.

Закарпаттям не потрібно нікої автономії, нам треба суверенну Україну, яка забезпечить національним меншостям всі права, що вказані в Декларації.

Юрій МЛАВЕЦЬ,

Той короткий звіт про зустріч Павла Роберта Магочія з колективом редакції нашої газети («НЗ» за 2 лютого) «Радіо Свобода» ерозекламувало оперативно й однозначно. Знайте: мова, Рух, Товариство української мови та інші демократичні організації на Закарпатті відмовилися від зустрічі з лідером русинських сепаратистів американському професору Павлу Магочію, а газета обласної Ради «Новини Закарпаття» надрукувала літерю з «батьком» новоствореної нації, яке прикрашають п'ять його фотознімків. Отож публікація в газеті свідчить про її антиукраїнську й антинародну позицію («НЗ» за 6 лютого). У наступній передачі «Радіо Свобода» заявляє: активісти українських демократичних організацій вважають, що «Новини Закарпаття» проважують русинський сепаратизм («НЗ» за 13 лютого).

Вірні своєму кредо стосовно публікації матеріалів, вилучених в яких думки можуть не співпадати з позицією редакції, відмовилося ширший світ із розмови, що відбулася в редакції.

Спочатку професор, завідувачий кафедрою української студії Торонтського університету Павло Роберт МАГОЧІЙ розповідав про себе. (Див. «НЗ» від 2 лютого 1991 р.). Звінався, що жана зацікавленість проблемою народів Підкарпатської Русі змусила його, молодого науковця Принстонського університету, звернутися до архівів...

На початку серпня 1968 року приїхав до Чехо-Словаччини працювати в архів. Став свідком введення військ країни — членів Варшавського договору. Тут і познайомився з молодим русинкою з Підкарпатського ареабило.

Далі слідкує десятирічний період роботи в Українському центрі Гарвардського університету, захист дисертації з проблем Підкарпатської Русі. Появилася бажання писати статті на дослідження, у тому числі й на Закарпатті.

У 1978 році, продовжуючи професор, ми заснували Карпатський дослідний центр. Результатом його роботи є велика кількість найрізноманітніших публікацій, вивиск журналів — шокварталянків, розриваних як на рядового читача, так і на певні кола, в тому числі й урядові.

У чому суть наших наукових розробок? В останні десятиліття XX століття держава в усюму світі — від Південної Африки до Центральної Америки і від Близького Сходу до Європи — зазнають великих змін у своїх політичних і суспільно-економічних структурах. Найбільші зміни, мабуть, відбулися в Радянському Союзі і східноцентральної Європи. Не дивно, що ці зміни дійшли й до сервінів Європи, Карпатських гір і Передгір'я, де споконвіку живуть люди, які в минулому називали себе русинами, а тепер відомі як українці. Один аспект цих змін у Карпатах стосується так званого національного питання. Сьогодні коментатори називають це вивисе проблемою русинства або карпаторусинства.

Хто такі русини? Чи це окремі народ, чи це просто етнічна група, яка становить частину українського народу? Чи мають або можуть мати вони свою окрему русинську мову, чи ми говоримо тією самою українською мовою, чи ми говоримо іншою мовою? Це питання, які, на думку багатьох авторів, були розв'язані далеко до останнього десятиліття XX сторіччя. Проте, після революційного 1989 року, стало ясно, не всі, хто живе у Карпатах,

вважають, що на ці питання є переконливі відповіді.

Я не громадський діяч, а університетський професор, який опублікував праці на українські й східноєвропейські теми, про імігрантські групи в Північній Америці і про загальні проблеми того, як етнічні групи в Європі перетворюються на національність. У цьому контексті я також друкував багато праць з різних аспектів русинської історії та культури і в Європі, і в Північній Америці. Я згадую це для того, щоб підкреслити: те, що кажу сьогодні, треба розуміти просто як спостереження людини, яка намагається слідкувати за русинськими справами в минулому теперішньому. Мій зауваження не можна трактувати як спробу почвати або впливати на ці події. З другого боку, я спробую говорити відверто й чесно, щоб показати, як вивисе суспільство розуміють люди в інших частинах світу, особливо в Північній Америці.

Як вам відомо, є чотири краї в межах чотирьох держав, де живуть русини — Закарпатті (колишній Підкарпатська Русь) у Радянському Союзі, Пряшівщині (або Пряшівська Русь) у Чехо-Словаччині, Лемківщині в Польщі і Воєводині (колишній Бачка) в Югославії. Звісно, є зможності в женті русинів, де б вони не перебували, але є й різниці саме тому, що протягом цього сторіччя вони жили переважно в різних державах.

Ось основні теоретичні питання: чи русини становлять окрему народність, чи вони — просто етнічна група, яка є відтінком іншої народності?

П. Р. МАГОЧІЙ:

ЄВРОПА НАРОДІВ, А НЕ ДЕРЖАВ

Чи можна вважати русинів окремою народністю, чи вони — просто етнічна група, яка є відтінком іншої народності?

Відповідь: за можливим винятком русинів Воєводини, в інших краях русини не становлять окрему народність. Але що важливо: вони становлять етнічну групу з багатьма спільними рисами, які характеризують їх і відрізняють їх від сусідів. Отож проблема ось у чому: якщо русини утворили етнічну групу, поділену на такі етнографічні підгрупи, як лемки, бойки, долиняни, гуцули, то чи мають вони теоретичний потенціал розвинути в окрему народність або ж сформували складовою частину іншої народності? Відповідь на обидві частини поставленого запитання позитивна. І якщо ця обставина, чи русини мають статус окремої народності чи відтінку іншої народності — ось це і є так зване «русинське питання».

ЗАПИТАННЯ. Журнал «Україна» в минулому році надрукував лист Пантелеймона Куліша до Тараса Шевченка. У листі ажितе таке звернення: милой друге, великий русине Тарасе! Далі Ольга Коблянська своєю автобіографією починає словами: я, русинка Ольга Коблянська... І ще: мова русинів Нового Саду малорозуміла нам, закарпатцям... Отож і питається: чому відкидається наша етнічна близькість до української нації?

МАГОЧІЙ. Я філолог, завжди повороро, кажучи українцям: ми rado сприймаємо ваше визнання, що і ви русини. Це ж не секрет: вони, українці, від нас відійшли, а не ми від них. Бо ж цілком нормально, що історичний корінь карпаторусинів, Підкарпатської Русі — це Київська Русь. Але якщо інші хочуть називатися інакше — то це їх власна справа.

Що стосується мови русинів Нового Саду, я вітаю вас, якщо ви хочете стверджувати, що це є якась мова модель. Звісно ж! Там мішанина зі східнословянськими та іншими діалектами очевидна. Але це водораз і доказ того, що русинство може існувати.

Із запитання випливає, що карпатські русини найбільшій до українців. Як же це до кінця погоджується з тим, бо якщо говорити про мову, то це — важливий, але не вирішальний фактор, що визначає етнос.

Кожна літературна мова — штучна. Кожна літературна мова створена, створена із чогось, якийсь один діалект є домінуючим. Літературна мова є продукт творення інтелекції. На жаль, наша місцеві інтелекції не утримувала себе подібними клопотами. Доважтву філолог те, що було створене іншими. Але теоретично літературну мову можна створити.

Але доводиться чути, що спробі створити літературну мову русинів є неможливим для такого малого народу, який є русини. Це — фальшивий аргумент. В Європі є чимало народів, якісно створили свою літературну мову серед малих бажанья й відсутності творити літературну мову. Двох прикладів зі слов'янського і неслов'янського світу вистачить: лужичани, італійці й романські Швейцарії. Я беру ці приклади тому, що, як і русини, вони були і, мабуть, надалі будуть бездержавними народами. І вони «розв'язали» проблему діалектного розрізнення створенням більш як однієї літературної мови. Лужичани, які нараховують 80 000 осіб, мають дві літературні мови: верхньолужицьку і нижньолужицьку. Романії, яких є всього 50 000, мають аж п'ять літературних мов, кожна з них, до речі, має свої грамматики, словники, газети або журнали і щільні підручники. Прикладом романії особливо цікавий для русинів, бо п'ять груп романії поділені сиряді високими горами, які, оцінаю, не перешкодили інтелекції розв'язати мовне питання на користь місцевої мови. У пошуках літературних мов серед малих народів Європи ми не сміємо забути про ту вітку русинів, яка живе у Воєводині (Бачка). Їх сьогодні є не більше, ніж 30 000, але й інтелекції створила окрему русинську літературну мову. Отож, діалектне розрізнення і невелика кількість самі собою не є перешкодою у створенні літературних мов. Літературну мову можна створити, якщо

місцева інтелекція має досить самовпевненість і бажання важко працювати. Попри все це, я не буду пояснювати, що не кожна народність має свою власну мову. Ірландці, шотландці і британці — це кілька кілька прикладів народностей, які ніколи не мали своєї мови або втрачали її. Проте русинська народність нібито не має такої, що стосується власної літературної мови, яку неможливо створити тому, що русини говорять багатьма різними говірками. Так що ж тут нового? Усі народи розмовляють різними говірками. Інтелекції якраз і має завдання переглянути й розв'язати цю проблему. Усі європейські народи — не тільки русини — ставили своє мовне питання. Вибір одного діалекту як основної літературної норми, створення міждіалектного койне або повернення до якоїсь історичної літературної форми — ось перше такий можливість стояла перед інтелекцією.

Русинські діячі також стояли перед тим питанням. У XIX сторіччі був спробований шлях до створення літературної мови (Воєводині, Панькевича, Гараба) в школах Підкарпатської Русі і на Лемківщині (Трохановського), але вони були обмежені стосовно початкової освіти. Сербської, соціологічно повної літературної норми так і не створено, як винятком русинів Воєводини (Костельницький, Кочак).

Тепер стосовно того, що русини — вітка українського народу. Щоб довести це, треба адекватно до цитат з енциклопедій та інших «авторитетних джерел». Але хіба ці поєнання — якась свята правда, в якій не можна сумніватися? У найкращому випадку можна говорити про наближення до правди, яке допомагає нам зрозуміти те чи інше соціальне явище.

Ось приклад. На думку вчених, до 1944-45 років по суті не було македонської народності. Усі видатні славісти цього сторіччя — Любор Недеделє, Ярослав Блядо, Мілон Вайнгард — погоджувалися, що македонці — це вітка болгарського народу. Така була наукова правда до 1945 року, і такою, до речі, вона лишається для болгарських і грецьких науковців по сьогоднішній день. Але я сумніваюся, чи прихильники українського погляду на русинське питання готові заперечити, що існують македонці. Якщо це так, то вони мовчазно приймають можливість, що так звана наукова правда може змінитися. Якщо не так, то деякі науковці могли б обговорити тезу, що русини — це окрема народність, так само, як інші могли б доводити, що вони — вітка українського народу. Справа в тому, що наше розуміння соціальних явищ може змінитися залежно від часу й обставин.

МАГОЧІЙ. Вони теж могли б бути окремих етносис. Між іншим, на політичні арени по першій світовій війні галицями проблема сформувати свою окрему Галицькому народу ресубліку.

Були русини — вітрахи не означали відраїтис від Шевченка або від Франка, чи від будь-якого письменника, культурного діяча.

Тому варто уяснити, що вкладається у поняття «народність». Коротко кажучи, народність — це спільність людей з певними характерними ознаками, між ними — певна територія (але не конче державність), мова, історична пам'ять, релігія і спільні соціальні та етнографічні риси. Етнічні групи й вітки народностей також часто мають такі спільні риси. Що ж тоді відрізняє народність від етнічної групи? Найважливіше — це наявність або відсутності однієї з шістьох спільних рис, а саме: історичності серед членів даної групи, що вони мають такі спільні риси і що ці риси відрізняють їх від сусідніх народностей.

ЗАПИТАННЯ. За останнє століття вивисла нова генерація людей, вихована на українській культурі, на новій авіації. Чи не є повернення до русинського відсотку назва?

МАГОЧІЙ. З одного боку, це є правда. Але то не означає, що русинська культура іше не може жити.

Візьмо для прикладу шорній фестиваль в Межилабірцях на Пряшівщині. Що вони відраїтис? А те, що народ-

на культура може відраїтис на мову діалекту.

ЗАПИТАННЯ. Але чи буде це сприяти нарощуванню інтелектуального потенціалу?

МАГОЧІЙ. Можна поставити питання і так: для чого вивисити словяцьку чи іншу мову? Або: для чого баскам у Франції вивисити у школах свою мову? Це стосується знову-таки і русинства. Можливо відповісти на це так. Уже зараз у Європі існують держави, які не мають між собою кордонів. В Європі уже є три університети, в яких назавжди вивисити виключно англійською мовою. Що це означає? Якщо людина обомується рамками домашнього буття, йому достатньо знати, скажімо, словяцьку мову. Якщо ж вона прагне бути на висоті цивілізованого світу, їй потрібні знати англійську мову, оволодіти латинкою.

ЗАПИТАННЯ. Останнім часом почастилися розмови щодо приналежності Закарпаття до Чехо-Словаччини, до Угорщини.

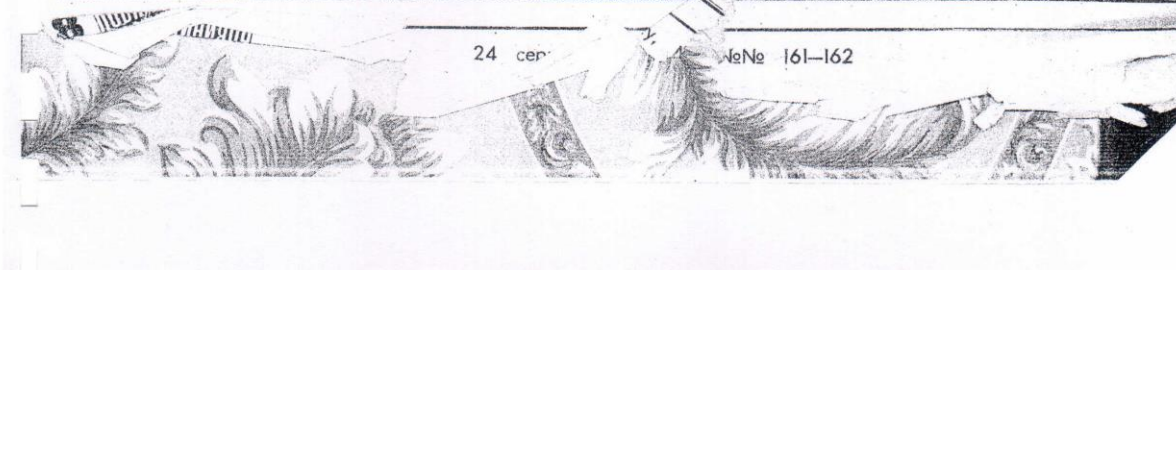
МАГОЧІЙ. Я минулого року виступав у Франції у Мюріці з лекцією стосовно побудови майбутньої Європи і проблем народних меншин. Маркет держав: Європа — територія регіоналізму. Держави як така відрізати деталі меншу роль Коли Європа буде такою, питання приналежності саме по собі впадає. Поняття державності — ознаки XIX — початку XX століття. Ми повинні думати про Європу як про спільний дім.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ. Це з точки зору Америки і швейцарського суспільства. А з точки зору, коли Україна ще не має своєї державності, а хоче повертисся з пазурів імперських структур, для неї державне утворення має дуже важливу роль.

МАГОЧІЙ. Поступ історії — це не змінення держав. Майбутнє — за європейцями.

Колі говоримо про Закарпаття, маємо на увазі, що це є складова частина України. Але якої України? Мабуть, Україна федеративна, де її специфічні території мають утворення мають змогу самі вирішувати власні проблеми. Це стосується і проблем русинства. Як себе називати, якою мовою говорити — ці проблеми мають вирішуватися тут, в Україні, а не десь в іншому місці. Знаєте, що сказав минулого року голова демократичного руху Словенії? Він сказав так: нам, словенцям, потрібна самостійність. Тільки на п'ять хвилин. А потім будемо говорити про склад нової федерації Югославії.

РЕПЛІКА. Якби ж во Україна добилася повної самостійності хоч на п'ять хвилин...

СПІЛЬНИЙ БАРОМЕТР. ПОЛЕМІКА. ВЛАСНА ДУМКА

питання, що уже не одне століття є на етнополітичному ґрунті найоптимальнішою. Чим більше ми

васильчій перед історією своєю гни і духовну енергію.

одні і наші порівнюють вишочують у домі дитя державності. Для одних, в аристократичній спільноті, пресам — це тисячолітній період зачаткових мук, бо вони перші з'явилися

ірипатті, очевидно, чи не єдиний який на шляху своїй політичній фікації акумулювала одночасно всі ті, а відповідно, і мукі політичного відомованя.

Ганський етнос передіграв Карпат і про себе лише тоді, коли, вичерпівши ресурси життєвості, антична зацита стала збоченою варою. На

одне державотворчий процес за і слов'ян Південно-Карпатського ір'я. Уже в IX столітті племена

вони і статусу Закарпаття в складі південно-слов'янських держав. Але, реалізуючи політичні устремління, молоді

королівства в католицьку сферу. З розпадом Київської Русі формувалися ряд самостійних князівств, серед яких чимале місце

Паралельно протікали животворчі процесі формування етносоціальної спільноти, яку можна назвати закарпатським народом.

ЧИ СТАНУТЬ ЗАКАРПАТЦІ ПОВНОПРАВНИМ НАРОДОМ?!

міграційних процесів, не тільки намагалися асимілювати місцеве слов'янське населення, але й самі пролиналися духовно, політично, соціально-побутово, культурно

Однак з початку XIX ст. державний процес мідризації все більше і більше втручається в цей тонкий еволюційний процес. Силим закритим від наслідків асиміляції заминалась політична ідея

Весна народів 1848-1849 рр., національно-визвольний рух в Австрійській імперії засвідчили про те, що національна ідея, процес самоусвідомлення

Чому ж закарпатці, і в першу чергу автономні слов'яни, не стали політичною нацією, чому не змогли започаткувати хоча б автономну державність? Нараді чи

Другою об'єктивною причиною, яка, до речі, і сьогодні є вагомим, буде відсутність

елементарних навиків самоврядування. Ажкі, закарпатці ніколи не мали повнокровної державності. І все ж ці об'єктивні фактори

Якщо поставити в один ряд процесі відраження або ж утворення слов'янських держав у чехів, поляків, українців, то ми помітимо багато спільного або ж ідентичного.

ний етнос, який самоусвідомив себе як окремий народ чи націю. Цей етнос прагне повернутися або збудувати державність, ставши при цьому політичною нацією. У процесі самоусвідомлення формується інтелектуальна еліта нації (політична інтелігенція), яка, виходячи з об'єктивних притягувальних культурно-політичних ідей (у

Саме на цих "дріжджах" національного розвитку і національного самоусвідомлення після першої світової війни виходили на арену політичного життя імперії формувалися Чехословацчина, Польща, Українська Народна Республіка, ЗУНР, Королівство Сербів, Хорватія і Словенція і т.д.

Чи були відповідні передумови і особливості складових компонентів державотворення для українців на Закарпатті? Однозначно ні. Слов'янський етнос Карпатського регіону, хоч і відносно численний, був некомпактний, перетинаний із іншими етносами

І, напевні, чи могла в такому контексті виникнути ідея національної державності? Навпаки, саме національна ідея (у широкому розумінні) підірвала ніжні паростки державного самоусвідомлення закарпатців.

Але ідеологічний космополітизм і політична терпимість чехословацького уряду були сприятливим ґрунтом для трансплантації у це не сформований політичний організм закарпатців ряду нових мононаціональних державних ідей.

нобічно. Російські та українські політичні емігранти і творча інтелігенція упродовж 20-30 років внесли значний вклад у розвиток духовної культури, освіти закарпатського слов'янського та й не тільки слов'янського етносу.

Останньою політичною спробою закарпатців започаткувати свою державність (Державе і державці) були події жовтня 1938 року. Коли, хоча й безнадійно

З одного боку, відсутність повнокровної закарпатської інтелігенції, її державна некомпетентність і дисорієнтованість, зокрема, провінціалізм і невдовожання "прогурської" орієнтації зводили нанівець всі дієві шляхи народу.

Можна порівнювати цей історичний феномен з тією групою державотворчих ідей, які виступили в Україні внаслідок складання Карпатська Україна — це і успіх, і надія, і трагедія одночасно.

Трагедія — для Закарпаття, яке знову стало розмоїною монетою в руках сильних політичних державних націй і яке вкотре замушено було спокуютими чужі гріхи.

Експліцитне протистояння різних національних сил на політичній арені угорської, чи прокарпатської, чи проукраїнської методично руйнувала і руйнує локальну зачатку закарпатської державності — вона неседа у собі і понинішній заряд.

Хоча з другого боку, відсутність політичної волі і постійне держане фіаско виробили у закарпатців комплекс державної неповноцінності, який в першу чергу вразив спомобу конфірмації інтелігенту краю.

Це якраз проливалось у період проголошення Закарпатської України як державності в 1944-45 роках. Спроба парламентарно вихованих закарпатців трансформувати свою локальну державність у Союз Радянських Соціалістичних Республік напівтоталітарний сталінський режим, який у січні 1946 року ліквідував Закарпатську Україну, перетворивши її в адміністративну одиницю — Закарпатську область, порушивши при цьому міжнародні зобов'язання, взяті при підписанні двостороннього договору з Чехословацькою Республікою 29 червня 1945 року. В цьому договорі чітко зафіксовано: "Закарпатська Україна (що носить, згідно з Чехословацькою Конституцією назву Подкарпатська Русь), яка на підставі Договору від 10 червня 1919 р., укладеного в Сен-Жермен-ан-Ле, увійшла, як автономна

(Продовження на 12 стор.)

НА ВІСТРІ ЧАСУ: незалежна Україна і статус Закарпаття в ній

ЗОНА, АВТОНОМІЯ — ВІХІ ПІДНЕСЕННЯ ДОБРОБУТУ?

решає про проблему національно-кунного відродження нації і народно-проектирує на Закарпатті, постачає питань піднесення до-населення на основі присиро-звитку економічного потенці-а, ефективного використання унікальних ресурсів (природних, технічних, демографічних, соціаль-економічних), для чого необхідні підходи до вироблення еко-о статусу краю.

реалізація положення про ЗВП і глядається в сукупності з надан-арпатаському краю статусу по-ономії. Зараз багато го-ається про ЗВП. Поважак здається, а одержанням статусу ЗВП еко-о краю почне бурхливо розви-а до добробуту населення різко-а. Чи не видаємо ми бажане за-а, коли була розроблена кон-а ЗВП, економічна і політична си-а були іншими. Це діяла вироб-а економічних завізань на просторі о-ого Союзу. Ми могли привабити-а інше інвестори іншими, по-а з світовими, цінами на мате-а, сировину, енергоносії, дешевою-а грою силою. Але ситуація, як ми-а, за останні час різко змінила-а, типна нестабільність і невізна-а порушення зв'язків між під-а, змет ціні не сприяють залу-а кошованого капіталу в розвиток-а економіки краю. На сьогоднішній день-а сусідям можуть загрозувати ді-а людям Закаду значно кращі-а їм авидення капіталу, а саме: а інітуша інфраструктура (в-а хі сполучення, інформативне-а ення, достаток товарів, широкі-а дитивант і високі рівні освіти, оз-а вчення і т. п.). Технологічний різан-а підприємств, устаткування сприятли-а освітлення виробів світово-а ставшись статусом ЗВП, в на-а від хіба що можуть бути ство-а підприємстві контроль по прода-а зовнішніх матеріалів. Але ці бу-а структури локомотивами еконо-а зної Коаліцією ЗВП необхідно-а овати, виключаючи із змієнних по-а і економічних умов.

а статус автономії краю і прий-а правосуб'єктності вати забезпе-а надійні і сприятливі умови вклю-а іноземного капіталу. І тільки та-а с забезпечення і соціального за-а влення в несприятливій ситуації-а чення спеціальних ринкових-а ости, до яких належить і статус-а автономного краю, врахову-а можливість такого поняття в нині-а Конституції України, потребу-а о вивчення і проробки з ме-а зв'язання його тим змістом, що-а більш доцільним в умовах нині-а політичної і економічної ситу-а цюми звичних управлінських стру-а чення нових.

а іна країна має забезпечити ко-а зрядного характеру, які до-а інтересах території мати свої-а закони, що відповідали б її спе-а ці.

а автономія передбачає територіаль-а значна структурно утворення-а Української держави, а інаї країно статусу зони від-а і економічних, правових, митних, за-а фінансові режими, що забезпе-а сприятливе економічне середо-а господарської діяльності на-а та зарубіжних юридичних і-а ніз осіб, приспороюючи переїзд об-а ді індивідуальні відносини, сприяє-а узагальноно України в світовій еконо-а структурі.

а адмінім Закарпаттю статусу ав-а ціт і го визначається лордоні а і територіальних межах Закарпат-

ської області, і без згоди адміністрації краю ЗВП, бути чи не бути ЗВП, на яких за-а садах і на який час має діяти статус ЗВП, має вирішуватися владою автономного краю. Тільки таким чином бачи-а гарантування дотримання інтересів місцевого населення.

Статус ЗВП не може компенсувати статус автономії. Адже статус ЗВП — це тимчасовий статус, перехідний етап створення умов для економічного розвитку краю. Як свідчить світова практи-а, протекційнісмі, штучно створені умови мають позитивний вплив лише на певному етапі економічного розвитку, причому на початковій стадії, коли для приваблення капіталу підприємств практично не обкладаються подат-а мимами, надходження в бюджет мінімальні. Тільки на подальших ета-а пах реалізації статусу ЗВП з під-а кмства закінчують надходження в міс-а сцевий бюджет, з якого фінансуються соціальні програми.

а всі етапи реалізації статусу ЗВП — для соціального замісту населення, для реалізації програм регіонально-а значення (охорона природи, розбу-а дова інфраструктури, освіті, охорона-а здоров'я і т. п.) — край має бути захи-а стевим політичними рішеннями, які і свої функції, свої права і свої обо-а в'язки.

а ресурси області — ліс, корисні копа-а лями, промисловість, потенціал, рекре-а аційні спроможності, сільське госпо-а дарство, географічне положення, і, на-а самперед, люди, населення Закарпат-а, є запорукою успішного, гармонійно-а, всебічного розвитку краю. Адже-а світова практика свідчить, що території, значно «бідніші» ресурсами, при спри-а тливих умовах можуть і досягнути-а значно вищих рівнів розвитку.

а автономія не має і не може розгля-а датися або розумітися як політика, спрямована на ізоляціонізм. Ми на досвіді нашої країни знаємо, до-а яких наслідків призводить замкну-а тість, відмежування, односторон-а орієнтація. Тому в умовах автономії ми по-а в'язки не лише зберегти, розширити, закріпити діючі зв'язки з усією Укра-а їною, з іншими частинами Союзу, але і зав'язати нові стосунки з усіма парт-а нервами. Правда, ці стосунки мають-а бути економічно доцільними як для-а наших партнерів, так і для нас, тобто-а наші спроможності і наші потреби-а мають бути вваженими.

а Ми маємо позбутися як споживацьких-а настроїв, так і почуття неповноцін-а ності, яке виникає з того, що нам постій-а но тоє щось «дає». Нам потрібно ма-а ти право самим на свій розсуд розпо-а ряджати заробленим, ресурсами, а-а не випрошувати «мояки» кроку в Києва — столиці України, як колись це проши-а в в Москві. Розумне використання еко-а номічних і соціальних ресурсів при-а ному статусу Закарпаття створює-а умови для прискорення розвитку його на-а родного господарства, швидкого по-а додання сучасних трудностей і поліпше-а ння становища трудящих.

а Нортотю про те, що ми маємо, чим ми-а бачити і як його краще використати.

а Закарпатська область межує з Поль-а шчею, Чехо-Словаччиною, Угорщиною і Румунією. Територія області займає-а 12,8 тис. квадратних кілометрів, або 2,1-а проценту території республіки. Населення — 128,3 тис. чоловіків (12,3 проц. всього на-а селення республіки). Область відноситься до числа слабоурбанізованих, гу-а стонаселених областей республіки. Гу-а стота населення 88 осіб на 1 кв. м, у-а ртня вона коливається від 162 осіб в-а річницькій частині до 35,3 осіб в пере-а дірній і гірській. В місцевій місцевості-а проживає 42 проц. жінок (по Україні — 47 проц.). За показниками природого-а природної області відноситься до числа-а пренедаційних.

а Диспропорція між наявною робочою

силою та потребою в ній є однією із при-а чини розвитку в області трудової мигра-а ційної і сезонної міграції. Миттєвою мі-а грацією (головним чином за селомо се-а до-місто) має тенденцією до зростання і-а складає близько 130 тис. чоловіків.

а В області виявлено близько 150 родо-а дових родових видів корисних копалин, серед яких — нетрадиційні для республі-а ки (поліметали, азучити, перліт, цео-а лінити і перліт). В розробі знаходиться-а 45 проц. загальної кількості родовищ, що-а свідчить про достаток місцевих ресур-а сів освоення ресурсного потенціалу. Рес-а публіканський рівень спеціалізації сіль-а сько-го, виробничу намітаної селі, перліту, бетонитових глини, облицювального на-а м'яку.

а Область багата на «нізальні» по своїх-а лікувальних властивостях та енергетич-а ний потенціал: мінеральні і термаль-а ні води. Із виявлених і дослід-а жених 336 родовищ мінеральних вод за-а дільна в експлуатацію тільки десята-а частина.

а Область багата лісовими ресурсами. Ліс-а ністість території досягає 50 проц. За-а гальна площа лісового фонду скла-а дає 687 тис. га, в т. ч. та, що покри-а лісом — 639,8 тис. га. Природний склад-а наріжних лісів досить багатий, при-а чому переважають твердолистяні (62,2-а проценти) і хвойні (29,9 проц.) породи. За-а гальний запас деревини складає 157,8-а млн. кубічних м, в т. ч. зрілків — 37,04-а млн. кубічних м.

а Область має сприятливі кліматичні-а умови, а також високі природо-а рекре-а аційний потенціал, вона зосередила-а 5,2 проц. об'ємного і 3,1 проц. варті-а сного потенціалу природних ресурсів-а республіки (при 2,1 проц. тери-а торії республіки).

а Закарпаття — це неповний господо-а рський комплекс. Основою його еко-а номічного потенціалу є галузі мате-а ріального виробництва — промисловість, сільське господарство і капітальне бу-а двництво. Є розгалужена транспортна-а система, яка включає залізничний, ав-а томобільний, трубопровідний і повітря-а ний зв'язок.

а Слідно нарощує можливість неавто-а номієної сфери, у структурі якої на-а самістіє народногосподарське і соці-а альне значення претендує рекреацій-а обслуговування населення регіону та-а інших районів України й Союзу. Пито-а ма вага області в народному госпо-а дарстві і валовій продукції сільського-а господарства складає по 1,5 проц. В-а сумній валовій продукції про-а мисловості і сільського господарства-а на долю промисловості приходить-а ся 78,5 проц., сільського господарства — 21,5 проц.

а Промисловість області представле-а на такими галузями, як машинобудуван-а ня і металообробка, лісогосподарський і лісоексплуатаційний комплекс, хар-а чової галузі агропромислового комп-а лексу, сукупність галузей легкої про-а мисловості.

а Електроенергетика, виробництво бу-а дівельних матеріалів, поліграфічних під-а струмковий пил, селі харчової, карто-а ному, меблів, близько 7 проц. Близько-а над 20 проц. виробництва, металорі-а зання, верстатів, понад 10 проц. дере-а вноструктурна пил, селі харчової, карто-а ному, меблів, близько 7 проц. Близько-а 78,5 проц., сільського господарства — 21,5 проц.

а Найбільш молоді галузі промисло-а вості, що швидко розвиваються, — це-а машинобудування і металообробка, пи-а лодування (59,3 проц.) і верста-а тичної інструментальної промисловості (8,8 проц.). Найбільш великі підпри-а ємства розміщені в містах Ужгород і Мукачево.

а В структурі лісового комплексу знач-а ний місце належить лісовій, деревооб-а робній і целюлозно-а паперовій про-а мисловості, які займають в загальному

обсязі промислового виробництва 18-а проц.

а Соціальна спрямованість розвитку-а промисловості характеризується спів-а відношенням виробництва засобів-а виробництва і предметів споживання, по-а області така співвідношення складає-а 52—48 проц. (по республіці — 72—29-а проц.). Частина області в республікансь-а ких обсягах таких найважливіших со-а ціальних показників, як виробництво-а товарів народного споживання, скла-а дає 2,6—2,8 проц., платних послуг — 2,0-а проц., розробітного товаробороту — 2,4 проц. В розрахунок на душу-а населення впусків сировини складає 110-а проц. середньореспубліканського рівня (це-а третє місце серед семи областей-а західного регіону). Виробничо-а товарів на 30 проц. перевищує обсяг роз-а робітного товаробороту.

а Той же час товарне забезпечення-а населення Закарпатської області в-а ряди неадовільне, а його рівень за остан-а ні роки щорічно змінюється. Продаж-а більшості груп товарів на душу на-а селення значно відстає від середньо-а рпінського (Київщини, тригонаї вироб-, а ширше загалом, валової продукції, моти-а цikli, радіотоварів, автомобілів).

а Характерною особливістю сільсь-а когосподарського виробництва в області-а є низький темп зростання населення. На 1 людину припадає 0,38 га сіл-а ськогосподарських угідь, в т. ч. рілля — 0,16 га, що відповідає в 3,5 і 2,5 рази-а нижче, ніж по республіці. Але за-а рівнем інтенсивності рослинницької га-а лузай сільське господарство вишло-а на одне з перших місць в республіці-а і за рядом показників зрівнялося з-а рівнем інтенсивності сусідніх країн —-а Чехо-Словаччині і Угорщині. Осно-а вними культурами землеробства в-а області є зернові, в основному озима-а пшениця і кукурудза, картопля і овочі, а-а садівництво і виноградарство. Однак-а область не може задовольнити свої-а потреби в продовольчих ресурсах. Із-а одиниці найбільш важливих груп-а продовольчих товарів сільське гос-а подарство в змозі забезпечити тільки-а по трох (фрукти, овочі і ягоди, карто-а топля, ячмінь). Найбільш дефіцитними є-а молокопродукти і м'ясопродукти.

а На добу харчової промисловості об-а ласті припадає 4 проц. виробництва-а бирюша, 3 — плодово-овочевих культур, 1,8 — продукції з незбираного мо-а лочка, 1,9 — сирови жирного (включачи-а бірюшу), 1,6 — кондитерських виробів, 1,2 проц. — м'яса промислового-а випуску і ковбасних виробів.

а В області формується будівельний-а комплекс. Потужності будівельних-а організацій, які є сьогодні, дозволять-а заспокоїти кваліфікація на суму, яка-а перевищує 600 млн. крб. (в нині діючих-а цінах), в т. ч. виконувати будівельно-а монтажні роботи майже на 400 млн. крб. Розвинуті, з врахуванням особливості-а сировинної бази, промисловість-а будівельних матеріалів і конструкцій.

а Область суттєво відстає від серед-а ньореспубліканського рівня по побуто-а во-му обслуговуванню населення, кому-а нальному забезпеченню і культурному-а обслуговуванню.

а Відставання області по розвитку-а продуктивних сил порівняно з середньо-а республіканським рівнем і рівнем-а сусідніх областей негативно впливає на-а рівень життя населення. Заробітна-а плата зайнятих у промисловості на 10-а проц. нижче, ніж в середньому по-а Україні, а оплата праці в сільському-а господарстві нижче на 20 проц.

а Відставання по розвитку елементів-а соціальної інфраструктури знизило-а можливість використання суспільних-а фондів споживання в розрахунок на-а сім'ю і на душу населення. Структура-а споживання продуктів харчування в-а області гірша, ніж по Україні і сусід-а ній областях. Так, за споживанням-а основних продуктів харчування як тваринного (крім-а яєць), так і рослинного походження-а область займає в республіці остан-а ні місце.

а За останні десять років вил-а нбу-а двили зрушення в розміщенні про-а дуктивних сил в області не відбулися. Про-а дожується розвиток і уаосоналення-а вже сформованих вузлів і центрів-а зосередження виробництва. Кваліфіка-а ція направляється, головним чином, на-а реконструкцію, технічне переозброє-а ння, а також на розширення діючих-а підприємств. Все це уможливило нарощу-а вання виробничого потенціалу-а міст Закарпатської області, зміни-а структури їх виробництва.

а Лиш САКА, перший заступник голови коаліції економіки і ринку обласного.

Я відчуваю значне невдоволення тим, що не маю можливості більше бути з трудових колективів, апаратах обласних управлінь і відділів. Їм апріорі мене за не кваліфікувати. І це не тому, що не маю бажання там бути. Стрижено обмежений в часі з відомих вам причин.

У таких ситуації новини б значно краще працювати мої заступники. Але і в них інколи не вистає творчого підходу до справи, нестерпності в доведенні розпочатого до кінця.

Часто вони розминаються на поточні справи, упускаючи з поля зору головні, перспективні питання.

Базові рішні Рад, в компетенції яких вирішення практично всіх питань на своїх територіях, інколи продовжують чекати, незважаючи намагаються свої питання перекласти на вищестоящі державні органи.

Я за крило не утримуюсь, як не тримався і у 1984 році, коли подав заяву на звільнення через систему, яку ми тільки зараз повалили і викоринемо.

Тому я не погоджуюсь і ніколи не погоджусь з думкою, що всі, хто працював у ті часи, консерватори і їх треба виганяти.

Треба дійсно виганяти тих, хто добре навчився, хто «визволює» і своїми виниками задавав шкоди краю і людям.

Якщо ви вважаєте, що тепер я став менше. Шкі зовсім інші. Тому звертаюся до вас, до трудящих області, до тих, хто стоїть біля цього будинку, серйозно задуматися над долею нашого рідного краю.

Зрозуміте правильно, що мова йде не про мене. Шкі зовсім інші. Тому звертаюся до вас, до трудящих області, до тих, хто стоїть біля цього будинку, серйозно задуматися над долею нашого рідного краю.

Спасибі. Готовий відповісти на всі ваші запитання.

Ужгородської міської Ради

Група вірників правозахисної норми отримала голосування біля міської Ради. На стедах їх вимоги: відставка Ужгородської міської Ради у її голові Євгена Лавдовського, відкриття опечатаних прохачів в Ужгороді і Доманиць, притягнення до судової відповідальності задоволюючи головні виконавці Бориса Савику і Івана Долгоша — редактора газети «Каришський край». За звільнення при вирішенні міжконфесійних проблем вони вимагають притягнути до відповідальності голову обласної Ради і виконавцю Михайла Волощука.

Ужгород. На площі Народній 27

Намагався містечко перед будинком обласної Ради

ДЕКЛАРАЦІЯ

ПРОЕКТ

ПРО ПРОГОЛОШЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ АВТОНОМНИМ КРАЄМ УКРАЇНИ

Спираючись на традиції, самобутність, невід'ємне складове частину незалежної України;

— виходячи із верховенства Конституції і законів України;

— прагнучи забезпечити право національно-культурної автономії усіх національних груп у складі національно-територіальних самоуправляючих органів; гарантуючи надання в рамках Конституції і законів України рівних можливостей брати участь в управлінні державними і громадськими справами представникам усіх національностей незалежно від

тих, рухів, віросповідання, роду і характеру занять, місця і часу проживання на території краю;

— дбаючи про збереження і розвиток добросусідських відносин з усіма регіонами України та іншими суверенними державами;

— відкидаючи будь-які цілісність або спроби зміни кордонів за рахунок чи на користь Закарпаття, проголошення його іншим регіоном України;

— прагнучи прималювати управління справами і більш ефективно використовувати в інтересах людей економічний і унікальний природний по-

тентні зміни в духовному розвитку, навколишньому середовищі та з демографічній сфері,

обласні Раде народних депутатів проголосувати Закарпатську область Закарпатським автономним краєм у складі незалежної демократичної держави — України.

Ця Декларація набуває чинності з моменту її схвалення населенням Закарпаття на обласному референдумі.

Внесено на сесії за пропозицією Мухомівської районної, Мукачівської районної, Берегівської районної Ради

ГАЗЕТА

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ РЕФЕРЕНДУМ

ПРЕЗИДЕНТА ДЕРЖАВИ

САМОУРЯДНОСТ ЗАКАРПАТТЯ

1 грудня 1991 року

З ВИДРОДЖЕННЯМ, УКРАЇНО!

МУКАЧЕВО. Не один мукачівець відмітає про себе, що ніякі вибори помітно не відрізнялися від попередніх, а тим більше від тих, які проходили ще за часів непершорної єдності блоку комуністів і безпартійних: не було явних черг голосування і чергових та перадовжків виробництва, не було музики і художньої самодіяльності. Зате дуже багато виборців поспішали до будинків черг — за смітаною кефіром, іншими пост-соціалістичними делякатесами. А загалом на всіх виборчих дільницях була панувала ділова обстановка.

— Знаєте, десь і шкода, що саме ці вибори Президента і Всеукраїнський та обласний референдуми проходили так буденно, — зауважив після голосування вчитель-пенсіонер Михайло Русик. — Не кажу про обставину, в якій проводилися вибори нещодавнього часу, то була показуха, але ж я пам'ятаю вибори за часів Радикалістичної партії робітників, які сприймали наші вибори і референдуми неупереджені спостереженнями. І з цим запитанням звернувся я до депутата урядового парламенту Деже Надя Варги.

— Картку офіційного спостережця, — відповів він, — я одержав у Центризбиркомі України, і сьогоднішні вибори — ваш перший і успішний крок до справжньої демократії. На мій погляд, вони пройшли абсолютно демократично. А я побував у селі Ужгородського, Мукачівського і Берегівського районів. З чимі моїми думками і враженнями повністю погодився, до речі, і кореспондент англійської газети «Обсервер», з котрим ми зустрілися в селі Горнодіє, а там багатьма народами України і Закарпаття великі успіхи і щастя», — сказав він.

Микола РІШКО.

З МРІЄЮ ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

ТЯЧІВ. Морозного ранку першого дня зими тиждень ішли до виборчих дільниць, щоб віддати свої голоси. Настрій був чудовий, який доповнювало, здавалось, і саме природою. Все на 11-у годину ранку по району проголосувало понад 32 відсотки виборців. Звичайно, були і такі виборчі дільниці, які на що ж годину віддавали майже 70 відсотків виборців. Що стосується сіл і румунським населенням, то тут виборча кампанія проходила дещо повільніше.

Людей Горват, водій, 34 роки: — Я ніде в урну свої бюлетені з мрією про Незалежність, про те, що Бог нам допоможе і ми будемо жити краще. Я вірю в Кравчука, саме він на сьогодні здатний щось змінити.

Марія Мадар, лікар: — Опустивши з урну бюлетені, я відчула історичну важливість цього моменту для всіх нас. Тільки незалежність України є тим гарантом майбутнього добробуту.

ХУСТ. Вибори на Хустині пройшли при високій громадській активності всіх жителів. Провідником рішення було бажання бути разом з матір'ю-Україною. Та тільки ніхто випадково не зробив собі остаточний вибір чи бути громадянином вільної і незалеж-

ної України, обрати своєю першою Президентом. А водночас сказати «так» або «ні» в голосуванні про спеціальну територію адміністративної території Закарпаття як суб'єкта в складі незалежної України.

Як півтора, обрати своєю першою Президентом. А водночас сказати «так» або «ні» в голосуванні про спеціальну територію адміністративної території Закарпаття як суб'єкта в складі незалежної України.

Сім'я Варі з маленькою дочкою Ольгою: — Ми впевнені, що в Незалежності наше майбутнє. Але Незалежність для нас не є чимось абстрактним із закритими кордонами. Тільки в співдружності всіх країн, як Заходу, так і Сходу, ми вийдемо із кризи.

Вибори, можливо, закінчилися. І все, здавалось, пройшло нормально, якби не прикрив зупинкою, що стався із нашим повітряним сполученням.

Ось вже понад три місяці, як я ніде не прописався через те, що вилетів із дому, щоб протиснутися за місцем роботи. Отож, виконати свій громадянський обов'язок і конституційне право в виборчій урні, це мені, тим більше, що і положення про вибори надає людині право голосувати, у випадку, якщо вона знаходиться в відданні, на відпочинку, чи з виїздом за кордон, у будь-якій виборчій дільниці, виконавши для цього деякі формальності. Яким же було моє здивування, коли я напередодні виборів, звернувшись до голови Демократичної виборчої комісії Михайла Гайовича з проханням внести мене у список голосувачів, почув відмову від голови районної виборчої комісії Володимира Мошаровича, котрий був у кабінеті, мотивуючи тім, що я повинен голосувати за місцем проживання.

У зв'язку з цим я виникле запитання: на підставі яких законів була зроблена відмова, враховуючи те, що в такій ситуації опинилось чимало людей?

Іван БЕРЕЦЬ.

СКАЗАЛИ ДРУЖНО «ТАК!»

ПЕРЕЧИН. Нинішній референдум є справді історичним кроком, який викликає великий інтерес у громадян України. Хоча і окремо, разом з усіма закарпатцями найкраще заповіли, але історико-політичне своє щиро бажання бути разом з матір'ю-Україною. Та тільки ніхто випадково не зробив собі остаточний вибір чи бути громадянином вільної і незалеж-

ної України, обрати своєю першою Президентом. А водночас сказати «так» або «ні» в голосуванні про спеціальну територію адміністративної території Закарпаття як суб'єкта в складі незалежної України.

Як півтора, обрати своєю першою Президентом. А водночас сказати «так» або «ні» в голосуванні про спеціальну територію адміністративної території Закарпаття як суб'єкта в складі незалежної України.

Трудівники Перечинщини підтвердили акт проголошення незалежності України, одне 95,1 відсотка виборців, які взяли участь в голосуванні, засвідчили це в своїх бюлетенях.

Про статус Закарпаття у складі незалежної України проголосувало 84,2 відсотка виборців. Що ж до виборів Президента України, то як і слід було сподіватися, не виявилася такої однозначності. Найближчим кількістю голосів набрали два кандидати в Президенти: Леонід Кравчук — 49,2, Вілчеслав Чорновіл — 35,5 відсотків.

Василь ПАНЬКОВИЧ.

ЗА КОЛЬОРИ НЕБА І ЖИТА

ВОЛОВЕЦЬ. Незважаючи на те, що Нижньоворітська виборча дільниця № 244 під час проведення Всеукраїнського референдуму і турду ц. р. була прикрашена 15-ма прапорами колишніх радянських республік, знаменами імперії, що розпалася на наших очах, а герби її красувалися на всіх без винятку виборчих урнах та в червону матерію було одягнуто виборчі матеріали, тільки 34 нижньоворітці проголосували проти незалежності України, а 1482 сказали своє тверде слово: Українській державі — бути!

У цілому по району 92,7 відсотка трудящих приєднали свої голоси до тих, хто хоче, аби український народ сам, без будь-якої сторонньої опіки, вирішував свою долю, себто за національний прапор кольорів неба і життя. Стільки ж відсотків виборців позавали за доцільне надати статус самоврядування місцевості.

Голова оперативної групи по виборах Президента нашої республіки Іван Поталанило сказав:

— Більшість виборців Воловецького повірний Леоніду Кравчуку, віддавши за нього 95,9 голосів — 52,8 відсотка. 544 бюлетені були вкинута в урну за Вячеслава Чорновола. Це значить, що Вячеслав Максимович одержав 32 відсотки. Найвищу активність на виборах продемонстрували мешканці Шербовця: на 14 годину більше 99 відсотків виборців цього насе-

леного пункту висловили своє позитивне ставлення до Всеукраїнського референдуму.

Михайло СТАН.

ОБРАЛИ СВОЮ ДОЛЮ

Великий Березний.

Ще тільки прокидався ранок, а жителі Малого Березного поспішали до Будинку культури, де розмістилися виборчі дільниці № 100.

— Важливе доручення, — говорить голова виборчої дільниці Михайло Заньш, — виконував я багато років. Цього разу, приємно здивувався: такої активності, а вона була завжди, ще ніколи не спостерігав. Та в цьому дає раду виборці, адже люди йдуть сьогодні не просто голосувати, а обирати свою долю.

На підтвердження його слів скажемо так: із 1100 виборців на десяту годину ранку за незалежну Україну проголосувало понад 800. Так, саме за незалежність, бо «проти» не набралось й десяти чоловік. Цей рахунок висловлює історичне бажання народу робітничого заводу «Єрстед» Юрій Шибик, доярка агроферми «Березовий Ганя Кривка», механізатор цього ж господарства Володимир Малик.

Активно пройшло голосування в Великому Березному, Лютий, Чорногоровий, Мирні, Становому, інших населених пунктах Великоберезнянщини. За попередніми підрахунками, понад 90 відсотків населення району віддали свої голоси за незалежність України, щоб над її простором завжди світило, як цього дня, яскраве сонце, голубо чисте небо. Щодо Президента верхівщини здебільшого віддавали перевагу Леоніду Кравчуку та Вячеславу Чорновілу.

Стелан КРАВЕЦЬ.

ВІДГОЛОСУВАЛИ ГІДНО

ІРШАВА. Ми тепер не просто люди, населення, а громадяни вільної незалежної України, заявили на Всеукраїнському референдумі 56 тисяч 442 іршавчан, або 94,2 відсотка від усіх виборців району. Про це ще вчора вранці повідомив районна виборча комісія, в якій було доручено провести республіканський і обласний референдуми та вибори Президента.

Цікавий і той факт, що цього разу на виборчих дільницях було значно менше, ніж у безчасного минулого року. Пояснюється це просто — люди відчували свою відповідальність за долю дітей, внуків, землі, на якій живуть. Ім набридли вічні черги, приїжди від привади до привади, соціальна беззахисність тощо. І такою була доля не одного покоління.

Вором також стало відомо, як розподілялись симпатії іршавчан до кандидатів у президенти України. Як і очікувалось, серед лі-

дерів — Леонід Кравчук та Вячеслав Чорновіл, які збірально відповіли 59,6 % і 28 % голосів виборців.

Що ж до бюлетеня, що внісся на загальнообласний референдум — про статус Закарпаття у складі незалежної України, то тут позиція іршавчан не була такою однозначною: з 59 тисяч 883 виборців за Закарпаття як «спеціальну самоврядувану адміністративну територію» проголосувало 47,516 жителів району, що має право голосу.

Василь ШКІРЯ.

ЗНАЙ «НАШІХ»

ВИНОГРАДІВ. Близько 95 відсотків мешканців Виноградівщини сказали категорично «Так» незалежності України. Президентські вибори дали значно строкату картину. Леонід Кравчук набрав абсолютну більшість голосів, особливо серед угорського населення. Українці не так беззаперечно підтримали кандидатуру нинішнього Голови Верховної Ради України, хоча і тут співвідношення голосів на його користь. Нескладно передумою отримали демократичні сили в с. Пушківому, де Вячеслав Чорновіл заручився підтримкою 54 відсотків виборців, що приблизно в 1,5 рази більше, аніж у Кравчука.

Василь ГОРВАТ.

ВОЛЯ ВЕРХОВНИХ — ЄДИНА

МІЖГІР'Я. Ще задовго до дня виборів у Лозиському повірний, як і в інших селах і робітничих селищах Міжгірщини, між людьми точилися живі дискусії. Висловлювалися різні думки з приводу передвиборчих програм та й самих особистостей кандидатів на посаду Президента. Однак, що стосується найосновнішої події — референдуму — жителі Верхівщини були одинотримані у своєму стремленні проголосувати за свою незалежну державу України.

Першого грудня споваранку жителі Лозиського повірний України, заявили на Всеукраїнському референдумі 1160 виборців, проголосували 100%. Попередню можна стверджувати: майже всі вони сказали «Так» вільній Україні.

Василь ПИЛИПЧИНСЬКИЙ.

ПОТАЛАНИЛО

Мешканці Хуста, що прийшли на виборчі дільниці, які розмістилися в середній школі № 4, № 2, асоціально білі, — поталанило. Тут після голосування, звільнившись старішою комбінутом громадського харчування, бражної змолотили голосувати хорощими холщівими закутками, тістечками і як не дивно, випити 100 грамів горілки і пляшку пива. Це позитивно позначилось на шестрой людей.

Олександр ТЕРНОВЕЦЬ.

ЗА

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ
УКРАЇНИ

ПРЕЗИДЕНТА
ДЕРЖАВИ

САМОВРЯД
ЗАКАРПАТТЯ

**РЕФЕРЕНДУМ
ПОВІДОМЛЕННЯ**

1 грудня 1991 року

**УЖГОРОДЦІ ЗРОБИЛИ
СВІЙ ВИБІР**

обласної комісії з Всеукраїнського референдуму про результати
голосування 1 грудня 1991 року

1. Кількість громадян, які внесені до списків для голосування	856687	4. Кількість громадян, які відповіли «ТАК»	657678
2. Кількість громадян, які одержали бюлетені для голосування	711974	5. Кількість громадян, які відповіли «НІ»	31891
3. Кількість громадян, які взяли участь в голосуванні	710286	6. Кількість бюлетенів, визнаних недійсними	20717

ПОВІДОМЛЕННЯ

окружної комісії по виборах Президента України
по Закарпатському виборчому округу № 8 про результати
голосування 1 грудня 1991 року

1. Загальне число громадян, внесених до списків виборців по округу	856692	КРАВЧУК Леонід Макарович ЗА 412241	ПРОТИ 270621
2. Число громадян, які одержали бюлетені для голосування	711897	ЛУК'ЯНЕНКО Левко Григорович ЗА 35388	ПРОТИ 647474
3. Число громадян, які взяли участь в голосуванні	710400	ТАБУРЯНСЬКИЙ Леопольд Іванович ЗА 2750	ПРОТИ 680112
4. Кількість голосів, поданих за і проти кожного кандидата в Президенти Української РСР		ЧОРНОВІЛ Вячеслав Максимович ЗА 195963	ПРОТИ 486899
ГРИНЬОВ Володимир Борисович ЗА 9381	ПРОТИ 673481	ЮХНОВСЬКИЙ Ігор Рафаїлович ЗА 20070	ПРОТИ 662792
		5. Кількість бюлетенів, визнаних недійсними	27538

ПОВІДОМЛЕННЯ

обласної комісії з загальнообласного референдуму про результати
голосування 1 грудня 1991 року

1. Кількість громадян, які внесені до списків голосування	847364	4. Кількість громадян, які відповіли «ТАК»	546450
2. Кількість громадян, які одержали бюлетені для голосування	702324	5. Кількість громадян, які відповіли «НІ»	128762
3. Кількість громадян, які взяли участь в голосуванні	700555	6. Кількість бюлетенів, визнаних недійсними	25343

ДОРОГІ ЗАКАРПАТЦІ!

Першого грудня 1991 року незавжди вийде в історію українського народу як дата, що утвердила вікім омірну Незалежність і Державність. Використано чи не єдиний шанс змінити на краще наше життя, відродити духовність і культуру, досягти добробуту і процвітання. Одиностайність в цьому повні прозвими і жителі нашого краю: за те, щоб Україна стала самостійною, незалежною європейською державою, висловилось понад 92,3 процента виборців. Цим самим спростовано наважани певних політичних сил закарпатців закарпатців в сепаратизмі, намагання ізолюватися від сусідів. Ще раз доведено, що свою долю закарпатці завжди пов'язали з матір'ю-Україною і поза нею не хвилять себе. Спасибі вам за це, дорогі земляки!

Погляде більшість закарпатців зійшлася і у виборі Президента: з-поміж інших кандидатів перевагу віддали, як і всіа українським народом, Леоніду Макаровичу Кравчуку, який своєю програмою, конкретними діями запровадив сміливі, повні в нашій душі віру в можливість консолідації багатонаціонального народу нашої незалежної держави, надію на краще завтра.

Шановні земляки!
1 грудня 1991 року народ Закарпаття, вперше в своїй багатонаціональній історії, волюю більш як двох третин виборців одностайно висловився за статус спеціальної самоврядної адміністративної території в складі незалежної України. А це значить, що реальність для нас

стала вічна економічна зона, можливість самостійно, а в інтересі багатонаціонального населення вирішувати питання економіки, соціально-культурного і духовного розвитку краю, керуючись при цьому виключно Конституцією і законами України. Підтверджено й те, що обласна Рада, прийнявши рішення про місцевий референдум, врахувала інтереси абсолютної більшості виборців, їх сподівання і надії. Підтримка рішення обласної Ради — це і востану довіря до неї.

Зеленукою правдивого вибору стави, шановні земляки, ваш мудрість, витримка, заперечність, консолідація зусиль різних громадсько-політичних, релігійних об'єднань, національно-культурних товариств, висока громадянська відповідальність у применітті доленніми рішення. І хай дасть собі оцінку ті, хто намагався виступити від імені народу асупереч його волі.

Отже, дорогі закарпатці, вибір зроблено. Вибір доленосний. Для нинішнього і прийдешніх поколінь. Але це — тільки початок великої справи. Наш вибір потрібно наповаити конкретним зиском. І тут найкраще: висока організованість, взаємодопомога і взаємодопомога, мир і злагода в кожному домі. А ще — напружена праця. В ім'я процвітання незалежної України, в ім'я нашого рідного Закарпаття і її поні. Щиро вам дякуємо.

Виконком обласної Ради народних депутатів.

УКРАЇНО!

Україно, о пісне крилаті!
Тебе убивали, щоб вийти
колись.
Та не вмире в віках ота Мати,
В котрій сини із колик
підвісяться.
Україно, о вічна молитво!
Тебе розпинали на зламі
Хреста.
Із Богом воскресла.
І візьмоу жити

Ти будеш, і мрія, і час
цей настає.
Україно, о клятво довічна!
З тобою до скону твоїх
всі сини.
Ти будеш держава могутня,
велична —
То сповняться наші надії
і сини.
Василь ФАНТИЧ,
Ужгород, 1 грудня 1991 р.

УКРАЇНА СТАЛА НЕЗАЛЕЖНОЮ

КИЇВ, 2 грудня. (Кор. Українформ В. Демидюк). Україна стала самостійною державою. Свої голоси на підтримку Акта проголошення незалежності України віддали близько 90 процентів людей, які взяли участь у голосуванні. Про це повідомив сьогодні на зустрічі з офіційними зарубіжними спостерігачами на Всеукраїнському референдумі Голова Верховної Ради України Л. М. Кравчук. На думку генерального консула США в Києві Джо. на Гундерсена секретаря бюро Національних зборів Франції Мішеля Жакмена, депутата бундестату Герта Байсхрехена, члена парламенту Канади Патріка Бойера та інших, які виступили на зустрічі, референдум на Україні пройшов органічно, волюю, без будь-яких порушень. Підсумки його відкривють нові можливості для плідного співробітництва із зарубіжними країнами. Було також повідомлено, що Президентом України обрано Л. М. Кравчука. За попередніми даними за нього проголосувало близько 60 процентів виборців.

2 ПОВІДНІ ЗАКАРПАТТЯ

3 грудня 1991 року, № 231

Дільниця № 13, одна із сотора трьох в обласному центрі, і тривав о 6-годині ранку розпочала роботу. Однак деякі виборці прийшли сюди раніше, коли ще члени дільничної комісії готували урни для голосування, необхідну документацию.

Далось визнаки те, що вперше наші люди мали змогу відчувти, що від їх голосу залежить доля України. Тому й чекали, скажемо прямо, чого історичного дня, щоб висловити своє ставлення до Акта про проголошення її незалежності, статусу Закарпаття як спеціальної самоврядної території, зробити свій вибір серед шести кандидатів на посаду Президента.

З багатьма виборцями поговорили на дільниці. Серед них були й такі, до яких під час попередніх виборів члени комісії приходили з уруною, а ось на цей раз на виборчу дільницю вони постарались прийти самі, щоб висловити громадянський обов'язок. Один із них — пенсіонер Михайло Польовий.

— Раніше голосували за тих, кого нам підсунували. Сьогодні маємо можливість по-справжньому вибирати, — сказав він.

— Якщо не секрет, — запитали ми, — кому віддали свій голос?

— Мені подобався програми і Чорновола, і Юхновського, але голосував за Кравчука. На мій погляд, він на нинішній період най-

більш підходяща кандидатура на посаду Президента. Він не буде розхитувати новену, а повільно вестиме нашу Україну до незалежності, — так пояснив свій вибір Михайло Костянтинів.

Потрібно сказати, якщо думки щодо кандидатів не були одностайними, і про це свідчать попередні результати виборів, то за підтвердження Акта про незалежність України проголосувала переважна більшість виборців.

На виборчій дільниці № 13 були присутні спостерігачі від Руху Віра Натял-Губина і від КИКС Василь Мага. Порушень, як говорили вони, на дільниці не було.

Побували ми і на інших виборчих дільничних містах. Вибори проходили в спокійній обстановці, без жодних серйозних порушень. Правда, активність ужгородців в порівнянні з іншими регіонами краю була нижчою. В голосуванні взяли участь 77,6 процента від тих, хто був внесений в списки.

За даними окружної комісії, підтримку Акта про незалежність 92,6 процента ужгородців, за статус спеціальної самоврядної території проголосувало 82,7 процента жителів обласного центру, від кількості тих, хто взяв участь у виборі.

Ужгородці зробили свій вибір.

Василь КОМАРНИЦЬКИЙ.

ЗА ДОЛЮ УКРАЇНИ

ЧОП. Недільний день і сирниці видасть особливий сонячний і святковий. З сього ранку жителі прикордонного Чопу виснажили на виборній дільниці, іби віддали свій голос за Президента України. І найголовніше — вирішити її майбутню долю.

Виборча дільниця № 603. Ось літня жінка вже проголосувала. Звертаюся до неї.

— Я віддала свій голос за Леоніда Кравчука, бо він ще в розв'язті сил і неповторний політик. Звичайно, сказавши «Так» незалежній Україні і «Так» Закарпаттю як особливій самоврядній території. Жевріє миленький, виснажили надії, мислю віддала і приколотилося змінятися на краще в нашому житті.

А тепер думка молодого людини — воєрка Балата Маломка.

— Я буду голосувати за Вячеслава Чорновола, за незалежну Україну і за спеціальну самоврядну територію.

Треба сказати, що до 12 години за місцевими часами в дільниці побувало більше половини виборців. Того ж дня стали відомі результати голосування. Всього 18 чоловік, які віддали свій голос за Леоніда Кравчука. Дуже міцно стояв Вячеслав Чорновола. Того ж приблизно картина була з кількістю голосів за Вячеслава Чорновола. Інші кандидати набрали від 10 до 30 голосів. Більше України самостійно — такого біла воля 577 виборців.

Надія МАНІ.

на позиції у мистецтві і житті. Цим вирізнявся він власні творчі напрацювання, таким же принциповим і об'єктивним був і до колег, учнів.

Доля Йосипа Бокшай була непростого. Після навчання у Мукачівській гімназії продовжив навчання у Будапештській академії образотворчих мистецтв, де вчителював з фаху був відомий угорський художник — реаліст Імре Ревес. 1914 рік виявився переломним у біографії митця, якому випало побачити навіть величезної нелюдськості — війни. Був рядовим у

турні, прагнув до розвою і поступу всіх аспектів національної самосвідомості і гідності. Критерій християнської етики і моралі не були привнесеними чи зайвими у народному житті. Саме вони були тими засадами, на яких зросло авторське розуміння Добра, Любові, Вірності. Це прагнення до реалізації морального ідеалу у житті мистецтва і спричинило появу цілого ряду талановитих творів на релігійну тематику у 20—30-ті роки. Ці людські твори стали апофеозом гуманізму і людяності Бокшай. Багато картин, олітарних композицій, ескізів збереглося у церквах Ужгородщини, ір-

стами і добрими: «Поклоніння пастирів», «Нагірна проповідь» (1926), «Христос серед дітей» (середина 30-х рр.) тощо. Прості тру-дері Закарпаття надихали автора при створенні композицій на візерні віками релігійні сюжети. У надзвичайно об'ємній художній спадщині митця твори різних жанрів слугують незаперечним доказом виняткового хисту і

митця, який уважно адивлявся в нього, намагаючись зрозуміти його. Очіма автора ми нині бачимо цілий ряд високохудожніх полотен Бокшай, у яких він не нав'язує нам своє бачення, своїх відчуттів. З повагою до глядача дає можливість роздумувати, аналізувати разом з ним: «Старий дзвонар» (1934), «Автопортрет» (1960) тощо.

На деякий 1919 рік припадає початок педаго-

госкопичку, чудові наші коломийки, вишиванки, храни! Чудова душа співучого, працьовитого, лагідного і доброго народу. Бокшай — піднесений гімн улюблених землі і її лю-дям.

На Закарпатті створював Йосип Бокшай свої натхненні поетичні пейзажні твори. Зрілий, досвідчений автор послідовно від свою мелодію у словосліаті чудової порі — осені. То тьмюно — брутально, то сонячно — жовте золото листопаду стає персоналізацією дійовою особою: «Парк в Ужгороді» (1957), «Босени. Радванський ліс» (1956), «Осінь в горах»

помилково визначав і цінніший ракурс... По-налося тайство творення. Життя і творчість народного художника СРСР і сила Бокшай — відрізок життя рідному наро-у. Увічнене ім'я Майстра назві Закарпатського художнього музею імені Бокшай, живе воно у твор-живе у пам'яті людей.

Людмила БІКЕЯ старший науковий працівник Закарпатського художнього музею. Йосип БОКШАЙ, «Автопортрет», «На перевалі Базар в Ужгороді».

ЗВЕРНЕННЯ ДО УЖГОРОДСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

В обставині загального полегшення, диктаного провалом спроби антидемократичного перевороту в країні, ряд громадських організацій нашого краю об'єдналися у Демократичний блок. Проголошено цим блоком цілі — поновлення виборних органів влади області, прискорення приватизації, економічні реформи, виділення земельних наділів, демонтаж старих тоталітарних структур — в основному підтримуються більшістю членів наших організацій. Однак звернення цього блоку до виконавчої влади народних депутатів (опубліковано в газеті «Карпатів» № 16, 1991 р.) містить ряд вимог, по відношенню до яких ми маємо зауваження. Блок в односторонньому порядку вимагає для себе виділення ефірного часу, паперу, поліграфічних потужностей, палива і транспорту, приміщення

та ін., тобто всього того, чого також потребують й інші громадські організації краю. В числі національних меншостей, що мають політичні права, у вказаному документі не названі русини і росіяни, що складають помітну частину населення краю, деякі інші національні меншості. У зв'язку із сказаним вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що русинська національна меншість також вимагає себе демократичною, має право на національне самовизначення і на державну підтримку в формі офіційного визнання, виділення матеріальних благ і ресурсів. Більше того, ні про яку демократію у нашому краї не може йти мова до тих пір, поки не визнано права русинів на збереження своєї тисночтливої національної ідентичності, бо це право від-

носиться до невід'ємних елементарних прав людини.

Просимо міськраду:

1. Однозначно висловитись за припинення визнання русинської національної меншості і права всіх жителів краю повернути у документах своє попереднє найменування, національності, підтримати рішення Мукачівської і Салаявської Рад про проведення в краї перепису населення і плебсциту про статус краю.
2. При виділенні в рамках націоналізації майна КПРС приміщень, друкарських ресурсів і потужностей, ефірного часу та ін., врахувати існування русинської національної меншості, а також російської та ін.
3. У зв'язку з повним знищенням в

роки тоталітарного режиму усієї русинської літератури в бібліотечних фондах створити в місті русинське читальне-бібліотечне і виділити валютні кошти для отримання русинських видань і літератури із Чехо-Словаччини, Югославії, Угорщини, Польщі хоча б для цієї бібліотеки.

Прийнято 12 вересня 1991 року в спільній зборів заводських організацій Товариства угорської культури Закарпаття, Товариства карпатських русинів Ві «Механічний завод».

3. МАРКО, від першої організації Товариства угорської культури.

І. КЕРЧА, від першої організації Товариства карпатських русинів.

10 ПОВИНИ Закарпаття

М. Макара – директор інституту карпатознавства, Н. Черепаня – зав. відділом по національностям облдержадміністрації, С. Жупан – депутат обласної Ради, заступник голови обласного ОКР. Був присутнім і брав активну участь у обговоренні народний депутат України І. Митович.

У виступах С. Нусера і М. Черепанської обласної Ради і облдержадміністрації щодо вирішення русинських

необхідності поновлення справді-вості щодо русинського народу.

Депутат облради С. Жупан закликав Комітет по національностям Верховної Ради ухвалити рішення про поновлення національності "русинів" на території привласненої окремого ідентифікаційного коду при майбутній переписі населення, вказавши, що русинську національність визнали вже всі сусідні із Україною держави. Народний депутат України І. Митович аргументовано доводив необхідність

інституту мистецтв Академії Наук України, які твердили, що русини – то є Українці, але ще з недостатнім рівнем самосвідомості.

Відбулась дискусія по тематичі русинства. Присутня і вступилиша на засіданні представник інституту Держстатистики заявила, що якщо будуть дані інституту рекомендації щодо внесення русинів до окремого коду, то це рішення буде виконано.

Прагнення закарпатців підтримали члени комісії – Народні депутати України – представник кримського-та-

різних інститутах держави, що всупереч Конституції і Законам України про національні меншини не хочуть допустити самоідентифікації русинів, які окремої національності.

Остаточного рішення по даному питанню на цьому засіданні не було прийнято. Було вирішено повернутися до цього питання повторно. Отже, боротьба русинів за свої законні права продовжується і поки не буде спрavedливо вирішена проблема русинів говорити про демократичність нашої держави передчасно.

С. Жупан, депутат облради, заступник голови обласного "ОКР".

РЕЗОЛЮЦІЯ ПРО СИТУАЦІЮ ІЗ ЧЛЕНАМИ ОНН

Зустрівшись на Генеральній Асамблеї ОНН (Організації Непредставлених Народів) у Таллінні, Естонія, 16-17 лютого 2001р., розглянувши критичний стан багатьох наших членів, який вичонає, але не обмежується, переселення народів, етноцид, військову окупацію, деградацію природного середовища, корпоративну експлуатацію, заборону вільного волевиявлення у вільних і справедливих виборах та різні інші порушення основних прав людини;

Відмітивши, що однією з цілей організації є бути форумом, на якому його члени можуть виразити свої законні скарги і шукати визнання природних належних їм людських прав;

Одержавши інформацію із специфічних ситуацій стосовно народів:

- Ачег;
- Нагалад;
- Русинів;
- У зв'язку з цим, Генеральна Асамблея ОНН (Організації Непредставлених Народів) закликав уряди, яких це стосується, міжурядові організації та міжнародну спільноту визнати і вжити конкретні дії для задоволення законних вимог вказаних вище народів і націй.
- Кумік;
- Чечен;
- Інгушет;
- Інгурських фінів;
- Шан;
- Народу Лакота;
- Народу Туркестану та Тибету;
- Отони;
- Кабілда;
- Занзібару;
- Каренів;
- Південних Молукк.

Резолюція для Підкарпатських Русинів:

Серйозно стурбовані утисками Русинського народу урядом України згідно «Плану заходів по вирішенню проблем русинів-українців», прийнятого Державним Комітетом у Справах Національностей та Міграції (№ 13-884/2.07.10.1996);

Стривожені тим, що зазначений вище План має мету: невизнання прав Русинів на самовизначення, повне зникнення Русинів;

У зв'язку з цим, VI Генеральна Асамблея ОНН: Нетайно вимагає від Уряду України припинити політику етноциду русинського народу і фальсифікацію його історії, і визнати стремління народу історичної Русинії (Підкарпатської Русі/Русинії), вираженого результатами референдуму 1 грудня 1991р. (78% у підтримку) і підтвердженого Обласним Парламентом (Обласною Радою), відновити автономний статус історичної Русинії (Підкарпатської Русі/Русинії), яка в даний час є Закарпатською областю України.

Прійнято 17 лютого 2001р.

ЦЕРЕМОНІЯ ЗАПРОШЕННЯ НОВИХ ЧЛЕНІВ
Проф. Іван Турияниця, голова Тимчасового Уряду Підкарпатської Русі/Русинії - представник в ОНН- підписав протокол і мав промову. На завершення промови делегати-русини під оплески членів ОНН та гостей гордо підняли русинський прапор.

ЗА НАШУ ВОЛЮ, ЗА КРАЙ РІДНИЙ
Василь Гренджа-Донський

Карпатська

Україна

ТИЖНЕВИК
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РАДИ
ЗАКАРПАТТЯ

ГАЗЕТА ЗАСНОВАНО 28 ГРУДНЯ 1990 РОКУ

Четвер, 9 липня 1992 р. № 28 (39)

Ціна 2 крб.

РУСИНИ ТЕЖ ХОЧУТЬ СВОЮ РЕСПУБЛІКУ

ДРУГИЙ КРИМ ГОТУЄТЬСЯ В ЗАКАРПАТТІ

Сварство підкарпатських русинів почало почати від сьогодні загальнообласного політичного страйку, якщо парламент України та її Президент не виконають їхніх вимог. Ці такі: узаконити підкарпатських русинів як націю і відновити в Закарпатській області статус автономної республіки. Крім того, русини вимагають проведення референдуму, який визначить: чи буде русинська республіка самостійною державою, а якщо ні, то в складі якої країни — Румунії, Чехо-Словаччини чи Угорщини? Це питання, яке оволодало умами закарпатців, що вони вдатися до страйку. І тим не менше більша частина жителів області заявляє, що страйкувати ніколи не були, що вони невідомо після закінчення другої світової війни, коли республіка Підкарпатська Русь, що складалася до складу Чехо-Словацької республіки, була віддана Україні і перетворилася в Закарпатську область. Русини почали записувати українцями (це тривало й під час російського перепису 1989 року), русинські школи закрили, книги на русинській мові вилучили, заборонили піти в Закарпатські русини або національні пісні «Я русин був, єсьм і буду», існувало до антирадянської агітації зі своїми витікочними наслідками.

Звичайно, можна вести довгі дебати про те, як квати підкарпатських русинів не повинно бути чини не вважати. Можна знову вгадати плерві цього року в сепаратизмі, в багачі розколоті молодю Українську державу. І це не менше ситуація, за якої Київ робить рідко, що в Ужгороді нічого не відбувається, у собі попереднєбачувані наслідки. І якщо жодних підстав, все-таки було надано статус автономної республіки, то з точки зору справедливості Закарпаття може претендувати на це далеко з більшим правом. Якщо врахувати, що рух за самостійність Закарпаття міцніє на тлі аналогічних рухів на Донбасі (Луганська і Донецька області), на північній республіці (Одеська, Миколаївська і Хмельницька області), на Харківщині, стає очевидним: серйозна розмова про федеративний край України необхідна.

Сергій Кисельов,
«Літературна газета», № 24,
1992.

ОБІЙДЕМОСЬ БЕЗ ПОРАД

Останнім часом російська преса надто вже активно займається русинським питанням, і навіть прайм-тайм телепередачі про русинів, що відбуваються в процісті своєї держави, не здають триматися купити і може розвалитися, Сергій Кисельов — журналіст серйозний, що дає в своїх виступах об'єктивності, і що прагне прагнення його на цей раз піддело, за і у нього була або слаба, або не та мовна ніколи не було, то звідки б саме тут родилася волюнтарська Карпатська Україна, що спростовується тут усі недоречності, якими вперта стаття, сенсу немає: Москва того не хоче, що представники «общества» закарпатських русинів, а наш русини, з яких, хіба що свари, а наш русини, що не рахувати політичних диверсантів, за і ми почули, що на Сумщині з'явилися з російської агітатори за Слобожанську республіку в складі Росії. Правда й те, що на

Донбасі безчинствують навозялені донські козаци, які, до речі, і в Наддністров'ї побешкетували, і навіть на Ужгороді та Латорцях позивали собі гніздець. Є немало охочих проголосити на півдні України Новоросію. А дехто рубає нашу державу просто навпів — не по Дніпру навіть, як то було колись, а на Галичину та вірній Росії український охві.

Звичайно, ми не проти в принципі автономного устрою України за історичними її землями: Закарпаття, Галичина, Буковина, Волинь, Слобожанщина і т. д. Ми навіть карту друкували, на якій позначалися за дев'ять самоврядних українських земель (країв). Однак сьогодні цей устрій для України став би самогубним. Невже не досить нам кримського уроку? Надто вже багато охочих розділити український пиріг, прикомитивши собі найближчий раїнський пиріг: прикомитивши собі найближчий вже за нього сваряться доморощені політики з Угорщини та Чехо-Словацької. Добре, що ні сьогодні — то ввертнути Європу в дикі бойни. Румунські верховоди ведуть себе не так по-європейськи.

Але ж ми повинні нарешті досагати того розвитку демократії, коли не від особи правителів залежать стосунки між народами.

Щодо Росії, то вона явно не хоче бути трохи далі диктувати свою волю всім, хто колись мав бід потрапити в «Союз нерушимий». Демократія, що там прийшли до влади, часто не зрозуміла, а от генеральська мова пряма, як очі, а підіриваються міжнародні конфлікти саме з Москви. Доводилося читати в значючих країнах Росії нині країн не вигідно — бо тоді прощавай, капіталістичний спонсорі! Отож і розрахунок на п'яту колону всередині оусидній країн.

Та вже пора б зрозуміти московським зверхникам, що від Європи їх відділяють не так новоутворені країни, як нецивілізовані дії щодо цих країн.

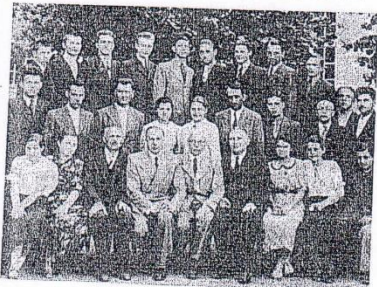
На жаль, п'яту колону пробують створити і в нас на Закарпатті. З поміччю того ж «Общества», що хоче поділити один і той же рідний край на русинів, щоправда, не для всіх) на українців і гуцулів галицький чи буковинський, повинні, за задумом «общества», належати до різних націй. Нісенітниця, але в наш безглухий ак до нісенітниць люди прислухалися вже раз.

Ясна річ, для того, щоб організувати загальнообласний страйк, нині треба не так багато кошовця літературки, такого страйку в нас нібито не було. А якщо і буде — чого не можна в такий скрутний час допустити — то не ідеї псевдодемократичних властей, що вийшли з партійних пелюшок. Мабуть, їм вигідно, аби між близькими, а не там, де розсовуються народні багатства по бездонних кишнях.

Курпівський солдафон на питання, «кто есть твой внутренний враг», вимагав від новобранця одлоцької відповіди: «жиди, студенти і прочая сволочь». Подібні питання, студенти, у вишуканій формі, задаються й нам. І ми, на жаль, часто відповідаємо. Зате не можна не помітити, що в нас івжемо полад. Зате не можна не помітити, що в нас івжемо полад. Зате не можна не помітити, що в нас івжемо полад. Зате не можна не помітити, що в нас івжемо полад.

Черговий редактор.

СВЯТО-ЗУСТРІЧ

Ювілейна нагода збрала випускників Мукачівської торговельної академії. 63 роки тому ця школа було перенесено з Ужгорода до Мукачева, де вона стала кунцею національно свідомих кадрів, які згодом самовіддано служили національній ідеї. З ініціативи викладачів та учнів академії у найважчі для Закарпаття часи угорської окупації було створено національне підпілля. Тільки з допомогою польських шпигунів, які проникли в осереддя закарпатців-підпільників, угорській контррозвідці відомо заарештувати патріотів. У липні 1942 року відбувся суд. Жаклінних тортури, знущання, катувань зазнали юнаки та дівчата, їхні викладачі. Багато з них віддали життя за незалежну Україну.

На фото вгорі: випускники та викладачі Мукачівської торговельної академії (Фотопропродукція Олексія Філіпова); внизу — під час відкриття меморіальної дошки на честь Августина Штефана на стіні колишньої торговельної академії в Мукачеві.

Фото Василя Товта.

КІНЕЦЬ ГРУПИ «239»

Сексот-інформ звернувся до першого заступника Голови Верховної Ради України генерала Дурдинця, нашого земляка, чи правда, що група «239» у Верховній Раді припинила своє існування.

— Чиста правда, — підтвердив генерал. — У зв'язку з тим, що народним депутатом обраний голова Закарпатської області Раді, вчорашній полковник, а нині генерал Дурдинець, групи «239» більше не існує, виписка група «240».

Сексот-інформ.

ПРОЕКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО САМОВРЯДНЕ ЗАКАРПАТТЯ»

Цей закон визначає особливості соціально-економічного, національно-культурного розвитку Закарпаття у складі незалежної України. Він спрямований на збереження, раціональне використання і відтворення унікальної природи, ліквідацію екологічно небезпечних виробництв, військових об'єктів шкідливого характеру і таких, які завдають раціональному господарюванню.

Закон забезпечує всебічний національно-культурний розвиток, піднесення добробуту усього населення Закарпаття.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Статус самоврядного Закарпаття здійснюється на основі пріоритетних напрямків розвитку його економічних структур і відродженої соціальної політики органів самоврядування.

Стаття 1. Статус Закарпаття визначається на основі Конституції України, Законом України про місцеві Ради народних депутатів і місцеве самоврядування, цим Законом, нормативними актами України і Закарпаття.

Стаття 2. Принципи самоврядування Закарпаття базуються на особливостях його природно-географічного становища, адміністративно-територіального статусу і економічної специфізації в складі України.

Статус самоврядного Закарпаття як унікального природного, народно-господарського комплексу України базується на таких принципах:

1) збереження неподільності території Закарпаття як невід'ємної складової частини України;

2) виходження Закарпаття до складу будь-яких інших адміністративно-територіальних утворень;

3) збереження унікальних природних ресурсів та їх раціональне використання, відтворення;

4) пріоритетність у розвитку господарсько-економічних структур Закарпаття і догостроковий пільговий податковий режим та фінансування;

5) демілітаризація Закарпаття;

6) стимулювання економічної і фінансової ініціативи, різних форм власності у господарському розвитку самоврядного Закарпаття.

Стаття 3. Адміністративно-територіальний устрій Закарпаття

Функціонування адміністративно-територіального самоврядування Закарпаття здійснюється на основі законів України і найширшого розвитку культурно-національної автономії національних груп.

Стаття 4. Символіка

Закарпаття має свій герб, який використовується поряд з державною символікою України.

РОЗДІЛ II. ЕКОНОМІЧНІ І ФІНАНСОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ САМОВРЯДНОГО ЗАКАРПАТТЯ

Стаття 5. Відносини власності

Виключне право володіння, користування та розпорядження землею, її надрами, лісами, водами та їх ресурсами належить громадянам, що проживають на Закарпатті і від їх імені здійснюється виборними органами місцевого самоврядування на основі законів України.

До права володіння Закарпаття належить його виробничий потенціал, вся інфраструктура та інші галузі на даній території, якими громадяни і

органи місцевої влади розпоряджаються на основі законів України.

На самоврядній території Закарпаття є об'єкти загальнодержавної власності, які забезпечуються реалізацією виключної компетенції держави.

Усім суб'єктам власності в області законнами України гарантуються їх права.

Стаття 6. Напрямки самоврядування фінансової діяльності

На території Закарпаття господарська діяльність здійснюється в таких основних напрямках:

1) ліквідація екологічно шкідливих виробництв, їх переобладнання і модернізація;

2) створення нових галузей народно-господарського комплексу;

3) здійснення експортно-імпорتنних операцій в інтересах економіки Закарпаття;

4) створення пільгового режиму для малих і середніх форм туристично-оздоровчого і аграрного секторів у гірській і передгірній зонах;

5) надання інвеститорам правових та економічних гарантій у здійсненні великих проєктів народно-господарського розвитку;

6) надання гірській зоні туристично-оздоровчого комплексу рівня міжнародних спортивних баз.

Стаття 7. Бюджетна система самоврядності

Бюджетна система самоврядного Закарпаття діє на основі законів України та даного Закону із врахуванням пріоритетних напрямків економічного розвитку.

Органи місцевого самоврядування Закарпаття користуються правом створення резервного фонду для стимулювання народно-господарського комплексу.

У видатковій частині бюджету області користується правом пільгового бюджетного кредиту для фінансування пріоритетних напрямків розвитку.

Стаття 8. Фінансова і кредитна системи самоврядності

Фінансово-кредитна система Закарпаття є структурною частиною фінансово-кредитної системи України.

РОЗДІЛ III. КОМПЕТЕНЦІЯ ДЕРЖАВИ І ОРГАНІВ САМОВРЯДУВАННЯ ЗАКАРПАТТЯ

Стаття 9. Компетенція держави на території Закарпаття

Компетенція держави в справі пріоритетних напрямків розвитку Закарпаття визначається законами України і цим Законом.

Стаття 10. Спільна компетенція держави і органів самоврядування Закарпаття

Спільна компетенція держави і органів самоврядування Закарпаття полягає:

1) в прогнозуванні і програмуванні пріоритетних напрямків розвитку;

2) в регулюванні підприємницької діяльності;

3) в регулюванні трудових відносин і підготовки кадрів;

4) в регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків і організації митного контролю;

5) в функціонуванні енергетики, транспорту і зв'язку;

6) в охороні навколишнього середовища;

7) в соціальному забезпеченні;

8) в охороні здоров'я, освіти, культури;

9) в охороні громадського порядку;

10) в статистиці;

11) в охороні пам'яток історії і культури.

Стаття 11. Компетенція самоврядного Закарпаття в пріоритетних напрямках розвитку

Органи місцевого самоврядування області діють у відповідності із цим Законом та іншими нормативними актами, а саме:

1) приймають Програму розвитку народно-господарського комплексу;

2) визначають систему органів керівництва комплексом на відкритій конкурсній основі;

3) визначають зони області і специфіку їх розвитку у пріоритетних напрямках;

4) визначають статус господарських та громадських об'єднань, які задіяні в розвитку господарських зон.

Стаття 12. Компетенція у сфері економіки та фінансів:

1) володіння, користування та розпорядження всіма природними ресурсами;

2) створення сприятливих умов для розвитку традиційних форм господарювання населення;

3) встановлення пільгового оподаткування пріоритетних напрямків розвитку;

4) визначення бюджетних асигнувань на виконання Програми пріоритетних напрямків розвитку Закарпаття;

5) здійснення соціальної адаптованості економічного розвитку Закарпаття;

6) створення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ з українським та іноземним капіталом і надання їм права згідно із законами України в кредитах, акціонерній діяльності, концесіях, створенні відповідних фондів;

7) встановлення норм оплати за користування мінеральними і термальними водами, курортами, визначення розмірів місцевих зборів, штрафів та характеру санкцій за забруднення середовища і розміщення відходів.

Стаття 13. Компетенція у соціальній сфері:

1) реалізація регіональних програм розвитку соціальної інфраструктури;

2) здійснення заходів у розвитку традиційних промислів і ремесел;

3) регулювання механічного природного населення у відповідності з місцевими соціально-економічними умовами різних зон комплексу;

4) сприяння розвитку різноманітних форм господарювання;

5) стимулювання малих поселень у їх аграрному і туристично-оздоровчому напрямках діяльності, особливо в гірській і передгірній зонах Закарпаття.

Стаття 14. Міжнародна діяльність:

1) налагодження контактів із зарубіжними фірмами та організаціями на співробітництво у розвитку народно-господарського комплексу;

2) прийняття і здійснення на конкурсній основі проєктів на будівництво

міжнародних спортивних баз та інших об'єктів на Закарпатті;

3) розвиток рекламно-пропагандистської діяльності з іноземного туризму і санаторно-курортного оздоровлення.

Стаття 15. Гарантії екологічної безпеки

Екологічна безпека унікальної природи області здійснюється на основі Закону України про охорону навколишнього природного середовища і основних принципів цього Закону.

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 16. Правові гарантії самоврядного Закарпаття базуються на законах України і статтях цього Закону.

Стаття 17. Органи місцевого самоврядування Закарпаття є юридичними особами.

◆ ЗАПРОШУЄМО ДО ОБГОВОРЕННЯ ◆

НАША АЛЬТЕРНАТИВА

КОМЕНТАР

до проєкту Закону України «Про самоврядує Закарпаття»

Цей проєкт підготовлений у відповідь на інший, розроблений роботою групою під керівництвом заступника голови обласного виконавчого органу державної влади Устича С. І.

При формуванні статті проєкту Закону його автори керувалися змістом бюлетеня обласного референдуму від грудня 1991 року.

Статті проєкту Закону про самоврядування відображають специфіку природно-географічного становища Закарпаття, його територіально-адміністративного статусу і відображають інтереси населення, яке проголосувало за збереження неподільності Закарпаття його самоврядності.

Реалізація даного проєкту сприятиме розробці оптимальної концепції соціально-економічного розвитку та активізації ініціатив громадян в різних галузях господарювання. Зміст проєкту направлений на збереження унікальної природи Закарпаття, його демілітаризацію і організований розвиток господарсько-економічної структури, підвищення зайнятості населення. Віднесення Закону сприятиме розвитку міжнародних економічних зв'язків України, залученню іноземного капіталу, підвищенню валютних надходжень і реалізації різних господарських проєктів.

АВТОРИ:

ЗІГЛАЛОВ В. О., голова обласного виконавчого органу державної влади «Меморіалу», кандидат історичних наук;

МІШКО І. М., доктор економічних наук, професор, завідувачий кафедрою УжДУ;

МІШАНИЧ Ф. В., голова обласної організації ДемПУ, інженер;

ОРОС О. М., голова обласної організації УРП, кандидат технічних наук;

СТАНІСЛАВ І. І., підприємець, енергетик;

ЧУЧКА П. П., доктор філософії, кандидат історичних наук, професор кафедри філософії УжДУ, голова Закарпатського обласного Всеукраїнського товариства «ПРОСВІТА» ім. Т. Г. Шевченка.

Опублікована Декларація Товариства карпатських русинів — це новий документ в громадсько-політичному житті Закарпаття. Робоча група Закарпатського обласного комітету з питань національно-культурних зв'язків та характер порушень у ній і дала такі висновки:

— Декларація є документом, складеним групою керівників Товариства, яке недавно сформувалося як громадсько-культурна організація.

У цьому документі мають місце відступи від історичної дійсності. Авторі Декларації присвоїли собі право говорити від імені усього населення Закарпаття, не маючи на це юридичних повноважень. Думаючи не про людей, а про територію, Декларація спонукає нас задуматися над окремими питаннями і дати на них науково обґрунтовані відповіді.

— У Декларації є ряд слушних критичних зауважень щодо процесу суспільно-політичного розвитку Закарпаття радянського періоду. Відомо, що у цей час проводилася депортація місцевих населення: українців, угорців, німців та інших. Мали місце зміни національної належності багатьох осіб, як з їх згоди, так і проти їх волі. Без достатнього наукового обґрунтування проводилась зміна назв багатьох населених пунктів області.

— У Декларації є цілий ряд історичних, фактичних неточностей, причому невідомо, чи це твердження, перекручені факти. Авторі Декларації ототожнюють такі поняття як національність, національна самосвідомість чи етнічна належність. У Декларації голосливо стверджується, що русини Закарпаття — окрема слов'янська нація. Як і в минулому, так і сьогодні русини Закарпаття належать до української нації, і з собою етнічними особливостями.

Навіяні пасогодні наукові дослідження багатьох вчених — істориків етнографів, мовознавців — переконливо доводять, що русини Закарпаття, як субетнос, є частиною української нації, із собою етнічними особливостями.

— Не відповідає дійсності положення Декларації, що «Підкарпатська Русь» 20—30 років була суверенною республікою в складі Чехословаччини. Хоча Закарпаття, згідно з Сен-Жерменським мирним договором, було автономно одним, фактично тільки вноні залишилися тільки на папері. Лише в період від 12 жовтня 1938 р. до 15 березня 1939 р. ця автономія була здійснена. Також історично правильно, що гарантування автономії в складі Угорщини і Чехословаччини (1918—1939 рр.) було явищем прогресивним. Тепер же, коли Закарпаття возз'єднано з Україною, ставити питання про якусь нову автономію є анахронізмом. Немає жодних підстав говорити про те, що «Підкарпатська Русь» була державою із статусом республіки, бо державність у краї була декларована тільки в березні 1939 р. — проголошення Карпатської України. Закарпатська Україна 1944—1945 рр., будучи державою з усіма атрибутами влади, офіційно республікою не називалась.

— Шляхом слухину, що автори Декларації ставлять питання про необхідність повернення історичних назв ряду населених пунктів Закарпаття. Тенденція на зміну назв мали місце наприкінці XIX століття, у 20-х і 30-х роках це робилися чехословацькою, а у першій половині 40-х років — угорською адміністраціями. На жаль, ролі радянської влади. Вважаємо, що при відновленні історичних назв населених пунктів слід керуватися історико-науковими даними і побажаннями абсолютної більшості їх жителів.

— Вважаємо, що зворнення авторі Декларації до ООН і Курієвом. В ООН добре знають основні документи цієї міжнародної організації, а Хельсінська Декларація 1975 року достатньо чітко зазначає, що Комісія Європи пізнаного періоду. Питання належності Закарпаття повинно вирішувати

українів та росіян, як частини основного населення краю, нехочучи націоналістичного нетерпимості П. автора, небажаним рахуватися з об'єктивною дійсністю. Цим же можна пояснити й ігнорування авторами Декларації всієї осявної етнічної спільності, культурної єдності українського населення всього західного регіону республіки.

3. Чи були і чи є русини Закарпаття окремою нацією, чи якою частину українського або якогось іншого етносу?

— Наука етнологія давно довела, що русини-українці — це частина української нації, які мають свою локальну самосвідомість та історично зумо-

вувати було не за те, що вони були русинами, а за конкретні дії, які не обґрунтовані ідеями та положеннями тогочасної офіційної політики.

6. Чи мають право керівники Товариства говорити про важливі проблеми народу від імені корінного населення Закарпаття?

— Керівники Товариства карпатських русинів — це лише група людей, які не представляють нікого окремої нації, а отже, вони не мають права говорити від імені корінного багатонаціонального населення Закарпаття, ні від імені окремої нації. Вони представляють лише групні інтереси.

9. Як найкраще вирішити національні відносини на Закарпатті в сучасних умовах?

— На наш погляд, щоб забезпечити виконавчість політичного, екологічного та культурного розв'язку, представникам усіх націй слід та співітих груп і націй, у тому числі ш навчання на рідній мові, яку тощо. Основою для важливої роботи владі у шовіальних відносинах є нійшому повинні стати серйозні соціологічні дослідження

10. Чи правомірні питання про повернення терм «русин», визнан національност «русин»?

— Термін «русин» — і нійшому українського и нійшому всіх областей Украй дітяку з тим, що повні стина населення краю дак політики тоталітарні жини не діяла не дї національної свідомості «русинів» — ідентичний і т «українців». Однак адміністрації «русинів» було б нійшом, як повторення в тоталітарного режиму вже з другого боку.

11. Яким чином повернути національност громадянам, вважають, що насильно бу записано іни національност нійшому, до якої себе самі зараховують?

— Це питання акту повинно вирішуватися громадянами в індивідуальному порядку, шляхом предмотивованої згоди. Робоча група ви можливе розв'язати шовіальну УРСР про віднесення змін у складі національност в районних комітатт життєвими національностіш дощільно утворені національностіш, і селенні й сілські Ре

- Доктор історичний професор, голова групи **І. М. ГР**
- Доктор історичний професор, заступник робочої групи **В. І. ХУ**
- Доктор історичний професор, голова т **М. М. БОЯ**,
- Доктор філологічний професор, голова т **П. П.**
- Кандидат історичний доцент, голова сс **В. Ю. І**
- Кандидат філологічної наук, доцент, го **І. М.**

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОБЛВИКОНКОМ

ВИСНОВКИ

робочої групи облвиконкому по вивченню правомірності питань, що піднігати в Декларації Товариства карпатських русинів від 9 січня 1991 року.

Протягом останніх кількох місяців на різноманітних форумах обласного масштабу незалежних представників різних громадських організацій опублікувати в пресі висновки робочої групи облвиконкому по вивченню правомірності питань, що порушені в Декларації Товариства карпатських русинів від 9 січня 1991 року. Питання обґрунтування згаданих висновків у черговий раз порушив й один із членів робочої групи, голова секції, професор Ужгородського держуніверситету **П. П. Чучка** у бесіді по обласному телебаченню (16 жовтня н. р.) актуальності Закарпатського обласного Товариства укра-

не населення краю, а не певної групи з карпатсько-русинського арестаційства.

Вважаємо за необхідне дати відповіді також на несправділість інших порушених у Декларації питань, а саме:

1. Кого вважати корінними жителями Закарпаття?

— З нашої точки зору, корінним, у першу чергу, треба вважати населення, яке проживає на даній території і спокійно, до нього відноситься і ті, хто народився і виріс тут, а також другі і третє покоління імigrantів, якщо вони знають мови корінного населення, вважають край своєю батьківщиною, сприймають історичну психологію та побуту культуру основного населення, як свій рідну.

2. Скільки на Закарпатті жителів, що осіли тут після 1945 р.?

— Хоча офіційних даних немає, але зростаюча чисельність населення в області свідчить про те, що воно значно перевищує природний приріст населення. Так, якщо в 1945 р. на Закарпатті проживало 600 тис. чол., то в 1947 році уже було 792 тис., в 1991 — 1265,9 тис. чол. Отже, населення області зросло більш ніж у два рази. Такі темпи росту не були жоден з регіонів республіки. Він відбувався головним чином за рахунок міграції з інших регіонів Союзу. Це стверджує націоналістичність, то можна з точністю сказати, що 98% росіян, які проживають сьогодні в області, приїхали сюди після 1945 року. Ігнорування авторами Декларації наявності в Закарпатті

ментальності. Вченими Ужгорода, Львова, Києва складено унікальний діалектологічний атлас, написано ряд монографій, захищено десятки дисертацій. На Закарпатті впродовж ніла школа діалектології, що дістала найширше міжнародне визнання. Всі діалектологи вважають, що народні говори Закарпаття є органічною частиною української мови. Разом з тим була і є група вчених, які не розділяють думку.

4. Розміри депортації та репресії українців, угорців, німців, євреїв до і після 1945 р.?

— До 1944 року практично майже всі євреї області були вивезені до лежбів краю. Більшість їх загинула в концтаборах. Репресії зазнали і українці, особливо в роки окупації, жорстоко переслідувались і поросенні представники інших націй.

В 1944—1947 рр. репресії зазнали дорослі чоловіки-угорці, а також німці, яких органи НКВС відправили в робочі табори. Списки репресованих складаються та заносяться на пам'ятні стели.

5. Чи мали місце переслідування національних культур у краї?

— За роки радянської влади багато зроблено для розвитку культури краю. Але разом з тим тоталітарний режим «культурній політиці» не робив особливого вибору: у своїй суверенній державі конфесійне життя краю. Мали місце й мовні дисримінації. Все це повністю стосується й питання переслідування дітних культур. Як підтверджують конкретні матеріали, їх переслі-

7. Як Ви оцінюєте дії Пезидії Верховної Ради УРСР, яка схвалила документ про утворення Закарпатської області замість суверенної Закарпатської України?

— Позицією Указ про створення Закарпатської області в межах УРСР, Президія Верховної Ради УРСР діяла на основі акту про незалежність району та підписаного договору між урядами СРСР і Чехословаччини 29 червня 1945 р.

8. На якому статусі Підкарпатська Русь знаходилася в складі Чехословаччини в 20—30 рр.?

— Не науковим є твердження авторів Декларації, що імкн Закарпаття в міжвоєнні роки мало реальну автономію в рамках Чехословаччини, я тині білими, що воно було суверенною республікою. Шкарпатська Русь, як свідчать документи, була у складі Чехословаччини як автономна одиниця, але по суті майже 20 років автономія існувала лише на папері. Про не свідчать і рішення Ліги Націй за 1934 рік. Назва автономна республіка ніде в документах не фігурує. Суверенною державою з правової точки зору була лише Карпатська Україна 1939 р., яка проіснувала на Закарпатті всього кілька днів.

джар активно взявся розв'язувати питання про повернення національностіш нашої історії, Карпатську надранкової години я почу

КРОВЕНОЕ ПИСЬМО

Дорогий! Я думаю, що ти не будеш проти мене, якщо я скажу, що ти був моїм батьком...

ОДНИМ РУСИНОМ БУЛШЕ!

Стороння. А кідь би го вынустити май дяде у Повору? Неборота, та туб бы спасуку не было перед тыми еропцями...

радок! Найдуму вазому зостати файное виноклозена инай диточка достают тогда, коли будеме мати доста ашео...

свен бородастый пост. Все забавно, як ун писеме, лям тамно, аж раз пашисан, же нин не гуден, бо то уксыла «русифікация гнида»...

і нічого штову без робота. Но, чимже в ушметке перещисний Ай, ист! Шн бем иклял министр транспорту модери Котурбина...

Налосила слову дуже красно подкочити украинської редакції за то, що указала нах сих реторичных жемчужинки...

Михайло ВОДИК. село, неборота, Заднісьє. приваскыи ашоскыишай ашайта.

ПІЛ'ВАЙ ВУСТРИЧІ

Юні рідкі! Це сілі рідкі в Ужгороді по корзові і шпаші. Це видаткого мовознавця, - свідомо розповідати Академії наук...

БЕСІДА НА КОРЗОВІ

Сак. А ці і дозволю заставити русини да своєю шпаші аерентат: «Я рушн, ти русин, шпаші-сьме русинські флоскуте, а то мадерина, чехомани, москвофилі, а також ті, що вболявкы за Білшовицьку Імперію...

Дуже-сь на порадував, що знаєш равиништані шчу. А граматичку обовязково напашн. Закарпатську, давньоукраїнську, для історії нашого народу.

ДЕЩО ПРО ЕФІРНИЙ ЧАС

Колн областеловачення організувало обговорення проекту Закону про самоврядування Закарпаття, це одразу викликало у телеглядачів інтерес, бо були запрошені на обговорення представники національних товариств краю...

«Русского дома». І це не дивно, що у них зальне. Наблизивши собі гуді об поріч Чехо-Словацького парламенту і пошарувивши додому а голерици руганими. Туриница тепер біт покляни під порогом «Русского дома», заманюючи країна до нього. Але наш народ знає йому шчу. І грудня 1951 року так грюкнув дверима, що імперські стіни дали аелки і непоправні тріщини. Та пап професор із «общества» не помітив цього. Він наддал кружачим паначем буйно шпашітыв під стінами цього дому, а також не буде проти «пупьки сокотити», що пасуться під ним. Організатори шцї нашікавої передачі гадали провести обговорення проекту Закону на основі «Єдинства-плюс», а вишло «Єдинство-флюс». Цікаво, що господарі телебачення демократичним силам краю не хотіли дати ефір більше 10 хвилин, а самі розтринькують його доскоку. Нащю «латки» спеціальне, республіканське, особливе і т.п.? Самоврядування є або його нема. Не дай боже, щоб пан професор в одній своїй ренусі арк, що поре нам розлучитися «из трупом України...» Якщо йому так пощобаеться бути трупарем - то що ж. А ми будемо жити!

Родина ВУШКІВ, м.Ужгород.

2

ДЕРЖАВНИЙ ПЕРЕПИС І НАРОД БЕЗ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

(Закінчення. Починає на стор. 1)

А якщо придивитись до окремих регіонів, то побачимо, що здавна були помітні локальні особливості. Наявність клад. марамороські русини-доліняни (у Хустському котловині і річками Терешва, Тереса, Ріка, Тиса) залишали досить великого впливу Трансильванії, а через неї і Балкан. Носіями трансильвансько-балканської культури були волоські колонізатори, які прийшли сюди у XIV-XV ст. Ці прийшли люди були великими майстрами по дереву, гарно будували хати, благоустроювали свої подвір'я, займалися скотарством, гарно вивчали, оздоблювали ояги.

Друга частина русинів (між Боржавою і Латорицею) під впливом сусідів-мадар посилено займалися землеробством. Завдяки теплим кліматичним умовам розводили сади, виноградини. Подібно жили і русини на південному заході між Мукачевом і Ужгородом, між річками Латориця і Уж. Під впливом словаків у нижній течії Ужа і далі на захід аж до р. Лаборець русини усунули займались землеробством, тваринництвом, домашніми ремеслами, а на півночі уздовж словацько-польського кордону переважало скотарство.

Дух свободи, який запанував у Центральній Європі (1848-49), пробудив національну свідомість українських ментинців Австрійської імперії (сербів, словаків, хорватів, чехів, русинів та ін.). Слов'янські народи в ту пору почали висувати свої вимоги. Підприємливі русини теж краще оцінили і усвідомили свою національну самобутність, ідентичність, побачили і свою несхожість на галицьких русинів-українін. Етнографічні особливості, життя практика, спосіб мислення, усвідомлення чужорідності мадярської і австрійської політики і культури почали привертати до трансформувати у русинів національних почуттів і формування національної програми, яка виходила з вимоги автономії у межах Австро-Угорщини. Саме революційні події в Угорщині 1848-49 рр. найбільш серйозно вплинули на долю підкарпатських русинів. Національно-визвольний рух очолили в той час на політичній ниві А.Добрянський, а на полі культурній А.Душович.

Якщо говорити про бойків, то вони були і є етнографічною групою України і Польщі, а не Закарпаття. В "Енциклопедії Подкарпатської Русі" читаємо: "Бойки, карпатська етнографічна група народів (Україна, Польща). Населяє西部-західну частину Рожнятинського, весь Долинський район Івано-Франківської області, Сколевський, Турковський, северную часть Стрийського, Самборського і часті Старосамборського районів Львівської області. К ним причисляються також горці (верховинці)

северной части Межгорского и Велико-Бережтинского и всего Воловецкого районов Закарпатской области, а также юго-восточная часть Польши в долине реки Сан, на восток от города Леска. Названия "бойки" - "Бойковщина" (территория, заселенная ими) появились только в конце XIX в., двумя соседями, украинцами, поляками, венграмми, этимология их неизвестна..." (с.98).

Як пише В.Багринець, "проблема бойків досі залишається мало дослідженою" ("Про землю бойків та їх походження"). Українські Карпати, Ужгород, 1993, с.20). Дослідження науковців, як підкреслює В.Багринець, які займалися питаннями виникнення бойків, не привели до якихось достовірних висновків, ази але і ми більше шукати бойків не ведуть до Закарпаття.

Таким чином, бойківська теорія щодо Закарпаття штучно надумана.

А що сталося з бойками за Карпатами, у Галичині? Вони у середині XX ст. ідентифікувалися як українці, а в часи Радянського Союзу у процесі колективізації бойківські традиції зовсім розрушилися.

Польські бойки у повних роках переселилися на Україну, розбурили по містах і етнічно та територіально вони розформувалися. Залишилася тільки назва "бойки" і стара територія без бойків.

Лемки - це етнічна група українсько-польського походження і нічого спільного не має із Закарпаття. Тот же В.Багринець утримується сказати щось вагоме про лемків, бо дає їм історичні не згадує етнічні "лемки". Посилаючись на І.Дендзелівського, В.Багринець нов'язує появу назви "лемки" з діалектним польсько-словацьким словом "лем", що означає "ліни", "тільки", "лише". Лемки назвали такого польсько-словацького впливу до такої міри, що їх треба виділити в окрему етнографічну групу.

Микола Дайчук, посилаючись на "Енциклопедію українознавства", лемків називає етнографічною групою українців, які здавна жили по обох схилах Східних Бескидів (у Карпатах між річками Сан і Польна) і Словацьчина (М.Дайчук, Співачка південно-лемківської мікрорегіональної на загальноукраїнському фоні, Укр. Карпати, с.98).

Накінець, третя група галицького трикутника (лемки-бойки-гуцули). Як уже сказано, вони ірригують на Подкарпатті до межі, ази і кінці XVI-поч. XVII ст., із Молдавії і Румунії, Гуцульщини (і. Франківська область) Буковини і Галичі у верхній течії Чорної і Білої Тиси. Ідентичність цієї малочисної етнографічної групи гуцулів зовсім інша від ідентичності русинів-долінян.

Гуцули - це невелика етнічна група, розселена у Ясинівському котловині і до Великого Бичкова на заході. Вона не позбавилася рідних почуттів з прабатьківщиною (Івано-Франківщина, Чернівецьщина) і мала постійні контакти. А коли поширився український рух у Галичині і Буковині у кінці XIX ст., то він знайшов відгук і у гуцулів Подкарпаття. Це і визначило українську орієнтацію підкарпатських гуцулів. Іше глибоке засія українська ідея гуцули у 1918-1919 роках XX ст. та у 1938-39 рр., коли під впливом галицьких січовиків українська ідея укріпилася, то у пориві розширити гуцульський плацдарм, активісти спустилися до Хуста, де зробили собі столицю "великої Соборної України".

Щоб мати чітку з'яву про етнічний склад Закарпаття, варто позайомитись і в думках О.Душовича в праці "Істинна історія карпаторосів или угорських русинів" (1853 в кн. Олександр Душович, Твори, Т.2. Відділ української літератури, Правиш, 1967).

Душович пише: "Угро или Карпато-россы сами себя именуют русинами, русакми и русиками, из чего некоторые инопламенники любят их прерительно и почесно русяками прозывать" (с.540).

Разом тим, Душович виділяє серед русинів місцеві імена і прізвиська, які утворилися за різними етнографічними ознаками:

- а) лемаки і лішаки - за мовними ознаками;
- б) верховинці - за місцем проживання, тобто які проживають по верхах гір;
- в) підгорнян - які живуть під горами;
- г) бережанці - які проживають по берегах рік;

а) за значимим-близькими (які оздоблюють череша, тайстри, висячі карявини, шанки близькими прикрисами);

г) за місцем життя: смольняки, живучи між лісами яловими виготовляли і продавали смолу;

д) за мірпами руку: льонаки - люди тихого і тяжкого руку.

Що стосується гуцулів, то, на думку Душовича, вони походять від польського "гоцул" і проживають по молдавському, буковинському, севинському, галицькому і угорському пограниччю. Здаву вони нападдали на сусідів, любили грабувати, красти і т.д. (с.540).

Таким чином, змінювання мікротопонімів "лемки", "бойки", "гуцули" та ін. з русинів є лише іміне як безрозумні в научному плані, прийнятні в політичному відношенні спроба залучити голови людей, дезорієнтувати їх під час чергового населення. Та чи робить це честь Україні?

МАРИНАШІЙ

ДОРОГІ РУСИНАМ ИМЕНА Они ся родили в януарі

БАЧИНСКИЙ Андрей (14 I 1732, Бенятина, Унг [Австрийская монархия], Словакия - 1809, Ужгород, Унг [Австрийская империя], Украина), известный греко-католический церковный деятель, публицист, просветитель. Родился в семье священника, учился в гимназии в Ужгороде. Теологично и филологично изучал в Тринаве в период просвещенного абсолютизма, что обусловило энциклопедичность и светский характер его знаний и интересов (доктор философии, 1758). Служил священником с 1756 в Галицкой дороге и Мукачеве. С 1773 по 1809 епископ Мукачевской греко-католической епархии Будучи епископом выступал как церковный деятель и просветитель, организатор школьной системы в крае. В 1775 его резиденцией как епископа становится Ужгород, здесь он создал большую для своего времени библиотеку. В 1778 основал богословскую семинарию, поддерживал светскую «нормальную школу», края готовил учителей, главному королевскому гимназия, способствовал созданию королевской главной греко-католической семинарии при церкви св. Варвары в Вене («Барбарейум») где продолжали свое обучение выходцы из Подкарпатской Руси и Галичины. Ввел в семинарии преподавание на русинском (русском) языке, сделал его деловым языком епископской канцелярии. Издал 2 и томную церковно-славянскую «Библию», содействовал публикации работ по истории края И. Пастелья, И. Бязиловича. Активно вмешивался во взаимоотношения между помещиками и крестьянами на стороне последних, писал многочисленные послания, к-рые стали своеобразными карпато-русинскими литературными памятниками.

ГОДИНКА Антон (7 2 1864, Ладомирова, Земляни [Австрийская имп.], Словакия-15.7 1946, Будапешт, Венгрия) (псевд Сокрытинский Сирохан, Сокрытинский Сиронок, Тоний Роман), венгерский историк, этнограф, педагог русинского происхождения. Родился в русинском селе на Пряшевщине, по сие в раннем детстве вместе с родителями уехал в Мараморш, в село Сокрытин, ставшее его родным и названным по истории русин. Исследованиями в области истории, этнографии и языка в гимназиях Мараморш-Сигета и Ужгорода (1871-1882), в Ужгородской духовной семинарии, в 1882-1886 - в Будапештской Центральной Теологической Академии. Служил лекции по славянской филологии на филологическом ф-те ун-та С 1888 научный сотрудник Венгерского Национального музея в Будапеште, в его ведении находился фонд славянских рукописей.

В 1889 направлен в Вену в Австрийский Исторический Институт. Занимался дипломатикой, палеографией, славянской филологией. В Ягича написал диссертацию об источниках по истории средневековой Сербии. С 1892 по 1906 Г.А. работал библиотекарем и архивистом Императорско-королевской фидео-комиссионной библиотеки в Вене. Выявил и опубликовал славянские летописные источники с прилоде и расселении венгров в Центральной Европе. В 1895-1896 спендиент Венгерского АН в Риме. В 1905 за свою работу «История венгерско-славянских контактов до 1526 г» получил звание приват-доцента филологического ф-та Будапештского ун-та С

1906 Г.А. профессор Пожонской (Братиславской) академии права в 1918 заведующий кафедрой венгерской истории философского ф-та Пожонской (Братиславской) ун-та. После распада Австро-Венгрии эвакуировал ун-т в южную Венгрию в город Пейш. С 1923 и до выхода на пенсию в 1935 заведующий кафедрой всеобщей истории Пейшского ун-та. В 1918-1919 1926 1927 декан философского ф-та, в 1932 ректор этого ун-та С 1911 член корреспондент с 1933 действительный член Венгерской АН В 1941 1943 почетный председатель «Подкарпатского Общества Наук» (ПОН). В Венгрии Г. известен прежде всего как ведущий историкограф школы «духовной истории» автор многочисленных исторических церковно-духовных, публицистических работ по истории Венгрии а также по истории Подкарпатской Руси история Мукачевской греко-католической епархии. Через криведческую энциклопедию Австро-Венгрии ознакомил читающую европейскую публику с бытом и культурой карпатских русинов, написал самостоятельную главу, иллюстрированную венгерским художником русинского происхождения И. Рошковичем Т. собрал большое количество документов по русинской истории, найденных им в Венгерском государственном архиве, Марошвацаргском архиве, архивах Мукачевского, Эстеромского, Эгерского епископатов, архива Лелецкого конвента, архива комитатов, архиве Мариньовчанского монастыря оо Василии, архива Вены, Рима, Братиславы (рукописное наследие Г. хранится в отделе рукописей Венгерской АН)

Я РУСИН БЫЛЪ, ЕСМЬ И БУДУ!

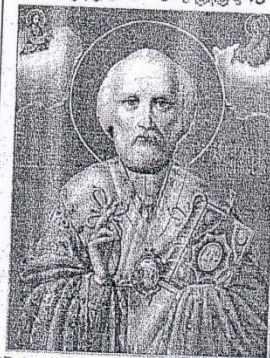
ПОДКАРПАТСЬКА РУСЬ

Подкарпатські русини, оставте глубокий сон!

№15(17)

19 грудня 2001 року

Ціна договірна

Дорогі русини и шиткі ешителі нашого русинського краю!

Є в нашого народа прекрасні празники! Празник святого Миколая — еден из самых любимых, самых чтимых и свѣтлых у нашому крайи. Най святыи Миколай своїма молитвами усокотить наш трудолюбивый народ, якый смиренно и з достоинством несе свуй житейський хрест... Миколая называють Чудотворцьом, бо його доброта, любов и милосердіє и за жита святого робила чудеса. И мы просиме, най святыи Миколай даруе нашому прекрасному русинському народови Чудо радости, Чудо любви, Чудо спасенія! Най радостні будуть наші труды, вбы из примноженьма талантами мы увоишли у Царство Небесное!

А нашим діточкам у чіжмочки най ласкавий святыи Миколай покладе уночи тихинько файні подаркы, кить они вірують в Ісуса Христа и моллился до святого Миколая, и не ліновалися чинити добрі діла цілый рік.

Святыи отче Миколаю, моли Бога за нас, русинув!

«МЕРТВА РУКА» ХАПАЄ ЖИВИХ (або ганебний всеукраїнський перепис населення по-сталінськи)

Чи має відношення кривавий Горквемалд, іспанський монах-інквізитор 15 ст., до нашого краю? Виявляється, має. Саме його іменем назвав «вождя всіх народів» ХХ століття Й. Сталіна поет Д. Павличко. А інший українець за «етнічним походженням», відомий російськомовний поет Євгеній Євтушенко дуже вдало зобразив «мертву руку» сталінізму у відрукваному більш як 40 років тому «Привидю» одноіменному вірші. Дійсно, холодиний зжим мерть'ячнин уже десятки років тяжіє над умами живих. З особливою яскравістю це «тяжіння» проявляється в такій, здавалось би, безвинній акції, як перепис населення - перший у незалежній Україні.

Про зловживання владою, репресії, фізичне нищення людей в період сталінського культу особи списано гори паперу, а практика насилля, зневаги і безправ'я не тільки працює за інерцією, але й знову й знову відроджується бюрократичним, нині вже «національним», чиновництвом - по відношенню до «еще меншого брата», яким є найдавніший у Центральній Європі слов'янський народ України - русини. Вони, як і інші народи, стали жертвою успадкованой більшовіками імперської політики, підсиленої маніакальною доктриною світової революції. Не диво, що V Конгрес Комінтерну в 1925 р., розглядаючи т. зв. «українське питання» розпочався процес українізації русинів, всупереч тому, що історично-культурний розвиток протягом тисячоліття у цих народів йшов різними шляхами і в різному географічному, культурному і політичному середовищі. Тоді територія русинського краю була визнана потенційно можливою для приєднання до СРСР як плацдарму підготовування революції у країнах Центральної Європи. Надалі, як показали події в Угорщині у 1956 р. і Чехословаччині у 1968 р., вона була успішно використана проти свободи народів цих країн.

У здійсненні етноциду русинів великі заслуги її «лютих ворогів радянської владі» - петлориських та білогордійських емігрантів, які опинилися в Закарпатті завдяки великому демократу - президенту ЧСР Т. Масарку. Доречно нагадати, що ці «дослідники й провісники» як тільки в Європі ускладнилася передвоєнна ситуація 1938-1939 рр., покинули наш «підлощиний край».

З точки зору тоталітарної цілком «закономірної», що доля русинського краю була вирішена задовго до приєднання краю до СРСР. Про це красномовно свідчать історичні факти, які владою замовчуються. Вони як-не-як пробиваються до правди історії. Кадебітський терорист Судоплатов у своїх мемуарах згадує, що президент ЧСР Е. Бенеш, який пообіцяв Підкарпатську Русь Радянському Союзові, одержав від КДБ 10 тис. доларів на евакуацію уряду до Англії. Це лінія фронту проходила десь біля Рівного, а в Москві 9 березня 1944 р. вже засідала «Комісія по вопросам мирных переговоров и послевоенного устройства», яка на чолі з Л. Мехлісом і виробила плани насильного приєднання Підкарпатської Русі до СРСР. «Комісія констатує: Чехословаччина уступит нам Подкарпатську Українну, а в качестве компенсации ей можно предложить Верхнюю Силезию». Резолюція Сталіна: «Присоединить без компенсации». («Архив правительств, Москва»). Всі інші події жовтня-листопада 1944 р. - з'їзд Народних Комітетів, Маніфест про возз'єднання і кампанія збору підписів під ним були вже лише справою технічною: призначити «народні комітети», звестти призначених делегатів з'їзду до Мукачеве, зачитати підготовлені в Москві «Маніфест», проголосувати за нього, дійти до жителів для збору підписів, застосовуючи методи обману і шантажу. Майстерно використовувались залякування виселенням усього народу, «туди, де ніколи не увидиш сонця» (з лексикона агітаторів). Особливо після інтернавання в листопаді 1944 р. більше як 22 тис. угорців, німців, русинів.

Та треба було ще й інше: перейменувати всіх русинів українцями для того, щоб «визволителі» не відчували незручності перед світовим громадською думкою у виконанні вищезгаданой резолюції. Що й було зроблено. А за ним - усе минуле (історія, культура, мова, релігія, спосіб життя) були відкинута, як непотрібні для нового режиму, оголошені відсталими, буржуазними і ворожими радянській владі.

Будь-яке невдоволення корінних жителів цим перейменуванням переслідувалось жорстоко. Не дуже освічені у політиці житель з Латірка Воловецького району Іван Ковач за

одне слово «русин» був позбавлений волі на тривалий строк і лише після смерті диктатора реабілітований. Гірський газда Гитрий з-під Синевірського перевалу так само був ув'язнений за те, що вповів: «Я - русин, і реабілітований лише перед смертю». Учителю Павло Кампов за своє русинство відсидів у таборах ГУЛАГУ 17 років.

Влада України, за незалежності якої проголосували 1 грудня 1991 р., майже стопроцентно русини (по області більше 92%), могла б знати в собі моральні сили вибачитися перед русинським народом за всі кривди і несправедливості, завдані попереднім режимом, хоча б тому, що вони діяли руками українських чиновників.

Замість того на урядовому рівні прийнято «План-заходи» для остаточного зникнення русинського народу з етнічної карти світу. І цей план здійснюється.

По-перше. Незважаючи на численні звернення русинських національно-культурних організацій до вищих гілок влади в Україні, русинів як національність до цих пір офіційно не визнано.

По-друге. На справедливий діяльність русинських національно-культурних організацій зверху навішуються і хоснуються політичні ярлики: «сепаратизм», «політичне русинство», паразитуючи на тому, що населення краю завжди було проти політиканства за різних режимів. Хто ж від кого відокремлюється? З кожним роком все більше відокремлюється і виділяється центральна влада від русинського народу.

По-третє. Робіться моральний і адміністративний тиск на людей, які згідно українського законодавства бажають відновити свою предківську національність.

Церобіться шляхом подати антирусинських матеріалів у засобах масової інформації, зокрема, центрального телебачення та ряду регіональних газет, в той час, як русини не мають доступу до засобів масової інформації, які утримуються за їхні ж податки. У численних матеріалах подається агресивна дезінформація, залякування, фальсифікується історія русинів, перекручуються факти і події.

Замовчується подиву гідна праця трудолюбивих закарпатців за радянської доби в країні в різних регіонах колишнього Союзу, їх інтернаціональна ментальність. Мета одна - перешкодити відродженню русинського народу в т. ч. й фальсифікацією даних державного перепису. Подіємо приклади з діяльності переписного персоналу, про які нас повідомили з місць.

(Закінчення на стор. 2)

РУСИН БЫЛЪ, ЕСМЬ И БУДУ!

ПОДКАРПАТСЬКА РУСЬ

Подкарпатські русини, оставте глубокий сон!

Ціна договірної

3 жовтня 2001 року

ародна новинка № 9(11)

ВІСНОВКИ ДО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ п. Л. Д. КУЧМИ

Шановний пане Президенте!

Підкарпатських русинів, який об'єднує представників 17 ованних русинських національно-культурних товариств та інших правозахисних організацій корінного населення Закарпаття, яких обуренням сприяла провокаційні дії політичних утруповань, яким у нестабільній обстановці у нашому краї.

Підкарпатська обласна рада – це ще одне кільце в ланцюгу п на Закарпатську околицю сил проти слов'янського і населення в Центрі Європи. Шляхом брехні, фальсифікацій, підмін го народу в Центрі Європи. Шляхом брехні, фальсифікацій, підмін гановок було згублено русинську державність у 1944-46 роках. істративними методами русинів позбавлено свого національного жно на вічні дороги заробітчанства північної Європи, відібрано землю, яній плацдарм у Центрі Європи, а не люди, які на ній віками живуть. ідання корінного населення на поліпшення життя не справедливі і звах. Незалежної України. Бюрократичне чиновництво продовжує звану від попереднього тоталітарного режиму політику етноциду в. Приватизацію власності, створеної їх руками, підмінену атизацією", реституцію земель – паюванням, вихід з економічної кризи асання лісів та викучування інших закарпатських природних ресурсів аль, в умовах Незалежної України катастрофічно розширилася прива багатством малочисельних діляк і масовою збіднілістю корінного атського народу.

Захоплення та експлуатація народної власності, придушення рятті в краї значенні і деякі депутати Верховної Ради, які діють оданим шантану, залучення і підкупу працівників бюджетної сфери контролюють її засоби масової інформації України. Можна тільки ність Закарпаття, дезінформують громадськість після мітингу дуватись, яка інформація була подана для Президента після мітингу ів у червні 2001р. в Ужгороді, якщо Вам було прийнято рішення авити саме людину міліцейського факху з метою надумано ормалізації" обстановки в Закарпатті. Насправді ж ніяких ознак івправді з закарпатським корінним населенням, зокрема, на історичні ступ на права і свободи корінного населення, зокрема, на історичні мволди русинів – герб області та установлення гімн краю (історичної

Підкарпатської Русі). Підтвердження ж гербу краю сесією обласної р. оголошено німні таким, що нібито "втрапило юридичну силу, оскільки прийнята радянської влади". Однак таким підходом втрапили б юридичну силу й інші документи радянської доби, в тому числі й документи, що стосуються "возз'єднання краю з Радянською Україною".

Вважаємо, що Ваше рішення про призначення нового губернатора було неадекватним і спричинило інформацію, яка не відповідає дійсності. Воно не враховує специфіки регіону. Закарпаття – материнська земля світової русинської спільноти, історично сформованої в процесі багатомісячного мирного тут співжиття багатьох різних національностей. Корінні русини мають свої древні традиції, самобутню культуру та спосіб життя. Ваші ж рішення одночасно свідчать і про систематичну дискримінацію місцевих кадрів, неповагу і безпідставне недовір'я центральної влади до русинського та й всього народу Закарпаття.

Цю несправедливість можна і треба виправити. Тому вимагаємо від Вас як гаранта Конституції України:

1. Призначити на посаду голови Закарпатської обласної держадміністрації вихідця з Закарпаття, який би дотримувався Конституції та Закону України і враховував специфіку Закарпаття.
2. Припинити необґрунтовану практику направлень у Закарпаття кадрів з інших регіонів України, яка шкодить консолідації суспільства на здоровій демократичній основі.

З усією відповідальністю заявляємо: Провокації зрости краю не продуть!

Такої грубої неповаги корінні закарпатці не знали навіть у найгірші часи Австро-Угорщини. Час вже припинити тотальні порушення прав і свобод людини в Закарпатті! Заявляємо Вам по-русинськи твердо: Доста було!

Союз підкарпатських русинів
Общество карпатських русинів
Общество подкарпатських русинів
Ужгородське товариство подкарпатських русинів
Мукачівське общество карпатських русинів
Русинське науково-освітнє товариство
Товариство ім. Кирила і Мефодія (Свялява)
Товариство ім. О.Духновича
Культурологічне общество О.Духновича
Спальняське товариство захисту прав корінного населення І.Талабашка
Міжгродське общество подкарпатських русинів І.Пушкеш
Виноградське общество подкарпатських русинів В.Іванчик
Перечинське общество подкарпатських русинів В.Сарканич
Свялявське общество подкарпатських русинів В.Довганіч
Хустське общество подкарпатських русинів П.Гончак
Товариство "Зайнятість" Е.Чулей
Молодіжний клуб "Рутенія" М.Кашута
Обласна русинська профспілка
25 вересня 2001 року.
Адреса для відповіді: 88000, м. Ужгород, вул. Крипача, 7.

проф. І. Кривський
Д. Поп
Д.Леонович
Ю.Думнич
Є.Жупан
М.Макара
І.Фотул
М.Алмашій
Д.Філіп

ЗВЕРНЕННЯ ДО ОБЛАСНОГО УПРАВЛІННЯ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

Реформи в освіті на Україні у новому, третьому тисячолітті мають принести свої позитивні плоди вже у найближчі роки.

Тепер освіта буде наближатися до європейських стандартів, а дипломи вищих навчальних закладів також визнаватимуться і нашими сусідніми державами. Це краще, як було колись, до 1990 року. Адже випускник медичного факультету УжДУ з дипломом лікаря не міг влаштуватися на роботу в Угорщині, Чехії, Словачці, а тим більше у США. Тільки після перезданні іспитів з основних дисциплін – терапії, хірургії, патфізіології, рецептури та «інфекція» – за кордоном давали дозвіл на роботу.

Як бачимо, з кожним роком змінюється методологія у наших школах, децю відкидається, а замість цього вводяться нові предмети. Останнім прикладом є щорічна пропозиція пана Суркіса про введення в школах нового предмету – футболу. Може, це і має перспективу, адже наша область (як до війни, так і після) була головним постачальником футболістів у Київ, Львів і т.д. за

чехословацького періоду футбольна команда із вчителів СК «Русь» була на передовій лінії футболу. Вони підкорили ворота пражської «Славії», яка була у першій лізі республіки. А тепер на Закарпаття привозять по 8-10 футболістів із-за Карпат!

Але продовжу про згаданий період Чехословацької республіки, до якої входила і наша Подкарпатська Русь (сьогодні Закарпатська область).

У 20-30-х роках у наших, навіть початкових, школах було введено обов'язкові вечірні господарські школи. З хлопцями займався учитель, дівчатка починали зі шкільної лави. Кожний учень мусів висадити 50 зернятків з дикої яблуні /лищини/, а через два роки вчитель – на практиці показував спочатку на гілках з верби, як треба прищипити яблуневий пруттик, на дову сливу – рінготу чи персик. А після двох-трьох місяців давав оцінку кожному: у кого скільки обліпців прийнялось.

Діти вчитель готував хлопців до бджолярства, показував на практиці весь цикл – від розення до

підготовки вуликів на зиму. Окрім цього, готував хлопців до догляду овець, свиней, зайців.

З дівчатами вчителька займалась по гігієні жінки та породіллі. Також вивчався етикет бесіди та поведінки у товаристві. Але основною була підготовка дівчат до майбутнього, господарювання, тобто закладували компоти з різних овочів-фруктів, консервування диких ягід, полуниці, огірків, помідорів і т.д., а під кінець двохрічних курсів кожна дівчина готувала одну страву і один сорт кондитерських виробів. Оцінку давали не лише вчителі, але і самі родичі кожної дівчини.

Ось який метод навчання хлопотати перед хлопців і дівчат по вулицях із цигаркою в зубах, зменшався хуліганський виник та танцюльни дискотеках, які часто закінчуються не лише «матом», але і каліцтвом.

Тому Общество Подкарпатських Русинів м.Ужгорода просить управління освіти клопотати перед міністром освіти України вести такі вечірні курси у наших школах. Такі заняття дуже згодяться кожному в житті. Ю.Думнич, кандидат мед. наук.

Володимир МИКИТА – лауреат русинської світової премії ім.А.Духновича

Програма VI СКР включала в себе і чеською мовою літературної премії ім.Духновича, і просоціалістичну літературну премію за великий вклад в поширення русинської ідеї в світі. Подкарпатські русини в обох преміях були лауреатами. Іван Калинич за службово-дипломатичну літературну премію, а Володимир Микита став одним із двох лауреатів премії за великий вклад в поширення русинської ідеї в світі (органом лауреатом ставла довірливий президент СКР із Причова п. Турок В.).

Володимир Микита – народний художник України, член-кореспондент Академії Искусств України. Родився 1931 р. в с.Ракошино. Вчився в Ужгородському училищі прикладного мистецтва (1947-1950). Його учителями були Й.Бокшай, А.Ерделі. Уже в студентські роки виставляв свої картини із своєїма учителями. Іппен Микита стає істинним продовжувачем довосних традицій подкарпатської школи живопису. Вун унаслідував від своїх учителів не лем їх технічне майстерство, но і їх філософію життя, служіння своему краю і народу. Єнако сильно малює Микита портрети, жанрові полотна, пейзажі, натюрморты, повні філософського осмыслення людського бытия і кардинальных проблем общества послідньої третини віка. В.Микита достиг зрілості в кінці 60-х років.

В його творчості провакууваться чотыри головні напрями: психологічний портрет, благородство труда селянина, філософський пейзаж і екологічний протест. Дуже важнов віков у творчості В.Микити став образ "Баранча" (1969). Из сього момента на його полотнах виходять своїм тяжким тупотом фігури селян. Усі они в динаміці творення: садять сады, дозирають баранів, обрізають дерева и вино, везуть сіно із горных схилів.

Сима полотнами В.Микита отворив в Україні новос осмыслення "Доктор Сигурський" (1968), "Хірург Фединець", "Художник Кондратович". Портрет "Художник Манайло" (1976) поклав В.Микиту межи видатных майстрів сременного філософського образа. Неординарний В.Микита и у пейзажі. На розділ від своїх учителів, імпресіоніста Й.Бокшайа і сезанніста А.Ерделі, у В.Микити свій динамічний почерк в епічних образах Карпат. Епіку образів "Уд вершины до вершины" (1973), "По дождю" (1979), "Осенний мотив" (1982) змінює пейзаж-протест "Раны Карпат" (1983), "Неживое" (1989), "Зона" (1990), протест против бездуховності "Готика" (1989), "Колочава" (1989), "Зуїння" (1990).

Микита В. возглавляя Закарпатское отделение Союза художников (1996-1999), дустав звання народного художника Украины (1991), член-кореспондент Академії Искусств України.

В своих публичных выступлениях отстоює право русинів як окремої національності на самобытность. Своєобразно демонстраційов сього тезиса стала організована ним грандіозна ретроспективна выставка русинського искусства час работы V СКР в Ужгороді (1999). Ний народний художник В.Микита – в розцітці творчих сил, и мы віруєме, ош вун нас порадує цін не єдним високохудожным образом.

И.ПОП.

ЧИМ УКЛИКАНА ПОЯВА "ЭНЦИКЛОПЕДИИ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ"

Интерес, який уклікала поява "Энциклопедии Подкарпатской Руси" у інтелегенції края, говорить лем за то, ош сесе труд неординарний. То, што у русинів ся книжка нараз стала настольной, ніе чуніниця. Іппен так, як ніе чуніниця і у тум, ош дакій ужгородській професору, наподобіє якогось М.Т., при виді сій книжки ріжуть зубами. Марна справа, панове, вам нігда такого труда не создати, бо нам, русинам, помагали у сьом неслетку, но благодарним ділі Весельницький и Пренчиста Два Марія.

Чим уклікана поява сього труда? У вступі автор проф. И.Поп утвчати на сие вопрос так: "Межи множеством проблем Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы, законсервованных в морозилки "студеной войны", и оказалась и проблема Подкарпатской Руси и автохтонного славянского населения. И подкарпатских русинів. Драмматичный конец "студеной войны" в 1989-1991рр. Увуа из анемі и подкарпатских русинів, котрі із сазя заявили про свою самобытность и свою втучозинну - Подкарпатську Русь, як историчну даинувсть Центральной Европы. Айбо голос подкарпатских русинів дуже скоро був заглушений тримотійовим ладаном "жидіноі фірганці", перепитних етні комуністичной імперії ССРСР, кровавого розмежованя народів Югославії. Подкарпатські русини, в отличие уд народуд Балтії, не доказали опростотавати анексно Подкарпатської Руси сталінським Советським Союзом в 1944-1945рр.и оказались в составі независимой Украины национальным меньшинством, уд тому ници офіційно и не признанов. Подкарпатська Русь опстала тов же, типирь уже постсоветской "территорийов за Карпатами", т.е. Закарпатськов областев Украины. Укра-

иньская посткоммунистичная державна еліта и централистична бюрократія одказалися признати национальну самобытность Подкарпатских русинів и историчность Подкарпатской Руси. Они без меньших роздумів приняли и подпішили трактовку подкарпаторусинської и проблемы сталінським идеологами: подкарпатські русини суть "недостигли украинці", а "Подкарпатська Русь" - выдумка жиньнич гутничных чинительев эпохи романтизма. На подкарпаторусинське движение и його вєдучых представительев украинська бюрократія и "национальная интеллигенція" обрщили лавину инсинуаций и шельмованя, понятие "Подкарпатская Русь" нима ся лем очорное и осмієє.

История карпаторусинского народа, його борьба за свою державность усакто фальсификується украинськими, в т.ч. и ужгородськими псевдоучеными и средствами массовой информации. У владных кругах в Києві появляються зловещі проекты "ршєния подкарпаторусинської проблемы" у формі прискорєной ассимиляції русинів.

Сесе уишко уклікало потребность информования широкой общественности по проблеме Подкарпатской Руси и подкарпатских русинів путем создания обьёмного энциклопедичного справочника, который бы содержал объективную библиографичну информацию про историчну, культуру, географию и экономію Подкарпатской Руси. Таким путьоводительев в историчной края и його народа и має стати "Энциклопедия Подкарпатской Руси".

Возрождение подкарпаторусинского народа пудняло и проблему восстановления

историчной памяти подкарпатских русинів, котра была деформована пуетотийным национальным безправієм. При повнум отсутствіи русинских научных учреждений и русинской школьной системы в Подкарпатской Руси (Закарпатськов области Украины), использование "Энциклопедии Подкарпатской Руси" даст корисным бывавам края возможу дустати неформализовану информацию для роздумів про прошлое, теперішное и будущее сего родного края.

"Энциклопедия Подкарпатской Руси" охватує винтик суму даных по регион, географичного, историчного и библиографичного характера. В число библиографичных статей включили не лем статі про чинительев даного региона, но и про ученых сусидных держав, што вьключали географию, исторично и культуру Подкарпатской Руси, литературу, што находили туї инспирацію и материал для своих книжок, политичных чинительев, котрі так чи инакх вьплывали на долю края. У вєлкую части статей основанов материал общих, региональных и специальных энциклопедичных изданий, монографичных робут, публикацій документов, публицистичных материалу. У вєлкую части статей публикується першій раз, у них представлені принципово новы историчные моменты.

При уишткув материалу для своих книжок, политичных чинительев, котрі так чи инакх вьплывали на долю края. У вєлкую части статей основанов материал общих, региональных и специальных энциклопедичных изданий, монографичных робут, публикацій документов, публицистичных материалу. У вєлкую части статей публикується першій раз, у них представлені принципово новы историчные моменты. При уишткув широкой охвата проблем и личности "Энциклопедия Подкарпатской Руси" не є региональным поименным справочником. Читач не наїде в нув материал про многих теперушных чинительев, в першум шорі политичных, информацию про типирушні "парті", движения, їх недовговичные печатные органы. Час оцінки їх роли в историчной Подкарпатской Руси ници не настав. Д.П

«МЕРТВА РУКА» ХАПАЄ ЖИВИХ (або ганебний всеукраїнський перепис населения по-сталінськи)

(Закінчення. Починаюк на стор.1)
Опюціи Ужгородського району. Очолоє перепис людина, яка не має навіть уявлення про национальний склад населения в минуломуді и нині. Про национальність «русинів» навіть не чула. Секретар сільради заявила: «Якщо я записуюсь русинкою, то полечу з роботи».

Чопіволюва, Великоберезнянського району. «Мені головне сімю прогодувати. Русинів у нас немає. Роз ясновати запитання «Ваше етнічне «походження» нам за інструкцією не положено». У нас усі українці. Хіба і повільється словачки», - заявила задувач переписного дільнищє.

Клячавці, Мукачівського району. Облїковець-опитувач заявила: «Пішійтьє так, як вас писали в паспорті. Национальність ваших предків не враховується».

Горьбє, Іршавського району: Селяни боятьєсь переселювань з боку влади за відновлення своєї русинської национальності.

Обласне радїо 4 грудня, в передєнь початку переписку заст. нальника обласного управління статистики п.Карпінчова Л.П. «пронформувала»

слухачів, що в переписах 19 ст більшість населения області складали українці, тоді як цей етніонм як национальність почав вживатись навіть у центральних районах України лише з початку ХХ ст.

Переписи. Устє. Переписний персонал заносить відомості про громадян до «сєвого зошита», переписного листа не пред'являє. Не подається запитання про етнічне походження людини. Задатьєсь лише 3-4 питання з переписного листа для форми.

Ужгород. Працівник дев'яти бюджетних установ та комерційних структур спонукує тов відити керівництву що «написали українками».

Відки. Іршавського району. Голова сільради після бесід з проблем историчного русинства, не помічаючи за собою, що говорить

розмовною русинською мовою, заявив «русинської мови немає, нам не треба Балкан».

Такі «відкриття» - явна інсинуация. Хіба наш предки на протязі тисячоліть спілкувались лише жєстам, були німими?

«У нас русинів немає і проблем із переписом и буде» - так вєсполнились деякі керівники районик ланки Хустського, Іршавського, Тячівського та Іршавського району. А деж поділились півмільйона (50232 чол.) русинів за переписом 1941 року в умовах уторського окупационного режиму?

Таким чином, маємо рядє, таркнисту необ'єктивну картину в державному переписі населения, у дїях владних структур та переписного персоналу. Сталінський принцип «Не в'їжно хто и як голосуєт, а важно, кто подчєтывает голоса» у нашому краю - в ді.

Висновок один: результати перепису по национальному складу населения области не мають служити основою для впроблення державної демократичної национальної політики. Однак, русини, які за своєю теодобитію історі пережили не один режим и зберіглися: центральноевропейський народ, переживуті національно-європейський перепису. Вої залишатись русинами, корисним жителєм сего историчного краю. Рєдкологія.

РУСИНСКИЙ ВОПРОС

**МИГОВИЧ И.И., профессор,
народный депутат Украины,
ИВКАРЯ Н.П., доцент,
директор НИИ карпатоведения УжГУ.**

В контексте этнополитической и этнокультурной жизни в Закарпатье и за его пределами, начиная с конца 80-х - начала 90-х годов, кипят страсти вокруг русинства - народного (этнического) и политического. Поскольку феномен русинства имеет различные аспекты: исторический, этнополитический, этнокультурный, государственно-правовой, научный и т.д., остановимся только на некоторых из них.

Оговоримся сразу, что русинство следует рассматривать как движение, не отождествляя его только с деятельностью отдельных русинских организаций и обществ, которые с переменным успехом преодолевают свои внутренние идейные и организационные проблемы. На самом деле вопрос приходится ставить шире и ответ искать как в далеком прошлом, так и в нынешней ситуации.

Итак, **аспект исторический:** археологами, этнологами, лингвистами, фольклористами доказано, что на юго-западных склонах Карпат славянские поселения прослеживаются в VI-VIII в.в. н.э. Автохтонность русинов не оспаривается практически ни одной научной школой. Другое дело, что существует несколько концепций по вопросу, является ли регион Карпат прародиной восточных славян или же последние заселили его в разное время.

Известно и то, что сравнительно слабый социально-экономический потенциал обусловил общественно-политическую неразвитость этнических русинов, вследствие чего они, как отдельный державный славянский народ, не состоялись. Более того, количественно или, как говорят, своей биологической массой автохтонные русины не смогли удержать заселенные ими земли от постепенного захвата более могущественными славянскими и неславянскими народами.

До 1918 г. карпатские русины занимали обширную территорию от Высоких Татр на западе до Черногор на востоке, от прикарпатской Лемковщины на севере до Среднедунайской низменности на юге. Но в развитости самостоятельного хозяйственного организма русины отстали от своих соседей. Им не удалось вырастить свою необходимую общественно-политическую и культурную элиту, светскую интеллигенцию, достичь общественно-политической самоорганизации, национально-государственной консолидации. Поэтому подкарпатским русинам пришлось пережить много чужих государственно-политических режимов. Только в XX в. уже утверждается седьмой.

Аспект этнополитический: автохтонные русины (рутени, руськи, руснаки), ведущие свой родоход от раннеславянских и давнерусских предков у Карпатах, постоянно пополнялись за счет пришельцев-мигрантов из других восточно- и западнославянских земель, которые массово или поодиночке оседали в Подкарпатье, "разбавляя" и маргинализируя аборигенов, привнося свои

РУСИНЫ как специфическая этнокультурная общность

языковые, традиционные элементы культуры, быт, ментальности. Находясь на стыке различных и более мощных этнических культур, русины вследствие политических, хозяйственных, церковных и других факторов подвергались ассимиляции, усиливая этнокультурные общности, ослабляя тем самым собственные этнические потенции.

Тем не менее, русины Закарпатья продолжают осознавать себя нераздельной частью всего русинского этноса, который в результате политическо-национальной самосознания и размежевания между соседними центрально-европейскими державами после первой (Сен Жермен - 1919 г.) и второй (Москва - 1945 г.) мировых войн.

Вопрос этнической принадлежности русинов Закарпатья в 1944-1945 гг. был решен административным путем, без учета воли, желания, уровня национального самосознания части местного населения, которое поголовно было записано украинцами, против чего тогда возражений быть не могло. Сталинский постулат о том, что "с воссоединением Закарпатской Украины с Советской Украиной завершился процесс объединения всеукраинских земель" для подкарпатских русинов обернулся присоединением к великому восточнославянскому этносу, но ценой потери своего этнонима и самоидентификации.

С включением Закарпатья в состав Советской Украины перемена гражданства одной страны, т.е. гражданства ЧСР на гражданство другой - СССР отнюдь не изменила этническую принадлежность тех, которые еще вчера были подкарпатскими русинами, а сегодня стали закарпатскими украинцами. Науке, во всяком случае, такие скороспелые этнические перерождения не известны. Волею нового режима этноним "русин" был исключен из употребления и предан забвению.

Сегодня русины требуют: признать и вернуть этноним "русин", включить русинов в перечень народов, населяющих Украину и составляющих народ полиэтнической державы. Такое требование не выходит за рамки украинского законодательства и международных правовых норм.

Приходится признать, что такие национальные меньшинства, как венгры, румыны, словаки, немцы, евреи, получают существенную морально-политическую и материальную поддержку со стороны своих исторических отечеств или различных международных организаций. Что касается русинов, то они, наоборот, подвергаются всяческим нападениям, шельмованию, обвинениям в непатриотичности, в недостаточном уровне "национальной осведомленности" со стороны некоторой части сограждан, националистически заангажиро-

ванных
венных
:Асп
больш
корол
Чехосл
вследс
нееди
собств
незиви
1848-1
только
социа
политу
как де
Реш
русин
между
Польс
меньш
из это
Асп
начин
межд
научн
пред
издан
встре
контр
иссле
духов
вопр
Карпа
межд
Датск
года
чекск
(Ужго
по де
щей
брош
докл
А во
ное
разн
ный,
пост
укра
Ос
опло
наци
анти
южн
этни
Под
наз
руси
руси
раи
сам
поск
вооб
явл
если
при
русу

ая
ая

уры, быта
чных и бо
следствия
и других
усиливая
эм самым

одолжают
сего русин
итический
им между
державам
и второй

и русинов
н админис
ция; уровн
местного
исано укра
и быть на
с воссо
Советской
ения: все
к русинов
восточно
ли своег

Советской
страны, те
ой - СССР
длежность
рпатским
ми украин
ороспель
ы. Воле
ключен и

и вернуть
перечень
авляющую
ребование
дательства

иональные
ки, немцы
орально
держку со
геств или
аций. Что
двергаются
инениям
м уровня
некоторой
зангажиро

ванных масмедиа и, к сожалению, даже государственных структур.

Аспект государственно-правовой: находясь больше семи веков в составе Венгерского королевства, Австро-Венгерской империи, Чехословацкой республики и гортиевской Венгрии, вследствие указанных выше и других причин, неединичные и неудачные попытки создать собственную государственность (автономную или независимую) в составе чужих государств, в т.ч. в 1848-1849, 1918-1919, 1938-1939, 1944-1946 гг., только подтвердили незавершенность процессов социально-экономического, этнонационального, политического и культурного формирования русинов как державного народа, как политической нации.

Реальностью является то, что ныне карпатские русины размежованы государственными границами между Украиной, Венгрией, Словакией, Румынией, Польшей, находятся в положении этнических меньшинств в этих государствах с вытекающими из этого последствиями.

Аспект научный: проблемы карпатских русинов, начиная с 1989 г., активно обсуждаются на международных, региональных и местных научных конференциях, "круглых столах", они стали предметом дискуссий на страницах научных изданий, центральных и местных мас-медиа, на встречах ученых в рамках мировых русинских конгрессов. Около десятка научных центров исследуют историю, этногенез, политические, духовно-культурные, государственно-правовые вопросы славянского народа на южных склонах Карпат. К примеру, в ноябре 1997 года в Копенгагене проблемы русинов обсуждались на международном семинаре, организованном Датским институтом культуры, в октябре прошлого года на международном семинаре "Междуетнические отношения в Закарпатской Украине" (Ужгород), организованном Европейским центром по делам национальных меньшинств, доминирующей была тема русинов.. Опубликовано десятки брошюр, сотни статей, провозглашено множество докладов и сообщений, написано немало справок. А вопрос остается открытым. В Украине комплексное изучение проблемы русинства пребывает в разрозненном состоянии и носит не столько научный, как идейно-политический характер, противопоставляя два лагеря "национально свидетим українців" и "консервативно мыслящих русинов".

Основные споры между прорусинами и их оппонентами ведутся вокруг признания русинов национальностью. Энергичные выступления антирусинов сводятся к тому, что, дескать, жители южных склонов Карпат являются такими же этническими украинцами, как в Галиции, на Подолье, в Поднепровье, которые до XX ст. также назывались русинами; что язык закарпатских русинов - одно из наречий украинского языка; что русинская литература - часть единого общеукраинского литературного процесса; что народное самоназвание "русини" безнадежно устарело, поскольку есть более современное - "українці". И, вообще, само слово "русин" - неверно, ибо оно не является синонимом "русский" (с одним "с"). Но если менять этноним "русин" на "украинец", то придется заменить и топонимы, которых на русинской этнической карте - свыше 30. Руський

Керестур в Югославии придется называть Украинский Керестур, Руський Комарник у Словакии, Руська Поляна в Румынии, Руська Мокра, Руська Долина, Руські Геевці и т.д. в Закарпатье придется переписать на "Українські". Интересно, что бы на это нашим украинизаторам сказали жители этих городов и сел?

Даже убежденные антирусини вынуждены признать: "Народное самочувствие русинства было и остается выражением внутреннего, глубиннодуховного проявления принадлежности к великой и давней культуре со своей оригинальной письменностью, народными обычаями, фольклорным богатством, религией и вероисповеданием". Итак, мы имеем дело с общностью со всеми признаками этноса. К сожалению, этого не желают понять заполитизированные этнологи, стремящиеся что бы ни стало подогнать различные этносоциумы под один копыл.

Аспект этнонациональный: дело в том, что общественность Украины дезинформирована об историческом прошлом и нынешнем положении своих законопослушных сограждан за Карпатами, которым пришлось за послевоенные годы форсированно пройти весь драматический путь социалистического и так называемого независимого развития. Ассимиляционные процессы зашли слишком далеко, поэтому новые поколения закарпатцев оказались слабо осведомлены о своем этническом прошлом. Русины Закарпатской области (исторической Подкарпатской Руси), будучи тут коренным автохтонным народом, в условиях тоталитарного режима были лишены возможности продолжать свое этнополитическое и этнокультурное развитие. В независимой Украине, к сожалению, политика этноцида по отношению к русинам еще не осуждена. Поэтому русины, в соответствии с общепризнанным международным правом, Конституцией и законами Украины, мирными средствами ставят вопрос о возрождении исторической памяти народной культуры и ментальности, разрушенных на протяжении XX века.

Не лишним будет напомнить, что подкарпатские русины, хотя имели общее этническое происхождение с другими племенами восточных славян, но будучи отдаленными географически, находясь на протяжении многих веков в ином, многоязычном, многоэтничном окружении, они не могли принимать участия в политическом, социально-экономическом, культурном и, естественно, державотворческом процессах, которые происходили восточнее Карпат. Следовательно, здешние русины выработали свой исторический опыт, создали богатейший диалектами язык, свою, самобытную духовную и материальную культуру, менталитет. Но главное, будучи бездержавным народом, в условиях длительного иноземного владычества сохранили себя как народ от естественной и принудительной ассимиляции. Хотя бы за это заслуживают быть признаны народом историческим. Поэтому возрождение русинства можно расценивать как еще одно проявление надежд русинов признать их центральноевропейским славянским народом, избавиться от псевдотерралистской опеки со стороны доминирующих этносов или заглавных наций в тех государствах, где живут русины.

І ДІЛЮВАЮ
 Приданий керівного розпорядження, який працює в сфері Чорнобильської області та службів безпеки України, зокладає, щоб з'ясувати, чи дійсно, як збирається впровадити у впровадженні нації членів, які створюють нові методи стійкості на гарячому.

КУРС
НАРОДНОСТІ
 Радянська держава, яка організувала авіаційні курси в Україні, щоб з'ясувати, чи дійсно, як збирається впровадити у впровадженні нації членів, які створюють нові методи стійкості на гарячому.

У КАРЛОВІ БАРИ...
ПРИКЛАДОМ
 У Кларі відбувся виступ провідної Секретарки Радянської держави, яка організувала авіаційні курси в Україні, щоб з'ясувати, чи дійсно, як збирається впровадити у впровадженні нації членів, які створюють нові методи стійкості на гарячому.

ЧИ НЕ ПОМІЯЄТЬСЯ ЕЙНШТЕЙН?
 Ужгород (спів. ред.) Чи можна сказати, що в Україні не помісяється Ейнштейн? Чи не варто спробувати організувати курси в Україні, щоб з'ясувати, чи дійсно, як збирається впровадити у впровадженні нації членів, які створюють нові методи стійкості на гарячому.

ТЕХНІЧНИЙ
 факультет, який працює в сфері Чорнобильської області та службів безпеки України, зокладає, щоб з'ясувати, чи дійсно, як збирається впровадити у впровадженні нації членів, які створюють нові методи стійкості на гарячому.

ІДЕЇ ЛЕНІНА І ПОЛІТИЧНЕ РУСИНСТВО
 Дні 1991 року, які спочатку сприймалися як значимі ювілейні нагоди, перетворилися, набувши, на більш загальнонаціональні заходи. Яким на увазі цей проголошення Акт про незалежність України та його підписання в Україні, про сприйняття історичної спадщини, яку ми прийняли в Україні, Сходу РР.

ПОЛІТИЧНІ ДУМКИ
 Сьогодні, в кожній національній культурі, є певні ідеї, які є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

УРАВИ ЗАПОМНЯТИ
 Урави запомняти, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

«ГЕРБАРИЙ» НОВИНИ
 «Гербарій» новин, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

РЕЦЕНЗІЯ
 Рецензія, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

УРАВИ ЗАПОМНЯТИ
 Урави запомняти, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

«ГЕРБАРИЙ» НОВИНИ
 «Гербарій» новин, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

РЕЦЕНЗІЯ
 Рецензія, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.

КАВІ
 Каві, це не просто історична пам'ять, це пам'ять, яка є основою для національної ідентичності. Ідеї Леніна і політичне русинство є однією з таких ідей, які є основою для національної ідентичності русинів.